

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

Ústav hospodářských a sociálních dějin

Bakalářská práce

Patrik Vedral

Veřejný život ve Vejprnicích za první republiky

Public in Vejprnice during the First Czechoslovak Republic

Praha 2015

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Jiří Štaif, CSc.

Děkuji profesoru Jiřímu Štaifovi, bez jehož pomoci by nemohla být tato bakalářská práce napsána. Dále chci poděkovat ochotným pracovníkům SOKA v Plasích a mé rodině, která mě při studiích neustále podporovala.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Plzni dne 28. 7. 2015

.....

Patrik Vedral

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá vesnicí Vejprnice za první Československé republiky (1918-1938). Jejím hlavním cílem je podat příspěvek k regionálním dějinám Plzeňska a zároveň zkoumat dělnické prostředí na venkově. Práce popisuje politický, profesní, sociální, demografický, stavební, náboženský, školní a spolkový vývoj v meziválečném období. Zjištěné údaje jsou porovnávány s Plzeňským regionem (okolními městy a vesnicemi) a se zbytkem země. Vejprnice mohou v některých ohledech sloužit jako příklad prvorepublikové venkovské obce.

Klíčová slova:

Československo, první republika, regionální historie, Plzeňsko, sociální historie

Abstract

This bachelor thesis focuses on the village Vejprnice during the First Czechoslovak Republic (1918-1938). Its main aim is to provide a contribution to the regional history of the region of Pilsen and simultaneously research the environment of the working class in countryside. The work describes the political, professional, social, demographic, building, religious, school and association development in the interwar period. The discovered data are compared to the region of Pilsen (with surrounding towns and villiages) and with the rest of the country. Vejprnice can serve in some ways as an example of the first republic‘ country village.

Keywords:

Czechoslovakia, First Republic, regional history, region of Pilsen, social history

Obsah

Úvod.....	8
Předešlá historie Vejprnic.....	12
1.1 Od prvních zmínek až do začátku 1. světové války.....	12
1.2 1. světová válka a Vejprnice	16
Politický, profesní a sociální vývoj v obci	22
1.3 Politika.....	22
1.3.1 Komunální volby, profesní složení stran a obecního zastupitelstva	24
1.3.2 Politické rozdělení obce a boj mezi politickými stranami.....	32
1.4 Profesní složení Vejprnic	39
1.4.1 Vejprnice na pomezí města a vesnice, fenomén kovorolníka	41
1.4.2 Zemědělci a dělníci	47
1.4.3 Horníci (Svaz čsl. horníků Vejprnice)	51
1.4.4 Ostatní povolání	57
Demografický a stavební rozvoj, modernizace a obecní finance, chudinství a nezaměstnanost... 60	
1.5 Demografický růst a stavební rozvoj.....	60
1.5.1 Stavba sokolovny a obecního domu.....	64
1.6 Elektrifikace, telefonizace a vývoj infrastruktury.....	68
1.7 Obecní finance	73
1.7.1 Obecní rozpočty a dluhy	74
1.7.2 Obecní dávky a zaměstnanci	79
1.8 Chudinství a nezaměstnanost	82
1.8.1 Chudinství a chudinské fondy	83
1.8.2 Nezaměstnanost a průběh Velké hospodářské krize v obci.....	91
Náboženský vývoj, školství a knižní kultura.....	103
1.9 Náboženský vývoj v obci a okolí.....	103
1.9.1 Od začátku 20. století do konce 1. světové války	103
1.9.2 Za 1. republiky	106
1.9.3 Role vejprnického faráře ve společnosti.....	110
1.10 Školství	112
1.10.1 Obecná škola ve Vejprnicích.....	114
1.10.2 Školní vzdělávání mimo obecní školu	126
1.11 Knihovny a knižní kultura	128
Spolkový a společenský život v obci.....	135

1.12	Spolky a jiné místní organizace	135
1.12.1	TJ Sokol	138
1.12.2	DTJ, FDTJ, další sportovní a mládežnické spolky, Sbor dobrovolných hasičů.....	145
1.12.3	Místní osvětová komise, Svobodná škola a Národní jednota pošumavská	150
1.12.4	Kampelička Vejprnice	157
1.12.5	Ochotnické divadlo, muzikantské spolky a biograf.....	165
1.12.6	Spolky válečných invalidů a legionářů, stavba pomníku padlým a kult válečných hrdinů	172
1.13	Oslavy a tryzny	178
1.14	Reakce Vejprnic a jejích obyvatel na ohrožení ze strany nacistického Německa a následné zabránění Sudet	184
	Závěr	189
	Seznam pramenů	192
	Seznam literatury a tištěných pramenů	194
	Seznam zkratk	196
	Seznam vyobrazení v textu a seznam příloh	197
	Přílohy.....	199

Úvod

Předkládaná bakalářská práce se zabývá obcí Vejprnice v letech 1918-1938. V rámci výkladu bude ovšem pochopitelně psáno i o předchozím vývoji obce, zejména o 2. polovině 19. století a prvních letech 20. století, čímž bude čtenář seznámen s tím, jak se Vejprnice proměňovaly v čase a jakou podobu měly při vzniku Československa. Ambicí této práce je podat badatelsky přínosný a zajímavý příspěvek k regionálním dějinám, přesněji k regionálním dějinám Plzeňska.¹ Na druhou stranu, práce není zahleděna pouze do sebe, ale pokouší se (pokud je to možné) podat i zobecňující poznatky, které by mohly být užity na prvorepublikové Československo jako celek. Tematicky se jedná o klasický „průřez“ obcí, zahrnující politiku, profesní a sociální skladbu lokality, demografický a stavební vývoj, stav obecních financí, chudinství, nezaměstnanost, náboženství, školství, spolkový život atd. Tomu odpovídá i rozřídění textu na jednotlivé kapitoly, snažící se postihnout dané tematické okruhy.² Mým záměrem ovšem nebylo vytvořit pevně oddělený text, naopak, každá kapitola má říci něco o politice, o náboženství, o profesní struktuře i o spolcích ve Vejprnicích, a každá má upozorňovat na širší kontext a přiblížit čtenáři 1. republiku jako takovou.

Takovýto druh historické literatury (regionální dějiny, dějiny určité epochy v dané vesnici, městě, oblasti atd.) je v českém prostředí oblíbený a i sami studenti si jej rádi vybírají za téma svých bakalářských a diplomových prací.³ Neznamená to však, že by se jednalo o jednoduché téma. Autor jakýchkoliv regionálních dějin musí mít dobrou znalost své látky, kterou je povinen analyzovat a snažit se o možná zobecnění. Přitom je nutné zachovat vyvážený vztah mezi lokálními prameny a obecnou historickou literaturou (tedy obecným dějinným vývojem). Přílišný důraz na lokální prameny vede k samoúčelné popisnosti, odosobněnému textu a statickému výčtu získaných údajů,

¹ Region Plzeňsko se chápe různě. Můžeme pod něj pojmout dnešní okresy Plzeň-sever a Plzeň-jih, či pouze okres Plzeň. Neužívám ani jedno z uvedených vymezení Plzeňska. V mé bakalářské práci je Plzeňsko vymezeno (přibližně) Nýřany na západě, Dobřany na jihu, Rokycany (případně Břasy) na východě a Kaznějovem na severu (ač je severní hranice mnou chápáné Plzeňska nejméně pevná). Byl by to tedy region většinou český (s německou menšinou), v němž hraje zásadní roli průmyslové dělnictvo/hornictvo, sociální demokracie a bezkonfesní hnutí (s přetrvávajícím katolicismem), a kde převažují tisícové vesnice (a města) nad malými zemědělskými osadami.

² Vzhledem k prolínání jednotlivých témat se samozřejmě nelze vyhnout pochybám o správnosti třídění této práce. Např. podkapitola „Kampelička Vejprnice“ by mohla být zařazena spíše k statím referujícím o obecních financích a Velké hospodářské krizi, nezaměstnanost v obci za sledované období zase k politice a profesnímu složení Vejprnic. Uvedené rozřídění jsem zvolil ve snaze vytvořit na sebe dobře navazující text, jehož kapitoly by měly alespoň částečně porovnatelný rozsah.

³ Viz např.: BĚLKA, Václav. *Rakovník ve 30. letech 20. století* [online]. 2014. JANOVSÁ, Veronika. *Proměny obce Bludova v letech 1918-1948* [online]. 2011. KRYŠTŮFEK, Jan. *Život na malém městě za První republiky* [online]. 2010. MATYÁŠ, Jiří. *Spolkový, kulturní a politický život českého dělnictva na Lounsku v letech 1868-1938: příspěvek k problému emancipace dolních vrstev*. Praha, 2003.

nadměrné zohlednění obecných dějin zase způsobí, že práce nesplní svůj účel. Analýza poznatků, konstrukt obecných teorií a jejich následné porovnání se zbytkem Plzeňska, případně prvorepublikového Československa, jsou i hlavními důvody, proč má tato bakalářská práce větší rozsah, než je obvyklé.

Pochopitelně se zde nabízí otázka, proč má tento text tak široký záběr. Zaměření jen na profesní vývoj či politiku by jistě přineslo přesnější informace. Ačkoliv musím přiznat, že tomu tak skutečně je, přesto trvám na prospěšnosti takto široce pojaté práce. Přesnější údaje nejsou vše a jednotlivé prvky veřejného života ve Vejprnicích (např. spolkový život) je možné kompletně zhodnotit a pochopit až po jejich propojení se zbylými fenomény (politikou atd.). Práce má tudíž nabídnout zejména plastický obraz prvorepublikových Vejprnic.

Otázky, na něž budou chtít následující kapitoly zodpovědět, se týkají zejména popisu, vývoje a přístupu vejprnického obyvatelstva k politice, náboženství, vzdělávání, profesnímu a spolkovému životu. Vedle zmíněné snahy o vztáhnutí získaných poznatků na celé Plzeňsko má tato práce být i sociálně-historickou sondou do venkovského prostředí, v němž ale místo zemědělců dominuje průmyslové dělnictvo (přechod a proměna agrární vsi v poměrně velkou dělnickou obec je též jedním z hlavních motivů tohoto textu). Regionální dějiny Plzeňska a sociální historie venkovského dělnictva jsou tedy základními atributy mé bakalářské práce.

K takto až sebevědomě vytyčenému cíli je ovšem zapotřebí široká pramenná základna a sekundární historická literatura. Prameny použité v této bakalářské práci pocházejí ze tří míst: ze Státního okresního archivu Plzeň-sever (v Plasích), Archivu města Plzeň a ze samotné obce Vejprnice. Ve Státním okresním archivu Plzeň-sever⁴ se nachází výborně sestavený Archiv obce Vejprnice [1841]-1945 (1954), jehož časové těžiště leží právě mezi léty 1918-1938. Mimo zmíněný fond jsem čerpal ve Státním okresním archivu Plzeň-sever i z některých samostatných fondů/knih, často ještě nezpracovaných (např. fond *Kampelička Vejprnice*). Z Archivu města Plzeň pocházejí spíše doplňkové informace (hlavně o vejprnických spolcích) a úřední údaje (o komunálních volbách). Zbylé prameny lze nalézt ve Vejprnicích, přesněji na místním obecním úřadě a v budově na ulici Tyršova čp. 681 (jedná se o společný archiv TJ Sokola a SK Slavia Vejprnice). Z toho vyplývá, že zde uložené prameny nemají žádnou evidenci (nic mimo názvu pramene a místa jeho uložení), podle níž bych je mohl citovat. Jakožto člověku žijícímu ve Vejprnicích mi byl přístup

⁴ Chtěl bych upozornit, že v tomto archivu se nepoužívají ke skladování a evidenci pramenů kartony. Proto uvádím při citaci pramene jen fond, inventární číslo (i. č.) a číslo evidenční jednotky (č. ev. jed.).

k příslušným textům bez problémů povolen (za což jsem vděčný), avšak kdokoliv bydlící mimo tuto obec by mohl narazit na překážky. Mimo záležitost samotného přístupu a možnosti zkoumání pramenů je svízelné se o jejich existenci vůbec dozvědět.⁵ Historika to staví do poněkud trapné pozice, kdy by měl pomalu chodit od domu k domu a ptát se po kýžených pramenech. Je proto možné, že jsem se o některých místních pramenech nedozvěděl. Celkově vzato je ovšem pramenná základna solidní, místy sice trpí nevyvážeností (mnoho zdrojů na Kampeličku Vejprnice, málo na DTJ atd.), ale dovolila mi nejen popsat „základní“ témata (politika, školství), nýbrž i proniknout k subtilnějším stránkám veřejného života ve Vejprnicích (např. k slavení svátků).

Použité prameny lze rozdělit na dobové (psány s minimálním časovým odstupem) a retrospektivní. Příkladem retrospektivních pramenů jsou *Pamětní kniha obce Vejprnické* a *Kronika obce Vejprnice*. Do prvně jmenované knihy se začalo psát již od roku 1925, avšak prvorepublikové období se do *Pamětní knihy obce Vejprnické* začalo skutečně vypisovat až v roce 1939. Podobně je na tom i *Kronika obce Vejprnice*, ta vznikla v letech 1939-1940. Časový odstup naštěstí není tak velký, na obou pramenech navíc spolupracovali stejní lidé (učitel František Lohr, hodinář a bývalý ruský legionář Eduard Ulrich a zejména farář Josef Štefek), kteří měli historii Vejprnic již dobře nastudovanou. I proto se v *Pamětní knize obce Vejprnické* i v *Kronice obce Vejprnice* hojně odkazuje na jiné prameny (zápisy obecního zastupitelstva/obecní rady, záznamy TJ Sokola, vyhlášky obecního úřadu atd.), čímž je zjednodušena zpětná kontrola a heuristická kritika textů. Ostatní prameny jsou obvykle dobové a většinou i číslované. Pokud číslování chybí (zmiňuji to vždy při první citaci pramene), užívám své vlastní číslování, případně uvádím datum, z něhož ona informace pochází (činím tak pouze u zápisů ze schůzí obecní rady a Dělnického klubu cyklistů).⁶ O pramenné základně k jednotlivým tématům (např. k obecním financím) se zmiňuji v příslušných kapitolách, tudíž ji zde nebudu rozebírat.

Je-li stav pramenů k prvorepublikovým Vejprnicím uspokojivý, v žádném případě to neplatí o sekundární literatuře. To, že o Vejprnicích ještě nebyla sepsána seriózní historická práce, není nijak překvapující (konec konců, je to vesnice), ale absence historické literatury u ostatních vesnic a měst Plzeňska (samozřejmě vyjma Plzně) už historikovi práci komplikuje. Ze skrovného výčtu

⁵ I když jsem věděl, kde se ve Vejprnicích nacházejí některé historické prameny, neměl jsem potuchy, o jaké se jedná, kolik jich je a v jakém jsou stavu.

⁶ Zpravidla kombinuji sdělení doby (v textu, ne v poznámce pod čarou) z níž údaj pochází s mým číslováním stránek. Např. v podkapitole „Horníci (Svaz čsl. horníků)“ uvádím, že informace o odborové organizovanosti horníků na Masarykově jubilejním dolu pochází z února 1928 a ze strany 48 (pramen: *Svaz československých horníků – místní skupina Vejprnice*).

regionální historických prací Plzeňska cituji knihu *Havířské generace (Kronika o havířích pro havíře)* od Františka Kroce (náplní knihy je havířství na Plzeňsku). Ta je ovšem natolik silně ovlivněna dobou svého vzniku (rok 1975), že z ní raději čerpám pouze přesné údaje, její vývody a obecné teorie by si nejspíše žádaly revizi.⁷ Vejpnice naštěstí leží nedaleko Plzně (za 1. republiky byly i součástí okresu Plzeň), jejíž dějiny byly popsány v mnoha historických publikacích, některé jsou citovány i v této bakalářské práci.⁸ Dále je využita sekundární literatura vztahující se k prvorepublikové samosprávě,⁹ školství a vzdělávání,¹⁰ nezaměstnanosti¹¹ apod. Nechybí ani statistické údaje o demografii a náboženském vyznání.¹² Prvorepublikové dělnické prostředí mi přiblížila a následně osvětlila kniha *Lidé periferie: sociální postavení a každodennost pražského dělnictva v meziválečné době* od Stanislava Holubce.¹³ Bohužel jsem nemohl využít literaturu zabírající se vesnickým (případně maloměstským) dělnictvem za 1. republiky. Důvod je prostý, takových publikací je zoufale málo.¹⁴ To je i jeden z důvodů, který mě vedl k sepsání této bakalářské práce.

Při zpracování látky jsem užíval metody chronologické, komparativní a kvantitativní. Na kvantitativní metodu poukazují i uvedené tabulky a grafy. Po delším váhání jsem je ponechal v samotném textu, kde podle mne lépe poslouží svému účelu: k obeznámení čtenáře s uvedenou problematikou. Doufám, že tím text nebyl závažně narušen. Bakalářskou práci ještě doplňují fotografie uvedené v příloze.

⁷ Kniha se zabývá hlavně sociálně demokratickými, posléze komunistickými špičkami hornictva a stávkovým hnutím. O zbytku hornictva a jejich životě se čtenář dozví málo. Bezbréhá adorace prvorepublikové KSČ a naprosté odmítnutí jakékoli pozitivní úlohy sociální demokracie je hlavním rysem této knihy.

⁸ Jedná se o *Západočeské historické sborníky* a zejména o *Dějiny Plzně III od roku 1918 do roku 1948* od Vladimíra Brichty a *Dějiny Plzně v datech: od prvních stop osídlení až po současnost* od Jaroslava Douši.

⁹ SCHELLE, Karel a Ilona SCHELLEOVÁ. *Vývoj veřejné správy v letech 1848-1990*. Praha: Eurolex Bohemia, 2005.

¹⁰ HORÁK, Záboj. *Církev a české školství: právní zajištění působení církví a náboženských společností ve školství na území českých zemí od roku 1918 do současnosti*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011. POKORNÝ, Jiří. *Lidová výchova na přelomu 19. a 20. století*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2003.

¹¹ RÁKOSNÍK, Jakub. *Odvracená tvář meziválečné prosperity: nezaměstnanost v Československu v letech 1918-1938*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2008.

¹² *Demografická příručka 2004*. Praha: Český statistický úřad, 2004. K získání informací o náboženském vyznání obyvatel Plzeňska jsem využil díly *Masarykova slovníku naučného*.

¹³ U hornictva to zase byla kniha *Z havířských kolonií, aneb, Jak se žilo havířským rodinám* od Martina Jemelky. Publikaci sice nikde necituji, nicméně mne přivedla na myšlenky, které jsem následně v práci zužitkoval (např. vypsání každoročních oslav).

¹⁴ Jednou z mála je už jmenovaná publikace Jiřího Matyáše *Spolkový, kulturní a politický život českého dělnictva na Lounsku v letech 1868-1938: příspěvek k problému emancipace dolních vrstev*. Ta se ale zaměřuje zejména na město Louny (srovnání s vesnicí Vejpnice je tím problematické), a vzhledem k záběru knihy (pojímá celé Lounsko, ne jen jednu vesnici/město) je daleko více zobecňující, nežli má práce. I tak mi tato diplomová práce pomohla, zejména se to týká ujasnění regionálních specifik Plzeňska, která jsem následně v textu zdůraznil.

Předešlá historie Vejprnic

1.1 Od prvních zmínek až do začátku 1. světové války

Obec Vejprnice leží v západních Čechách, pouhé tři kilometry na západ od města Plzeň. V písemných záznamech je tato vesnice poprvé zmíněna ve falzu Břevnovského kláštera z roku 1235,¹⁵ v němž je uvedena roku 993 jako majetek nově založeného břevnovského kláštera, přičemž se jednalo o dar od knížete Boleslava II.¹⁶ Ve 13. století se o vlastnictví obce dělil chotěšovský klášter¹⁷ a krajský sudí Sazin (1235-1245), pišící se z Vejprnic, v jehož erbu byl půlený kůň (půleného koně mají Vejprnice ve znaku i dnes).¹⁸ Vejprnice byly farní obcí a samotný farní kostel je zde prvně připomenut ve 14. století, a ani během husitských bouří nedošlo k narušení místní katolické správy.¹⁹ Na počátku 15. století připojil Heřman z Jezné Vejprnice k panství hradu Buben.²⁰ V roce 1523 je ves prodána Felixovi Šťastnému z Řičan,²¹ ale ještě před rokem 1550 ji prodal rodu Točníků z Křimic, načež byla vesnice připojena ke křimickému panství (do něhož náležely Křimice, Vochov, Radčice, Chotíkov, Tlučná a Vejprnice).²²

Během třicetileté války měnilo křimické panství majitele, protože rod Točníků vymírá. Některé zdroje uvádějí, že panství již okolo roku 1622 získali pánové z Vrtby (Sezim z Vrtby),²³ avšak v *Berní rule* (1654) je jako majitelka panství uvedena Paní Kněžna z Brandenburgu.²⁴ Tak jako tak připadlo panství během 17. století hrabatům (pánům) z Vrtby.²⁵ Roku 1722 započala výstavba nového farního kostela sv. Vojtěcha (v barokním slohu), již inicioval František Václav z Vrtby.²⁶ K dokončení stavby došlo roku 1726 a 25. srpna (téhož roku) kostel posvětil metropolitní

¹⁵ *Všeobecná encyklopedie Universum* (4. díl). Praha: Euromedia Group Odeon, 2001. s. 560.

¹⁶ Státní okresní archiv Plzeň-sever, *Archiv obce Vejprnice [1841]-1945 (1954)*, AP č.: 248, Plasy 2011. [dále jen Archivní pomůcka Vejprnice] s. 3.

¹⁷ Tamtéž.

¹⁸ OÚ Vejprnice, *Pamětní kniha obce Vejprnické. 1925-1970*. [dále jen *Pamětní kniha obce Vejprnické*] s. 7.

¹⁹ PODLAHA, Antonín. *Posvátná místa Království českého: Arcidiecese Pražská: Vikariáty: Berounský, Bystřický a Plzeňský*. Praha: Dědictví Svatojanské, 1908. [dále jen PODLAHA, Antonín. *Posvátná místa Království českého*] s. 335.

²⁰ Archivní pomůcka Vejprnice, s. 3.

²¹ Tamtéž, s. 3-4.

²² Státní okresní archiv Plzeň-sever, *Archiv obce Vejprnice [1841]-1945 (1954)*, i. č. 40, *Podklady pro obecní kroniku*, č. ev. jed. N 2. [dále jen *Podklady pro obecní kroniku*] s. 15.

²³ *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí* (díl XXVI.). Fotoreprint původního vyd. z r. 1907. Praha: Argo, 2002. s. 1058.

²⁴ DOSKOČILOVÁ, Marie. *Berní rula*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1952. s. 387.

²⁵ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 8.

²⁶ PODLAHA, Antonín. *Posvátná místa Království českého*, s. 336.

kanovník Karel Dominik Řečický, který byl v letech 1698-1704 vejprnickým farářem.²⁷ K vnitřní výzdobě přikročil v roce 1781 hrabě Jan Josef z Vrtby,²⁸ přičemž je dodnes nad vchodem do kostela umístěn kamenný erb tohoto rodu (tři jelení parohy).

Posledním mužským členem rodu hřabat z Vrtby byl František Josef z Vrtby, který roku 1830 umírá a svůj majetek (i s křimickým panstvím) odkázal Janu Karlovi z Lobkovic.²⁹ Tento šlechtic byl též posledním patrimoniálním držitelem panství, jelikož roku 1848 zaniká vrchnostenská správa. V roce 1850 bylo ustanoveno nové územněsprávní členění, v němž Vejprnice patřily do politického a soudního okresu Plzeň, tento stav nebyl změněn ani za 1. republiky.³⁰ K první volbě obecního představenstva došlo roku 1850, prvním starostou se stal Jiří Kristl, radními byli Matěj Václav a Matěj Souček.³¹

Ve 2. polovině 19. století došlo k prudkým změnám. Dolování kamenného uhlí je v nýransko-stříbrském revíru doloženo již ve 2. polovině 18. století, avšak kvalitnější ložiska byla objevena teprve v 1. polovině 19. století. I tak nastal skutečný rozmach těžby černého uhlí, až když byla do provozu uvedena tzv. Česká západní dráha (1861).³² Neopominutelným impulsem bylo i založení Škodových závodů v Plzni. Výsledkem byl nevídaný nárůst obyvatel, zmíněné Nýřany měly roku 1848 pouze 268 obyvatel³³ (pro srovnání uvádím, že v tomtéž roce obývalo Plzeň 8892 osob), zatímco roku 1900 již 5602 (do toho počtu není započítáno obyvatelstvo Kamenného újezdu a Doubravy).³⁴

U samotných Vejprnic též dochází k demografickému růstu, zpočátku je ale daleko mírnější, jelikož horníci a dělníci byli ve Vejprnicích nejčastěji v dočasném nájmu, a hromadně se začali usazovat až o něco později.³⁵ Řečeno čísly: roku 1848 bylo ve Vejprnicích 354 obyvatel a 38 domů (v porovnání s okolními osadami, Tlučnou, Zbůchem a Nýřany vychází Vejprnice jako

²⁷ PODLAHA, Antonín. *Posvátná místa Království českého*, s. 335.

²⁸ Tamtéž, s. 339.

²⁹ *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí* (díl XXVI.). Fotoreprint původního vyd. z r. 1907. Praha: Argo, 2002. s. 1059.

³⁰ Archivní pomůcka Vejprnice, s. 4.

³¹ Státní okresní archiv Plzeň-sever, fond 1014 (FÚ Vejprnice), *Kronika fary Vejprnice*, Farní úřad Vejprnice, 1832-1989. [dále jen *Kronika fary Vejprnice*] s. 18. Dostupné z: <http://www.portafontium.cz/chronicle/soap-ps/01014-fara-vejprnice-1832-1989>.

³² KROC, František. *Havířské generace (Kronika o havířích pro havíře)*. Zbůch: Západočeské uhelné doly, 1975. [dále jen KROC, František. *Havířské generace (Kronika o havířích pro havíře)*] s. 18.

³³ PALACKÝ, František. *Popis Království Českého čili podrobné poznamenání všech dosavadních krajův, panství, s udáním jejich obyvatelstva dle popisu r. 1843 vykonaného*. Praha, 1848. s. 393.

³⁴ *Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005 (I. díl)*. Praha: Český statistický úřad, 2007. s. 318.

³⁵ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 16.

nejlidnatější),³⁶ roku 1869 647 obyvatel, roku 1880 787 obyvatel, a v rozmezí let 1880-1900 byl vzestup největší, protože na prahu 20. století bylo ve vsi 1606 obyvatel a 115 domů.³⁷ Celou transformaci trefně vystihuje *Pamětní kniha obce Vejprnické: Z dříve nepatrné a tiché vesničky staly se Vejprnice obcí rozsáhlou, řadící se mezi největší obce v okrese plzeňském.*³⁸ Ještě podotýkám, že od roku 1869 spadala pod Vejprnice i osada Nová Hospoda, svazek trval až do roku 1950.³⁹

Ruku v ruce s demografickým nárůstem šlo i národnostní a především sociální přetvoření Plzeňska. To národnostní spočívalo s přílivem česky hovořícího obyvatelstva, které se sice tolik neprojevovalo ve Vejprnicích (ty byly české i předtím), ale ve vzdálenějších obcích ano. Ukázkovým příkladem je obec Zbůch, ta měla v roce 1900 lehce přes 300 obyvatel, přičemž se jich 290 hlásilo k německé národnosti.⁴⁰ Roku 1930 žilo ve Zbůchu 2 229 osob, z toho Češi tvořili přesvědčivých 97%.⁴¹ Tento vývoj vedl k tomu, že vznikaly několikatisícové obce, jež sice mohly mít početnou německou menšinu (např. Nýřany a Dobřany), ovšem většinou byly české. Vesnice, které si tímto vývojem neprošly, mívaly pouze několik stovek obyvatel, avšak dominovali zde Němci (např. Úherce a Blatnice).

Nově příchozí obyvatelstvo naprosto změnilo sociálně-profesní ráz celé krajiny, v dříve zemědělské oblasti počali převažovat dělníci a horníci. To se podepsalo na rozvoji politických stran, spolků, přístupu k náboženství (o tom více dále v textu) i radikalitě obyvatel v případě krize. Jedna z těchto krizových situací nastala roku 1890. Západočeští horníci v zájmu vyšších mezd, zkrácení pracovní doby a zlepšení pracovních podmínek zorganizovali mohutné stávkové hnutí. Byla uskutečněna tři veřejná shromáždění, to první ve Vejprnicích a odhadovaná účast se odhaduje na 4000 až 7000 horníků.⁴² 20. května 1890 došlo k tragické střelbě armádních složek do hornického davu u nýřanského dolu Marta, což způsobilo nebývalé rozhořčení i pochod mnohých vejprnických horníků do Nýřan.⁴³ Identita Plzeňska se měnila, katolický a zemědělský ráz krajiny počal překrývat

³⁶ PALACKÝ, František. *Popis Království Českého čili podrobné poznamenání všech dosavadních krajův, panství, s udáním jejich obyvatelstva dle popisu r. 1843 vykonaného*. Praha, 1848. s. 412.

³⁷ *Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005 (I. díl)*. Praha: Český statistický úřad, 2007. s. 320-321.

³⁸ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 19.

³⁹ *Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005 (II. díl)*. Praha: Český statistický úřad, 2007. s. 350.

⁴⁰ *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí (díl XXVI.)*. Fotoreprint původního vyd. z r. 1907. Praha: Argo, 2002. s. 499.

⁴¹ *Masarykův slovník naučný: lidová encyklopedie všeobecných vědomostí (díl VII.)*. Praha: Československý kompas, 1933. [dále jen *Masarykův slovník naučný: lidová encyklopedie všeobecných vědomostí (díl VII.)*] s. 958.

⁴² KROC, František. *Havířské generace (Kronika o havířích pro havíře)*, s. 71.

⁴³ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 18.

obraz Plzeňska jako průmyslové a dělnické oblasti, z Plzně „vždy věrné“ („semper fidelis“) se stala „Plzeň černá“. K oné radikalitě je ale třeba dodat, že na Plzeňsku převažovali dělníci nad horníky, a celkově byl preferovanější smířlivější a kompromisnější (sociálně demokratický) přístup před vyhrcováním poměrů (komunistický).

Nyní zpátky k Vejprnicím. Už byl zmíněn rozvoj spolků, tím prvním byla tzv. Čtenářsko-hospodářská beseda (jejím úkolem byl rozvoj vzdělanosti, hospodářské gramotnosti, okrajově i národní uvědomění), založená roku 1885.⁴⁴ Druhým byl Všeobecně vzdělávací a výpomocný spolek, svého zřízení se dočkal v roce 1893, spolek se ovšem brzy rozpadl a byl přeměněn na Místní svaz horníků a hutníků ve Vejprnicích.⁴⁵ Skutečný zakladatelský boom nastal na počátku 20. století, kdy došlo k založení: Sokola (1902), organizace místní strany sociálně demokratické (1903), Sboru dobrovolných hasičů (1904), Dělnické tělocvičné jednoty (1905), Jednoty domkařů a zemědělců (1907), dramatického spolku Havlíček (1908), organizace místní křesťansko-sociální strany (1908) a katolického spolku (1912).⁴⁶ Poslední dva jmenované spolky se ovšem během 1. světové války rozpadly. Přesto byla vytvořena jakási „kostra“ vejprnického spolkového života (je zde zastoupeno vzdělávání, sport, kultura i politika), další kvantitativní nárůst spolků nastal po ukončení 1. světové války.

Je jasné, že postupující pokrok a demografický přírůstek si žádaly modernizaci obce. Ta vyplývala již ze samotného profesního založení obyvatelstva. Jak bylo psáno, jednalo se o dělníky a jejich pracoviště se převážně nacházelo ve Škodových závodech, kvůli tomu ale museli denně absolvovat pěší cestu do Plzně. Obcí železnice vedla, a proto na sebe zřízení vejprnické zastávky nenechalo dlouho čekat, stalo se tak roku 1891.⁴⁷ Dopisy a poštovní zásilky určené pro Vejprnice byly skladovány v Plzni a obvykle je musel donášet vejprnický občan, jenž do Plzně pravidelně chodíval (např. studenti středních škol). Tento systém se ovšem stával neudržitelný, a proto byla roku 1901 zřízena poštovní stanice, do jejíž působnosti spadala Nová Hospoda i Tlučná.⁴⁸ 1. července 1897 byla ve Vejprnicích založena četnická stanice, čímž skončil četnický dozor z Plzně.⁴⁹

⁴⁴ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 17.

⁴⁵ Tamtéž.

⁴⁶ OÚ Vejprnice, *Kronika obce Vejprnice, okres Plzeň. 1939-1940*. [dále jen *Kronika obce Vejprnice*] s. 130.

Fotokopie této knihy je uložena v SOKA Plzeň-sever pod názvem ŠTEFEK, Josef. *Vejprnice – popis obce*.

⁴⁷ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 18.

⁴⁸ Tamtéž, s. 19.

⁴⁹ *Kronika obce Vejprnice*, s. 323.

Modernizace se dočkal i vejprnický kostel, v roce 1905 byly pořízeny kostelní hodiny, což umožnil dar 1000 korun od akciové Západo-české společnosti uhelné na Sulkově.⁵⁰ Na vejprnických polích se začala užívat siláž, umělá hnojiva a objevovaly se první parní stroje.⁵¹ Vývoj v 19. století se však neodrazil pouze na demografickém růstu, výstavbě nových domů či ustanovením dříve neexistujících služeb, ale i na vzhledu obyvatel, přesněji na jejich oděvu. Až do 2. poloviny 19. století se ve Vejprnicích nosil především plzeňský kroj, kolem roku 1870 jej ovšem nahradil univerzálnější měšťanský oděv, byť se za 1. republiky kroj ještě příležitostně nosil.⁵² I další společenské oblasti a instituce (např. škola) prošly vývojem, avšak o tom bude psáno v samostatných kapitolách.

1.2 1. světová válka a Vejprnice

28. června 1914 byl v bosenském Sarajevu spáchán atentát na následníka rakousko-uherského trůnu Františka Ferdinanda d'Este a jeho choť Žofii Chotkovou, oba dva tentýž den zemřeli. Atentát byl uskutečněn srbskými radikály (vykonavatelem byl bosenskosrbský politický aktivista Gavrilo Princip), Rakousko-Uhersko na to reagovalo zasláním ostře formulovaného ultimáta, které Srbsko (pokud nechtělo pozbyt suverenitu) nemohlo přijmout. 26. července Rakousko-Uhersko vyhlásilo částečnou mobilizaci a 28. července 1914 vypovídá Srbsku válku (v srpnu tento příklad následují další evropské státy). Tím vypuká konflikt, kterému se později začalo říkat světová válka. Počátek tohoto střetu popisuje vejprnický farář (Václav Čubr) takto: *Dráhy, telegrafy, pošta, všechno vstoupilo do služeb vojska, ústavní práva zrušena a šavle ujala se vlády.*⁵³

Z Vejprnic a Nové Hospody narukovalo do zbraně 110 mužů, většinou sloužili u pěšího pluku č. 35 a u zeměbranceckého pluku č. 7.⁵⁴ Pro Vejprnice však nebyl počátek války nikterak krutý, zvláště proto, že byl v obci umístěn oddíl náhradních dělostřelců č. 22, z jehož bohaté armádní kuchyně se najedli i vejprničtí občané: *V době pobytu vojska ve Vejprnicích byl blahobyt v pravém slova smyslu... V kuchyni se bohatě vařilo a peklo maso, všeho bylo dost.*⁵⁵ Armádní oddíl ale brzy odešel a počalo být hůře. V roce 1915 byl zaveden lístkový (přídělový) systém (nejdříve na

⁵⁰ PODLAHA, Antonín. *Posvátná místa Království českého*, s. 337.

⁵¹ *Kronika obce Vejprnice*, s. 84.

⁵² Tamtéž, s. 25.

⁵³ *Kronika fary Vejprnice*, s. 53.

⁵⁴ Tamtéž.

⁵⁵ Tamtéž, s. 54.

mouku a chléb, od roku 1916 i na maso a další základní potraviny), načež se ve Vejprnicích ustanovila aprovizační (zásobovací) komise, jež evidovala pohyb obyvatelstva, starala se o nákup potravin, pečení chleba atd.⁵⁶ Pro ilustraci uvádím, že lístkový systém zaručoval maximálně 1300 kalorií denně (později dokonce pouhých 830 kalorií), přičemž současnou minimální normu udává Organizace spojených národů na 1800 kalorií.⁵⁷

Vejprnice měly sice výhodu v existenci místních zemědělců, ovšem ani oni nedokázali vesnici od hladovění úplně ochránit. Již v dubnu 1915 je starosta Vejprnic kvůli nedostatečné dodávce plodin napomínán (od okresního hejtmanství) a hrozí se osobní zodpovědností i použitím exekučních prostředků, které by obci způsobily značné výlohy.⁵⁸ I případný výkup obilí byl nezákonný, jelikož obilí bylo zabaveno ve prospěch státu a občané jej museli neprodleně vracet.⁵⁹ Vzhledem k potravinové nouzi se rychle rozmohlo mletí na černo, při němž se obilí v noci vezlo do vzdálených mlýnů,⁶⁰ ještě častější bylo ovšem podomácké mletí a pražení (kávy), které bylo též zakazováno a stíháno.⁶¹ Další možností byla krádež, od roku 1915 se počaly na vejprnických polích zcizovat plodiny a dobytek ve stále větším a větším množství (ke konci války se ze dvou polí úplně vybraly brambory), noční hlídky nepomáhaly a celá problematika vyvrcholila ve zřízení hlídky vojenské.⁶²

V roce 1917 se situace zdála kritickou, vejprničtí občané (zvláště matky) se marně snažili získat potraviny i ve vzdálenějších oblastech (Klatovsko, Domažlicko⁶³) a panoval oprávněný strach z toho, že v zimě už nebude co jíst. Nakonec se ale obyvatelům přeci jenom podařilo opatřit si na zimu (1917-1918) potraviny.⁶⁴ Válečná (a poválečná) dražota měla ovšem i odvrácenou (pozitivní) stranu, byl jí příznivý vliv na hospodářské postavení rolnictva, jež si díky stoupajícím cenám dokázalo nemálo vydělat a zlepšit tak své poměry (např. splácení předválečných dluhů). Vejprničtí zemědělci v tomto nebyli výjimkou.⁶⁵

⁵⁶ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 24.

⁵⁷ KUČERA, Rudolf. *Život na příděl: válečná každodennost a politiky dělnické třídy v českých zemích 1914-1918*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2013. [dále jen KUČERA, Rudolf. *Život na příděl*] s. 29.

⁵⁸ Státní okresní archiv Plzeň-sever, *Archív obce Vejprnice [1841]-1945 (1954)*, i. č. 39, *I. světová válka*, č. ev. jed. N 2. [dále jen *I. světová válka*] s. 15.

⁵⁹ Tamtéž, s. 13.

⁶⁰ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 26.

⁶¹ Tamtéž, s. 31.

⁶² Tamtéž.

⁶³ Tamtéž, s. 30.

⁶⁴ *Kronika fary Vejprnice*, s. 59.

⁶⁵ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 67.

Jídlo však nepředstavovalo ani zdaleka jediné nedostatkové zboží. Velmi záhy (počátek roku 1915) se lidem nedostávalo šatstvo, obuv a petrolej.⁶⁶ Jelikož se za papírové peníze postupně nedalo nic koupit (ačkoliv jejich stříbrné a zlaté protějšky byly žádány), ujal se výměnný obchod. Ten probíhal především mezi obyvateli z Plzně (městem) a z okolních obcí (venkovem), přičemž vejprničtí měnili potraviny (i z toho lze vyvodit počáteční dostatek jídla v obci) za textilie, podrážkovou kůži, lihové nápoje a tabákové výrobky.⁶⁷ Zájem o tabák musel být vskutku neobyčejný, nejenže si kuřáci připravovali svůj tabák z listí (ořechového, dubového atd.), bramborové nati i jetelu (bezmála každý měl svou speciální kombinaci) a namáčeli jej do tabákového extraktu (který se užíval jako prostředek proti škodlivému hmyzu), ale snažili se i o pěstování tabáku (do Vejprnic jej přinesli vojáci z Uherska a ze Srbska) na malých políčkách, kupodivu úspěšně (i když chyběla zkušenost se zpracováním).⁶⁸ Byť ani tyto nápadité pokusy nemohly zabránit postupující bídě.

Ta se týkala i církve, na hostiích se muselo co nejvíce šetřit s moukou a na den Všech svatých (1916) bylo dokonce zakázáno rozsvěcovat svíčky na hřbitovech, což se pochopitelně hluboce dotklo všech věřících katolíků.⁶⁹ Mýdlo se stávalo vzácností, nedostatek oblečení byl akutní, i kopřivy se užívaly na výrobu látky,⁷⁰ i přesto se na počátku zimy 1917 konstatovalo, že se nedostává šatstva ani obuvi (vejprničtí občané si tedy udělali zásoby, avšak neměli se do čeho obléknout).⁷¹

Lidé v zázemí se ovšem museli nejen uskromnit, ale i přispívat na válečné půjčky, sbírky a přitom trpně snášet stále narůstající rekvírování. Válečné půjčky (bylo jich osm) měly částečně hradit válečné výdaje a je poměrně známou věcí, že zatímco německé obyvatelstvo na ně hojně přispívalo, to české (které se počalo s Rakousko-Uherskem vnitřně rozcházet) bylo zdrženlivé. I tak se v *Pamětní knize obce Vejprnické* píše o početné podpoře těchto půjček,⁷² sám bych však ve srovnání s jinými prameny vyvozoval trochu odlišné závěry. Ze začátku se snad mohly setkat s jistým úspěchem, ačkoliv druhá válečná půjčka se měla propagovat i v kostele (za normálních okolností tuto úlohu plnil učitel, jenž chodil od domu k domu a nabádal k úpisu) avšak místní farář

⁶⁶ *Kronika fary Vejprnice*, s. 56.

⁶⁷ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 28.

⁶⁸ Tamtéž.

⁶⁹ *Kronika fary Vejprnice*, s. 58.

⁷⁰ Tamtéž.

⁷¹ Tamtéž, s. 59.

⁷² *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 29.

to odmítl.⁷³ Jak ale počet půjček rostl, ochota přispívat klesala. U páté půjčky se již jednalo (v prosinci 1916), jak se má její výnos v obci zvýšit (neklamný znak nedostatku přispěvatelů),⁷⁴ a u té šesté muselo dokonce dojít (v červnu 1917) k sezvání majetnějších obyvatel obce, protože konec půjčky se blížil a v obci se ještě nikdo neupsal.⁷⁵

Sbírky se pochopitelně týkaly důležitých kovů (i zlata a stříbra), ovšem i vlny a kaučuku, přičemž ve Vejprnicích proběhly takové sbírky dvě (první 1915, druhá 1916). Měly se darovat všechny možné vlněné a bavlněné předměty (plátno, šaty, prádlo, punčochy, šátky) společně s gumovými odpadky.⁷⁶ Vzhledem k tomu, že tyto sbírky nebyly příliš výtěžné,⁷⁷ přistupovalo se k rekvírování. To se samozřejmě týkalo i zmíněných potravin a kovů (i měděného a mosazného nádobí) jemuž za obět' padly i dva kostelní zvony (hrozilo zabavení liturgických nástrojů, ve Vejprnicích k tomu nakonec nedošlo).⁷⁸ Od roku 1917 je již rekvírování popsáno jako všudypřítomné, farář si při něm neodpustil výtku vůči Židům, ti prý měli zásoby ve skladech, ale byli nedotknutelní.⁷⁹

Už byli zmíněni vejprničtí zemědělci, ovšem co bylo s horníky a dělníky? Z jistého úhlu pohledu se jejich pozice nijak nezměnila, vždyť přece pracovali stále na stejných místech. Markantní rozdíl byl však v odlišném pracovním vypětí, které mnohdy hraničilo s neúnosností. U horníků hrálo velkou roli hladovění a celkové zhoršení pracovních podmínek, ke konci války odmítali vydávat uhlí (mnozí ani nedocházeli do práce), dokud jim nebude poskytnuta strava.⁸⁰

Dělníci v dřevě většinou pracovali ve Škodových závodech a není divu, jestliže totiž Škodovy závody zaměstnávali v roce 1914 9364 osob, v roce 1915 to bylo již přes 20 000 lidí a tento enormní počet přesto nadále stoupal.⁸¹ Jak se píše ve *Farní kronice: Všechno pomáhá dělat šrapnely a jiné náboje na zabíjení*.⁸² Škodovy závody byly po dobu války pod válečnou správou, to jim umožňovalo přístup do centrálního zásobovacího systému, a tedy i adekvátnější výživu dělníků (k tomu byly zřízeny podnikové stravovny), na druhou stranu to ale znamenalo i zavedení vojenské

⁷³ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 56.

⁷⁴ *I. světová válka*, s. 136.

⁷⁵ *Tamtéž*, s. 138.

⁷⁶ *Tamtéž*, s. 130.

⁷⁷ HLAVAČKA, Milan, Sixtus BOLOM a Patrik ŠIMON. *V zákopech myslí: život, víra a umění na prahu velké války*. Vyd. 1. Praha: Historický ústav, 2014. [dále jen HLAVAČKA, Milan a kolektiv. *V zákopech myslí: život, víra a umění na prahu velké války*] s. 37.

⁷⁸ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 29.

⁷⁹ *Kronika fary Vejprnice*, s. 58.

⁸⁰ KROC, František. *Havířské generace (Kronika o havířích pro havíře)*, s. 65.

⁸¹ KUČERA, Rudolf. *Život na příděl*, s. 76.

⁸² *Kronika fary Vejprnice*, s. 58.

kázně a trestů (mnohdy kruté bití, věznění atd.). Nezřídka docházelo k naverbování dělníků do armády, byli sice rychle přiděleni zpět na svá pracovní místa, avšak nadále podléhali vojenské justici a místo mzdy dostávali nižší vojenský žold.⁸³

Kombinace nouze, vyčerpání a sociálního zneuctění vyústila v Plzni 13. a 14. srpna 1917 k nepokojům, jejichž gradace si vyžádala vyhlášení výjimečného stavu. Nepokoje nebyly ušetřeny ani Vejprnice, došlo zde k výtržnostem a rozbouřený lid nakonec táhl k obecnímu úřadu, kde se dožadoval výdeje potravin. Následně byl 20. srpna 1917 nad Vejprnicemi a Novou Hospodou rovněž vyhlášen výjimečný stav, lid byl zklidněn účinnou metodou „cukru a biče“, bylo zakázáno shromažďování a po deváté hodině večerní nesměl nikdo (bez vážného důvodu) vycházet na ulici. Onen „cukr“ spočíval ve zvýšeném výdeji potravin.⁸⁴ Zásobování potravinami se nicméně i nadále zhoršovalo. Plzeň byla v červnu 1918 svědkem dalších nepokojů. 21. června bylo do jednoho z demonstrujících davů, složeného převážně z žen a dětí, střeleno vojáky 69. pěšího pluku, střelbu nepřežilo šest dětí (poslanec a budoucí starosta Plzně Luděk Pik v reakci na tuto tragédii označil Rakousko-Uhersko za *nejstrašnější vězení a hladomornu*).⁸⁵ Plzeňsko následně zachvátila další série nepokojů a úplný pořádek se v této oblasti nepodařilo zavést až do konce války.⁸⁶

Výše bylo psáno o prvních odvedencích z Vejprnic a Nové Hospody, nezůstalo pouze u nich. Na potřebu nových branců se reagovalo rozšířením věkové hranice, v září 1914 nastoupili do armády muži ve věku od 37 do 42 let, od roku 1915 i hoši od 18 let a postupem času byli k vojsku odvedeni muži v rozmezí 18 až 50 let. Na válečných polích 1. světové války padlo celkem 27 vejprnických občanů a 49 se jich domů vrátilo v invalidním stavu.⁸⁷ V československých legiích sloužilo 32 mužů z Vejprnic, z toho 23 sloužilo u ruských, čtyři u francouzských a pět u italských legií.⁸⁸

Armáda ale nepotřebovala pouze vojáky, nýbrž i pracovníky, kteří byli *domobranou povinni a vojensky nevytvíceni*.⁸⁹ Vojenští pracovníci měli být v první řadě muži silní a způsobilí, jejich věk neměl přesahovat 50 let. Hledali se dělníci, totéž se týkalo i nádeníků, avšak preferováni byli řemeslníci (přesněji tesaři, dřevaři, zedníci a kameníci), jasně se to odráží na denní mzdě (určené

⁸³ KUČERA, Rudolf. *Život na příděl*, s. 77.

⁸⁴ Tamtéž, s. 30.

⁸⁵ HLAVÁČKA, Milan a kolektiv. *V zákopech mysli: život, víra a umění na prahu velké války*, s. 23-24.

⁸⁶ Tamtéž.

⁸⁷ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 33.

⁸⁸ Tamtéž.

⁸⁹ *I. světová válka*, s. 5.

k stravování a noclehu): nádeník obdržel tři koruny, řemeslník pět až šest.⁹⁰ S sebou si tito pracovníci měli brát odpovídající oděv, příbor s nádobím, tlumok (batoh) a případně další drobnosti (houně atd.).⁹¹ Jejich odvod probíhal po malých skupinkách, tak např. v únoru 1915 bylo odvedeno šest dělníků,⁹² v květnu téhož roku dalších pět dělníků.⁹³ I děti měly být seznámeny s armádním prostředím, z kraje roku 1916 se totiž odehrávala vojenská příprava mládeže.⁹⁴

Neustávající bída a stupňující se užívání donucovacích prostředků, včetně násilí, logicky vedlo ke vzrůstající neúctě vůči státu, církvi i dříve zavedeným morálním hodnotám (viz podkapitulu „Náboženský vývoj v obci a okolí“). Již ke konci roku 1914 si vejprnický farář stěžuje, že lid (zvláště děti a mládež) *hrozně suroví*.⁹⁵ Došlo k nárůstu krádeží (což ale částečně souviselo s výše popsáním strachem z hladu) a podvodů, avšak množily se i případy týrání dobytka.⁹⁶ Úcta ke státu klesala takovou měrou, že zemská školní rada zavedla (v roce 1916), aby se v neděli a o svátcích zpívala i strofa rakouské hymny.⁹⁷ Další degradaci loajality ke státu to ovšem nedokázalo zabránit, lid válce nepřál a chtěl mír.

V prvních ranních hodinách 28. října 1918 ještě nikdo ve Vejprnicích konec války neočekával, zprávu o vzniku Československa a ukončení světového konfliktu do obce přinesli až vejprničtí občané, kteří dojížděli do Plzně.⁹⁸ Vypuklo ohromné veselí a všeobecně se volalo: *Máme po válce, teď bude všeho dost, bude po bídě nastane láce* (levnost/lacinost – pozn. aut.) *jako byla před válkou*.⁹⁹

⁹⁰ *I. světová válka*, s. 2.

⁹¹ Tamtéž, s. 10.

⁹² Tamtéž, s. 5.

⁹³ Tamtéž, s. 10.

⁹⁴ Tamtéž, s. 16.

⁹⁵ *Kronika fary Vejprnice*, s. 55.

⁹⁶ Tamtéž, s. 57.

⁹⁷ Tamtéž, s. 58.

⁹⁸ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 32.

⁹⁹ *Kronika fary Vejprnice*, s. 60.

Politický, profesní a sociální vývoj v obci

1.3 Politika

Tato kapitola se bude týkat Vejprnic i Nové Hospody (budu uvádět jen termín Vejprnice, pod nějž byla Nová Hospoda v této době zařazována), jelikož nelze oddělovat volební výsledky v obou obcích a ani nelze jednoduše vyškrtnout členy samosprávných orgánů z Nové Hospody.

V předválečné době bojovaly o politickou moc v obci dvě skupiny obyvatel: rolníci/statkáři a malozemědělci/domkaři. S tím, jak stoupaly počty dělníků/horníků ve Vejprnicích, měnily se i politické preference, místní lid velmi přál sociálně demokratickému hnutí. Ve volbách do Říšské rady v roce 1907 (první volby, kde platilo pro muže rovné a všeobecné volební právo) se většinově volila právě sociální demokracie.¹⁰⁰ Přesto nefiguruje na seznamu předválečných starostů ani jeden dělník/horník, pozice byla stále nejčastěji vyhrazena pro rolníky. Byl jím i poslední předválečný starosta Vojtěch Hucl (funkci vykonával 1911-1919).¹⁰¹ Jedinou profesní skupinou, které se dařilo obsadit pozici starosty před rokem 1914, byli hostinští (Jiří Čechil v období 1895-1899 a 1907-1911, Jiří Vokr 1903-1907), u nichž je možné předpokládat nemalou podporu od vejprnického dělnictva.¹⁰²

Meziválečná doba situaci mění, rolníci jsou odsunuti na vedlejší kolej a přestávají být vlivnou, natož vládnoucí vrstvou v obci. Tento vývoj ilustruje jednání o zbourání obecní kovárny z dubna 1936 (viz podkapitulu „Stavba sokolovny a obecního domu“), kdy se proti tomuto činu postavili dva členové agrární stany (Matěj Kristl a Matěj Pašek). Zbylí členové obecního zastupitelstva (obecní zastupitelstvo bylo ve Vejprnicích třicetičlenným orgánem) agrárníky lehce přehlasovali.¹⁰³ Matěj Kristl a Matěj Pašek navíc pocházeli z rolnických rodin, jež dříve zastávaly v politickém životě obce důležité posty (např. Jiří Kristl byl prvním starostou Vejprnic), v dubnu 1936 ovšem neměli sebemenší šanci zvrátit rozhodnutí obecního zastupitelstva.

V letech 1918-1938 tedy dělníci a sociální demokracie ve Vejprnicích dominovali. Jejich dřívějšímu prosazení bránila volební omezení (do roku 1907) a snad i fakt, že se do Vejprnic dělníci

¹⁰⁰ *Kronika fary Vejprnice*, s. 44.

¹⁰¹ Archivní pomůcka Vejprnice, s. 6.

¹⁰² *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 23.

¹⁰³ Státní okresní archiv Plzeň-sever, *Archiv obce Vejprnice [1841]-1945 (1954)*, i. č. 1, *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1935-38*, č. ev. jed. K 1. [dále jen *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1935-38*] s. 7. Pramen je neočíslován, je použito mé očíslování stránek.

stěhovali, domácí rolníci měli nepochybně výhodu ve znalosti svého prostředí. Krátce po ustanovení Československa došlo k legislativním úpravám týkajících se voleb a samosprávných funkcionářů. Předně bylo volební právo přiručeno i ženám (volit mohly hned v roce 1919), snížil se věk aktivního volebního práva (z 24 let na 21 let, od 18 let se smí volit až po 2. světové válce) a byla ustanovena volební povinnost. Členům obecních orgánů byly přiručeny diety, díky čemuž se mohli samosprávy účastnit i méně majetní občané (další faktor umožňující prosazení dělnictva v komunální politice).¹⁰⁴ Plat samosprávného zaměstnance byl nově stanoven podle platů příslušného zaměstnance ve státní správě (materiální polepšení).¹⁰⁵

Všichni vejprničtí starostové v meziválečné době byli členy sociální demokracie, jejich výčet je následující:¹⁰⁶

- Josef Kýček, funkci starosty vykonával 1919-1923. Byl truhlářským mistrem,¹⁰⁷ ovšem při volbách v roce 1919 bylo jako jeho povolání uvedeno domkař. Během svého starostování obdržel hostinskou licenci, proto je na volební kandidátce z roku 1923 profesí hostinský.¹⁰⁸
- Antonín Brynda, domkař, byl I. náměstkem starosty Josefa Kýčka, který se na rozhraní let 1923-1924 z Vejprnic odstěhoval. Antonín Brynda se ujal starostování v krátkém mezidobí od prosince 1923 až do března 1924.
- Rudolf Tengler, dělník, funkci starosty vykonával 1924-1928.
- Václav Vejvoda, dělník (do roku 1926 horník), funkci starosty vykonával 1928-1939.

Jejich zvolení musely samozřejmě předcházet komunální volby. Ještě než však bude přikročeno k jejich uvedení, je nutné se krátce zmínit o politické situaci Plzeňska. Plzeň byla již od konce 19. století považována za jedno z nejdůležitějších měst sociálně demokratického hnutí. Sociální demokracie si v Plzni uchovala neotřesitelné pozice po celou 1. republiku, ztělesněním její dominance byl Luděk Pik, starosta Plzně 1919-1938. Důsledkem toho bylo, že ačkoliv v československých dělnických městech probíhaly houževnaté (a často vyrovnané) volební boje

¹⁰⁴ SCHELLE, Karel a Ilona SCHELLEOVÁ. *Vývoj veřejné správy v letech 1848-1990*. Praha: Eurolex Bohemia, 2005. [dále jen SCHELLE, Karel a Ilona SCHELLEOVÁ. *Vývoj veřejné správy v letech 1848-1990*] s. 174.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 175.

¹⁰⁶ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 23.

¹⁰⁷ *Kronika obce Vejprnice*, s. 116.

¹⁰⁸ Státní okresní archiv Plzeň-sever, *Archiv obce Vejprnice [1841]-1945 (1954)*, i. č. 34, *Volby do říšské rady, parlamentu a obecního zastupitelstva; voličské seznamy*, č. ev. jed. N 2. [dále jen *Volby do říšské rady, parlamentu a obecního zastupitelstva; voličské seznamy*] s. 227.

mezi sociálními demokraty a komunisty, Plzeň toto neznala. Pro ilustraci, v pražských volbách z roku 1928 získaly obě strany shodně po 14%,¹⁰⁹ ve volbách do plzeňské obecního zastupitelstva v roce 1929 volilo pro sociálně demokratickou stranu 39,41% voličů, pro KSČ 2,59% (komunisté v Plzni v období 1918-1938 nikdy nezískali více než 6% hlasů).¹¹⁰ Tato hegemonie plzeňské sociální demokracie se šířila i do okolních obcí, tedy i do Vejprnic.

1.3.1 Komunální volby, profesní složení stran a obecního zastupitelstva

Ve Vejprnicích působilo ve sledovaném období pět „klasických“ stran (tj. stran působících i ve zbytku země, majících svá politická centra, odbory atd.). Byly to:

1. Strana sociálně demokratická (celým názvem Československá sociálně demokratická strana dělnická, ČSDSD). Její odbočka byla ve Vejprnicích založena 1. srpna 1903.¹¹¹
2. Strana národně socialistická (celým názvem Československá strana národně socialistická). Její odbočka byla ve Vejprnicích založena 12. května 1918.¹¹²
3. Strana komunistická (celým názvem Komunistická strana Československa). Její odbočka byla ve Vejprnicích založena 15. ledna 1922.¹¹³
4. Strana agrární (celým názvem Republikánská strana zemědělského a maloroľnického lidu). Datum založení její odbočky ve Vejprnicích není známo (snad vznikla přeměnou z některého místního zemědělského spolku), poprvé se účastnila voleb roku 1923.
5. Strana lidová (celým názvem Československá strana lidová). Její odbočka byla ve Vejprnicích založena 21. listopadu 1926.¹¹⁴

¹⁰⁹ HOLUBEC, Stanislav. *Lidé periferie: sociální postavení a každodennost pražského dělnictva v meziválečné době*. 1. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita, 2009. [dále jen HOLUBEC, Stanislav. *Lidé periferie: sociální postavení a každodennost pražského dělnictva v meziválečné době*] s. 186.

¹¹⁰ DOUŠA, Jaroslav. *Dějiny Plzně v datech: od prvních stop osídlení až po současnost*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2004. [dále jen DOUŠA, Jaroslav. *Dějiny Plzně v datech: od prvních stop osídlení až po současnost*] s. 616-640 (přílohy).

¹¹¹ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 20.

¹¹² Tamtéž, s. 34.

¹¹³ *Kronika obce Vejprnice*, s. 131.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 132.

Mimo tyto strany se místních komunálních voleb účastnily i „domácí“ strany/uskupení (působivší pouze ve Vejprnicích). Žádné z těchto těles se neúčastnilo všech prvorepublikových komunálních voleb, zpravidla kandidovalo jednou, výjimečně dvakrát:

- Strana legionářů a válečných poškozců. Účastnila s komunálních voleb 1923 a 1928.
- Strana domkařů a poplatníků. Účastnila se komunálních voleb 1923.
- Strana malozemědělců, domkařů a živnostníků. Účastnila se komunálních voleb 1932, nebyla ale samostatnou stranou, jelikož oficiálně spadala pod národní socialisty.

První prvorepublikové komunální volby se ve Vejprnicích udály v červnu 1919. Kandidovaly pouze dvě strany, sociálně demokratická a národně socialistická. Sociální demokraté jasně zvítězili, obdrželi 828 hlasů a 21 mandátů. Národní socialisty volilo 361 lidí a získali devět mandátů.¹¹⁵

Sociální demokracie sklízela úspěch i ve zbytku Československa, její výsadní postavení ve státě ovšem narušil boj frakcí uvnitř strany, a to mezi levicí (budoucími komunisty) a pravicí (reformisty). Kvůli sporům o kompetence a majetek vyhlásila sociálně demokratická levice tzv. prosincovou generální stávkou (roku 1920). Propukaly nepokoje, které se neobešly bez násilí, v Československu muselo být dokonce vyhlášeno stanné právo. V Plzni neměla generální stávka valný ohlas, ve Škodových závodech přerušilo práci (na dvě hodiny) pouhých 100-200 dělníků.¹¹⁶ Plzeň byla jedním z mála měst, kde si průběh generální stávky nevyžádal zásah bezpečnostních složek státu.¹¹⁷ V některých oblastech západních Čech (Nýřansko, Rokycansko, Klatovsko) se do stávky zapojilo více dělníků, přesto jejich celkový počet nepřesáhl 3 500.¹¹⁸

Prosincová generální stávka a následné ustanovení KSČ v květnu 1921 (oddělila se tak od sociální demokracie) představovaly pro sociální demokracii i její spolky vážný zásah (např. rozpad odboček DTJ v mnoha městech atd.). ČSDSD člensky i voličsky zeslábla, v parlamentních volbách z roku 1925 byla sociální demokracie přesvědčivě předstižena KSČ (ta získala zaokrouhleně 13% hlasů, ČSDSD pouze 8,9%). Plzeň a Plzeňsko jsou v tomto případě opět specifické. Rozkol ve

¹¹⁵ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 37-38.

¹¹⁶ DOUŠA, Jaroslav. *Dějiny Plzně v datech: od prvních stop osídlení až po současnost*, s. 222 (počet stávkujících uveden 116). V jiných publikacích bývá uvedený počet vyšší, zpravidla se uvádí 180, viz např.: BRICHTA, Vladimír. *Dějiny Plzně III od roku 1918 do roku 1948*, s. 33.

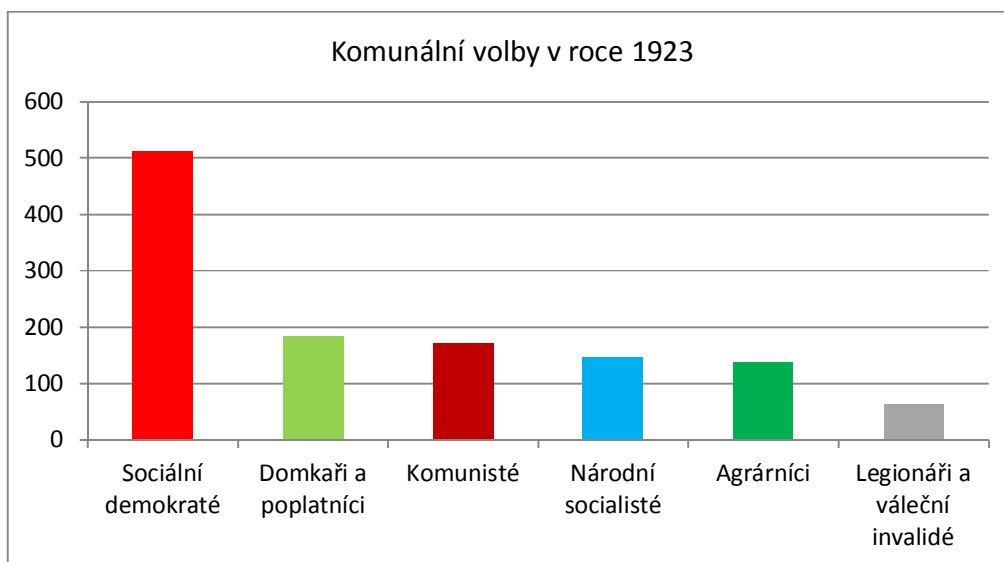
¹¹⁷ BRICHTA, Vladimír. *Dějiny Plzně III od roku 1918 do roku 1948*. Plzeň: Západočeské nakl., 1982. [dále jen BRICHTA, Vladimír. *Dějiny Plzně III od roku 1918 do roku 1948*] s. 33.

¹¹⁸ Tamtéž.

straně se plzeňské sociální demokracie voličsky takřka nedotkl (ve volbách 1919 obdržela 36,66% hlasů, v těch z roku 1925 35,99%¹¹⁹) a ani její spolky neutrpěly vážnější škody. To samé můžeme víceméně prohlásit i o Vejprnicích (ač, jak ukáží výsledky komunálních voleb, zde měla KSČ širší podporu, nežli v Plzni). Jednoduše řečeno, jestliže pro bezpočet československých měst a vesnic znamenaly roky 1920-1921 jasný předěl v politickém a spolkovém životě, pro Plzeňsko to neplatí. KSČ si zde sice postupně buduje své odbočky a spolky, nenarušuje však místní politický a společenský status quo.

V září roku 1923 se ve Vejprnicích konaly druhé prvorepublikové komunální volby. Nabídka politických stran byl oproti roku 1919 o dost pestřejší, kandidovalo šest politických stran:

Graf č. 1: Výsledky komunálních voleb z roku 1923.¹²⁰

Sociální demokraté sice oslabili, avšak stále byli suverénně první stranou v obci, hlasovalo pro ně 511 voličů a získali 13 mandátů. Na druhém místě stála strana domkařů a poplatníků se 183 hlasy a pěti mandáty. Projevuje se zde kovorolnický ráz obce (viz podkapitulu „Vejprnice na pomezí města a vesnice, fenomén kovorolníka“), tedy splývání mezi profesí dělníka a domkaře. Jak jinak vysvětlit nepoměr, kdy je udávané povolání „domkař“ v obci marginální (viz graf č. 4 v podkapitole „Profesní složení Vejprnic“), zatímco ve volbách v roce 1923 se strana domkařů stane

¹¹⁹ DOUŠA, Jaroslav. *Dějiny Plzně v datech: od prvních stop osídlení až po současnost*, s. 616-640 (přílohy).

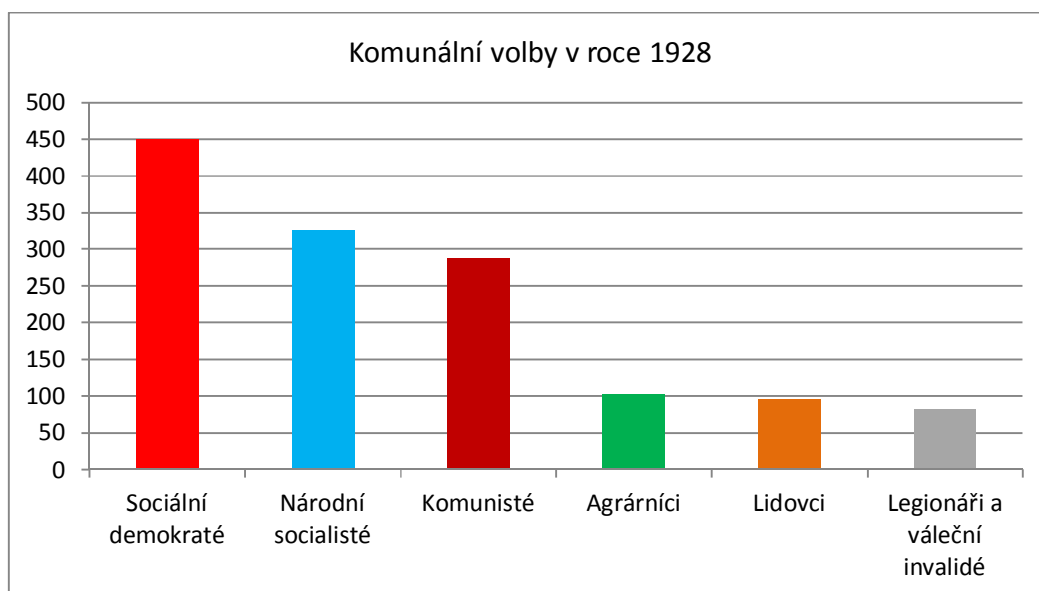
¹²⁰ Archiv města Plzně, *Okresní úřad Plzeň 1850-1945*, i. č. 1577, sign. I/18/b, *Obecní a osadní zastupitelstva*. [dále jen *Obecní a osadní zastupitelstva*] heslo Vejprnice (neočíslováno).

druhým nejsilnějším politickým tělesem v obci? Ač se strana těšila podpoře vejprnického voličstva, v dalších komunálních volbách již nekandidovala a její členové (i voliči) přešli do zbylých politických stran (převážně do těch levicových/socialistických). KSČ skončila třetí, svým výsledkem se nemohla rovnat sociální demokracii, i tak ovšem dokládá zisk 172 hlasů a čtyř mandátů úspěšné etablování této strany ve Vejprnicích. Národní socialisté ztratili oproti volbám v roce 1919 přes 200 hlasů, volilo je 147 lidí a obdrželi tři mandáty. Agráři získali 138 hlasů a tři mandáty, stejně jako komunisté, i oni v obci zdárně zakotvili, na rozdíl od komunistů byly ale jejich volební výsledky po zbytek 1. republiky stabilní, vždy v rozmezí 100-150 hlasů. Pro legionáře a váleční invalidy (poškozenec) hlasovali téměř jen obyvatelé Vejprnic (ne Nové Hospody),¹²¹ obdrželi 64 hlasů a dva mandáty. Kromě posledně jmenované strany však byly volební preference obou obcí (Vejprnic a Nové Hospody) celkem podobné (snad tomu nemuselo být u strany domkařů a poplatníků, v jejich případě ovšem chybí oddělené záznamy o sčítání hlasů v obou obcích).

Komunální volby z roku 1923 rozšířily stranické i politické spektrum ve Vejprnicích i jejich samosprávných orgánech. Sociální demokracie si už nemohla při správě obce počínat tak suverénně, nicméně zisk 511 z celkových 1215 hlasů je stále úctyhodný.

Následující komunální volby proběhly ve Vejprnicích v dubnu 1928:

Graf č. 2: Výsledky komunálních voleb z roku 1928.¹²²

¹²¹ *Kronika fary Vejprnice*, s. 67.

¹²² *Obecní a osadní zastupitelstva*, heslo Vejprnice (neočíslováno).

Z výsledků těchto voleb vyplývá další relativizace a oslabení místní sociální demokracie, pro kterou hlasovalo 450 voličů, a obsadila deset mandátů. Polepšili si národní socialisté s 327 hlasy a osmi mandáty. I KSČ ve Vejprnicích posílila, získala 287 hlasů a šest mandátů, a nebýt voličů na Nové Hospodě (kde se v tomto roce volilo více pro národní socialisty, nežli komunisty), skončila by KSČ těsně druhá (v samotných Vejprnicích ji volilo 261 lidí oproti 251 voličům u národních socialistů).¹²³ Na rozdíl od předchozích voleb si mírně pohoršili agráři (103 hlasů a dva mandáty), u legionářů a válečných poškozených tomu bylo naopak (82 hlasů a dva mandáty). Nově kandidovala Československá strana lidová, hlas jí odevzdalo 95 voličů a byly jí přiřčeny dva mandáty.

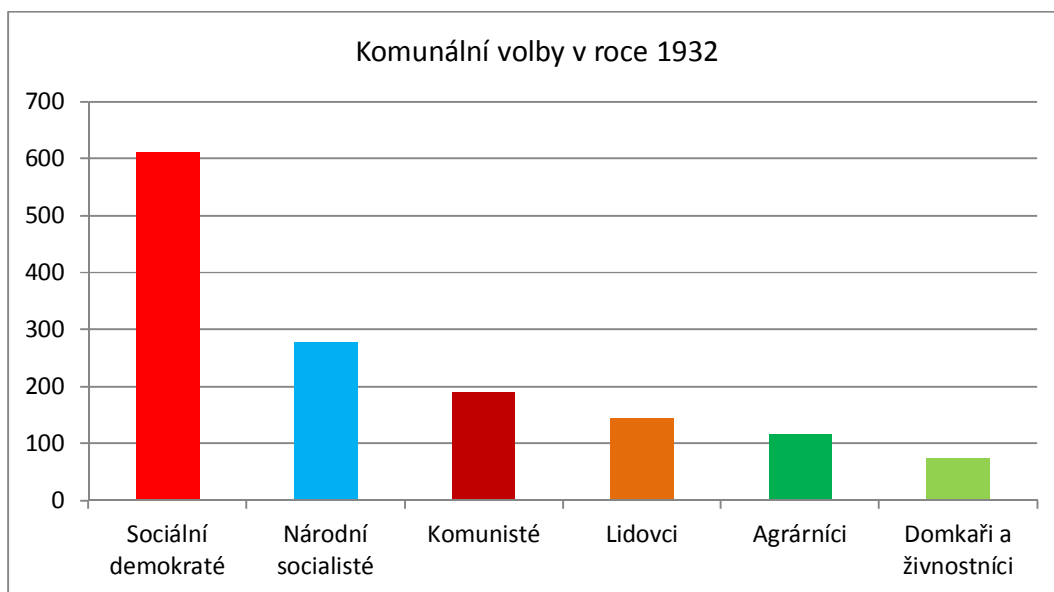
Před uvedením výsledků z dalších komunálních voleb je potřebné krátce referovat o V. sjezdu KSČ z února 1929. Na tomto sjezdu se vedení strany chopilo radikální křídlo strany vedené Klementem Gottwaldem, KSČ tím odvrhla některé ze svých smířlivých postojů a byla bolševizována. Na tento vývoj zareagovali mnozí členové KSČ odchodem ze strany (týkalo se to i zakládajících členů), totéž platí i o voličích. Na Plzeňsku se některé odbočky KSČ úplně rozpadly a počet jejího členstva se zde v této době pohyboval jen okolo jednoho tisíce.¹²⁴ To se samozřejmě promítlo i do výsledků vejprnických voleb z října 1932:

Graf č. 3: Výsledky komunálních voleb z roku 1932.¹²⁵

¹²³ *Kronika fary Vejprnice*, s. 67.

¹²⁴ BRICHTA, Vladimír. *Dějiny Plzně III od roku 1918 do roku 1948*, s. 75.

¹²⁵ *Obecní a osadní zastupitelstva*, heslo Vejprnice (neočíslováno).

Pro sociálně demokratickou stranu představovaly nejlepší výsledek od roku 1919, obdržela 661 hlasů a skoro půlku mandátů, čtrnáct. Přešli k ní nejen někteří voliči KSČ, ale i národních socialistů. Pro vejprnické voliče v době právě probíhající Velké hospodářské krize nejspíše představovala tato strana (se silnými odbory) tu nejvhodnější variantu. Pro národně socialistickou stranu hlasovalo 279 jedinců a získala šest mandátů. Volebně si pohoršila, ovšem její místo jako druhé nejsilnější vejprnické strany bylo jen potvrzeno. KSČ ztratila bezmála sto voličů, její výsledek činil 191 hlasů a čtyři mandáty. Lidovci obdrželi 145 hlasů a tři mandáty (zlepšení, vycházející pravděpodobně z atmosféry 30. let, kdy se na katolictví již nehledělo tak kriticky). Agrárníci si podrželi své věrné voliče, získali 117 hlasů a dva mandáty. Strana zemědělců, domkařů a živnostníků (v grafu č. 3 uvedena zkráceně) byla se 74 hlasy a jediným mandátem poslední, za jejím umístěním stojí i podřízení národně socialistické straně,¹²⁶ čímž mohla odrazovat potenciální voliče (kteří sympatizovali s jinou stranou, či jim národní socialisté nebyli po chuti).

Do obecních samospráv se volilo i v roce 1938, z neuvedených příčin se tyto volby ve Vejprnicích nekonaly. Bohužel, žádné prameny (zápisy obecního zastupitelstva, obecní rady, pamětní kniha atd.) neuvádí důvod k tomuto počínání. V oficiálních záznamech Plzeňského okresu se na archu určeném k zápisu výsledků komunálních voleb z roku 1938 ve Vejprnicích pouze konstatuje, že v březnu 1939 bylo obecní zastupitelstvo rozpuštěno a jeho místo zaujal vládní

¹²⁶ *Volby do říšské rady, parlamentu a obecního zastupitelstva; voličské seznamy*, s. 442.

komisař Jan Vacík (v této funkci setrval až do roku 1945).¹²⁷ Není tedy možné zjistit, nakolik se politická situace v obci za léta 1932-1938 změnila.

Naštěstí se dochovaly voličské záznamy z roku 1935, kdy se volilo do Národního shromáždění a okresního i zemského zastupitelstva.¹²⁸ Obyvatelé Vejprnic sice měli v tomto případě na výběr z většího množství stran, nicméně i v těchto volbách preferovali ty strany, které byly zastoupeny v obci. Při volbách do poslanecké sněmovny Národního shromáždění obdržela sociální demokracie 673 hlasů a národní socialisté 400 (citelně posílili, snad kvůli pocitu vzrůstajícího národního ohrožení). Volební podpora lidovců i agráriků je srovnatelná s komunálními volbami roku 1932 (prvně jmenovaní získali 138 hlasů, ti druzí 130). KSČ nepřestávala slábnout, podpořilo ji pouze 93 voličů, ve volebních preferencích se tak propadla až na páté místo v obci.

Shrme-li v krátkosti volební výsledky ve Vejprnicích za 1. republiky, vyplývá z nich následující. Sociální demokracie udržela vedoucí pozici v komunální politice, za druhou nejsilnější stranu se dají určit národní socialisté (zvláště, přihlédneme-li k jejich síle ve spolkovém životě, KSČ se tomu nemohla rovnat). Komunisté zaujímali v obci třetí místo, a jednu dobu snad aspirovali i na to druhé, ale v důsledku V. sjezdu KSČ volebně slábli. Marginálnější, avšak o to stabilnější pozice si vybudovali agráři a později i lidovci.

Díky částečně zachovalým kandidátkám jednotlivých vejprnických politických stran můžeme nahlédnout do jejich profesního složení. U sociálních demokratů jsou silně přítomny tři druhy povolání: dělník, horník a domkař. První dvě nejsou překvapivá, třetí opět poukazuje na kovorolníky. Pohlédneme-li na kandidátku ČSDSD z roku 1919, seznáme, že za stranu, mající v názvu slovo dělnická, kandidovalo 15 domkařů (celkový počet kandidátů byl 45).¹²⁹ Domkaři nejraději kandidovali za sociální demokracii, v menší míře i za národní socialisty, komunisty a agráři. Kandidovala-li jejich strana (jako např. roku 1923), hlásili se pochopitelně k ní.

Na sociálně demokratických kandidátkách se menšinově nacházejí i hostinští (to samé platí i pro národní socialisty, pro komunisty nikoliv) a příslušníci tzv. inteligence (úředníci, učitelé). To v daleko větší míře platí pro národní socialisty. Jejich strana přitahovala právě úředníky a učitele

¹²⁷ *Obecní a osadní zastupitelstva*, heslo Vejprnice (neočíslováno).

¹²⁸ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 95. Jelikož se nejedná o místní komunální volby (a i kvůli tomu, aby tato kapitola nebyla neúměrně dlouhá), není uveden k dokumentaci voleb 1935 žádný graf.

¹²⁹ *Volby do říšské rady, parlamentu a obecního zastupitelstva; voličské seznamy*, s. 150.

(např. kandidátku národních socialistů v roce 1932 vede úředník Adolf Bíza¹³⁰), obdobně i lépe situované manuální pracovníky (např. železniční zřizence). Mimo to kandidovali za národní socialisty dělníci a horníci, u nichž hrála národnost důležitou úlohu. Národně socialistickou stranu lze tedy považovat za reprezentantku českého nacionalismu ve Vejprnicích. KSČ lákala především dělníky a horníky, výjimečně i domkaře, úředníci a učitelé nejsou na jejich kandidátkách vůbec přítomni.¹³¹ Lze se ztotožnit s tvrzením, že za tuto stranu kandidovali (a pravděpodobně ji i volili) méně majetní pracovníci.¹³² U agrárníků platí skoro bezvýhradné spojení s nimi a rolnickým stavem, avšak za stranu mohli kandidovat i domkaři (byli to ovšem ti, jejichž pozemky musely být poměrně velké, jelikož je u nich obvyklé střídání povolání domkaře a rolníka). Kandidátky lidovců neovládla býrazně žádná profesní skupina (např. na kandidátce z roku 1928 je přítomen dělník, železniční zřízenec, rolník atd.).¹³³

Na kandidátkách místních sociálních demokratů a národních socialistů v roce 1919 je přítomno i několik žen. Dvě z nich, a to Marie Ulrichová a Anna Čapková (obě za sociální demokracii a obě povoláním manželky), posléze zasedají ve vejprnickém obecním zastupitelstvu v letech 1919-1923.¹³⁴ Tento slibný vývoj byl ovšem zastaven, už na kandidátkách z roku 1923 je zastoupení žen jen sporadické, jinak tomu nebylo ani v následujících komunálních volbách (s výjimkou strany legionářů a válečných invalidů, kde kandidovaly vdovy po padlých vojácích).¹³⁵ Není tedy překvapující, že v rozmezí let 1923-1938 nezasedala v obecním zastupitelstvu žádná žena.

V samosprávných orgánech zasedali tedy téměř výhradně muži, jaké ale vykonávali povolání? Pro ilustraci bude uvedeno osazenstvo obecního zastupitelstva z komunálních voleb 1923 a 1932. V září 1923 mělo vejprnické obecní zastupitelstvo toto profesní složení: devět domkařů, osm horníků, pět dělníků, tři hostinské, tři železniční zřizence, jednoho rolníka a jednoho řemeslníka (hodinář).¹³⁶ Dominance domkařů je způsobena jednak kovorolníky, a též dobrým volebním výsledkem strany domkařů a poplatníků. Překvapující je silné zastoupení v obci slábnoucích horníků, k tomu jim jistě dopomohla jejich velká politická (a spolková) angažovanost.

¹³⁰ Tamtéž, s. 440

¹³¹ Tamtéž, s. 229, 420 a 443.

¹³² HOLUBEC, Stanislav. *Lidé periferie: sociální postavení a každodennost pražského dělnictva v meziválečné době*, s. 186.

¹³³ *Volby do říšské rady, parlamentu a obecního zastupitelstva; voličské seznamy*, s. 422.

¹³⁴ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 37-38.

¹³⁵ *Volby do říšské rady, parlamentu a obecního zastupitelstva; voličské seznamy*, s. 227-232.

¹³⁶ Tamtéž, s. 257.

Ve srovnání se svou celkovou převahou v obci jsou dělníci zastoupeni skromnými počty, naopak se prosadili poměrně marginální železniční zřízení. Každý ze tří zvolených hostinských zastupoval jednu stranu (sociální demokracii, národní socialisty, domkaře a poplatníky).

V obecním zastupitelstvu z roku 1932 zasedali muži následujících povolání: dvacet dělníků, tři domkaři, tři úředníci, dva rolníci, jeden horník a jeden železniční zřízenec.¹³⁷ Dělníci tentokrát tento samosprávný orgán naprosto ovládli, výsledek již daleko více odpovídá profesnímu složení obce. Domkaři měli stále relevantní zastoupení, nově se prosadili úředníci, což jen odpovídá vzestupu této vrstvy ve Vejprnicích. Horníci obdrželi pouze jedno zastupitelské místo (pro Josefa Peše). Hostinští v tomto zastupitelstvu tentokrát nezasedali.

Ač by nebylo správné vyvozovat z těchto údajů příliš obecné závěry (složení obecního zastupitelstva mohlo odpovídat krátce působící politické a personální konstelaci, ne dlouhodobému vývoji), lze přesto konstatovat, že dělníci se postupně stali skutečnými politickými vládci obce. Prosazování úřednictva v komunální politice zase ukazuje, s jakou společenskou vrstvou bude muset být v obci do budoucna počítáno.

V obecním zastupitelstvu úředníci zasedali, ale Obecní úřad Vejprnice jako takový nezaměstnával kvůli zpracování své agendy žádné úředníky. A to i v době, kdy se rozrůstající populace Vejprnic a Nové Hospody blížila třem tisícům, po usazení utečenců ze Sudet bylo i toto číslo rychle překročeno. Na tento nedostatek upozornil (v červnu 1939) do Vejprnic dosazený vládní komisař Jan Vacík: *Obec Vejprnice s osadou Nová Hospoda má kolem 3 500 obyvatel s 430 domy. Možno ji tedy srovnati co do velikosti s obcí Božkovem, která zaměstnává 2 úředníky a 1 úřednici. Obec Vejprnice naproti tomu nemá žádné úřední síly, ačkoliv si sama mimo jiné vybírá přírážky k dani pozemkové.*¹³⁸

1.3.2 Politické rozdělení obce a boj mezi politickými stranami

Politické strany neexistovaly samy o sobě, zřizovaly své odbory, tělocvičné organizace, kulturní spolky atd. (pro informace o spolcích a společenském životě viz kapitolu „Spolkový a společenský život v obci“). Ve Vejprnicích byla v této aktivitě pochopitelně nejúspěšnější vládnoucí sociální demokracie, byly na ni napojeny tyto spolky: místní politická organizace strany, místní výbor žen

¹³⁷ Podklady pro obecní kroniku, s. 17.

¹³⁸ Obecní funkcionáři, s. 8.

strany sociálně demokratické,¹³⁹ DTJ, dramatický spolek Havlíček, Svaz čsl. horníků, Svaz kovodělníků, Svobodná škola a Dělnický klub cyklistů. Všechny tyto spolky sídlily v hostinci čp. 95 (jeho název se během sledovaného období mění, dohledatelný je pod jmény „U Polívků“, „U Václavíků“, „Gambrinus“, „Lidový dům“),¹⁴⁰ který byl vlastněn (minimálně od roku 1923) sociálně demokratickým Západočeským konzumním družstvem.¹⁴¹ Angažovaný sociální demokrat byl tedy členem strany, jeho manželka členkou jejího výboru, s celou rodinou cvičil u DTJ, pokud byl dělník, zasedal ve Svazu čsl. kovodělníků, jestli horník, tak ve Svazu čsl. horníků. Chtěl-li vidět divadelní inscenaci či v ní přímo účinkovat, navštívil dramatický spolek Havlíček, vzdělával se u Svobodné školy, další pohyb si dopřával v Dělnickém klubu cyklistů, potraviny kupoval u Západočeského konzumního družstva, na pivo a biograf chodil do hostince čp. 95, jehož hostinský Josef Václavík byl samozřejmě členem strany.¹⁴² Sociální demokracie tak těmito organizacemi svým příznivcům zajišťovala v podstatě všechny možné aktivity, přes ty politické, tělocvičné, vzdělávací až po nákupy a zábavu.

Zbylé strany nedokázaly docílit takové hegemonie, ovšem i ony se snažily svými spolky zastřešit co nejširší vyžití svých stoupenců. Víceméně úspěšná v tom byla strana národně socialistická, jí byly podřízeny: místní politická organizace strany, místní výbor žen strany národně socialistické,¹⁴³ Svaz mládeže národně socialistické (sociální demokracie neměla podobný spolek nejspíše díky existenci silné DTJ), Odborové sdružení čsl. kovopracovníků, Jednota čsl. horníků a hutníků a částečně i Sokol (nebyl národním socialistům podřízen tak jako DTJ sociální demokratům, avšak silné napojení Sokola na národní socialisty je zřejmé, viz kapitolu „TJ Sokol“). I to spolky měly svoji spolkovou místnost v jednom hostinci, a to hostinci čp. 103 („U Kučerů“, Sokol se ke konci 1. republiky přestěhoval do své sokolovny).

I komunisté zakládali ve Vejprnicích své spolky, jejich kvantita a počty členstva se ale ani neblížily sociálním demokratům a národním socialistům. KSČ v obci zastupovaly: místní politická organizace strany, FDTJ/FPT a Mezinárodní všeodborový svaz. Sídlily v hostinci čp. 2 („U Čechů“, „Martincův“, „U Kapličky“). Lidovci v obci zřídili jen svoji stranu a Sdružení katolických rodičů a přátel křesťanské výchovy, jejich spolková místnost byla také v hostinci čp. 2 (ač se jeví společná

¹³⁹ *Kronika obce Vejprnice*, s. 133.

¹⁴⁰ Aby nedošlo k přílišnému zatížení poznámkového aparátu, odkazují na zdroje uvedené v následujících kapitolách (např. na vznik daného spolku, u čehož je uveden zdroj, který mimo jiné informuje i o umístění spolkové místnosti).

¹⁴¹ Státní okresní archiv Plzeň-sever, *Archiv obce Vejprnice [1841]-1945 (1954)*, i. č. 75, *Živnostenské záležitosti*, č. ev. jed. N 10. [dále jen *Živnostenské záležitosti*] s. 20.

¹⁴² *Volby do říšské rady, parlamentu a obecního zastupitelstva; voličské seznamy*, s. 227.

¹⁴³ *Kronika obce Vejprnice*, s. 133.

zasedání komunistů a lidovců úsměvně). Agrárníky byl ovládán Republikánský (agrární) dorost a Jednota (skupina) republikánských dělníků¹⁴⁴ (tak jako u ostatních agrárních spolků, i pro zde jmenované platí absence pramenných zdrojů).

Ve spolkovém životě představoval důležité středisko i hostinec čp. 65 („U Vokrů“). Za své sídlo si jej zvolil první vejprnický spolek, Čtenářsko-hospodářská beseda, dále skupina válečných invalidů, Klub šachistů, Národní jednota pošumavská a Kampelička Vejprnice (ta v tomto hostinci odbývala i své úřední hodiny). Poslední dva zmíněné (a vlivné) spolky vedl učitel František Lohr a jistě není náhoda, že v lednu 1932 se stala hostinskou v hostinci čp. 65 Magdalena Lohrová, sestra Františka Lohra.¹⁴⁵

Z uvedených informací o politickém životě Vejprnic vyplývá, že obec byla daleko více politizována (z dnešního pohledu až přepolitizována), než dnes. Sepjetí mezi stranami a jejich členy (případně i voliči) bylo těsné, také prosazování politických cílů se bralo nesmírně vážně. To ale rovněž vedlo k politickému rozdělení obce, jež je v *Kronice obce Vejprnice* silně kritizováno (upozorňuji, že autorem kroniky byl katolický kněz): *Příčinou politického rozvrstvení obyvatelstva a počátky třídění dle stavů a zaměstnání byly různé náhledy na otázky tehdejší doby, touha po získání moci v obci, okrese, v zemi a ve státě, psaní stranicky založených novin a neodpovědnost některých redaktorů, kteří, aby se jejich noviny líbily, štváli za každou cenu, neohlížejíce se na mravní spoušť, kterou v národě jako celku způsobují. Sociální útisk slabších, vyvyšování jednoho stavu nad druhý, třídění obyvatelstva na věřící a nevěřící, dle tehdejšího nazírání na pokrokovce a zpátečníky, a konečně uvolnění křesťanské morálky v širokých vrstvách obyvatelstva, byly další příčiny politického rozvrstvení a tříštění obyvatelstva na strany a straničky. Vznesené přikázání lásky, „miluj bližního svého, jako sebe samého“, nahrazeno přikázáním zloby, „nenávid' každého, když není s tebou, nenávid' třeba bratra, nesdíli-li tvé názory.“¹⁴⁶*

Na uvedeném citátu je znát jeho retrospektivnost (kronika byla psána 1939-1940), protože právě politická nejednotnost byla považována za jednoho z předních viníků Mnichovské dohody a následného, pro český národ tragického, vývoje. Poslední část citátu však nezdůrazňuje národní rozpolcenost, nýbrž ničení mezilidských vztahů. Zmíněné vyvyšování jednoho stavu nad druhý (kde se prolínala profese a politické přesvědčení) se v obci několikrát odehrálo. Za hornických stávek roku 1900, za všeobecného nedostatku uhlí byli vyzdvižováni horníci (*bez horníkovy práce není*

¹⁴⁴ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 108.

¹⁴⁵ *Živnostenské záležitosti*, s. 22.

¹⁴⁶ *Kronika obce Vejprnice*, s. 116.

života, říkávalo se).¹⁴⁷ Za 1. světové války a hrozícím hladu se zase všichni obraceli na zemědělce (při této příležitosti se zase říkávalo *zlatý klas spasí nás*).¹⁴⁸ Za 1. republiky marginalizovali dělníci skoro všechny jiné profesní skupiny, a např. horníci byli s touto situací nevybíravě konfrontováni.¹⁴⁹

To byly ovšem jen krátké epizody, které brzy odezněly. Jak se ale projevila řevnivost mezi politickými stranami v samotné komunální politice? Dal by se očekávat boj mezi sociálními demokraty a národními socialisty, vždyť to byly dvě nejsilnější strany v obci. I když se dá vysledovat jistá nevraživost u těchto stran v prvních letech republiky (uvážíme-li, že v tomto období to byly také jediné dvě strany ve Vejprnicích, není to vskutku udivující), ujala se nakonec plodná kooperace, kdy národní socialisté utvrzovali vládu sociálních demokratů a ti jim za oplátku dopomohli k podílu na politické moci. Takovýto model se ujal po 1. světové válce i v blízké Plzni.¹⁵⁰ To samozřejmě nezabraňovalo oběma stranám, aby se čas od času řádně nezkritizovaly, např. při projednávání obecního rozpočtu na rok 1930 se po nevysvětlení některých finančních položek rozhodli národní socialisté nepodpořit v jeho schvalování sociální demokraty: *Rozpočet ten schválit nemůžem, my vám záda kryti nebudem*.¹⁵¹ Přesto, hledíme-li na stabilitu komunální politiky ve Vejprnicích za 1. republiky, ukazuje se spolupráce těchto stran jako velmi prospěšná.

Skutečné střety se odehrávaly mezi sociálními demokraty a komunisty. To jako by demonstrovalo i tři sta plzeňských sociálních demokratů, kteří během prosincové generální stávkou roku 1920 odjeli do Prahy, aby společně s policií bránili Lidový dům před sociálně demokratickou levicí (komunisty).¹⁵² Ve Vejprnicích byly obě strany daleko od toho, aby se mezi sebou bily, avšak k třenicím docházelo lehce. Některé z nich se týkaly podpory všemožných stávek a komunistických akcí, např. v březnu 1926 žádali komunisté od obecního zastupitelstva uznání SSSR (de iure). Ostatní strany tuto žádost jako politickou rezoluci odmítly schvalovat (takto dopadly skoro všechny předešlé a následující žádosti KSČ).¹⁵³ Komunističtí zastupitelé se také rádi zapojovali do diskuzí

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 117.

¹⁴⁸ Tamtéž.

¹⁴⁹ Státní okresní archiv Plzeň-sever, *Svaz československých horníků – místní skupina Vejprnice*, fond 1191 (nezpracovaný fond). [dále jen *Svaz československých horníků – místní skupina Vejprnice*] s. 169. Pramen je číslován jen do strany 128, od této strany je použito mé číslování stránek.

¹⁵⁰ DOUŠA, Jaroslav. *Dějiny Plzně v datech: od prvních stop osídlení až po současnost*, s. 215.

¹⁵¹ Státní okresní archiv Plzeň-sever, *Archiv obce Vejprnice [1841]-1945 (1954)*, i. č. 2, *Zápisy ze schůzí obecní rady 1930-32*, č. ev. jed. K 2. [dále jen *Zápisy ze schůzí obecní rady 1930-32*] zápis ze dne 4. 9. 1931.

¹⁵² BRICHTA, Vladimír. *Dějiny Plzně III od roku 1918 do roku 1948*, s. 33.

¹⁵³ OÚ Vejprnice, *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1925-35. 1925-1935*. [dále jen *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1925-35*] s. 27. Pramen je neočíslován, je použito mé očíslování stránek.

při schvalování chudinských výdajů a obecních rozpočtů. Na kritice finanční politiky vejprnické sociální demokracie by nebylo nic špatného (KSČ na to měla jako každá jiná strana právo), ovšem komunistické námitky během jednání o financích měly blíže spíše k provokaci a hrubiánství, nežli ke konstruktivní kritice. Při schvalování obecního a chudinského rozpočtu na rok 1928 se jednotlivé strany přely o jeho podobu, i KSČ podala svůj návrh, ale schválení se dočkal koncept strany domkařů a poplatníků (hlasovalo pro něj dvacet zastupitelů z přítomných 26). Členové KSČ se s tím nesmířili, vyvolali hádku a vyzvali (přesněji zastupitel Antonín Ulrich) *starostu obce by schůzi opustil, na což odpověděl „ty mi nemáš co poroučet“, občan Ulrich zařval „jen volej četníky a policajty“*.¹⁵⁴ Opravdu se nejednalo o klidné vyměňování názorů.

Spory mezi KSČ a ČSDSD se během Velké hospodářské krize ještě vyhrotily, komunisty tehdy v zastupitelstvu ztělesňoval Alois Pevný, dělník z Nové Hospody (ještě v roce 1923 kandidoval za národní socialisty¹⁵⁵), sociální demokraty starosta Václav Vejvoda. Jejich (již uhlazenější) diskuze nám umožňuje zjistit základní argumentační stanoviska obou stran (co si vyčítaly atd.). KSČ měla v době hospodářské krize výhodu v existenci (na ní napojených) akčních výborů nezaměstnaných (byl i ve Vejprnicích), pro sociální demokraty hrál zase slabý volební výsledek místních komunistů ve volbách z roku 1932. Po předložení požadavků akčního výboru nezaměstnaných v květnu 1933 si samozřejmě o slovo řekl Alois Pevný: *K debatě přihlásil se obč. Pevný, který dokazuje bídu mezi dělnictvem a jejich zoufalství*.¹⁵⁶ Starosta Václav Vejvoda mu odpověděl: *„...jest lehké umění frázemi dobývat přízeň nezaměstnaných, zvláště když povinnost tyto sliby také vykonat hodí se za úkol druhému, a zvláště obč. Pevný jako člen obecní rady by měl znáti finanční stav naší obce, její těžkou hospodářskou situaci... musí být sám přesvědčen o jejich nesplnitelnosti (požadavků nezaměstnaných – pozn. aut.). Kritická situace a hospodářská krize, na které se odvolává obč. Pevný, jest v celém světě a ne jak se domnívá obč. Pevný pouze v obci Vejprnice*.“¹⁵⁷

Argumentace Aloise Pevného byla v tomto případě přímočará, upozorňoval na nouzi nezaměstnaných a dožadoval se (a s ním i místní KSČ) vyhovění jejich nárokům. Václav Vejvoda musel odpovědět sofistikovaněji (přímé zamítnutí by se zdálo příliš necitlivým). Starosta se tedy

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 111.

¹⁵⁵ *Volby do říšské rady, parlamentu a obecního zastupitelstva; voličské seznamy*, s. 231. Chci zde upozornit, že vznik KSČ (a složení jejich kádru) se nedá zjednodušit na „přeběhlíky“ ze sociální demokracie. Ti jistě u KSČ převažovali, nebyli však jediní.

¹⁵⁶ *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1925-35*, s. 252.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 252-253.

zaměřil na komunistickou licoměrnost, moc dobře si uvědomovali nesplnitelnost požadavků akčního výboru nezaměstnaných, ale kvůli získání jejich přízně jim naslibovali cokoliv. Poslední část citátu se odvolává na celosvětový rozsah krize, není možné se zaměřit jen na Vejprnice a vyhovět jen zdejšími nezaměstnaným.

Ostře se do sebe oba komunální politici pustili na zasedání obecního zastupitelstva z února 1934 (hádky a odchod některých obecních zastupitelů vedly dokonce k přerušení tohoto zasedání), kdy se s konečnou platností projednával rozpočet na rok 1933 (kvůli neustálému zasahování do obecních výdajů musel být schvalován až dodatečně). Alois Pevný řečnil jako první: *Čtení rozpočtu přerušuje opět čl. zast. Pevný, který prohlašuje za kom. blok, že pro rozpočet hlasovat nebudou, s odůvodněním, že nemůžou schvalovat diktát jedné osoby a že zodpovědnost nebudou na sebe brát za činy starostovi (správně má být starostovy – pozn. aut.), který celý rok samovolně si hospodářsky počínal bez rozpočtu obecního, což nikterak neodpovídá demokratickému zřízení samosprávy.*¹⁵⁸ Starosta odpověděl: *„Právě obč. Pevný jako člen rady vždy věděl o každém výdeji a [pro] každý výdej také hlasoval, a že nechápe, jak obč. Pevný může nehlasovat pro věci, které celý rok schvaloval a dokumentuje rozpočet správnost svého hospodaření a hlavně ve prospěch a v zájmu dělnictva a nezaměstnaných. Je nesporné, že nikdy nebude v rozpočtu takový obnos, jaký věnoval na nezaměstnané v uplynulém roce... třeba i rozpočet nebyl udělán.“*¹⁵⁹

Václav Vejvoda opět poukazoval na pokrytectví vejprnické KSČ (nejdříve pro něco hlasuje, vzápětí tento krok kritizuje) a tentokrát se i zaštiťoval poskytnutou pomocí nezaměstnaným, jež údajně nemohla být vyšší. Argumentace Aloise Pevného je tentokrát zajímavější, napadá starostu z demagogie a zneužívání samosprávného zřízení. Je to námitka do značné míry pravdivá, Václav Vejvoda si ovšem ono počínání mohl dovolit. Předně mu v tom napomáhaly volební výsledky voleb roku 1932 (sociální demokraté a národní socialisté třímali dvacet mandátů obecního zastupitelstva) a nové zákonné normy. Stát v průběhu 1. republiky zasáhl do obecní samosprávy několikrát, velmi zásadně se tak stalo zákonem o změnách řádu volení v obcích z července 1933 (122/1933 Sb.). Nejenže došlo k prodloužení volebního období obecního zastupitelstva (na šest let), ale hlavně byly posíleny pravomoci starosty, jehož nástup do úřadu musely navíc potvrdit státní orgány (starostou se tak nemohl stát nikdo, kdo by nebyl loajální k státu). Právě KSČ tento zákon napadala, Antonín Zápotocký v něm viděl „fašizující projevy“ státní správy.¹⁶⁰ Obecní samospráva tím skutečně přišla

¹⁵⁸ *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1925-35*, s. 259.

¹⁵⁹ Tamtéž.

¹⁶⁰ SCHELLE, Karel a Ilona SCHELLEOVÁ. *Vývoj veřejné správy v letech 1848-1990*, s. 332.

o část své demokratičnosti a svébytnosti, čtenář musí mít nicméně na paměti pohnuté časy 30. let, kdy se zdály tyto kroky nutnými k zachování státních pořádků.

Skutečné jablko sváru mezi sociálními demokraty a komunisty neleželo v pomoci nezaměstnaným či pravomocích starosty. Vyjádřil je na již zmíněném zasedání obecního zastupitelstva (z února 1934) starosta Václav Vejvoda, když si stěžoval, že jej komunistický zastupitel napadal i na veřejnosti: „*Jeden člen obec. zastup. se dokonce snížil natolik, že vybral si pro svoji kritiku místo nejméně vhodné a sice ve vlaku při jízdě do zaměstnání. Natolik se stává člen zast. malicherný, že neopomine, sám jsa dělník, svornost dělnictva ohrožovati na kterémkoliv místě.*“¹⁶¹ Výtka je zde zřejmá, aktivity KSČ narušují svornost dělnictva a škodí jeho věci. Obě tyto levicové strany se považovaly za skutečné a pravé reprezentantky dělnického hnutí, ta druhá jim v jejich očích jen házela klacky pod nohy a znesnadňovala obětavou snahu po zajištění lepšího života dělnictva. V dobách státního socialismu byly za ty horší („zrádce dělnictva“) považováni sociální demokraté, ve Vejprnicích by se v době 1. republiky majorita dělnictva shodla na opaku.

I v místním Svazu čsl. horníků zaznívaly časté výtky proti komunistům, ve schůzi z dubna 1933 si vzal slovo horník František Martínek: ...*ve svém referátu apeluje, by se nekonalý žádné paky se stranou komunistickou, která jest stravitelkou a rozbýječem* (správně má být rozbíječem – pozn. aut.) *strany soc. dem. a dělnického hnutí vůbec.*¹⁶² Opět jsou zde komunisté označeni za nepřátele dělnictva.

Schůze Svazu čsl. horníků nabízejí i další důvody, proč jeho členové cítili vůči KSČ zášť, či proč byli raději sociálními demokraty a ne komunisty. V červnu 1932 došel svazu dopis od komunistických stran Nýřan a Vejprnic, kde vyzývaly hornictvo k boji. V obou dopisech měli být podepsáni horníci (jako doklad podpory plánovaného boje), ovšem po důkladném zkontrolování podpisů bylo zjištěno, že ani jeden z podepsaných horníkem ve skutečnosti není (!). Vejprničtí horníci si následně poznamenali: *My jako odboráři si jednotný postup udržíme a máme své ústředny, které jsme povinni respektovati.*¹⁶³ Podrážděný tón tohoto krátkého citátu vycházel pravděpodobně s přílišného sebevědomí KSČ jako mluvčí pracujícího lidu, ač ne každý pracující člověk s touto stranou souhlasil. Argumentem pro setrvání u sociální demokracie bylo i vědomí

¹⁶¹ *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1925-35*, s. 260.

¹⁶² *Svaz československých horníků – místní skupina Vejprnice*, s. 109.

¹⁶³ Tamtéž, s. 93.

kontinuity, tradice: ...*skupina naše (Svaz čsl. horníků – pozn. aut.) přebrala od starých členů tradice soc. demokrat.*¹⁶⁴

Tuto animozitu mezi sociální demokraty a komunisty nelze však přeceňovat. Uvědoměli členové obou stran sice mnohdy nemohli své oponenty vystát, mezi nimi ovšem existovala nezanedbatelná část voličů/dělníků, kteří se plně neztotožňovali ani s jednou stranou. To dokládají volební výsledky komunálních voleb, kde se míra podpory obou stran bez přestání měnila. Spolupráce spolků obou politických stran byla vzácná, ale ne nemožná. V krajních případech tak činil i ke KSČ tak kritický Svaz čsl. horníků, jednalo se zejména o přibírání dětí havířů z Mezinárodního všeodborového svazu na dětské výlety organizované zmíněným svazem (komunistické odbory nemívaly takové možnosti, jako jejich sociálně demokratické protějšky).¹⁶⁵

Zbývající politické strany neměly dostatek voličů k přímé konfrontaci se sociálními demokraty (nebo jinou silnější stranou) a ani po tom netoužily. Jejich snaha se zaměřovala na tichou podporu politického statusu quo, a když se naskytla příležitost, tak prosadit nějaký svůj menší návrh. Poslední konfrontační plochou na místním obecním úřadě byl vztah Vejprnic a jim podřízené osady Nová Hospoda. Zastupitelé z Nové Hospody ve sledovaném období několikrát požádali o zohlednění specifického postavení Nové Hospody v obecních rozpočtech, odpověď Vejprnic byla jednoduchá, obě vesnice tvoří dohromady jednu obec, tudíž žádné dělení rozpočtu nepřichází v úvahu. Rozhořčení obecní zastupitelé z Nové Hospody reagovali v lednu 1927 bojkotem vejprnického obecního úřadu a odešli ze zasedání, bylo jich však příliš málo na to, aby výrazněji ohrozili agendu obecního úřadu.¹⁶⁶ Není tedy překvapující, že zastupitel Karel Šmíd z Nové Hospody si na jednom ze zasedání posteskl: „...*jak něco žádá Nová Hospoda, jest vždy odmítnuta.*“¹⁶⁷

1.4 Profesní složení Vejprnic

Vejprnice, jako každá vesnice, byly ještě v polovině 19. století obcí agrární, která se vyznačovala relativně nízkým počtem obyvatel a naprostou dominancí zemědělství a se zemědělstvím spjatými profesemi (rolníci/velkostatkáři a malozemědělci/domkaři). Tuto profesní homogenitu narušovalo

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 55.

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 14.

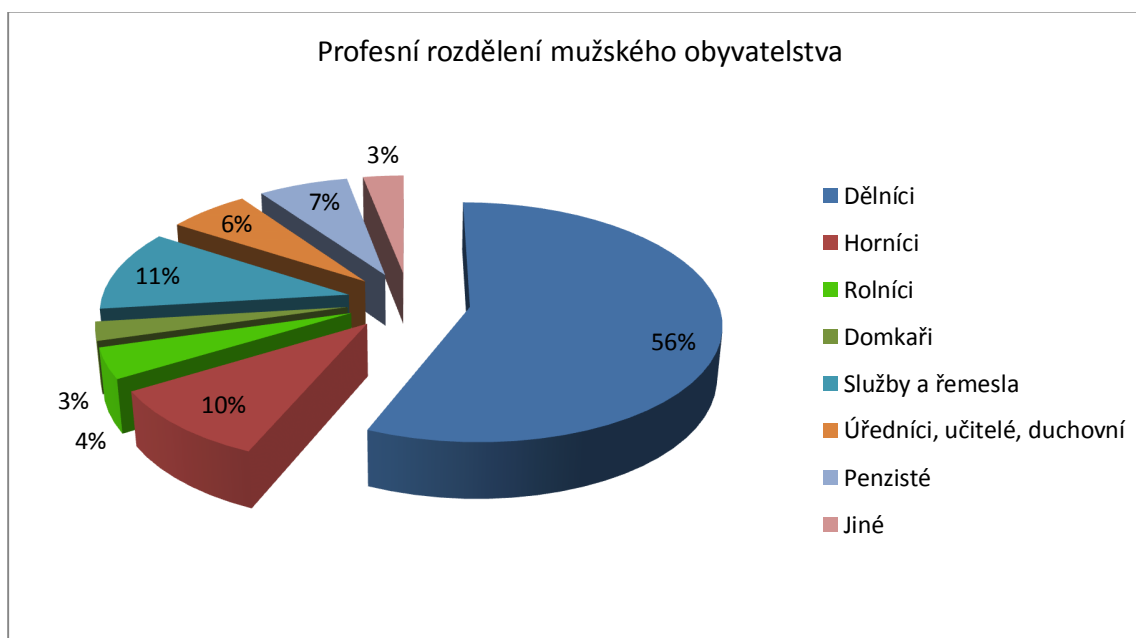
¹⁶⁶ *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1925-35*, s. 72.

¹⁶⁷ *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1935-38*, s. 18.

pouze několik řemeslníků (např. kováři) a obecních (případně šlechtických) zaměstnanců, jenž byli ovšem též spjati s živočišnou výrobou (např. hajný atd.). V druhé polovině 19. století se ale situace radikálně mění, ve Vejprnicích se rychle usazovaly hornické a dělnické rodiny, na konci uvedeného století je už obec k nepoznání: *Se vzrůstem obyvatelstva počalo i jeho mísení dle povolání. Z obce, do postavení železnice čistě zemědělské, stává se obec pomalu stavovsky smíšená, v posledních létech 19. století pak převážně hornická a dělnická.*¹⁶⁸

První desetiletí 20. století tento vývoj jen posilovala, snad jen s tou výjimkou, že ve Vejprnicích byli horníci postupně silně přečíslováni dělníky. Roku 1934 vypadalo profesní rozdělení mužského vejprnického obyvatelstva (staršího 21 let) následovně:

Graf č. 4: Profesní rozdělení mužského vejprnického obyvatelstva v roce 1934.¹⁶⁹

Jednotlivé skupiny v uvedeném grafu si žádají vysvětlení. Pod pojmem „dělníci“ se skrývají zejména pracovníci v průmyslu (soustružník, slévač, jeřábník, elektromontér, zámečnick, klempíř atd.), obvykle to byli zaměstnanci Škodových závodů. Zde je třeba dodat, že ne každý z této početné skupiny by s označením „dělník“ souhlasil (byť majoritně byl nejfrekventovanějším pojmem dělník), mnozí raději uváděli své přesné povolání nebo užívali oblíbenější termín

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 16.

¹⁶⁹ Zpracováno podle: *Volby do říšské rady, parlamentu a obecního zastupitelstva; voličské seznamy*, s. 459-492 (voličský seznam 1934).

„řemeslník“. K objasnění tohoto problému může pomoci politická rovina věci. Většina pracovníků ve skupině „dělníci“ se za toto označení nestyděla, rádi jej užívali, jednalo se zpravidla o voliče sociální demokracie, jejíž organizace měly slovo dělník (a v této době i strana sama) v názvu (např. Dělnická tělocvičná jednota, Dělnický klub cyklistů, kovodělníci atd.). U komunistů převažovalo označení „proletář“ (např. Federace proletářské tělovýchovy), ovšem to užívali spíše mezi sebou a ve svých organizacích a tiskovinách, při kontaktu s těmi nekomunistickými dávali přednost názvu „dělník“. Komplikace nastávají u národních socialistů, u nich lze nalézt (alespoň ve Vejprnicích) jistou nechuť k pojmenování „dělník“, např. dělníci u místního Sokola preferovali zmíněný pojem „řemeslník“,¹⁷⁰ i národně socialistické spolky termíny „dělník“ či „dělnické“ příliš nehýřily (např. národně socialistický spolek průmyslového dělnictva se jmenoval Sdružení kovopracovníků, nabízí se možnost srovnání se sociálně demokratickými kovodělníky). Z důvodů přehlednosti jsem ale i tuto skupinu zahrnul pod označení „dělníci“.

Další svízelská otázka označení „služby a řemesla“. Jsou v něm skryta povolání, která se dají lehce zařadit pod služby (holič, listonoš), u těch zbývajících (pekař, řezník, šofér, kočí) to tak snadné není, zvolil jsem sice označení „služby“, avšak tyto profese by mohly být zařazeny i pod ty dělnické. Totéž platí pro ona „řemesla“, kterými míním staré vesnické profese, jež v průběhu 1. republiky pomalu vymíraly (kovář, kolář, obuvník). Z těchto dvou skupin jsem tedy utvořil položku „služby a řemesla“, v případě jejich zařazení pod dělnická povolání by „dělníci“ ve Vejprnicích tvořili více než 60% dospělé populace.

Pod termínem „jiné“ se skrývají železniční zřízení (i oni by však mohli být označeni za dělníky) a soukromníci. Zbylé profesní skupiny jsou naštěstí docela homogenní, s jedinou velikou výjimkou, již jsou domkaři. O jejich postavení v obci pojednává následující podkapitola.

1.4.1 Vejprnice na pomezí města a vesnice, fenomén kovorolníka

Již bylo psáno, že Vejprnice přestaly být klasickou agrární vesnicí. Čím se ale staly, městem v malém? Vliv blízké Plzně byl samozřejmě značný a Vejprnic se dotkl v každém ohledu. V obci se rychle ujal měšťanský oděv, vybavení domácnosti se mělo co nejvíce podobat tomu ve městech, vejprnické spolky i politické strany hleděly k Plzni jako svému centru, a nezapomínejme, že Plzeň

¹⁷⁰ Vejprnice, Tyršova 681, *Pamětní kniha Sokola 1902-1945. 1922-1945*. [dále jen *Pamětní kniha Sokola 1902-1945*] s. 131. Pramen je neočíslován, je použito mé očíslování stránek, do něhož jsou započítány prázdné strany, vynechané vždy mezi jednotlivými lety (u zbylých mnou očíslovaných pramenů nic takového není).

zaměstnávala převážnou část místních obyvatel. *Kronika obce Vejprnice* dokonce (s jistou hořkostí) konstatuje splynutí města a venkova: *Dnes již není rozdílu mezi městem a venkovem a zdá se, že venkov snaží se býti modernější než město samo. Příčina tohoto neblahého zjevu spočívá v tom, že Vejprnice jsou obcí průmyslového dělnictva, které denně přichází ve styk s Plzní a snaží se ji jak ve způsobu života tak i v oblékání napodobiti. Zvláště přizpůsobivý talent mají ženy dělnice, zaměstnané v plzeňských továrnách a jejích průmyslových závodech.*¹⁷¹

Obraz Vejprnic jakožto jistého „předpolí Plzně“ však pokulhává hned ze dvou důvodů. Tím prvním je, že ačkoliv vejprničtí obyvatelé považovali Plzeň za centrum své oblasti, v žádném případě nerezignovali na roli Vejprnic jakožto střediska menších plzeňských obcí. Vejprnicím k těmto snahám napomáhalo vícero okolností, především stále existovaly vazby vejprnické fary na jí podřízené obce. Výhodná poloha Vejprnic z této obce učinila i sídlem některých institucí, pod které spadaly okolní vesnice (např. pošta a četnická stanice). Demografický růst podepřel pozici Vejprnic, i proto jsou místní prameny plné zpráv o velikosti Vejprnic, které se řadily k největším obcím Plzeňské župy (pokud připojíme k obyvatelstvu Vejprnic i to z Nové Hospody, jednalo by se o pravdivé sdělení). Obecní úřad i místní spolky se dlouhodobě snažily navázat pevné vazby na okolní menší obce (Vochov, Litice, Líně, Křimice, Radčice, Novou Ves, Tlučnou) a zdá se, že Vejprnice skutečně aspirovaly na pozici vedoucí obce v tomto okolí. Úsilí to bylo do jisté míry úspěšné.

Druhý důvod, dosvědčující spíše prolínání města a vesnice, než jejich splývání, se skrývá pod pojmem kovorolník. V odborné literatuře je kovorolníkem nazýván člověk, který je zaměstnán v průmyslu (obyčejně ve městě, nemusí jít nutně o dělníka, ale i o homíka), zatímco má ve svém bydlišti (na vesnici, příměstské oblasti i rychle zbudované kolonii) malé pole, na němž pěstuje plodiny a chová zvířectvo. Je to tedy člověk stojící někde mezi městem a vesnicí. Vejprničtí občané však termín kovorolník neznali, když už chtěli vyjádřit své obojaké postavení, použili spojení „vesnické dělnictvo“.

Z uvedených faktů by se dal lehce odvodit kovorolnický ráz obce. Nasvědčovala by tomu i funkce Vejprnic jakožto zásobárny potravin užívaných ve výměnném obchodu (rys zemědělské vesnice) za 1. světové války. Pokud bychom si ovšem přáli detailní ověření, čekalo by nás nemilé překvapení. Ve Vejprnicích byly totiž práce v průmyslu a vlastnictví malého hospodářství natolik obvyklé, že tehdejší lidé necítili potřebu jej nějak popisovat či na něj upozorňovat. Žádný

¹⁷¹ *Kronika obce Vejprnice*, s. 25.

z poměrně popisných vejprnických pramenů (informujících někdy až o bizarních zajímavostech) fenomén kovorolníka nepopisuje. Chceme-li skutečně prozkoumat (a potvrdit) kovorolníky, je nutno pozorně procházet dostupné prameny, a to i ty, u nichž jsou informace o tomto jevu na první pohled nepravděpodobné (např. dopisy a žádosti obyvatel na obecní úřad).

Neocenitelným ukazatelem je stavba bytových prostor a preferovaný typ bydlení. U Vejprnic je znát, že ačkoliv v nich demografický růst neustával, nikdy nebyl tak velký (a rapidní), aby si vyžádal stavbu patrových (činžovních) domů, dělnických/hornických kasáren nebo přímo nouzových kolonií. Ideálem bydlení byl stále dům s přilehlou zahradou (malým políčkem), v tom zůstávaly Vejprnice ještě „vesnické“. O existenci menších polních hospodářství svědčí dochované stavební plány, diskuze (a žádosti) z obecního úřadu, případně lze stanovisko ověřit z dochovaných Hlavních (finančních) knih, kde je rozepsána platba obci z polností a zahrad.¹⁷² Ostatně není nutno ani chodit do archivu, stačí se dnes projít po Vejprnicích a zhlédnout danou skutečnost na vlastní oči.

Pokud je to pravda, a majoritou vejprnických obyvatel (zvláště dělníci a horníci) byli vlastně domkaři, proč jsou domkaři v grafu č. 4 zastoupeni pouze 3%? Vejprnický dělník a horník totiž vždy preferovali, aby byli vedeni pod jimi aktivně vykonávanou profesí, s kterou se ztotožňovali daleko více než s prací na malém políčku. Ani to ale naplatilo vždy. Zcela opačné informace skrývají záznamy vejprnické kampeličky, kde je téměř u každé žádosti o zápůjčku uvedeno jako povolání právě domkař. Dělo se tak kvůli ručení, jímž byl obvykle malý pozemek (případně dům), proto byli oni žadatelé považováni za domkaře, ač v ostatních pramenech vystupují pod jinou profesí. Žadatelé o úvěr tak byli v kampeličce vedeni pod dvěma profesemi (např. František Tuháček jako domkař a horník¹⁷³), častěji jim však bylo bez váhání připsáno povolání domkař.

Změna uváděné profese potkala vejprnické horníky a dělníky rovněž ve starším věku, kdy opustili své povolání a stali se poté plnoprávními domkaři (to platí např. pro dlouholetého horníka Josefa Cinka).¹⁷⁴ Někteří z nich zůstali věrni svým spolkům a politickým stranám (u jmenovaného Josefa Cinka to byl Svaz čsl. horníků a sociální demokracie), ti druzí se od své dřívější příslušnosti

¹⁷² Státní okresní archiv Plzeň-sever, *Archiv obce Vejprnice [1841]-1945 (1954)*, i. č. 79, *Hlavní kniha 1913-1922*, č. ev. jed. K 26. [dále jen *Hlavní kniha 1913-1922*] s. 15.

¹⁷³ Zpracováno podle: Státní okresní archiv Plzeň-sever, *Kampelička Vejprnice – Protokol pro představenstvo* (samostatná kniha), fond 707 (nezpracovaný fond). [dále jen *Kampelička Vejprnice – Protokol pro představenstvo*] s. 15.

¹⁷⁴ *Volby do říšské rady, parlamentu a obecního zastupitelstva; voličské seznamy*, s. 150.

odpoutali (např. Čeněk Červený ještě roku 1919 kandidoval jako horník za národní socialisty, už v roce 1923 je však uveden jako domkař v kandidátce strany domkařů a poplatníků¹⁷⁵).

Další informace je možno nalézt i ve zmíněných žádostech a stížnostech vejprnických občanů. Hlavně v době Velké hospodářské krize těchto dokumentů přibývalo, občané v nich zpravidla popisují svoji neutěšenou finanční situaci a zmiňují i svůj majetek. Když se na začátku roku 1932 uvolnilo místo obecního hajného, o jeho místo se přihlásilo 12 uchazečů, čtyři písemné žádosti se dochovaly. Jsou pod nimi podepsáni dělníci a horníci (dva dělníci a dva horníci) a všichni shodně přiznávají, že mají *malé hospodářství* nebo *několik korců polí*.¹⁷⁶

Vyvozovat z kovorolnické podstaty Vejprnic obecnější závěry je problematické. Především chybí možnost komparace, prostředí průmyslového dělnictva na vesnici není příliš zpracováno. Jsou-li kovorolníci v nějaké odborné práci zmíněni, jsou jim připisovány atributy, jež se sice jeví hodnověrně, ale nejsou podepřeny důkladnějším výzkumem. Vejprnice mohou některé z těchto atributů ověřit.

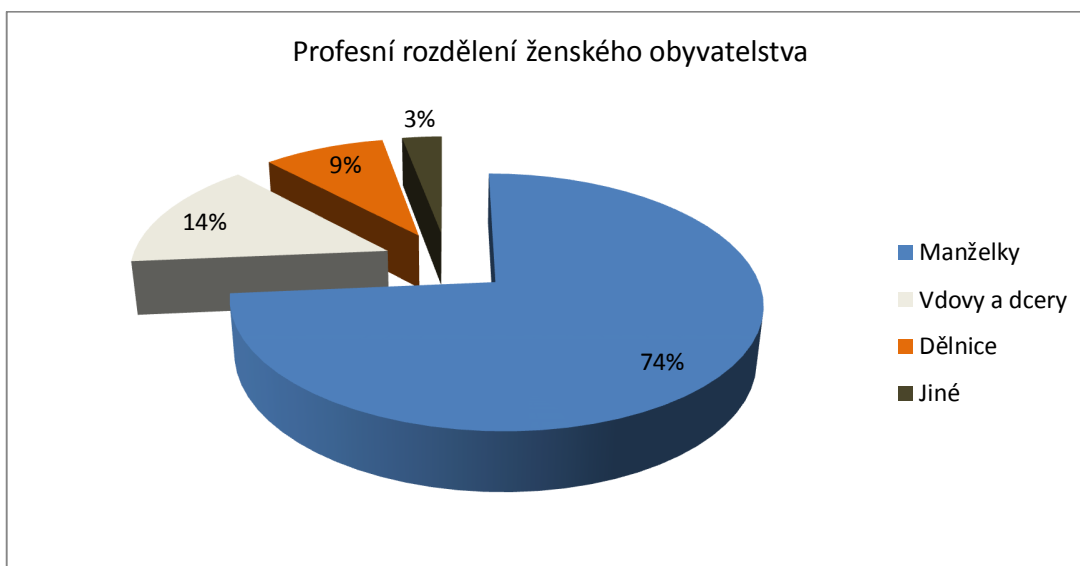
Z podstaty kovorolníka se logicky usuzuje na velmi tenkou hranici mezi dělníkem/horníkem a domkařem (někdy i malozemědělcem). To je pochopitelně pravda, nutné je ale doplnit, že to částečně platilo i pro politické názory a z nich vyplývající politická uskupení (od socialisty k autarknímu domkaři). Jiným rysem kovorolnického prostředí je údajně nízká zaměstnanost žen. Podle klasického modelu muž pracuje v továrně a žena (vedle výchovy dětí) obstarává práci na malém políčku, případně vypomáhá i na blízkých velkostatkách.

Graf č. 5: Profesní rozdělení ženského vejprnického obyvatelstva v roce 1934.¹⁷⁷

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 151 a 232.

¹⁷⁶ Státní okresní archiv Plzeň-sever, *Archiv obce Vejprnice [1841]-1945 (1954)*, i. č. 36, *Obecní zaměstnanci*, č. ev. jed. N 2. [dále jen *Obecní zaměstnanci*] s. 15-19.

¹⁷⁷ Zpracováno podle: *Volby do říšské rady, parlamentu a obecního zastupitelstva; voličské seznamy*, s. 459-492 (voličský seznam 1934).

Z grafu č. 5 jasně vyplývá, že zaměstnanost žen ve Vejprnicích byla nízká, dosahovala pouhých 12%, teze o nízké zaměstnanosti žen tedy pro Vejprnice platí. U skupiny „dělnice“ se na rozdíl od mužů nesetkáme s velkou variací odpovědí, majorita těchto žen jednoduše uvedla jako své zaměstnání „dělnice“ (pravděpodobně byly všechny zaměstnankyně v průmyslové výrobě), výjimkou jsou švadleny, jež byly pod skupinu „dělnice“ připsány. Pojem „jiné“ zastřešuje nesourodou směsici profesí: hospodyně, učitelka, úřednice, prodavačka, soukromnice, služebná, domkařka atd. Většina vejprnických žen byla v kolonce povolání vedena jako manželky. U položky „vdovy a dcery“ tvořily většinu právě vdovy, jejichž choť mohl zahynout jako voják 1. světové války, či při výkonu svého zaměstnání (úmrtí ve Škodových závodech nebo v blízkých dolech nebylo vůbec výjimečné).

Nedá se ale souhlasit (ve Vejprnicích) s mohutnou migrací kovorolníků (kdy vesnice rychle rostly, aby se za několik let stejně rychle vylidnily), v obci se po téměř celé 20. století populace zvolna rozrůstala. Roku 1950 měly Vejprnice sice méně obyvatel, nežli v roce 1930 (roku 1930 2127 obyvatel, roku 1950 1924 obyvatel), avšak to bylo nejspíše zapříčiněno odchodem části populace do vyprázdněných Sudet, v následujících letech opět došlo k demografickému vzestupu (roku 1961 2964 obyvatel).¹⁷⁸

Jak ovšem kovorolník se svým políčkem zacházel, k čemu jej využíval? Patrný je obecně platný sklon k soběstačnosti, kovorolnické rodiny vypěstované produkty povětšinou zkonsumovaly.

¹⁷⁸ *Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005 (I. díl)*. Praha: Český statistický úřad, 2007. s. 320-321.

Manželova mzda z práce byla ukládána (např. v kampeličce) a dlouhodobě akumulována. Dala by se očekávat investice do vzdělání dětí, tato strategie je ale jen těžko dokazatelná. Zato se lehce prokazuje funkce malého pole jako ručitelského majetku při zápůjčkách. Platí zde pevné sepjetí domu a pole. Když si chtěl vejprnický kovorolník postavit (nebo rozšířit, přestavět) dům, zajistil si úvěr a ručil svým malým polem. Vyskytovaly se i opačné případy, rozšiřovalo se pole a při nutné zápůjčce sloužil dům jako ručitelství majetek.¹⁷⁹ Takové chování pomáhalo řešit bytovou krizi ve Vejprnicích, mělo však i svoji odvrácenou stránku. V průběhu Velké hospodářské krize by se mohlo předpokládat, že vlastnictví menších zemědělských hospodářství bude vejprnickým kovorolníkům pomáhat, tedy pokud nepočítáme jeho zadlužení. Zmínění uchazeči na post obecního hajného (roku 1932) si ve svých žádostech stěžují na zadlužení svých polností, jejich výtěžek údajně stačil sotva na moření dluhů, natož aby jejich hmotnou situaci nějak vylepšoval.¹⁸⁰

O pěstovaných plodinách kovorolníků se bohužel nedochoval žádný záznam, dala by se ovšem odhadovat (zvláště, přihlédneme-li k dnešnímu pěstování plodin ve Vejprnicích) značná oblíbenost okopanin a listové zeleniny. Pěstování ovocného stromoví (a keřů) mělo ve Vejprnicích svoji tradici (byla zde školka ovocných stromů knížete Lobkovicze), jabloně a hrušně se dostaly i do zahrad a polí. Populárnost pěstování ovoce dokládají i soupisy stromoví, roku 1923 bylo v místní obci 6 440 kusů ovocného stromoví a keřů (2 768 hrušní, 2 061 švestek, 1 111 jabloní, 29 angreštů atd.), v roce 1935 se ono číslo skládalo z 10 236 kusů (3 325 švestek, 2 290 jabloní, 703 angreštů atd.).¹⁸¹ 1. května 1935 byl dokonce založen spolek zahrádkářů Preisler (šířil osvětu ohledně ošetřování stromoví a keřů, zajišťoval i společné zakupování potřeb, např. stříkaček). Předsedou se stal dělník Karel Vacek a zakládajících členů bylo 35,¹⁸² v roce 1939 už 115.¹⁸³ Ze zvířectva preferoval kovorolník ve Vejprnicích drůbež (husy, kachny, slepice i krůty), králíky a běžné bylo i prase domácí a kozy.¹⁸⁴ Hovězí dobytek nebyl u domkařů a malozemědělců obvyklý, nicméně ani výjimečný. V projednání zápůjček u místní kampeličky z 28. května 1927 (jedno z mála jednání,

¹⁷⁹ Neuvádím zde přesnou citaci, jelikož bych musel ocitovat veškeré prameny spjaté s Kampeličkou Vejprnice. To, že půjčky sloužily hlavně ke zmíněným účelům (kraluje samozřejmě stavba domu), je podrobněji popsáno v podkapitole „Kampelička Vejprnice“, ručení domem a polnostmi se dá dohledat v uvedených citacích. Podobné chování lze očekávat i při půjčkách u jiných finančních ústavů (např. v Okresní hospodářské záložně v Plzni).

¹⁸⁰ *Obecní zaměstnanci*, s. 15-19. Přihlédneme-li však k účelu žádostí (udělení pracovního místa), je možné, že žadatelé svoji hospodářskou situaci v některých rysech vykreslovali v co možná v nejčernějších barvách (bez ohledu na skutečnost).

¹⁸¹ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 51 a 95.

¹⁸² *Tamtéž*, s. 99.

¹⁸³ *Podklady pro obecní kroniku*, s. 23.

¹⁸⁴ *Kronika obce Vejprnice*, s. 110.

kdy u povolání žadatele bylo uvedeno slovo dělník) se povolila zápůjčka *panu Janu Kadeřábkovi, dělníku ve Vejprnicích č. 2 1 000 Kč (jeden tisíc Kč) na zakoupení krávy*.¹⁸⁵ Nákupu hovězího dobytka se neobávali ani jiní kovorolníci/domkaři v obci.¹⁸⁶

V pramenech je dohledatelné pouze jediné sčítání dobytka (není v něm zahrnuto menší zvířectvo jako drůbež a králíci), a to z roku 1921, kdy bylo ve Vejprnicích a Nové Hospodě (počet obyvatel obou činil přibližně 2470 osob) napočítáno celkem 974 kusů zvířectva (397 koz, 374 krav atd.). Interpretace sčítání je nejistá hned ze dvou důvodů. Předně sčítání týká i Nové Hospody a nevíme, kolik dobytka připadalo na tuto osadu, ačkoliv když přihlédneme k velikosti této osady (oproti Vejprnicím o dost menší), je zřejmé, že naprostá většina dobytka byla ve Vejprnicích. Druhým problémem je existence vejprnických rolníků/statkářů, nedá se určit, kolik dobytka připadalo na kovorolníky a kolik na čisté zemědělce.

1.4.2 Zemědělci a dělníci

Nyní bude blíže referováno o jednotlivých profesních skupinách ve Vejprnicích. Opět upozorňuji na jejich vzájemné prolínání i na to, aby měl čtenář stále na paměti kovorolnický ráz obce (tedy, že mnohé uvedené informace platí právě i pro kovorolníky).

Na začátku 19. století se ve Vejprnicích (a na celém křimickém panství) stále udržoval neefektivní trojpolní systém se svým úhořením. Po zrušení poddanství v roce 1848 se pomalu prosazovalo modernější střídavé hospodářství, kterému však v cestě stál typický konzervatismus zemědělců: *Jako jinde, platilo i zde u starých hospodářů pravidlo: „Jak hospodařil otec, který se uživil, budu hospodařiti i já a užívám se také.“ Tato zásada a z ní plynoucí nedůvěra v pokrokové hospodaření byly příčinou, proč se zvelebování selského hospodaření pomalu vyvíjelo*.¹⁸⁷ Díky osvětě i tlaku vyšších státních orgánů ale úhorových hospodářství ubývalo a po roce 1880 vymizelo skoro bez výjimky. Prosadila se i dříve neznámá umělá hnojiva a kvapně se zakládaly komposty (na jejich tvorbu se vozily i fekálie z nedaleké věznice Bory).¹⁸⁸

¹⁸⁵ *Kampelička Vejprnice – Protokol pro představenstvo*, s. 10.

¹⁸⁶ Státní okresní archiv Plzeň-sever, *Kampelička Vejprnice – Protokol pro dozorčí radu* (samostatná kniha), fond 707 (nezpracovaný fond), s. 113.

¹⁸⁷ *Kronika obce Vejprnice*, s. 83.

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 84.

V průběhu 1. světové války ležela na vejprnických zemědělcích velká zátěž v zásobování válkou zbídačené oblasti. Na druhou stranu si ti samí zemědělci díky velké poptávce po potravinách nemálo vydělali a kolikrát tak splatili i své předválečné dluhy.

Zhoršující se potravinová krize si ovšem žádala zlepšení situace, již v srpnu 1917 zasáhla Plzeňsko vlna nepokojů. Toho si byla vědoma i 28. října 1918 nastolená Československá republika. Ještě v říjnu 1918 přednesly vejprnické politické organizace a Sokol místnímu obecnímu výboru (obecnímu zastupitelstvu) své požadavky ohledně zlepšení zásobování potravinami. To byla výzva především pro vejprnické rolníky, za něž sebevědomě odpověděl Josef Boháč, který občanstvo ujistil o nejlepší vůli *vyjítí oprávněným přáním místního chudého občanstva vstříc a slíbil, že v nejbližších dnech se budou brambory v obec. aprovizaci prodávati.*¹⁸⁹

I přes snahu československých politiků a zemědělců nebylo možné v nově nastoleném státě (jenž navíc vedl několik menších ozbrojených konfliktů) s nesmírně vyčerpaným poválečným obyvatelstvem potravinovou situaci ihned zlepšit. Rekvizice potravin v letech 1919-1920 neustaly, i Vejprnice byly v lednu 1920 kárány, že odvedly pouze 34% požadovaného obilí, a hrozilo se vojenskou rekvizicí. Obecní starosta ve své vyhlášce psal: *Vyzývám veškeré občany, kteří jim předepsaný kontingent [obilí] dosud neodvedli, by tak učinily (správně má být učinili – pozn. aut.) během 14 dnů, jinak bude předepsaný kontingent vymáhaný vojenskou rekvizicí. Hospodáři, nenechte k tomu dojít a konejte svoji povinnost.*¹⁹⁰ Nespokojenost s tímto vývojem našla svůj odraz v projevech občanské neposlušnosti (neplacení předepsaných dávek a daní), která v Plzni přerůstala až ve výtržnosti a rabování.¹⁹¹ Společenskou náladu prvních let Československé republiky vystihuje zápis z *Pamětní knihy obce Vejprnické: Radost a nadšení ze znovudobyté samostatnosti počaly v brzkou kaliti skutečnosti, které doba poválečná přináší. S novými právy dostavily se i nové povinnosti, které lid dlouhou válkou unavený nelibě nesl. Nenáviděné rekvizice během války bezohledně vykonávané konané i v letech 1919 a 1920, působily na lid dráždivě. Výživa obyvatelstva nezlepšovala se tak, jak by si mnozí přáli, dražota nepolevovala, ba naopak se zvyšovala. To byly hlavní příčiny nespokojenosti v době poválečné.*¹⁹²

¹⁸⁹ *Pamětní kniha Sokola 1902-1945*, s. 25.

¹⁹⁰ Státní okresní archiv Plzeň-sever, *Archiv obce Vejprnice [1841]-1945 (1954)*, i. č. 37, *Pozvání na schůze obecního zastupitelstva (výboru), finanční a stavební komise, vyhlášky a oznámení obecního úřadu*, č. ev. jed. N 2. s. 79.

¹⁹¹ ŘEHÁČEK, Karel. *Zásobovací poměry v Plzni na přelomu let 1918-1919*. in: *Západočeský historický sborník 7*. Plzeň: Státní oblastní archiv, 2001. s. 326.

¹⁹² *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 36.

Ještě v první polovině roku 1921 nebylo zásobování potravinami uspokojivé, ale díky vydatné úrodě v témž roce a celkové stabilizaci vnitrostátních struktur se hospodářství rychle zlepšovalo, rolníci vstupovali do „zlatých“ dvacátých let. Vývoj zemědělství ve Vejprnicích nevybočuje z československého standardu. V letech 1921-1928 se zemědělcům daří, dochází ke strojové modernizaci, koupí nových polí (i díky pozemkové reformě), prosazují se nové plodiny atd. Celkově tedy vedla uvedená léta k *zvýšení úrovně stavu rolnického a maloroľnického*.¹⁹³

Avšak již roku 1928 se projevuje agrární krize (jež je spjatá s Velkou hospodářskou krizí), způsobená hlavně poklesem zemědělských cen. Tento jev byl posílen průmyslovou krizí, kdy dělnictvo, stížené hmotnou nouzí, omezovalo své nákupy zemědělských produktů (a ve Vejprnicích se snad ještě více upjalo na svá malá políčka). Zemědělci reagovali na pokles zisků větším prodejem, což tlačilo ceny potravin ještě níže. Dalším faktorem zemědělské krize byla i zadluženost rolnictva, modernizace 20. let se neobešla bez peněz, a tím i půjček. Zemědělská krize si taktéž žádala úvěry, zemědělci se tak dostávali do chronického zadlužení. Československý stát zřídil v červenci 1934 tzv. obilní monopol (a založil Československou obilní společnost), která určovala ceny i výkup zemědělských produktů, čímž byla zemědělcům zajištěna rentabilita jejich prodeje. Stát tím silně zasáhl do zemědělského hospodaření a zatížil je náročnou administrativní činností (obilní monopol si to vyžadoval), na druhou stranu byli českoslovenští zemědělci uchráněni od naprostého finančního zkrachování.

Strojová modernizace vejprnického zemědělství spočívala v zlepšení pohonných přístrojů a strojové orbě. V 19. století byly široce rozšířené žentoury, které uváděly do chodu jednoduché mlátičky, řezačky atd. Postupně je ale počaly vytlačovat parní stroje, ty nahradily i ruční výmlat, jenž během 1. republiky vymizel skoro úplně.¹⁹⁴ Vedle parních strojů se užívaly i benzínové motory, vejprničtí rolníci si je počali pořizovat krátce po roce 1900.¹⁹⁵ Výrazným modernizačním prvkem byla elektrifikace Vejprnic roku 1927, díky tomu se mezi zemědělci prosazovaly i moderní elektrické motory. Motory se pojily s pluhem, a odtud byl jen krůček k traktoru. První traktor ve Vejprnicích orol roku 1925 (značka Praga), následně jej užívali i ostatní zemědělci (pravděpodobně velkostatkáři), byť si traktor zpravidla nekupovali, ale půjčovali.¹⁹⁶

¹⁹³ Tamtéž, s. 67.

¹⁹⁴ *Kronika obce Vejprnice*, s. 92.

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 91.

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 84.

Pěstovaly se hlavně obilniny (pšenice, žito, ječmen, oves), dříve rozšířený hrách i čočka už nebyly na polích příliš k vidění.¹⁹⁷ Obilí se ponejvíce mlelo v Touškově, Malesicích, v Kalikovském mlýně v Plzni.¹⁹⁸ Z okopanin se pěstovaly brambory, řepa cukrová, řepa krmná a hlávkové zelí.¹⁹⁹ V posledních letech 1. republiky se rozšiřovalo pěstování máku a kukuřice.²⁰⁰ Specifický účel mělo vysazování svazenky. Ta může sloužit jako hnojivo, spíše ovšem slouží k pastvě včel. Ve Vejprnicích se včelařilo dlouho před vznikem Československa, jako včelí úly se užívaly kláty, později se ujaly propracovanější typy úlů (např. Gerstungovy úly). V roce 1939 bylo ve Vejprnicích napočítáno 95 osazených úlů, na Nové Hospodě 45 (dohromady 140).²⁰¹

U chovaného zvířectva dominoval hovězí dobytek a kozy, poté následovala domácí prasata.²⁰² Mléko se ve Vejprnicích dříve spíše zpracovávalo (na máslo, tvaroh atd.), ale s růstem Plzně rostla i poptávka po mléce a od konce 1. světové války se vejprnické mléko co nejrychleji prodávalo konzumentům v Plzni (v tom se mohly dosti angažovat i manželky kovorolníků).²⁰³ Ovčáctví, pro Vejprnice 19. století tak typické, mizelo. Důvodem byla prostorová expanze obce, jíž padlo za obět' nejedno pole. Zemědělci posléze přeměnili své dřívější pastviny (obvykle se jednalo o poslední úhorové oblasti) na pole a tím mizely širé pastviny, i stáda ovcí.²⁰⁴ Koně bylo možné v oné době ještě zahlédnout, avšak bylo jich (i kvůli motorové modernizaci) stále méně.²⁰⁵

Dále by měl následovat rozsáhlý popis stavu a vývoje vejprnického dělnictva. Bohužel tomu tak nebude, jelikož se k dělníkům, a zvláště k dělnickým spolkům v místní obci (např. k sociálně demokratickým kovodělníkům a národně socialistickým kovopracovníkům) nedochovaly takřka žádné prameny. O nejpočetnější a nejvlivnější profesní skupině ve Vejprnicích tak bude psáno jen opravdu málo.

Vejprnické dělnictvo muselo za svou práci v každém případě dojíždět, protože ve Vejprnicích nesídlil žádný průmyslový podnik: *V Plzni na úřadech uvádějí se Vejprnice jako obec průmyslová, což není správné. Průmyslu ve Vejprnicích není. Jsou obcí průmyslového dělnictva, které dojíždí hlavně do Plzně do Škodových závodů a obchodů a jiných průmyslových podniků.*²⁰⁶

¹⁹⁷ Pamětní kniha obce Vejprnické, s. 109.

¹⁹⁸ Kronika obce Vejprnice, s. 99.

¹⁹⁹ Tamtéž., s. 13.

²⁰⁰ Pamětní kniha obce Vejprnické, s. 109.

²⁰¹ Kronika obce Vejprnice, s. 22.

²⁰² Pamětní kniha obce Vejprnické, s. 42.

²⁰³ Kronika obce Vejprnice, s. 108.

²⁰⁴ Tamtéž., s. 101.

²⁰⁵ Pamětní kniha obce Vejprnické, s. 42.

²⁰⁶ Tamtéž., s. 23.

Pro představu, ve Škodových závodech pracovalo roku 1929 více než 22 000 dělníků (nemluvě o dalších malých podnicích i dolech vlastněných Škodovými závody), bez nadsázky se dá hovořit o průmyslovém komplexu, který zaměstnával valnou část Plzně a Plzeňska.²⁰⁷

Dělníci z Vejprnic nacházeli práci i v drátovně ve Vochově, v Západočeském konzumním družstvu i v jednom z blízkých uhelných dolů (i ony potřebovaly dělníky, ačkoliv zde profese dělníka a horníka splývala). Ač bylo v plzeňských pivovarech (zvláště v Měšťanském pivovaru) zaměstnáno rovněž nemálo dělníků, není v pramenech o těchto pracovištích psáno.

1.4.3 Horníci (Svaz čsl. horníků Vejprnice)

*Okolí obce, jeho polnosti, louky a lesy, jsou složeny z útvarů naplavenin mladších. Hluboko pod naplaveninami jest uložen útvar kamenouhelný, obsahující silné sloje dobrého černého uhlí, představující nesmírné národní bohatství.*²⁰⁸ Takto se píše v *Kronice obce Vejprnice* o nedalekých uhelných ložiscích, jejichž chvála nemá daleko k obvyklému vykreslování uhlí jako „černého zlata“ nebo „černého démantu“. Hornictví v Západočeské uhelné pánvi (do níž spadal i nýřansko-stříbrský revír) se rozvíjelo všude okolo Plzně, na východě (Břasy, Vejvanov, Mirošov), severu (Třemošná, Horní Bříza, Kaznějov, Senec), jihu (Dobřany, Chlumčany) a především západě (Skvrňany, Tlučná, Nýřany, Zbůch, Chotěšov, Líně). Pod Vejprnicemi bylo rovněž nalezeno uhlí, ale s těžbou se zde nezačalo.

Hornictví ovšem neznamenalo jen nové profesní příležitosti a zásahy do podoby krajiny, nýbrž i velkou změnu životního stylu a přístupu k politice i náboženství. Dříve poklidné agrární vsi tak začaly žít vysoce politizovaným životem: *Otevření prvních uhelných dolů bylo rozhraním nepolitické doby dřívější a politického života nynějšího. Prvními průkopníky politického života ve Vejprnicích byli horníci, kteří seznámeni byli s novými ideami dělnickými od svých druhů v práci na dolech. Mnozí přišli do zdejšího kraje za prací a přinesli s sebou i nové učení – socialismus.*²⁰⁹ Vznik politického aktivismu šel v ruku v ruce i se zakládáním spolků a tím ke skutečně dynamickému společenskému životu. Mnozí tento vývoj považovali za pokrok (v dělnickém/hornickém prostředí Vejprnic to byla většina), avšak našli se i tací (spjati zpravidla

²⁰⁷ BEINHAUEROVÁ-VÁCLAVÍKOVÁ, Anna. *Formování plzeňské průmyslové oblasti*. in: *Západočeský historický sborník 1*. Plzeň: Státní oblastní archiv, 1995. s. 86.

²⁰⁸ *Kronika obce Vejprnice*, s. 6.

²⁰⁹ Tamtéž, s. 113.

s katolicismem a zemědělstvím), kteří v něm viděli destrukci poklidného vesnického života a jeho nahrazení bezuzdným ničením starobyklých hodnot.

Spojení spolků a horníků je třeba blíže objasnit. První vejprnický spolek, Čtenářsko-hospodářskou besedu (1885-1905), sice horníci nezaložili, nicméně se na jejím chodu podíleli, už jenom tím, že prvním pokladníkem spolku byl horník František Janeček.²¹⁰ Druhým vejprnickým spolkem se po neúspěšné transformaci Všeobecného vzdělávacího a výpomocného spolku stal (roku 1894) Místní svaz horníků a hutníků, z něhož se později vyvinula za 1. republiky působící místní odborová organizace Svazu čsl. horníků (byla tedy nejstarším fungujícím vejprnickým spolkem). U Sokola zase horníci tvořili při jeho založení nejpočetnější skupinu (viz podkapitolu „TJ Sokol“). Propagace sociálního hnutí ve Vejprnicích se projevila založením místní strany sociálně demokratické 1. srpna 1903, horníci samozřejmě u vzniku této strany stáli (prvním starostou byl horník Vojtěch Trmota).²¹¹ Při založení DTJ 17. září 1905 zastávali horníci v této organizaci všechny důležité funkce, to platilo i pro dramatický spolek Havlíček. Naopak se horníci příliš neangažovali ve spolcích, kde byli přítomni katoličtí duchovní (zpočátku to platilo pro Sbor dobrovolných hasičů, stejně tak pro krátce působící místní křesťansko-sociální stranu) či zemědělci (např. Jednota domkařů a zemědělců, založena v lednu 1907²¹²), i když v zemědělských (hlavně domkařských) organizacích byli přítomni starší horníci, z nichž se stali domkaři.

V období před 1. světovou válkou byli horníci nepochybně páteří spolkového života a aspirovali i na vedoucí profesní skupinu v obci. V meziválečné době je ale z jejich vedoucí pozice vytlačili dělníci, to oni počali určovat chod vesnice, a to v každém ohledu. Horníci už nebyli při zakládání spolků iniciativní, i tak ale založili během 1. republiky některé organizace: V červnu 1923 odborovou organizaci Jednota čsl. horníků a hutníků (národně socialistický odbor), zakladatel byl horník Karel Šmolík (k činnosti tohoto spolku se nedochovaly žádné prameny),²¹³ v prosinci téhož roku Mezinárodní všeodborový svaz (předsedou byl horník Jan Melichar)²¹⁴ a Dělnický klub cyklistů. Havíři se též spolupodíleli se na ustanovení Svobodné školy. Důvodem snižujícího se vlivu horníků v obci byl jednoduše úbytek horníků samých. Plzeňská uhelná pánev zažila svá nejrušnější těžební léta v 70. letech 19. století, od 80. let se její výnosy pomalu snižovaly souběžně s tím upadalo i hornictví na Plzeňsku (byl to však úpadek pomalý, těžba uhlí v tomto regionu

²¹⁰ Tamtéž, s. 129.

²¹¹ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 20.

²¹² *Kronika obce Vejprnice*, s. 130.

²¹³ Tamtéž, s. 131-132.

²¹⁴ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 49.

přetrvala až do 2. poloviny 20. století).²¹⁵ Neznamenalo to, že by místní horníci vymírali, daleko častěji prostě změnili povolání a stali se dělníky. Projevuje se to i na členstvu vejprnického Svazu čsl. horníků, v polovině 20. let se jejich počet pohyboval okolo 70, zatímco v roce 1936 už jen 50.²¹⁶ Členové vejprnického Svazu čsl. horníků si toho byli vědomi, na své výborové schůzi z května 1935 si trdně poznamenali: *Skupina byla tvůrcem spolkového života v místě a bylo jich tehdy hodně, [dnes] hornictví zaniká.*²¹⁷

Vejpmičtí horníci před světovou válkou pracovali hlavně v dolech na Sulkově, v Nýřanech a Chotěšově, v meziválečné době, i z důvodu omezení těžby ve jmenovaných oblastech (např. na Sulkově byla roku 1920 kvůli zatopení dolu ukončena těžba úplně²¹⁸), nacházeli obživu převážně v dolech v Tlučné (důl Krimich II) a především ve Zbůchu (Masarykův jubilejní důl).²¹⁹ Oblíbenost uhelného dolu ve Zbůchu byla zapříčiněna i tím, že zde měla sociální demokracie (a tím i Svaz čsl. horníků) silné zastoupení.²²⁰ V únoru 1928 bylo na Masarykově jubilejním dole odborově organizováno 1749 havířů, z toho se jich k odborovému Svazu čsl. horníků hlásilo 680 a ke spřízněné sociálně demokratické Unii německých horníků 238.²²¹

Na zmíněných dolech ale samozřejmě působily i jiné odborové organizace. Otevřenou nevráživost cítil Svaz čsl. horníků (a pravděpodobně i odbory národně socialistické a komunistické) k tzv. žlutým odborům. Žluté odbory byly organizace zakládáné a financované samotnými zaměstnavateli. Obecně nabízely svým členům značné výhody (např. ohledně poskytnutí bydlení), ovšem prostřednictvím těchto výhody je i ovládaly, jelikož jim zakazovaly všechny jim nepříjemné akce (např. stávky). V ČSR bylo nejsilnějším žlutým odborem Národní sdružení odborových organizací (politicky spadalo pod Československou národní demokracii). Vejpmický Svaz čsl. horníků si na svých zasedáních hojně stěžuje *jak zaměstnavatelé horlivě podporují žluté organizace, které jsou utvořené na podkladě doby středověké a že mnoho horníků se nechá nalákati proti působení dělnického hnutí.*²²² Na horníky či dělníky vstoupivší do žlutých odborů (v únoru 1928 jich bylo na Masarykově jubilejním dole 98²²³) se však nehledělo tak přísně, podle místního Svazu

²¹⁵ BEINHAUEROVÁ-VÁCLAVÍKOVÁ, Anna. *Formování plzeňské průmyslové oblasti*. in: *Západočeský historický sborník 1*. Plzeň: Státní oblastní archiv, 1995. s. 79.

²¹⁶ *Svaz československých horníků – místní skupina Vejprnice*, s. 37 a 181.

²¹⁷ Tamtéž, s. 169.

²¹⁸ KROC, František. *Havířské generace (Kronika o havířích pro havíře)*, s. 145-146.

²¹⁹ *Kronika obce Vejprnice*, s. 79.

²²⁰ KROC, František. *Havířské generace (Kronika o havířích pro havíře)*, s. 150.

²²¹ *Svaz československých horníků – místní skupina Vejprnice*, s. 48.

²²² Tamtéž, s. 33.

²²³ Tamtéž, s. 48.

čsl. horníků se jejich spolupracovníci (soudruzi) přidávali ke žlutým odborům buď z existenční tísně, nebo si svoji „zradu“ neuvědomovali.²²⁴ Vedle žlutých odborů byly znatelné třenice i mezi Svazem čsl. horníků a komunistickými odbory.

Horníci žádali od svých odborů zlepšení svých pracovních podmínek, např. kratší pracovní dobu, lepší ochranu před propuštěním atd. Vejprnický Svaz čsl. horníků probíral nedostatky a možná zlepšení havířských poměrů i odborových pravidel na mnoha spolkových zasedáních. Při příležitosti IX. sjezdu československých horníků (roku 1934) shrnuli místní horníci své návrhy do několika bodů.²²⁵

1. Kvůli technickému vývoji a nezaměstnanosti by se měla zkrátit pracovní doba horníků na šest hodin denně.
2. Zavedení báňské inspekce, pocházející z hornictva a hornictvem volena, státem placena. Její účel by spočíval na dohledu bezpečnosti pracoviště, nutnost jejího zavedení je posílena odkazem na důlní katastrofu při dole Nelson III (Osek u Duchcova) z ledna 1934.
3. Zvýšení důchodů a snížení věkové hranice ke vstupu do důchodu na 50 let a 25 let odpracované práce. Prodloužení placené dovolené pro starší horníky (z 12 dnů na 21).
4. Reforma úrazového pojištění, mělo se nyní vztahovat i na dlouhodobé následky hornické práce (revmatismus a ovanutí nervů stlačeným vzduchem).
5. Při revírních radách mají vzniknout zprostředkovatelské práce, zaměstnavatelé by měli povinnost u nich hlásit přijímání nových horníků (omezení bezdůvodného propouštění a najímání nekvalifikované a laciné pracovní síly). Navíc uložení povinnosti zaměstnavateli při přijímání zpět navrátivší se (předtím odvedené) vojenské brance.
6. Zrušení dobrovolných příspěvků do odborů, každá třída (odvozená od mzdových příjmů) měla povinně odvést svůj (I. 4 Kč, II. 3 Kč atd.). Za odměnu by každý získal z toho vyplývající výhody ihned, a ne až po 26 týdnech plateb (jak tomu bylo).

Činnost odborového Svazu čsl. horníků nebyla zatím samostatně zpracována, tudíž není možno posoudit, nakolik tato organizace propagovala nebo rovnou plánovala takové změny. Z vypsání bodů však jasně vyplývá, že horníky trápila především možnost ztráty zaměstnání a nebezpečí úrazu či přímo smrti. Obojí se havíři pochopitelně zabývali. Nepočítaje agendu

²²⁴ Tamtéž, s. 66 a 71.

²²⁵ Tamtéž, s. 141-143.

spojenou s vyplácením podpor v nezaměstnanosti (nutné přesné informování odborové centrály) se musel vejprnický Svaz čsl. horníků zaobírat žádostmi svých členů o mimořádný finanční příspěvek. Ty bývaly uděleny, ale vzhledem k těžkým finančním poměrům zbylých horníků (hlavně za dob hospodářské krize) nedosahovaly kdovíjaké výše, obvykle 50 Kč.

V případě úmrtí horníka (nemoc, nehoda, ovšem i stáří) se zbylí horníci složili na peněžitou sbírku pro vdovu (výše příspěvku se mnohokrát měnila, horník musel přispět vždy, ovšem nakonec se ustálilo pravidlo o libovolné velikosti obnosu). Ta se zpravidla pohybovala kolem 150 Kč.²²⁶ Na začátku roku 1938 se od této procedury opustilo, protože odborový svaz zavedl tzv. pohřební fond.²²⁷ Bylo-li uzavřeno úrazové pojištění, měla vdova od pojišťovny obdržet příslušnou částku, jejíž vyplacení bylo ale ohroženo spekulacemi o přirozenosti nebo nepřirozenosti havířovy smrti (když byla shledána přirozenou, nedostala vdova od pojišťovny nic).²²⁸ Mimo tyto finanční úkony se od horníků očekávalo, že se se svým druhem při pohřbu naposledy rozloučí. Při zasedáních uctili havíři mrtvé minutou ticha, podobně činili pro mrtvé vzdálenějších důlních neštěstí (zmíněná katastrofa dolu Nelson III), a dokonce i pro hornické oběti v jiných zemích (Německo, Rakousko, Španělsko).

Tématika důlních neštěstí a krvavě potlačených stávek byla v hornickém prostředí silná. Obzvláště to platí pro odkaz stávký z května 1890 a při ní proběhnuvší střelbě do lidí. Za Velké hospodářské krize vytanul horníkům její obraz několikrát před očima, za vyhrocených stávek se kladlo horníkům i nadřízeným úřadům na srdce, aby jejich akce nevedly k novému krveprolití. V lednu 1934 uskutečnili horníci na dole Krimich II hladovou stávku za zlepšení mzdových poměrů, jejich podmínky byly po 37 hodinách hladovění splněny, nikdo nepřišel o život ani nebyl fatálně zraněn.²²⁹ Vejprničtí horníci si k tomu poznamenali: *Sluší podotknouti, že vedoucími státními úředníky, jejich benevolencí k horníkům, byl zachován klid, jinak přísným jejich opatřením mohl se opakovati rok 1890.*²³⁰

Nýřanská stávka 1890 ovšem nebyla pouze symbolem nebezpečí a smrti, stala se i regionální symbolem hornictví. Každoročně v květnu zvali nýřanští horníci celé širé okolí k pietním slavnostem nýřanské stávky, pozvání přijímali i vejprničtí havíři.²³¹ Roku 1920 byl před nýřanskou

²²⁶ Svaz československých horníků – místní skupina Vejprnice, s. 7, 51, 84 a 90.

²²⁷ Tamtéž, s. 218.

²²⁸ Svaz československých horníků – místní skupina Vejprnice, s. 136.

²²⁹ KROC, František. *Havířské generace (Kronika o havířích pro havíře)*, s. 186-188.

²³⁰ Svaz československých horníků – místní skupina Vejprnice, s. 130.

²³¹ Tamtéž, s. 61.

radnicí odhalen pomník zastřeleným horníkům z roku 1890. Zde se obyčejně odehrála část prvorepublikových pietních oslav (pomník byl nacisty roku 1938 zničen, dnešní sousoší z roku 1956 je jeho věrnou napodobeninou).²³² Nýřanská stávka se celebruje i v současnosti, ačkoliv její hornický a pietní nádech ustoupil tělocvičným závodům veselejšího rázu.

Místní Svaz čsl. horníků se zapojoval do vejprnického spolkového života podobně jako ostatní spolky (taneční zábavy, humoristické večery atd.). A stejně jako ostatní spolky, i u Svazu čsl. horníků se jeho nejhonosnější slavnost vážala na jubileum, přesněji na 40. výročí trvání skupiny 22. července 1934. Ráno tohoto dne byla otevřena spolková místnost Svazu, kde byly vystaveny staré dokumenty a fotografie (hlavně zemřelých členů, jejich fotografie byly potaženy černým sukmem).²³³ Před polednem vyšel početný průvod 300 lidí, zúčastnily se jej všechny složky místní sociální demokracie (hlavně DTJ).²³⁴ Po ukončení průvodu se lidé odebrali znovu do spolkové místnosti, kde bylo čteno z hornické pamětní knihy.²³⁵ Následovaly proslovy členů místního Svazu čsl. horníků a přítomných hostů z odborového sdružení, centrály Svazu čsl. horníků a Západočeského konzumního družstva. Slovo si vzal i francouzský legionář František Hamáček: „*Jsem hrdý na to,“ pravil, „že jsem synem horníka, tohoto revolučního elementu, který vždy pracoval na osvobození z pout a jářma rakouskouherské monarchie. Jedinec neznamená nic, celek však je síla.*“²³⁶ Horníci byli vskutku považováni za revoluční sílu, v tomto případě za národní, v jiných za politicko-ideologickou. Vždy měli měnit společenské poměry.

Na oslavě zazněly i básně s havířskou tematikou („Ostrava“, „Sulkov“, „Nelson“) a byly čteny došlé dopisy (ze spřízněných spolků v Nýřanech, Zbůchu, Skvrňan atd.). Taktéž se rozdávaly diplomy starším a zasloužilým členům místního Svazu čsl. horníků. Později byl dokonce k počtu 65. narozenin Josefa Cinka uspořádán samostatný večírek. Josef Cink byl totiž posledním příslušníkem Svazu, který stál při jeho založení v roce 1894.²³⁷ K dalším důležitým funkcionářům patřil František Hora (předseda v letech 1926-1930), František Němec (předseda v letech 1931-1935), Václav Mašek (v meziválečné době zastával rozličné funkce ve skupině), František Martínek (obdobně jako Václav Mašek, navíc byl několikrát členem revírní rady Svazu čsl. horníků) a Josef Peš. Posledně jmenovaný byl nesmírně aktivní a vlivnou vejprnickou osobností. Od roku 1936 až

²³² KROC, František. *Havířské generace (Kronika o havířích pro havíře)*, obrazová příloha (po s. 288) číslo 59.

²³³ *Svaz československých horníků – místní skupina Vejprnice*, s. 149.

²³⁴ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 93.

²³⁵ Ta je dnes bohužel nezvěstná.

²³⁶ *Svaz československých horníků – místní skupina Vejprnice*, s. 150.

²³⁷ Tamtéž, s. 156 a 162.

do pádu 1. republiky byl předsedou spolku, už předtím vykonával jiné funkce (např. místopředsednickou), byl členem (dvakrát v letech 1925-1938) desetičlenné závodní rady Masarykova jubilejního dolu ve Zbůchu, předsedou místní školní rady a agilním příslušníkem vejprnické sociální demokracie.²³⁸

1.4.4 Ostatní povolání

Pohlédneme-li opět na graf č. 4, mohou nám zbývající profesní skupiny připadat natolik nepočtené, že se jimi ani nemá cenu zabývat. Jistě, oproti dělníkům a horníkům jsou jejich počty skrovné a navíc trpí značnou heterogenitou (to platí hlavně pro skupinu „služby a řemesla“), nelze je ovšem ihned považovat za bezvýznamné.

K nevelké a přesto důležité složce Vejprnic patřili dozajista učitelé. Na počátku 20. století se jim podařilo převzít pozici šířitelů osvěty (jejíž hlásání mělo i svůj národnostní a hospodářský rozměr, nešlo „pouze“ o rozšiřování vzdělanosti), která dříve náležela skoro výhradně duchovenstvu (o pozici duchovenstva a faráře v místní obci viz podkapitulu „Role vejprnického faráře ve společnosti“). Plně se potenciál učitelstva projevil v průběhu 1. republiky, dopomohly k tomu vhodné institucionální změny i zvýšení platu, jehož se pedagogové dočkali hned roku 1919.²³⁹ Funkci učitele jakožto vzdělavatele prostého lidu a hybatele spolkové činnosti ztělesňuje především energický František Lohr. Na druhou stranu se učitelé příliš neangažovali v obecní samosprávě.

Za 1. republiky ve Vejprnicích rovněž sílili příslušníci zde dříve neexistující profese, úředníci. Ač bylo slovo úředník bráno mnohdy jako synonymum měšťáka a příslušníka středních vrstev (čímž by vybočoval z většinově dělnických Vejprnic), nezdá se, že by zrovna toto platilo pro místní úředníky. V pramenech se nějaká dichotomie mezi úředníky a dělníky nevyskytuje. Úředníci často kandidovali v levicových stranách (stejně tak dělníci) a za svou práci taktéž jezdili do Škodových závodů a uhelných dolů.

Specifickým profesním uskupením byli hostinští. Ačkoliv to bylo povolání silně limitované počtem hostinců v dané obci (roku 1937 jich bylo v obci osm²⁴⁰), právě jejich vazba na hostinec jim propůjčovala společenskou vážnost i vliv. Díky podpoře spolků (jejich členstev), které v jejich

²³⁸ Tamtéž, s. 183 a 206.

²³⁹ SCHELLE, Karel a Ilona SCHELLEOVÁ. *Vývoj veřejné správy v letech 1848-1990*, s. 175.

²⁴⁰ *Podklady pro obecní kroniku*, s. 14.

hostincích sídlily, se jim dařilo ještě před 1. světovou válkou úspěšně pronikat do místní komunální politiky. Obyčejně kandidovali za stranu, k níž se hlásily spolky příslušející k jejich hostincům, nešlo tedy o politicky homogenní skupinu. Na vykonávání hostinského povolání toho vznik Československa moc nezměnil. Jediným významným krokem měnícím poměry v hostincích byl zákon z února 1922 (86/1922 Sb.), který poprvé v historii českých zemí legislativně zakázal pití alkoholu mladistvým (pivo a víno se mohlo pít od 16 let, zbylé formy alkoholu až od 18 let). Vejpmičtí hostinští byli na existenci tohoto zákona několikrát upozorňováni.²⁴¹

Služby a řemesla se v 2. polovině 19. století přetvářely, stejně jako samotná vesnice. Pro mladé lidi bylo ještě před tímto obdobím typické, že odcházeli za službou do Plzně (převážně dívky), k zemědělským velkostatkům, často k těm německým v Úhercích a Přehýšově (kde mohli pochytit i něco z německého jazyka), nebo se vyučili nějakému řemeslu (obuvnictví, krejčovství, kovářství). Po otevření uhelných dolů se mladí lidé rychle přetvořili v hornickou pomocnou sílu, chlapcům se pak říkalo fědráci a dívkám haldačky.²⁴²

Zemědělské práce a tradiční řemesla tím ale ve Vejprnicích nezanikly. Pro řemesla mohly nové podmínky dokonce znamenat přechodné zlepšení. Obuvníci šili pro horníky vysoké boty (sahající až po pás) z nepromokavé kůže.²⁴³ Krejčí museli reagovat na změnu oblékání celé vesnice, místo krojů tak počali šít měšťanské obleky, eventuálně vytvářeli pro horníky dlouhé kožené kabátce.²⁴⁴ Rozmach velkovýroby textilií a obuvi ovšem znamenal nezastavitelný úpadek zmíněných řemesel. Krejčovství notně skomíralo už v prvních desetiletích 20. století, obuvníkům se dařilo držet o něco déle, fatální ránu jim však zasadilo otevření Bařovy prodejny ve Vejprnicích kolem roku 1931 (přesné datum se mi nepodařilo dohledat).²⁴⁵ Obuv (a oděv) si poté nechával od řemeslníka zhotovit jen málokdo: *Dávati si šíti boty dle míry, jak dříve bývalo zvykem, považuje se dnes za přepych, poněvadž cena takto zhotovené obuvi je oproti ceně v prodejně nepoměrně vysoká.*²⁴⁶ Výjimkou bylo dámské krejčovství, tomu se dařilo odolávat textilní velkovýrobě.²⁴⁷

Mizela i další zastaralá řemesla a služby, např. kolář a kočí. O situaci kovářství viz podkapitulu „Stavba sokolovny a obecního domu“.

²⁴¹ *Živnostenské záležitosti*, s. 4 a 8.

²⁴² *Kronika obce Vejprnice*, s. 152.

²⁴³ Tamtéž, s. 77.

²⁴⁴ Tamtéž.

²⁴⁵ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 85.

²⁴⁶ *Kronika obce Vejprnice*, s. 78.

²⁴⁷ *Podklady pro obecní kroniku*, s. 23.

Naopak konzumní družstva zažívala svůj boom. Roku 1896 bylo ve Vejprnicích založeno dělnické konzumní družstvo Solidarita, pro neznalost obchodní praxe však záhy zaniklo.²⁴⁸ Obec ale nezůstala bez konzumu dlouho, krátce po roce 1900 otevřel ve Vejprnicích svoji pobočku prosperující tlučenský konzum Volnost.²⁴⁹ Pro západočeské konzumní družstevnictví znamenal veliký předěl založení Západočeského konzumního družstva v říjnu 1918. Tato nová organizace v sobě zahrnovala existující plzeňská konzumní družstva (hlavně Ústřední konzumní a výrobní družstvo v Plzni, ovšem i tlučenské družstvo Volnost) a spěšně expandovalo. Provozovalo vlastní pekárny, řeznictví, stáčírny piva i mlékárny. V polovině 20. let měla jen v Plzni 25 000 členů a 159 prodejen (k tomu mu jistě dopomáhaly vazby na plzeňskou sociální demokracii).²⁵⁰ Své prodejny a budovy mělo Západočeské konzumní družstvo i mimo Plzeň, v roce 1922 si zakoupilo jednu nemovitost i ve Vejprnicích.²⁵¹ Celkem byly ve Vejprnicích (na sklonku 1. republiky) tři prodejny Západočeského konzumního družstva, na Nové Hospodě byla jedna, dohromady měly přibližný roční obrát 4,5 milionu korun.²⁵²

Vejprnice měly i dva pekaře, sice nepekli bílé pečivo (to se do obce dováželo), ale i tak své produkty nenabízeli pouze místním obyvatelům, nýbrž je i vyváželi.²⁵³ Kuřáci zase využívali služeb čtyř vejprnických trafik.²⁵⁴ Kouřily se cigarety a doutníky, horníci zase preferovali žvýkácký tabák (v dolech si zapálit nemohli), šňupavý tabák byl populární před světovou válkou, avšak během toho konfliktu nastal takový jeho nedostatek, že mu jeho konzumenti odvykli.²⁵⁵

K zbylým živnostem patřily různé obchůdky (prodejna cukroví, krupařství), řezníci, mlékaři, sadaři, prodejci uhlí, autodopravci, holiči, dámské kadeřnictví a další. Sečteme-li všechny vejprnické živnosti (včetně hostinců), bylo v obci těsně před 2. světovou válkou 58 živností.²⁵⁶

²⁴⁸ *Kronika obce Vejprnice*, s. 82.

²⁴⁹ Tamtéž.

²⁵⁰ JANOŠKOVCOVÁ, Eva. *Západočeské konzumní družstvo v Plzni*. in: *Západočeský historický sborník 1*. Plzeň: Státní oblastní archiv, 1995. s. 141.

²⁵¹ Tamtéž.

²⁵² *Podklady pro obecní kroniku*, s. 23.

²⁵³ *Kronika obce Vejprnice*, s. 78.

²⁵⁴ *Podklady pro obecní kroniku*, s. 23.

²⁵⁵ *Kronika obce Vejprnice*, s. 80-81.

²⁵⁶ *Podklady pro obecní kroniku*, s. 23.

Demografický a stavební rozvoj, modernizace a obecní finance, chudinství a nezaměstnanost

1.5 Demografický růst a stavební rozvoj

Počet obyvatel Vejprnic se utěšeně zvětšoval v Rakousku-Uhersku a ne jinak tomu bylo v Československu. V roce 1921 bylo provedeno sčítání lidu, při němž se zjistilo, že Vejprnice překročily hranici dvou tisíc obyvatel, přesněji to bylo 2006 osob.²⁵⁷ Roku 1930 se obyvatelstvo sčítalo znovu, přičemž ve Vejprnicích v tu dobu žilo 2127 obyvatel (kdybychom připočetli i Novou Hospodu, bylo by to více než 2600 osob).²⁵⁸ Tento jev s největší pravděpodobností dále pokračoval, ale kvůli náhlému skonu 1. republiky nejsou k dispozici oficiální čísla. Snad ještě uvedu, že po podepsání Mnichovské dohody a po následnému obsazení postoupeného území německým vojskem (od 1. do 10. října 1938) se během krátké doby usadilo ve Vejprnicích a na Nové Hospodě přes 300 osob. Většinou šlo o Čechy, kteří nechtěli setrvat v Sudetech (utíkali z Nýřan, Zbůchu, Chotěšova atd.) a ve Vejprnicích měli příbuzné či dobré známé: *Každý prázdný byt, každá prádelna a jiná jen k obývání způsobilá místnost byla obsazena.*²⁵⁹

Populační boom se samozřejmě netýkal pouze Vejprnic, vždyť Plzeňský kraj měl v roce 1900 celkem 650 433 obyvatel a roku 1930 jej obývalo už 709 661 osob.²⁶⁰ Kdybychom však srovnali jednotlivé okresy (vyjma samotné Plzně), tak největší přírůstek obyvatel vykazuje dnešní okres Plzeň-sever (roku 1900 měl 86 696 lidí, 1930 takřka 100 000), srovnatelně na tom byl okres Plzeň-jih (ačkoliv zde populace rostla trochu pomaleji), zbylé okresy víceméně stagnovaly.²⁶¹ Demografický růst Plzeňského kraje zajišťovala tedy především Plzeň a k ní přilehlé okresy.

V *Zápisech obecního zastupitelstva 1925-1935* se tento trend odráží zvláště na častém udílení domovského práva, to umožňovalo nerušený pobyt v obci a nárok na případné chudinské zaopatření ze strany obce. Toto právo získávaly děti narozením a manželky sňatkem, ovšem převážně se udílelo po dlouhodobém žití v obci. Ve Vejprnicích bylo domovské právo poskytováno i jednotlivcům, ale obvykleji se to týkalo celých rodin (a ač to není nikde explicitně řečeno, nejspíše bylo přijetí celé rodiny do obce preferováno před přijetím jednotlivců), tak např. v dubnu 1926 byla

²⁵⁷ *Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005 (I. díl)*. Praha: Český statistický úřad, 2007. s. 320.

²⁵⁸ Tamtéž

²⁵⁹ *Podklady pro obecní kroniku*, s. 18.

²⁶⁰ *Demografická příručka 2004*. Praha: Český statistický úřad, 2004. s. 311.

²⁶¹ Tamtéž.

do obce přijata rodina Karhanů (4 členové),²⁶² v červenci 1932 Štěpán Václav i s rodinou,²⁶³ v lednu 1935 Josef Vesecký s rodinou atd.²⁶⁴ Někdy mohlo být na žádost člena rodiny (který domovským právem disponoval) domovské právo rozšířeno i na další příbuzné (stávalo se, že manžel v obci už nějakou dobu žil a rodina jej následovala až po určité době), např. v červenci 1927 si občan Petr vyžádal domovské právo pro svoji manželku a děti.²⁶⁵

Pokud jde o platbu, nově příchozí museli většinou zaplatit obci 10 Kč (týkalo se to všech přijatých osob, včetně dětí). Při udílení domovského práva není bohužel příliš často uváděna profese otce rodiny (případně matky), a pakliže ano, jen se tím potvrzuje status Vejprnic, jakožto obce s převahou dělnického obyvatelstva. Ukázkovým příkladem může být přiznání domovského práva horníkovi V. Jakubcovi a dělníkovi V. Janouškovi z listopadu 1925 (oba s sebou přivedli i své rodiny).²⁶⁶ Žádost o domovské právo byla odmítnuta jen zřídka, nejfrekventovanějším důvodem byl příliš krátký pobyt v obci, a teze, že by zastupitelstvo při udílení práva užívalo majetkového klíče (přijímání majetných a nevyhovění chudým) nebyla při studiích pramenů potvrzena.

Nárůst počtu obyvatelstva se však nemohl obejít bez výstavby nových domů. Pokud totiž ve Vejprnicích roku 1921 žilo 2006 osob, museli se vměstnat do celkem 148 domů.²⁶⁷ Tento počet nemohl stačit, situaci ve vesnici vykresluje *Kronika obce Vejprnice* následovně: *Následkem vzestupu počtu obyvatelstva ve válce a po ní, nastala ve Vejprnicích bytová kalamita. V jediném bytě o 1 světnici tísnily se 2 až 3 příbuzenské rodiny. Stavební ruch nešel stejně rychle se vzrůstem obyvatelstva.*²⁶⁸ Stavební výstavba za 1. republiky probíhala hlavně ve dvou fázích, ta první se odehrála v letech 1925-1926, domy se stavěly na místě bývalé panské školky (odtud název čtvrti, „Ve školce“ či „Na školce“), která byla při pozemkové reformě vyvlastněna (jedná se o pozemek umístěný mezi silnicemi Vejprnice-Křimice a Vejprnice-Plzeň). Parcelovalo se už od května 1925, ale největší gradace nastala především od roku 1926, kdy se rozparceloval katastr číslo 158/1 až 158/30.²⁶⁹ Jeden čtvereční sáh (sáh je přibližně 1,8 m) stál 3 Kč (v pramenech se píše o „lidové ceně“), avšak nevýhodou této stavební plochy byl nedostatek pitné vody.²⁷⁰ Majitelé nových pozemků měli povinnost zřídit u blízkých chodníků obrubníky a upravovat svou ulici, ovšem obecní

²⁶² *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1925-35*, s. 31.

²⁶³ Tamtéž s. 240.

²⁶⁴ Tamtéž, s. 279.

²⁶⁵ Tamtéž, s. 108.

²⁶⁶ Tamtéž, s. 11.

²⁶⁷ *Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005 (I. díl)*. Praha: Český statistický úřad, 2007. s. 321.

²⁶⁸ *Kronika obce Vejprnice*, s. 67.

²⁶⁹ *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1925-35*, s. 39.

²⁷⁰ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 63.

zastupitelstvo si na schůzi z června 1926 stěžuje, že někteří občané v tomto případě odmítají obci vyhověti. Reakce zastupitelů byla jednoduchá: nikomu nebude provedena kolaudace a vydáno kolaudační vysvědčení, dokud zadané podmínky nesplní.²⁷¹

Druhá vlna parcelací proběhla převážně mezi léty 1930-1932 a týkala se obecních pozemků „U Křížku“. Již z kraje roku 1929 se objevují zprávy o velké poptávce po stavebním území, v březnu téhož roku obdrželo obecní zastupitelstvo 58 žádostí o odprodej obecních pozemků,²⁷² v červnu tento počet stoupl na cifru 65.²⁷³ Bylo třeba rychle vypracovat parcelační plán, po jistých sporech se zastupitelé rozhodli stanovit tento plán na místě samém (tedy po osobní kontrole území).²⁷⁴ Po zhlédnutí nových stavebních ploch, na něž dostavil i technický znalec a stavitel Josef Mašek (vysvětloval jednotlivé rozdělení parcel atd.), byl konečně v únoru 1930 parcelační plán schválen.²⁷⁵ V květnu 1931 došlo k mohutnému odprodeji stavebních parcel, při nichž dostalo 56 žadatelů svá požadovaná území.²⁷⁶ Rozloha parcel se lišila, největší dosahovala 198 čtverečních sáhů (majitelkou byla Barbora Machová), nejmenší 93 čtverečních sáhů (majitel František Altman), ale nejčastější rozměr činil 119 čtverečních sáhů.²⁷⁷

Cenově byly parcely rozděleny do dvou kategorií, v té první stál jeden čtvereční sáh 4 Kč, v té druhé 8 Kč.²⁷⁸ Důvodů k levnému odprodeji půdy mohlo být několik, nejpravděpodobněji se jeví kombinace nezbytnosti nové výstavby společně se snahou přilákat další obyvatelstvo do Vejprnic (zvláště z Plzně, kde byly pozemky podstatně dražší), lacinost stavebních ploch a kvalitní infrastruktura (jmenovitě železniční) bývají koneckonců uváděny jako nejpřednější příčiny k přestěhování se do Vejprnic.²⁷⁹ Majitel nového pozemku byl povinen postavit zde dům do tří let od prodeje. Jestli tak neučinil, připadl po oné časové lhůtě pozemek obci a majitel neměl právo na jakoukoliv náhradu. Musel též zaplatit pořízení situačního geometrického plánu a další poplatky, zastupitelé si navíc vymínili, že každý zájemce musí odvést příspěvek (který činil 5% kupní ceny dané parcely) místnímu chudinskému fondu.²⁸⁰ Tato nově vzniklá část Vejprnic obdržela vícero názvů, např. „Mukačev“, „Podkarpatská Rus“, „Na mamoně“, ovšem nakonec se ujal název

²⁷¹ *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1925-35*, s. 43.

²⁷² *Tamtéž*, s. 139.

²⁷³ *Tamtéž*, s. 152.

²⁷⁴ *Tamtéž*, s. 167.

²⁷⁵ *Tamtéž*, s. 173-174.

²⁷⁶ *Tamtéž*, s. 211-215.

²⁷⁷ *Tamtéž*.

²⁷⁸ *Tamtéž*, s. 152.

²⁷⁹ *Kronika obce Vejprnice*, s. 68.

²⁸⁰ *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1925-35*, s. 155.

„Strýčkov“ (či lidově „Strejčkov“). Pojmenování vzniklo na základě podezření, že nejlepší stavební místa dostali příbuzní starosty Václava Vejvody (dostali je „od strejdy“), což se údajně nezakládalo zcela na pravdě.²⁸¹

Neustálá parcelace, odprodej pozemků, úprava terénu a výstavba domů nemohly probíhat bez množství třenic a sporů. Na denním pořádku byly hádky točící se kolem ulic, spory o jejich podobu (nezřídka byla naplánována ulice, a poté se zjistilo, že vede přes několik stavebních pozemků²⁸²), nebo úpravu (ať už šlo šterkování, či odstranění překážek, které bývaly umístěny i úmyslně²⁸³). Během elektrifikace muselo být odmítnuto několik požadavků na odprodej pozemků, protože přes dotyčné území se táhlo elektrické vedení.²⁸⁴ Stížnost (v květnu 1931) proti parcelačnímu protokolu podal i sám kníže Lobkowicz, obecním zastupitelstvem byla však jako bezdůvodná rychle smetena ze stolu.²⁸⁵ Ostatně, o podobu parcelačního plánu byly vedeny spory i v samotném obecním zastupitelstvu, ani při stanovení cen pozemků nepanovala jednota (parcely se některým zdály příliš laciné).²⁸⁶

Všechny konflikty se obecní zastupitelstvo snažilo vyřešit smírem, ačkoliv když byla v červenci 1937 nutná úprava silnice kolem železniční dráhy (její rozšíření) a majitel příslušných pozemků odmítal změnu, bylo navrženo jeho vyvlastnění (majiteli by bylo jako náhrada vyplaceno 8 Kč za jeden čtvereční sáh), ale i tak bylo preferováno, *aby se s ním* (majitelem – pozn. aut.) *ještě jednalo, že snad přec pochopí a uzná potřebu nutnosti*.²⁸⁷ V případě finančních potíží se mohl majitel nově nabyté parcely vzdát (ve prospěch Vejprnic), avšak spíše žádal převod svého pozemku na příbuzného či známého, s čímž mu obec obvykle vyšla vstříc, třebaže měla přednostní právo zpětné koupě.²⁸⁸

Pro koordinaci a vzájemnou pomoc při bytové výstavbě bylo 28. září 1919 ve Vejprnicích založeno stavební družstvo. Kvůli svárlosti jeho členstva však bylo toto družstvo již za dva roky likvidováno.²⁸⁹ Ve sledovaném období měla tedy hlavní slovo při stavebních pracích obec, respektive její stavební komise.

²⁸¹ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 83.

²⁸² *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1925-35*, s. 102.

²⁸³ *Tamtéž*, s. 189.

²⁸⁴ *Tamtéž*, s. 118.

²⁸⁵ *Tamtéž*, s. 219.

²⁸⁶ *Tamtéž*, s. 161.

²⁸⁷ *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1935-38*, s. 27.

²⁸⁸ *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1925-35*, s. 280.

²⁸⁹ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 38-39.

Jak již bylo psáno, roku 1921 bylo ve Vejprnicích 148 domů, v roce 1930 se jejich počet zvýšil na 240, ale další soupis domů proběhl až roku 1950 (v obci byste v tu dobu spočetli 377 domů).²⁹⁰ V pramenech je naštěstí o kvantitě budov psáno častěji. V roce 1937 stálo ve vesnici celkem 318 domů²⁹¹ a výstavba dále pokračovala, jelikož na konci 30. let se číslo vyšplhalo na 338.²⁹² Údaje z roku 1938 se mi bohužel nepodařilo dohledat, ovšem i kdybychom za konečný součet považovali údaje z roku 1937 (318 domů), tak by prvorepublikový přírůstek činil 170 budov. Došlo tedy k více než dvojnásobnému nárůstu zástavby.

Jak ale domy ve Vejprnicích vypadaly? Skoro bez výjimky se jednalo o přízemní stavby, patrových budov bylo ve Vejprnicích (roku 1939) všeho všudy osmnáct.²⁹³ Důraz byl kladen na využití prostoru a nízké náklady, v *Pamětní knize obce Vejprnické* se píše: *Po válce, kdy byl nedostatek bytů, stavěny byly domky rodinné se světnicemi podkrovními. Stavby tohoto druhu snižovaly výši stavebního nákladu a umožňovaly lepší využití stavebního místa. Podkrovních bytů bylo postaveno přes 50 a staví se dosud u většiny nových domků.*²⁹⁴ To ovšem neznamená, že by se při stavbě hledělo pouze na peníze, u výstavby „Strýčkova“ se kladl důraz na reprezentativnost a úhlednost nových domů (i jeden z možných názvů této části Vejprnic „Na mamoně“ leccos napovídá).

U vejprnických domů nemohly chybět zahrady, při parcelacích se s nimi zpravidla počítalo. Ostatně nezřídka se vejprničtí občané dožadovali dalšího odprodeje obecní půdy, kterou chtěli využít k zvětšení svých stávajících zahrad.²⁹⁵ Ve Vejprnicích nebyly na rozdíl od jiných obcí (např. Nýřan) hornické či dělnické kasárny, u nově budovaných staveb se vždy psalo, že jde o rodinné domky. Ideálním domovem vejprnického občana byla tedy levná a prostorná budova se zahradou, kde žil společně se svou rodinou, a pokud možno stavbu dále zkrášloval.

1.5.1 Stavba sokolovny a obecního domu

Vedle této standartní zástavby vznikly ve Vejprnicích za 1. republiky i některé významnější stavby, jednalo se zejména o sokolovnu a nový obecní dům.

²⁹⁰ *Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005 (I. díl)*. Praha: Český statistický úřad, 2007. s. 321.

²⁹¹ *Podklady pro obecní kroniku*, s. 14.

²⁹² *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 13.

²⁹³ *Tamtéž*, s. 13.

²⁹⁴ *Tamtéž*.

²⁹⁵ *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1925-35*, s. 119.

Vejprnický Sokol se zamýšlel nad stavbou své sokolovny již do roku 1927,²⁹⁶ ale kvůli nevyhovující finanční situaci bylo její zbudování neustále odkládáno, a to až do roku 1934. Mezi lety 1927-1934 byl alespoň vyhotoven stavební plán (roku 1929²⁹⁷) budoucí sokolovny, který počítal s postupným vytvořením budovy, jelikož na rychlou a kompletní stavbu sokolovny se opět nedostávalo financí.

Stavba vejprnické sokolovny se dala konečně do pohybu poté, když se starosta místního Sokola Antonín Roubal dohodl v roce 1934 s nýřanským stavitelem Čapkem (též člen Sokola) na podobě i finančním ohodnocení výstavby.²⁹⁸ Začala tak být budována první část sokolovny, do níž spadaly sklepy, byt sokolníka a spolková místnost. Na zaplacení stavby měli sokolové k dispozici pouze necelých 6000 Kč, proto si museli půjčit celkem 15 000 Kč od vejprnické kampeličky.²⁹⁹ Aby byly náklady na výstavbu dále sníženy, byla členům vejprnického Sokola uložena tzv. pracovní povinnost: odpracování 30 hodin na stavbě sokolovny, případná možnost vykoupení příspěvkem 60 Kč (sokolové si tím pádem postavili sokolovnu sami).³⁰⁰

Slavnostní otevření první části sokolovny proběhlo 21. července 1935.³⁰¹ Na oslavu se měl dostavit i ministr národní obrany František Machník, jenž však nakonec nedorazil (zaslal písemnou omluvu), a tak se slavnostní řeči ujal redaktor Plzeňského kraje J. Honzík.³⁰²

Dokončení první části sokolovny sice představovalo pro vejprnický Sokol významnou událost, ovšem nemálo jej to zadlužilo. Vedle nově vzniklého dluhu u místní kampeličky měl Sokol též řadu menších nedoplatených závazků u sokolské župy Plzeňské, celkem pak činily dluhy vejprnického Sokola (na sklonku roku 1935) 24 726 Kč.³⁰³

Přesto vejprničtí sokolové svým finančním závazkům dostáli. Jejich nespornou výhodou bylo udělení hostinské koncese v listopadu 1936 (pivo bylo odebíráno z plzeňského pivovaru Gambrinus), čímž se stal Sokol jediným spolkem ve Vejprnicích, který měl i své „restaurační zařízení“.³⁰⁴ V následujícím roce se tak finance tělocvičného spolku rychle zlepšily: *O dobrý*

²⁹⁶ *Pamětní kniha Sokola 1902-1945*, s. 71.

²⁹⁷ *Tamtéž*, s. 80.

²⁹⁸ *Tamtéž*, s. 105.

²⁹⁹ *Tamtéž*.

³⁰⁰ *Tamtéž*, s. 115.

³⁰¹ Státní okresní archiv Plzeň-sever, *Archiv obce Vejprnice [1841]-1945 (1954)*, i. č. 67, *Spolkové záležitosti – Tělocvičná jednota Sokol Vejprnice*, č. ev. jed. N 8. [dále jen *Spolkové záležitosti - Tělocvičná jednota Sokol Vejprnice*] s. 97.

³⁰² *Pamětní kniha Sokola 1902-1945*, s. 119.

³⁰³ *Tamtéž*, s. 117.

³⁰⁴ *Tamtéž*, s. 126.

*finanční stav se zasloužila zejména hostinská komise.*³⁰⁵ O jak velké zlepšení se jednalo, dokumentují příjmy Sokola z let 1936 a 1937. Zatímco v roce 1936 činil příjem Sokola celkem 6 305,35 Kč,³⁰⁶ v roce 1937 již 26 922,15 Kč.³⁰⁷ Náhle tak nebylo splacení dluhů žádným problémem.

Lepší finanční možnosti vejprnického Sokola se ukazují i na plánované výstavbě velké a prostorné tělocvičny v roce 1938, jejíž rozpočet byl odhadován na 300 000 Kč (130 000 činila zápůjčka od plzeňských pivovarů, 80 000 od místní kampeličky, zbytek od členstva Sokola).³⁰⁸ Kvůli následnému pádu 1. republiky se však od stavby tělocvičny upustilo: *Bohužel poměry byly silnější, než naše nejlepší vůle a proto stejně jako brzdily náš tělocvičný život vůbec, i tato pro jednotu důležitá akce odsunutá na neurčito.*³⁰⁹

Na místě dnešního obecního úřadu (při křižovatce silnic Plzeň-Kladruby a Vejprnice-Sulkov) stála stará přízemní budova (v pramenech nazývána jako „starý obecní dům/úřad čp. 17“), která byla jednou z prvních cihlových staveb ve Vejprnicích.³¹⁰ O jejím založení se nedochovaly žádné písemné záznamy, pravděpodobným se zdá začátek 19. století.³¹¹ V této budově se nacházel chlév, stodola, šatlava, chudobinec (v roce 1912 byl přestěhován a jeho místo zaujal obecní úřad), byt pro obecního strážníka a obecního kováře (obecní kovárna se starým obecním domem sousedila), od roku 1922 se do budovy vtěsnila i obecní knihovna.³¹² Zastaralost (mnohé místnosti upamatovávaly na malé a zemědělské Vejprnice, jež ve 2. polovině 19. století vzaly za své), malá prostornost i postupné chátrání starého obecního domu (od konce srpna 1933 zde musel obecní úřad přestat úřadovat) si žádaly buď důslednou opravu, nebo zbourání. V roce 1934 byl do Vejprnic povolán technický znalec Josef Mašek a předložil obecnímu zastupitelstvu stavební nález (projednán byl v září 1934), v němž poukazoval na velmi špatný stav budovy a doporučoval její stržení.³¹³ Byla tedy odsouhlasena její demolice: *Budova byla již tak sešlá, že hrozila sesutím a proto nebyla také již žádnou ozdobou pro obce, zvláště na tomto tak frekventovaném místě.*³¹⁴

³⁰⁵ *Pamětní kniha Sokola 1902-1945*, s. 129.

³⁰⁶ *Tamtéž*, s. 124.

³⁰⁷ *Tamtéž*, s. 129.

³⁰⁸ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 114.

³⁰⁹ *Pamětní kniha Sokola 1902-1945*, s. 134.

³¹⁰ *Podklady pro obecní kroniku*, s. 16. Mimo této budovy byla z cihel pouze fara, kostel, škola, panský dvůr a dům čp. 2.

³¹¹ *Tamtéž*, s. 14.

³¹² *Tamtéž*, s. 16.

³¹³ *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1925-35*, s. 269-270.

³¹⁴ *Podklady pro obecní kroniku*, s. 14.

K stržení budovy bylo přikročeno 12. února 1936, provedl jej stavitel Šimon Schweiner z Lhoty u Dobřan,³¹⁵ který rovněž vypracoval plán nového obecního domu.³¹⁶ Na jeho stavbu bylo vypsáno ofertní řízení, jehož se účastnilo šest oferentů.³¹⁷ Při jejich výběru sice Obecní úřad ve Vejprnicích avizoval, že *není vázán na oferenta, jehož nabídka jest nejnižší*,³¹⁸ přesto byla 14. října 1936 výstavba zadána architektovi (a zednickému mistrovi) Rudolfu Ciprovi z Nýřan *jakožto nejlevnějšímu oferentu*.³¹⁹

Rudolf Cipra musel přistoupit na obcí určené stavební podmínky: nesměl překročit finanční rozpočet určený na stavbu (jeho případné navýšení musel schválit obecní úřad), podřizoval se stavebnímu dozoru a schválenému plánu novostavby, zaručil se za řádné a pečlivé provedení výstavby atd.³²⁰ U řemeslnických prací na stavbě byl architekt povinen zaměstnávat *dělníky tuzemské*, a to zejména nezaměstnané z obce Vejprnice a Nové Hospody (veřejné stavby byly vítaným prostředkem na snížení nezaměstnanosti v obci).³²¹ U stavebního materiálu si obec vyhrazovala právo na dodání cihel a betonového písku.³²² Na obojím totiž mohly Vejprnice ušetřit. U písku to bylo více než zřejmé, protože obec měla ve svém vlastnictví blízký pískový lom. V roce 1936 dodala cihelna z Křimic, jejímž majitelem byl JUDr. Jaroslav Lobkowicz, 84 000 cihel na stavbu vejprnického obecního domu.³²³ Vejprnice za to však nezaplatily ani korunu, poněvadž byl kníže Lobkowicz obci dlužen na obecních přírážkách z daně pozemkové z let 1931-1934 částku přesahující 23 000 Kč.³²⁴ Dodávkou cihel tak šlechtic svůj dluh splácel.

S kopáním základů budoucí stavby se začalo 19. října 1936³²⁵ a 2. září 1937 přijímala obecní rada oficiálně svůj nový obecní dům (později se do něj nastěhoval vejprnický strážník a obecní knihovna).³²⁶ Budova to byla (a je) jednopatrová: *V přízemí jsou čtyři místnosti pro obecní úřad, dvě místnosti užívá poštovní úřad, jednu obecní knihovna a pak věznice. V I. patře je zasedací síň s jednou vedlejší místností, ve kterých je umístěna četnická stanice a byt strážníkův o jedné*

³¹⁵ Pamětní kniha obce Vejprnické, s. 101.

³¹⁶ Podklady pro obecní kroniku, s. 16.

³¹⁷ Pamětní kniha obce Vejprnické, s. 101.

³¹⁸ Státní okresní archiv Plzeň-sever, *Archiv obce Vejprnice [1841]-1945 (1954)*, i. č. 43, *Prodej obecní kovárny, pronájem obecní pastoušky a stavba obecního domu-Stavba obecního domu 1933-1937*, č. ev. jed. N 3. [dále jen *Prodej obecní kovárny a stavba obecního domu 1933-1937*] s. 4.

³¹⁹ Tamtéž, s. 32.

³²⁰ Tamtéž, s. 32-33.

³²¹ Tamtéž, s. 5.

³²² Tamtéž.

³²³ Pamětní kniha obce Vejprnické, s. 101.

³²⁴ *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1935-38*, s. 6.

³²⁵ Pamětní kniha obce Vejprnické, s. 102.

³²⁶ Tamtéž, s. 105.

*místnosti s uzavřenou předsíní.*³²⁷ Kanalizace zde byla nesplachovací (žumpová),³²⁸ jelikož za 1. republiky nebyla ve Vejprnicích zřízena kanalizace.

Celkové náklady na stavbu obecní budovy činily 184 988,80 Kč (jsou do toho započítány i menší výdaje z let 1938-1939, protože ke kolaudaci budovy došlo až v říjnu 1939).³²⁹ Obec dokázala tento obnos zaplatit sama, předem domluvená výpůjčka od Okresní hospodářské záložny v Plzni tak nebyla nakonec zapotřebí.³³⁰

Po demolici starého obecního domu sousední obecní kovárna osiřela, její konec se však také blížil. Kvůli svému chatrnému stavu byla v roce na jaře 1936 uzavřena a v dubnu téhož roku jednalo obecní zastupitelstvo o osudu kovárny. Ihned bylo navrženo zbourání stavby, proti tomu se postavili zastupitelé agrární strany, poukazovali na důležitost kovárny (oprava nástrojů, týkalo se to zejména rolníků), po jejím zbourání by museli zemědělci docházet do okolních obcí, *což jest pro rolnický stav velmi obtížné.*³³¹ Zbylí obecní zastupitelé ale považovali obecní kovárnu (a práci obecního kováře) za příliš nákladnou a schválili její zbourání, k němuž došlo v květnu 1937, obecní kovárna poté už nikdy nebyla obnovena.³³² Kovářské řemeslo tím ale v obci nezaniklo. Poslední nájemce obecní kovárny Josef Vodák svoji profesi sice dále neprováděl, jeho syn (a nástupce) Václav Vodák si ovšem brzy po zrušení obecní kovárny zřídil svoji soukromou kovárnu v domě čp. 210.³³³

1.6 Elektrifikace, telefonizace a vývoj infrastruktury

Do 1. světové války byl v českých zemích (a v celém Rakousku-Uhersku) základním hnacím systémem v průmyslu stále ještě pamí stroj, využití elektřiny (a to i k osvětlování) bylo relativně nízké.³³⁴ To bylo třeba razantně změnit, 22. července 1919 byl přijat zákon o podpoře elektrifikace, která měla být prováděna za spolupráce státu, samosprávných orgánů, veřejných institucí i soukromých podnikatelů. 20. léta poté zažila velký rozmach elektrifikace, roku 1928 bylo

³²⁷ *Podklady pro obecní kroniku*, s. 16.

³²⁸ *Prodej obecní kovárny a stavba obecního domu 1933-1937*, s. 5.

³²⁹ *Podklady pro obecní kroniku*, s. 16.

³³⁰ Tamtéž.

³³¹ *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1935-38*, s. 7.

³³² *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 105.

³³³ *Podklady pro obecní kroniku*, s. 16.

³³⁴ LACINA, Vlastislav. *Zlatá léta československého hospodářství 1918-1929*. 1. vyd. Praha: Historický ústav AV ČR, 2000. s. 86.

v Čechách na elektrické vedení napojeno 50,5% obcí, v nichž žilo 75% obyvatelstva Čech.³³⁵ Elektrifikaci prodělaly i Vejprnice.

Na začátku roku 1926 Obecní úřad ve Vejprnicích rozhodl, že obec po způsobu druhých obcí chce přikročiti k elektrisaci obce.³³⁶ Za tímto účelem byla 31. ledna 1926 svolána veřejná schůze občanstva, kde byly občanům poskytnuty obecním úřadem i zástupci Západočeského elektrárenského svazu všechny potřebné informace.³³⁷ Schůze se vyjádřila pro elektrifikaci a vyzvala obecní úřad k zahájení příslušných kroků.³³⁸ Obecní zastupitelstvo následně vyrozumělo vedení okresu Plzeň a Západočeských elektráren o záměru Vejprnic.

V listopadu 1926 oznámila správní komise okresu Plzeň obecnímu zastupitelstvu ve Vejprnicích, že obec Vejprnice byla zařazena do první etapy elektrifikace okresu,³³⁹ načež se obecní zastupitelstvo jednomyslně usneslo na provedení elektrifikace v roce 1927.³⁴⁰ V lednu 1927 byl schválen rozpočet Vejprnic na rok 1927 i se zařazením úroku a úmoru z výpůjčky na elektrifikaci obce.³⁴¹ V červnu 1927 byla sjednána půjčka od Okresní hospodářské záložny v Plzni, na elektrifikaci Vejprnic bylo zapůjčeno 128 000 Kč, na elektrifikaci Nové Hospody 75 000 Kč.³⁴² Půjčky měly být splaceny do dvaceti let ve stejnoměrných splátkách, úrok činil 6,5%, v případě prodlení se navýšil na 8%.³⁴³ K úhradě těchto zápůjček byla ve Vejprnicích i Nové Hospodě zavedena dávka z masa a zvýšena dávka z nápojů.³⁴⁴

Elektrifikace byla uskutečněna podle směrnic Západočeských elektráren (šlo o akciovou společnost),³⁴⁵ práci ovšem měla provádět soukromá firma, proto vypsali obecní úřad ofertní řízení. Jeho vítězem se stala firma J. K. Rudolf z Plzně (její nabídka byla nejlevnější³⁴⁶), která také v 2. polovině roku 1927 elektrifikaci provedla.³⁴⁷ Obecní úřad ve Vejprnicích si kladl podmínku, aby

³³⁵ LACINA, Vlastislav. *Zlatá léta československého hospodářství 1918-1929*. 1. vyd. Praha: Historický ústav AV ČR, 2000. s. 88-89.

³³⁶ Státní okresní archiv Plzeň-sever, *Archiv obce Vejprnice [1841]-1945 (1954)*, i. č. 61, *Elektrifikace obce*, č. ev. jed. N 7. [dále jen *Elektrifikace obce*] s. 1.

³³⁷ Tamtéž.

³³⁸ *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1925-35*, s. 28.

³³⁹ Tamtéž, s. 63.

³⁴⁰ Tamtéž, s. 63-64.

³⁴¹ Tamtéž, s. 68.

³⁴² *Elektrifikace obce*, s. 7.

³⁴³ Tamtéž.

³⁴⁴ *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1925-35*, s. 99.

³⁴⁵ Tamtéž, s. 106.

³⁴⁶ Tamtéž, s. 99.

³⁴⁷ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 14.

*dělníci pomocní by byli zaměstnání ze zdejší obce při těchto pracích.*³⁴⁸ Veřejné osvětlení ve Vejprnicích a Nové Hospodě sestávalo krátce po elektrifikaci z 22 osvětlovacích těles.³⁴⁹ Po zřízení elektrifikace odebíraly Vejprnice elektřinu z elektrárny tachovského svazu,³⁵⁰ ale již v roce 1928 projektovaly Západočeské elektrárny napájení z Masarykova jubilejního dolu ve Zbůchu.³⁵¹

Určit přesnou cenu elektrifikace Vejprnic a Nové Hospody není snadné, nedochovalo se žádné exaktní vyúčtování. Z jednotlivých údajů lze však odvodit alespoň přibližnou cenu. Zřízení elektrické sítě ve Vejprnicích stálo 129 673,08 Kč, v případě Nové Hospody 82 749,66 Kč.³⁵² Přípojky k jednotlivým domům si hradili sami majitelé, a to tak, že obec obdržela vyúčtování za domovní přípojky, jež činilo 22 961,66 Kč, a tento obnos rovnoměrně rozložila mezi obyvatelstvo.³⁵³ Musel být rovněž pořízen třífázový olejový transformátor, jehož cena (i s dodáním a montáží) byla vyčíslena na 24 174 Kč.³⁵⁴ Sečteme-li tyto částky, vyšplhaly by se náklady za elektrifikaci ku 260 000 Kč.

Obecní zastupitelstvo požádalo už v červenci roku 1927 Ministerstvo zemědělství v Praze o udělení státní subvence.³⁵⁵ K udělení subvence skutečně došlo, ovšem není nikde psáno, o jakou částku se jednalo, pouze se konstatovalo, že byla použita na částečnou splátku ujednaných půjček na elektrifikaci.³⁵⁶ Ty byly průběžně placeny, v dubnu 1939 činil nedoplatek za půjčku na elektrifikaci Vejprnic pouze 1 800 Kč.³⁵⁷ Nedoplatek za půjčku na elektrifikaci Nové Hospody byl vyšší, dosahoval 31 875 Kč (Obecní úřad ve Vejprnicích pravděpodobně preferoval splacení vejprnické půjčky).³⁵⁸

Elektrifikace nepředstavovala jedinou modernizaci Vejprnic za 1. republiky, tou další by bylo jistě zřízení telefonního spojení v obci. Už v dubnu 1932 informoval Okresní úřad v Plzni vejprnické obecní zastupitelstvo o nadcházející telefonizaci okresu a žádal vyjádření obce (chtějí-li

³⁴⁸ *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1925-35*, s. 99.

³⁴⁹ Tamtéž, s. 98.

³⁵⁰ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 14.

³⁵¹ *Elektrifikace obce*, s. 15.

³⁵² *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 71.

³⁵³ *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1925-35*, s. 98.

³⁵⁴ *Elektrifikace obce*, s. 34.

³⁵⁵ *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1925-35*, s. 106.

³⁵⁶ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 13.

³⁵⁷ Státní okresní archiv Plzeň-sever, *Archiv obce Vejprnice [1841]-1945 (1954)*, i. č. 35, *Obecní funkcionáři*, č. ev. jed. N 2. [dále jen *Obecní funkcionáři*] s. 7.

³⁵⁸ Tamtéž.

se Vejprnice k projektu připojit, či ne).³⁵⁹ Obecní zastupitelstvo odpovědělo kladně, avšak z projektu nakonec sešlo.

Až v říjnu 1936 bylo Obecnímu úřadu ve Vejprnicích sděleno, že Ředitelství pošt a telegrafů v Praze chce zřídit (i vzhledem k dřívější žádosti obce) ve Vejprnicích telefonní ústřednu s veřejnou telefonní hovornou.³⁶⁰ Vejprnice potvrdily svůj zájem a v červenci 1937 se do obce dostavili zástupci zmíněného ředitelství.³⁶¹ Bylo rozhodnuto umístit telefonní ústřednu i veřejnou hovornu do jedné místnosti obecní pošty (v novém obecním domě), tato místnost se měla náležitě upravit (řádné oplechování okenic atd.) a obec měla určit nájemné (za onu místnost). V otázce výše nájemného existovaly spory, ovšem obec měla snahu vyhovět požadavkům Ředitelství pošt a telegrafů, poukazovalo se *na velký význam pošty a telefonu pro místní občanstvo... co by za to dala obce Tlučná, kdyby jí tam byla pošta zřízena a proto nás povinnost této výhody zavazuje pokud možno vyjítí onomu přání* (tedy požadavkům ředitelství – pozn. aut.) *vstříc*.³⁶²

Úprava místnosti i následující jednání probíhala poměrně hladce a 12. března 1938 byla ve Vejprnicích zprovozněna telefonní ústředna s veřejnou hovornou.³⁶³ Náklady na jejich zřízení dosahovaly 16 400 Kč, 60% z této částky hradily subvence (30% okresní a 30% zemské), zbytek (40%, 6 560 Kč) připadal na obec.³⁶⁴ Současně byl zaveden i telegraf, jehož zprávy zprostředkovávala právě telefonní linka.³⁶⁵

Určitého rozvoje se dočkala i místní infrastruktura, ačkoliv nešlo o nějaký závratný pokrok. Vejprnická železniční zastávka (založena 1891) byla v roce 1912 rozšířena a pro potřeby cestujících zde byla postavena malá čekárna s prodejnou jízdních lístků.³⁶⁶ Ona čekárna však dostatečně nevyhovovala ani v době svého vzniku, natož pak za 1. republiky, kdy se neustále zvyšoval počet obyvatel Vejprnic a tím i počet lidí využívajících vlakovou dopravu. Obecní zastupitelstvo podalo již v listopadu 1925 stížnost na Ředitelství státních drah v Plzni ohledně nedostatečného osvětlení zastávky a žádalo rovněž rozšíření zastávky, bezvýsledně.³⁶⁷ Nekvalitní osvětlení se stalo ještě

³⁵⁹ *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1925-35*, s. 237.

³⁶⁰ *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1935-38*, s. 16.

³⁶¹ Tamtéž, s. 23.

³⁶² Tamtéž, s. 24.

³⁶³ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 111.

³⁶⁴ *Kronika obce Vejprnice*, s. 31.

³⁶⁵ Státní okresní archiv Plzeň-sever, *Archiv obce Vejprnice [1841]-1945 (1954)*, i. č. 3, *Zápisy ze schůzí obecní rady 1932-39*, č. ev. jed. K 3. [dále jen *Zápisy ze schůzí obecní rady 1932-39*] zápis ze dne 30. 6. 1938.

³⁶⁶ *Kronika obce Vejprnice*, s. 29.

³⁶⁷ *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1925-35*, s. 15.

zřejmější ve chvíli, kdy byly Vejprnice v roce 1927 elektrifikovány, zatímco na železniční zastávce se stále používaly petrolejové lampy.³⁶⁸

Roku 1928 bylo rozhodnuto zprovoznit na vejprnické železniční stanici výhybku, Obecní úřad ve Vejprnicích toho využil a požádal o rozšíření a modernizaci místní zastávky.³⁶⁹ Na okamžik se zdálo, že tento pokus bude úspěšný, v únoru 1929 byl oznámen záměr vybudovat ve Vejprnicích velkou nádražní budovu.³⁷⁰ Projekt byl ale pozastaven a následně odložen na neurčito. To vyvolalo ve Vejprnicích nevoli, místní obecní úřad se rozhodl dále zasílat stížnosti na Ředitelství státních drah, vejprnická sociální demokracie se zase pokoušela apelovat na své politické druhy v Plzni a bylo též zasláno několik dopisů na československá ministerstva v Praze.³⁷¹ Nic z toho nevyšlo, místní železniční zastávka zůstala po celé období 1. republiky stejná.

Těžko se hledá důvod pro takovéto tvrdošíjné přehlížení požadavků Vejprnic, vypuknutí Velké hospodářské krize a následné hospodářské problémy sice ospravedlňují pozastavení výstavby příslušné železniční budovy, ovšem ne její úplné opuštění. Sami vejprničtí občané si rovněž nemysleli, že hlavním problémem jsou peníze: *Úsporné důvody nehrají zde žádnou roli, neboť vejprnická zastávka patří k nejméně výnosným zastávkám od Plzně až do Domažlic.*³⁷² Výnosnost vejprnické zastávky je v této citaci pravděpodobně příliš vyzdvížena, denní počet cestujících na této zastávce byl nicméně úctyhodný, zpravidla se jednalo o 500³⁷³-600³⁷⁴ osob. To jenom potvrzuje fakt, že většina obyvatel Vejprnic pracovala mimo obec (ať již jako dělníci a úředníci v Plzni či jako horníci v nýřansko-stříbrském revíru).

Pravidelná autobusová linka ve Vejprnicích neexistovala, autobusy se využívaly toliko příležitostně, především na výlety (např. vejprnických školáků) a sportovní klání (např. vejprnického Sokola a SK Slavie Vejprnice).

Vejprnicemi procházely dvě okresní silnice, a to silnice Plzeň-Nýřany-Kladruby a Křimice-Vejprnice-Litice. Po rozmachu automobilové dopravy (v meziválečné době) byla prvně jmenovaná silnice (jakožto nejfrekventovanější) asfaltována. Druhá okresní silnice se dočkala pouze válcování, což se nemusí jevit jako příliš důležité, ale vzhledem k jejímu dřívějšímu stavu (neupravený štěrk,

³⁶⁸ *Kronika obce Vejprnice*, s. 29.

³⁶⁹ *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1925-35*, s. 127.

³⁷⁰ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 75.

³⁷¹ *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1925-35*, s. 170.

³⁷² *Kronika obce Vejprnice*, s. 29.

³⁷³ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 75.

³⁷⁴ *Kronika obce Vejprnice*, s. 29.

v létě byla silnice plná prachu, v zimě zase bláta) to mnozí obyvatelé Vejprnic ocenili.³⁷⁵ Mnohokrát se projednávalo (a plánovalo) vytvoření silničního spojení mezi Vejprnicemi-Vochovem a Vejprnicemi-Novou Hospodou, kvůli jiným projektům (např. elektrifikaci) a nedostatku financí ovšem nebyly tyto komunikace za 1. republiky vytvořeny.

Poloha Vejprnic na západ od Plzně (kdy většina automobilů mířící ze západu do Plzně musela projíždět Vejprnicemi) a existence oné okresní silnice Plzeň-Nýřany-Kladruby se promítly do četnosti aut jedoucích přes Vejprnice, denně to bývalo sto i více motorových vozidel.³⁷⁶ Za to však vesnice platila daň v podobě dopravních nehod (nezřídka smrtelných), proto se silniční doprava dostávala i na pořad jednání obecního zastupitelstva (např. v únoru 1927): *Dále obecní zastupitelstvo se usnáší, by přes naši obec projíždějící automobily (správně má být automobily – pozn. aut.), jelikož nešetří zákonného ustanovení o jízdě přes obce, by byli veřejnými tabulkami na toto upozorněni, že jízda přes obce povolena jest pouze v rychlosti 12km za 1hod a kdo bude přistižen, že ustanovení toto nešetří, bude bezpečnostními orgány přísně trestán.*³⁷⁷

Motorová vozidla ale Vejprnicemi pouze neprojížděla, vlastnili je pochopitelně i vejprničtí občané. Jednalo se o osobní automobily, v menší míře nákladní automobily a výjimečně i dodávky.³⁷⁸ Automobily se ovšem nedokázaly svou popularitou a kvantitou vyrovnat motorkám, které byly finančně méně náročné a také se do vesnického prostředí více hodily: *Postupem času byla motorová kola velmi zdokonalena a rozšířila se neutěšeně, takže po naší silnici jezdilo více motorek než automobilů.*³⁷⁹ Pro zajímavost uvádím, že kronikář *Kroniky obce Vejprnice* (farář Josef Štefek) si v textu několikrát stěžuje na bezohlednost vejprnických motorkářů, avšak sám byl též vlastníkem motorčky.³⁸⁰

1.7 Obecní finance

Stav obecních financí se u Vejprnic dá zjistit dvojím způsobem, buď z účetních knih (tzv. hlavní knihy), kde lze dohledat všechny příjmy a výdaje za daný rok, nebo ze schválených obecních rozpočtů. Hlavní knihy ani obecní rozpočty nejsou dochovány kompletně, u hlavních knih chybí

³⁷⁵ *Kronika obce Vejprnice*, s. 28.

³⁷⁶ Tamtéž, s. 27.

³⁷⁷ *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1925-35*, s. 75-76.

³⁷⁸ *Kronika obce Vejprnice*, s. 29.

³⁷⁹ Tamtéž, s. 27.

³⁸⁰ Tamtéž, s. 30.

záznamy z let 1923-1926, u obecních rozpočtů lze s jejich rekonstrukcí počítat až od roku 1925, kdy se začaly psát *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1925-1935* (ve Státním okresním archivu Plzeň-sever lze sice u fondu obce Vejprnice nalézt položku *Rozpočty obce* s datací 1881-1944, záznamy z 1. republiky tam ovšem úplně chybí).

Při popisování obecních financí jsem dal přednost obecním rozpočtům před účetními záznamy z hlavních knih. Zásadním důvodem je chaotičnost a nekompaktnost informací z hlavních knih, jednotlivé příjmy či výdaje z daných let nejsou vůbec zdůvodněny (je jednoduše napsána částka, ale žádný popis k ní), rozpočtové schodky jsou někdy ve výdajích uvedeny, někdy zase vůbec ne. K tomu všemu nesou hlavní knihy stopy dodatečných zásahů (různých škrtnů, úprav, přepsání atd.), což jejich zpracování i hodnověrnost dále komplikuje. Ostatně bývá nevyhovující stav hlavních finančních knih (kdy se ukázalo, že mnohé údaje nesedí) námětem četných hádek v obecním zastupitelstvu i obecní radě.

Aby však nebylo období 1919-1924 (kvůli trvání 1. světové války je vynechán rok 1918) úplně ignorováno, budou uvedeny příjmy a výdaje obce z let 1919-1922 podle *Hlavní knihy 1913-1922*, protože jsou tyto účetní záznamy přesné a dobře ověřitelné (podrobné vypsání finančních položek atd.). Tím pádem budou opomenuty pouze roky 1923 a 1924.

1.7.1 Obecní rozpočty a dluhy

Ještě než bude psáno o obecním rozpočtu, je nutné krátce referovat o tom, kde brala obec příjmy a na co je vydávala. Nejvíce peněz získávala obec z obecních přírážek, kdy obec zatížila přímé daně svých obyvatel přírážkou, jejíž výši obec vyměřovala a posléze si danou částku i ponechávala. Vejprnický obecní úřad dělil obecní přírážky na přírážku z daně domovní (činžovní) a na tzv. daně ostatní (daň z polností, z výdělku atd.). Existovaly i školní přírážky, fungovaly na stejném principu, jejich výtěžek však směřoval na udržování školy (např. na její vytápění). Vedle přírážek vybírala obec peníze i skrze obecní dávky (viz podkapitulu „Obecní dávky a zaměstnanci“). Další příjmy skýtaly obci pronájem (polí, luk, kovámy, pastoušky), úroky (např. ze zakoupených státních dluhopisů), prodej dříví (z obecního lesa), písku (z obcí vlastněného lomu) a ovoce.

Obecní výdaje se skládaly z celé řady položek. Již od roku 1919 si část výdajů nárokovaly úroky z půjček, které však až do elektrifikace nepřesahovaly hranici několika tisíc korun (např. půjčka na výstavbu hasičské kůlny, na opravu střechy obecní školy atd.). Školské výdaje byly ve

Vejprnicích zvláště vysoké, jelikož pod obec spadaly hned školy dvě, jedna ve Vejprnicích, druhá na Nové Hospodě (viz podkapitulu „Školství“). Dalšími významnými položkami byly náklady na bezpečnost, úpravu a udržování komunikací, sociální péči, chudinský fond, mzdu obecních zaměstnanců, opravu obecních budov (obecního domu, školy, chudobince), různé příspěvky (spolkům, zdravotnickým organizacím, obecní knihovně), ošetřování ovocného stromoví a obecních lesů atd. Povinností měla obec očividně mnoho, proto se i ráda některých zbavovala, např. se během 20. let ujalo pronajímání ovocného stromoví, kdy nájemce odvedl obci částku rovnající se polovině odhadovaného ročního výtěžku za prodané ovoce (většinou 1 200 až 1 500 Kč, např. roku 1933 to bylo 1 300 Kč³⁸¹). Nájemce si mohl druhou půlku zisku (tedy zbývajících 1 200 až 1 500 Kč) ponechat, ovšem měl povinnost se o stromy řádně starat.

Finanční hospodaření obce Vejprnice by se za 1. republiky dalo rozdělit na dvě období, tím prvním by byla léta 1919-1926, druhým léta 1927-1938. Toto rozdělení bylo zvoleno vzhledem k tomu, že obecní finance 1919-1926 měly malý či vůbec žádný finanční schodek, naopak v letech 1927-1938 se s ním vždy počítalo. Finance Vejprnic v „neschodkovém“ období vypadaly následovně:

Tabulka č. 1: Obecní příjmy a výdaje z let 1919-1922³⁸² a obecní rozpočty z let 1925-1926³⁸³.

Rok	1919	1920	1921	1922	1925	1926
Příjmy	16 616,85	49 518,77	66 881,38	80 310,47	89 248,47	91 936,68
Výdaje	17 015,64	48 625,27	73 761,06	77 231,96	89 137,03	89 423,26
Schodek	398,79	žádný	6 879,68	žádný	žádný	žádný

Při pohledu na tabulku je zarážející do očí bijící schodek z roku 1921. Ten byl zapříčiněn neváčasným placením obecních přírážek a dávek vejprnickými obyvateli, což nejspíše dokládá i jistou občanskou neposlušnost, která pramenila z opadnutí všeobecné euforie (a nástupu mírné deziluze) po konci světové války a vzniku Československa. Poté, co byly nedoplatky kompletně zaplacené (stalo se tak na začátku března 1922), finanční schodek zmizel.

Celkově lze o období z let 1919-1926 říci, že obec hospodařila s vyrovnanými financemi, malé schodky byly rychle placeny a přebytky zase rychle rozděleny (nejčastěji mezi chudinský fond

³⁸¹ *Zápisy ze schůzí obecní rady 1932-39, zápis ze dne 13. 7. 1933.*

³⁸² *Hlavní kniha 1913-1922, s. 8, 9, 10 a 12.*

³⁸³ *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1925-35, s. 25 a 81.*

a obecní školu), nedocházelo tedy k deficitním rozpočtům, ale ani k akumulaci finančních přebytků v obecní pokladně. Není tedy divu, že si Obecní úřad ve Vejprnicích často stěžoval na nedostatek finančních prostředků na řádný rozvoj obce, proto se muselo opustit od plánované výstavby silnice Vejprnice-Vochov a od dalších úprav komunikací a budov ve Vejprnicích.³⁸⁴

Pro skutečnou modernizaci Vejprnic bylo třeba obec zadlužit, rok 1927 tedy nebyl jenom rokem elektrifikace, ale i rokem prvního skutečně znatelného schodku v rozpočtu obce. Kdyby byla v dalších letech hospodářská situace Československa stabilní, snad by se obecní schodky zmenšovaly, avšak hospodářský klid nebyl Vejprnicím ani Československu dopřán:

Tabulka č. 2: Obecní rozpočty z let 1927-1932.³⁸⁵

Rok	1927	1928	1929	1930	1931	1932
Příjmy	81 526	78 780	74 970	102 957	137 027	90 255
Výdaje	107 187	98 646	106 186	128 629	167 686	127 306
Schodek	25 661	19 866	31 216	25 672	30 659	37 051

Tabulka č. 3: Obecní rozpočty z let 1933-1938.³⁸⁶

Rok	1933	1934	1935	1936	1937	1938
Příjmy	100 710	117 847	120 057	137 136	144 867	126 043
Výdaje	135 420	154 232	156 124	175 858	185 678	166 896
Schodek	34 710	36 385	36 067	38 722	40 811	40 853

Deficitního rozpočtu se obec od roku 1927 nezbavila. Upozorňuji, že nápadně velký schodek v roce 1929 byl způsoben buďto nekompetentností vejprnického pokladníka (špatně vedenými účty za elektrifikaci, kdy byla část zaplacených výdajů vedena stále jako nezaplacených) či přímo defraudací obecních financí (odhad zpronevěry se blížil 20 000 Kč) právě zmíněným pokladníkem (pro tuto variantu svědčí i pozdější žaloba na tohoto pokladníka, která byla vydána Obecním úřadem ve Vejprnicích³⁸⁷).³⁸⁸ Abnormálním se rovněž může zdát velký nárůst výdajů roku

³⁸⁴ *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1925-35*, s. 12 a 54.

³⁸⁵ *Tamtéž*, s. 68, 114, 159, 201, 223, 250.

³⁸⁶ *Tamtéž*, s. 261, 275 a 276 (pouze pro roky 1933-1935). Pro rok 1936 viz: *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 103. Pro rok 1937 viz: *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1935-38*, s. 19. Pro rok 1938 viz: *Zápisy ze schůzí obecní rady 1932-39*, zápis ze dne 30. 6. 1938.

³⁸⁷ *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1925-35*, s. 283.

1931, na nichž se podílely finanční nedoplatky z předcházejícího roku (přes 42 000 Kč, nejspíše se naplno projevila Velká hospodářská krize, níž byla obec zaskočena a tím nečekaně vzrostly výdaje, jež musel obecní rozpočet v roce 1931 reflektovat). Nárůst příjmů téhož roku se dá vysvětlit použitím kmenového jmění obce, jehož úkolem bylo zmírnit nerovnost mezi příjmy a výdaji v roce 1931 (kmenové jmění se ke splácení rozpočtu použilo i roku 1929).

Obecní finance se dostaly velmi rychle do bludného kruhu. Musely být pravidelně spláceny poměrně velké úroky z půjčky na elektrifikaci (a dalších menších půjček), a přitom si Velká hospodářská krize, vypuknuvši v říjnu 1929 a v obci se projevující od 2. poloviny roku 1930 žádala větší výdaje na bezpečnost (v důsledku sociálního napětí), komunikace (jejich úpravou zaměstnávala obec nezaměstnané) a sociální péči. Plně se projevil přílišný počet povinností, jimž měla obec finančně dostát, starosta Vejprnic tento fakt vyjádřil jednoduše: *Obec naše jest velice zatížena povinnostmi, které neodpovídají našemu malému příjmu.*³⁸⁹ Obrovskou nevýhodou takto sešněrovaných financí byla praktická nemožnost obce účinně pomoci (obecní finance dovolovaly jen provizorní řešení) jejím obyvatelům během Velké hospodářské krize. V roce 1932 a 1933 jsou za účelem snížení schodku omezovány výdaje obce, ovšem společně s nimi klesají i příjmy, stav financí se nijak nelepší.

Na Obecním úřadě ve Vejprnicích navíc seděli muži, jež sice měli povětšinou snahu řádně vést finanční hospodaření a agendu obce, ale nebyli na tyto pozice vyškoleni a s narůstajícími finančními problémy (i s demografickým růstem Vejprnic) si jen stěželi uchovávali přehled o hospodaření obce.

Jestliže se v letech 1919-1927 obec zaobírala tím, jak provádět pomalou modernizaci (a s běžnými výdaji si nedělala velké starosti), v období 1930-1934 ji zajímalo pouze splacení samotných běžných výdajů, na nějaké investice či stavební projekty financované z obecních peněz nemohly Vejprnice ani pomýšlet. Už v listopadu 1930 si obecní zastupitelstvo stěžuje, jak je těžké *v dnešní době hledati úhradu.*³⁹⁰ Odpovědí na finanční schodky bylo vypsání mimořádných obecních přírážek k dani domovní a ostatním, které Obecní úřad Vejprnice uvedl v platnost od roku 1927 (dávky z masa a nápojů nedokázaly bezzbytku hradit práce na elektrifikaci či úroky z půjček).

³⁸⁸ *Zápisy ze schůzí obecní rady 1932-39*, zápis ze dne 1. 9. 1932.

³⁸⁹ *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1925-35*, s. 249.

³⁹⁰ Tamtéž, s. 192.

Tabulka č. 4: Obecní přírázky z let 1927-1932.³⁹¹

Rok	1927	1928	1929	1930	1931	1932
Přirážky domovní	80%	100%	103%	100%	100%	100%
Přirážky ostatní	318%	113%	200%	200%	250%	300%

Tabulka č. 5: Obecní přírázky z let 1933-1938.³⁹²

Rok	1933	1934	1935	1936	1937	1938
Přirážky domovní	100%	100%	100%	100%	100%	100%
Přirážky ostatní	250%	250%	250%	300%	300%	300%

Přirážky z daně domovní se rychle ustálily na 100%, u ostatních přímých daní měly přírázky tendenci oscilovat, avšak i u nich se později procentuální míra ustálila. Přirážky nad 200% (horní hranice zpravidla 250%, výjimečně až 350%) byly umožněny zákonem z listopadu 1930 (169/1930 Sb.).³⁹³ Obecní zastupitelstvo využilo tuto možnost ihned v roce 1931 (výmluvný důkaz o zoufalé snaze zkrotit obecní finance). Mimo přírážek (a dávek) začal Obecní úřad ve Vejpnicích v daleko větší míře odprodávat dříví z obecních lesů a písek z obecního lomu, což bylo *v zájmu získání financí v této hosp. krizi*.³⁹⁴

Celkově se přírázky, a vlastně i schodky stabilizovaly na určitých hodnotách. U schodků pozorujeme postupný vzestup (v roce 1937 byla překročena hranice 40 000 Kč), ale jejich poměr k příjmům obce byl i tak podobný (během let rostly poměrně stejným tempem příjmy, výdaje i schodky), pohyboval se zhruba kolem jedné třetiny (docházelo pochopitelně k výkyvům, např. roku 1932 přesahoval poměr schodku k příjmu 40%). Deficitní hospodaření se v 2. polovině 30. let nezlepšilo ze tří důvodů, prvním byla stále existence dluhů (tedy úroků), druhým stavba nového obecního domu a s tím spojené finanční náklady, konečně i finanční podpora ozbrojených složek a jiných těles při zabezpečování obrany státu.

³⁹¹ *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1925-35*, s. 68, 114, 159, 201, 223, 250.

³⁹² Tamtéž, s. 261, 275 a 276 (pouze pro roky 1933-1935). Pro rok 1936 viz: *Pamětní kniha obce Vejpnické*, s. 103. Pro rok 1937 viz: *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1935-38*, s. 19. Pro rok 1938 viz: *Zápisy ze schůzí obecní rady 1932-39*, zápis ze dne 30. 6. 1938.

³⁹³ SCHELLE, Karel a Ilona SCHELLEOVÁ. *Vývoj veřejné správy v letech 1848-1990*, s. 334.

³⁹⁴ *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1925-35*, s. 258.

Vejpnická samospráva od roku 1927 zápasila s deficitními rozpočty a za sledované období se jí nepodařilo na tomto vývoji cokoliv zvrátit. Tento fakt ovšem platí pro celou československou samosprávnou politiku, ne pouze pro Vejprnice.³⁹⁵

Jak na tom však byly obecní dluhy? Po vypuknutí Velké hospodářské krize a při rostoucí nezaměstnanosti ve Vejprnicích volali mnozí členové obecního zastupitelstva a obecní rady po dalších půjčkách, určených na veřejné stavby. Vládnoucí sociální demokraté přistupovali k těmto názorům pochopitelně prozíravě, vždyť obec měla i tak co dělat, aby hradila své schodky a úroky. Půjčky by jistě krátkodobě pomohly vejprnickým občanům, těžce by ale poznamenaly napjaté obecní finance. I tak nakonec Vejprnice zažádaly na počátku roku 1932 o úvěr, jehož poskytnutí bylo kvůli stávajícímu zadlužení obce okresním úřadem v Plzni zamítnuto.³⁹⁶ Okresní úřad toto stanovisko už nerevidoval. Konečným výsledkem bylo relativně nízké zadlužení Vejprnic, ke konci roku 1939 činilo 58 328,15Kč.³⁹⁷

1.7.2 Obecní dávky a zaměstnanci

Ve Vejprnicích existovaly za 1. republiky tyto dávky: z nápojů, karet, zábav, masa a bytů. První tři platily po celou 1. republiku (vybíraly se ještě za Rakouska-Uherska), zbývající dvě byly zavedeny až časem.

Dávka z nápojů (zvaná též jako pivní dávka či pivní halěř) se až do roku 1927 týkala pouze piva výčepního (tedy piva, jež nedosahovalo jedenácti stupňů, jednalo se převážně o klasickou „desítku“), u něhož si obec nárokovala 3 halěře z 1 litru vyčepovaného piva (dávku odváděli hostinští a jiní prodejci alkoholových nápojů).³⁹⁸ Právě v roce 1927 byla tato dávka zvýšena, z 1 litru výčepního obec získala 8 halěřů, a rozšířena na další druhy alkoholu: z 1 litru ležáku (piva jedenáctistupňového a dvanáctistupňového) 8 h, z 1 litru piva speciálního (od třinácti stupňů výše) nebo cizozemského 8 h, z 1 litru vína (včetně moštu a jiných šťáv z hroznů) 10 h, z 1 litru lihu (vyjma lihu denaturovaného) 80 h, z 1 litru lihové trestí nebo slazené kořalky 60 h, z 1 litru kořalky

³⁹⁵ SCHELLE, Karel a Ilona SCHELLEOVÁ. *Vývoj veřejné správy v letech 1848-1990*, s. 336.

³⁹⁶ Tamtéž, s. 234.

³⁹⁷ Státní okresní archiv Plzeň-sever, *Archiv obce Vejprnice [1841]-1945 (1954)*, i. č. 38, *Přehledka obecního hospodářství 1940-1941*, č. ev. jed. N 2. [dále jen *Přehledka obecního hospodářství 1940-1941*] s. 6.

³⁹⁸ Státní okresní archiv Plzeň-sever, *Archiv obce Vejprnice [1841]-1945 (1954)*, i. č. 47, *Dávky, poplatky a školní paušál*, č. ev. jed. N 4. [dále jen *Dávky, poplatky a školní paušál*] s. 29.

jinaké 40 h (alkoholové nápoje obsahující více než 50% alkoholu byly označovány za lihoviny).³⁹⁹ Po zbylé období 1. republiky zůstala tato dávka nezměněna, její výnos byl určen na splácení výpůjčky na elektrifikaci Vejprnic.

Dávku ze hry v karty byl povinen *platiti každý, kdo se zúčastní hry v karty v místnostech věnovaných provozování živností hostinské a výčepnické, dále v místnostech klubů a spolků, třeba by byly umístěny jinde než v místnostech právě zmíněných, konečně v místnostech jinakých pro hru v karty za úplatu propůjčených.*⁴⁰⁰ Každý účastník karetní hry musel zaplatit 1 Kč, takto odvedené peníze schraňoval majitel místnosti (obvykle jím byl hostinský), v níž se hra odehrávala a následně je odváděl obecnímu úřadu.⁴⁰¹ Dávka se samozřejmě týkala všech karetních her, od června 1928 zahrnovala i domino, kulečnick a kuželky, ale jejich hráči odváděli místo 1 Kč jen 50 h.⁴⁰² V průběhu Velké hospodářské krize se projednávalo zavedení výjimek *pro určité hry tj. pro hru žulíků* (spisovně je žolíků – pozn. aut.) *a pro hru císař a král, a činěn návrh proto, že hru uvedenou hrají vesměs osoby nezaměstnané, které mají dlouhé chvíle na prázdno seděti a nemají ani haléře.*⁴⁰³ Tento návrh byl ovšem zamítnut, jelikož panovala obava, že by byl zneužíván pracujícími hráči, čímž by obec přicházela o peníze. Výtěžek z dávky ze hry v karty se užíval různě, např. jako finanční výpomoc obecní knihovně, chudinskému fondu i na úpravu stromořadí.⁴⁰⁴ Jak se ale stával obecní rozpočet trvale deficitním, zařazovala se tato dávka do běžného rozpočtu na snížení schodků.

Každá organizace, jež ve Vejprnicích konala „zábavu“ (taneční zábavy, karnevaly, šibřinky, divadelní představení, plesy, slavnosti atd.), musela odevzdat obci určitý obnos. Ten mohl být paušálně vyměřen, většinou se však odvíjel od počtu účastníků dané zábavy (obec si nárokovala určité procento z vybraného vstupného). Výše odevzdaných peněz z jednotlivých zábav byla tím pádem proměnlivá, mohla přesahovat 300 Kč, ale i klesnout pod 50 Kč.⁴⁰⁵ Spolky se nezdálo snažily, aby jim obec dávku odpustila, a ta tak skutečně činívala. Dávka ze zábav byla hojně odpouštěna spolkům všeobecně prospěšným (např. Sboru dobrovolných hasičů Vejprnice), spolkům se vzdělávacím a národnostním posláním (např. Národní jednotě pošumavské) a celkově se obec obyčejně vzdávala dávky ze všech zábav, jejichž výtěžek šel na humanitární účely (např. na pomoc

³⁹⁹ *Dávky, poplatky a školní paušál*, s. 31.

⁴⁰⁰ *Tamtéž*, s. 30.

⁴⁰¹ *Tamtéž*.

⁴⁰² *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1925-35*, s. 125.

⁴⁰³ *Zápisy ze schůzí obecní rady 1932-39*, zápis ze dne 14. 9. 1933.

⁴⁰⁴ *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1925-35*, s. 28 a 68.

⁴⁰⁵ *Dávky, poplatky a školní paušál*, s. 38 a 39.

nezaměstnaným). Dávka ze zábav se připisovala k obecním přírůžkám, měla tedy své pevné místo v řádném rozpočtu.

V podkapitole o elektrifikaci Vejprnic byla již zmíněna dávka z masa. Zavedena byla z kraje roku 1927 a jako dávka z nápojů, i ona se užívala na splácení půjček na elektrifikaci. Po jejím vyhlášení musel každý prodejce masa odvést obci za 1 kg prodaného masa 5 h.⁴⁰⁶

Při schůzi z 2. září 1934 schválilo obecní zastupitelstvo dávku z bytů pro léta 1935-1942. Byla zavedena z prostého důvodu, obec potřebovala peníze na úhradu svého rozpočtu, a dala přednost nové dávce před dalším zvýšením obecních přírůžek (zvažovala se přírůžka 170% k dani domovní a 350% k daním ostatním): *...vzhledem k dnešní těžké době hospodářské nutno zavést onu dávku z bytů, která bude daleko nižší nežli zvýšení přírůžek, a postihne veškeré občanstvo nepatrným obnosem.*⁴⁰⁷ Dávka se odváděla ročně podle počtu obytných místností, z jedné místnosti se odvádělo 5 Kč, ze dvou 10 Kč, z tří a více 15 Kč.⁴⁰⁸

Obecní úřad ve Vejprnicích vydržoval následující obecní zaměstnance: kováře, pastýře, strážníka, lesního/polního hajného, ponocného, případně sluhu (pro úklid prostorů, které využívala místní samospráva atd.). Ještě před vznikem 1. republiky se obec nepřímo zbavila vyplácení služného pro obecního kováře a pastýře, protože počala kovářnu a obecní louky pronajímat případným zájemcům. U zbylých profesí se nic nezměnilo.

Úkolem obecního strážníka (do jehož kompetence spadaly Vejprnice i Nová Hospoda) bylo v obci udržovat pořádek a řešit menší delikty (ty větší připadaly vejprnické četnické stanici). Byl podřízen obecnímu úřadu a rozkazy přijímal od úřadujícího starosty a náměstka. Je pochopitelné, že se obecní strážník dostával do četných sporů s občany, zvláště při řešení hádek a rvaček v místních hostincích. V případě zásahu mu mnozí vytýkali přílišnou horlivost (nebylo to třeba), v opačném případě zase neaktivnost. Právě neaktivnost obecního strážníka tepala stížnost z prosince 1927, kdy jednomu z vejprnických hostinských počali jeho hosté rozbíjet sklenice: *...pan strážník vůbec nepřišel a mě (správně má být mně – pozn. aut.) bylo rozbyto (správně má být rozbito – pozn. aut.) ještě dalších 6 sklenic, při odjezdu jejich se pan strážník klidně díval na ně a osoby nezajistil, takže jsem utrpěl 40 Kč škody.*⁴⁰⁹ Tyto „hostinské neshody“ (včetně právě citovaného) ale zpravidla končily pouhou domluvou.

⁴⁰⁶ *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1925-35*, s. 99.

⁴⁰⁷ *Tamtéž*, s. 271.

⁴⁰⁸ *Tamtéž*.

⁴⁰⁹ *Obecní zaměstnanci*, s. 13.

Lesní/polní hajný se měl starat o obecní pole a lesy, v případě vandalismu nebo krádeže měl ohlásit škody starostovi a pokud možno pátrat po pachatelích.⁴¹⁰

Ponocní (obec měla dva, jednoho ve Vejprnicích a druhého na Nové Hospodě) vykonávali v obci noční hlídku. Ta vždy začínala v deset hodin večer, v letních měsících končila ve tři hodiny ráno, v zimních až ve čtyři hodiny. Při svých hlídkách dávali pozor na tři věci: oheň (při jeho spatření ihned informovali hasiče), trestnou činnost (taktéž ji měli nahlašovat, do jejich pravomoci nespadlo zadržování provinilců) a noční klid. Noční klid v praxi znamenal uzavření všech hostinců po dvanácté hodině večerní (v případě významné slavnosti ovšem mohla obec učinit výjimku, hostince poté směly být otevřeny i v ranních hodinách) a co největší omezení jakéhokoliv hluku. Narazil-li ponocný na rušitele nočního klidu, zachoval se dle těchto instrukcí: *Přistihne-li* (ponocný – pozn. aut.) *kohokoliv při rušení nočního klidu, jest povinen předně jej vyzvati ku klidu, neuposlechne-li dotyčný, musí jeho jméno zjistiti a pak o tomto obecnímu úřadu oznámení učiniti.*⁴¹¹

Obecní zaměstnanci nebyli známí svými vysokými platy, přesto ale disponovali určitými výhodami. Předně jim obec poskytovala přiděly některých surovin (např. dřeva⁴¹²). Další výhodou byla stálost jejich zaměstnání (pokud se nijak neprovinili, měli svoji práci jistou), což nehrálo významnou roli ve 20. letech, avšak za Velké hospodářské krize po podobné jistotě mnozí toužili. Když se v únoru 1932 vzdal tehdejší obecní hajný (Tomáš Kestler) své funkce, obdržel Obecní úřad ve Vejprnicích v rychlém sledu dvanáct žádostí o přidělení tohoto pracovního místa,⁴¹³ žadatelé poukazovali především na svou nezaměstnanost a z toho vyplývající finanční tíseň.⁴¹⁴

1.8 Chudinství a nezaměstnanost

Chudobu a nezaměstnanost od sebe nelze nikdy zcela oddělit. Jedná se o prolínající se fenomény, které se však v některých případech nemusejí překrývat (ten kdo je bez práce nemusí být nutně chudý a naopak). Proto jsem chudinství a nezaměstnanost zahrnul do společné kapitoly a následně rozdělil na podkapitoly. Aby nedošlo k přílišné zmatenosti textu, budu se u obou podkapitol zaměřovat na rozdílné jevy a prameny.

⁴¹⁰ *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1925-35*, s. 92.

⁴¹¹ Tamtéž, s. 93.

⁴¹² *Zápisy ze schůzí obecní rady 1930-32*, zápis ze dne 26. 11. 1931.

⁴¹³ *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1925-35*, s. 238.

⁴¹⁴ *Obecní zaměstnanci*, s. 15-19.

U chudinství to budou hlavní knihy chudinského fondu a vše úzce spjatého s obecní chudinskou péčí. Hlavní knihy chudinského fondu mají sice stejné nedostatky jako hlavní (finanční) knihy (nejasnost v zápisech), přesto jsou přehlednější (i díky menším částkám, s nimiž operovaly). Navíc se částečně dochovaly i pokladní deníky chudinského fondu, je tedy možnost srovnávání a doplňování chybějících údajů.

Podkapitola o nezaměstnanosti se soustředí na hospodářské kroky obce (nouzové práce, sbírky), požadavky akčního výboru nezaměstnaných a činnost nezaměstnaných za Velké hospodářské krize (časově bude tedy ukotvena v letech 1930-1934).

1.8.1 Chudinství a chudinské fondy

Za Rakouska-Uherska byl pojem chudinství široce uchopitelným pojmem, byly do něj zahrnuty osoby, které z mnoha důvodů (tělesné a duševní vady, nemoci, úrazu, invalidity, nezaměstnanosti v době hospodářských krizí, ztráty živitele atd.) neměly vlastní příjem.⁴¹⁵ Po svém vzniku zvažovala Československá republika, zda nebude péče o chudé obcím odebrána (a svěřena státu), pro odpor socialistů však zůstalo chudinství ve sféře obecní samosprávy.⁴¹⁶ To ovšem neznamenovalo, že by stát nemohl přebírat odpovědnost za sociální péči v různých segmentech populace. Jednalo se zejména o uzákonění státní podpory v nezaměstnanosti (realizace od 1. dubna 1925) a o povinné sociální pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří (221/1924 Sb.). Pokud ale nedostačovalo pojištěnci jeho nové sociální zabezpečení k uspokojení základních životních potřeb, musela mu jeho domovská obec dorovnávat příjmy.⁴¹⁷ Obec pochopitelně zaopatřovala ty jedince, kteří nebyli zahrnuti v nových sociálních zákonech. Mimo jiné existovaly i dobrovolné organizace zajišťující sociální péči (mající však státem garantovaný právní rámec i podporu), byla to např. Československá péče o mládež, Československý Červený kříž, Masarykova liga proti tuberkulóze a spolky válečných invalidů (poškozců). Přímo ve Vejprnicích sídlil spolek válečných invalidů a 2. června 1929 i odbor charity, založený farářem Josefem Štefkem.⁴¹⁸ Obě organizace se ovšem

⁴¹⁵ PÁTRA, Milan. *Chudinská péče v Čechách v letech 1918-1938 a její historické kořeny* [online]. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2010. [dále jen PÁTRA, Milan. *Chudinská péče v Čechách v letech 1918-1938 a její historické kořeny*] s. 26-27.

⁴¹⁶ SCHELLE, Karel a Ilona SCHELLEOVÁ. *Vývoj veřejné správy v letech 1848-1990*, s. 174.

⁴¹⁷ PÁTRA, Milan. *Chudinská péče v Čechách v letech 1918-1938 a její historické kořeny*, s. 30.

⁴¹⁸ *Kronika fary Vejprnice*, s. 68.

zaměřovaly na určitou skupinu obyvatel (nebyly pro všechny), u válečných invalidů to byli samozřejmě ve válce zranění vojáci, u charity katoličtí věřící.

Přes tyto úpravy zůstala obecní chudinská péče velmi podobná té z Rakousko-Uherska. Byla stále pevně propojená s domovským právem, pouze občan mající v dané obci platné domovské právo mohl obdržet chudinskou podporu a být umístěn v chudobinci. Chudinskou péči mohl sice požívat i příslušník cizí obce, tuto útratu musela ale později zaplatit jeho domovská obec. Vejprnický chudobinec byl až do roku 1912 ve starém obecním domě čp. 17, poté byl přestěhován do domu čp. 28 (a setrval zde po celé sledované období), který obec zakoupila již roku 1905 ve veřejné dražbě od Tomáše Kouříma.⁴¹⁹ Žel bohu se nedochoval žádný popis chudobince (počet místností, zařízení atd.) ani výčet v chudobinci umístěných lidí. Je pouze zřejmé, že na chudobinci byly vykonány v průběhu 1. republiky některé stavební úpravy (např. v roce 1927 byl zřízen nový přístavek⁴²⁰). Až do roku 1927 byl pobyt v chudobinci poměrně volný (po zdejších obyvatelích se nevyžadovalo dodržování specifických norem), to se změnilo právě ve jmenovaném roce, kdy byl kvůli stížnostem na přítomnost dobytka v chudobinci vyhotoven domácí (chudinský) řád.⁴²¹

Alternativním místem pro péči o chudobou postižené osoby byly specializované ústavy, jednalo se převážně o sirotčince a léčebny pro fyzicky či mentálně postižené. Protože v blízké Plzni byly tyto ústavy dostupné, využívala i obec Vejprnice jejich služeb, za zde umístěné vejprnické občany platila náklady většinou částečně jeho rodina a obec. Jako ukázkový příklad poslouží Antonín Novák, který byl v polovině roku 1928 umístěn do ústavu slabomyslných v Plzni. Obec uznala nárok na finanční podporu, z měsíční platby 200 Kč zajišťovala 130 Kč, zbytek platila rodina Antonína Nováka.⁴²²

Chudinská komise sloužila k správě věcí ohledně obecné chudinské péče, předně se měla starat o vyplácení či odebírání chudinských dávek a kontrolovat stav občanů zahrnutých do chudinské péče. K financování obecní chudinské péče stále sloužily tzv. chudinské fondy. Své příjmy získávaly z různých zdrojů: z poplatků za pořádané obecní zábavy (i biografu) a prodlužování policejní hodiny, z pokut (nejčastěji za polní nebo lesní pych), z prodeje obecních komodit (dříví, trávy, písku) a pozemků (obvykle 5% kupní ceny obdržel chudinský fond), darů atd. Dary byly dvojího rázu, jedny vskutku dobrovolné, pocházející od soukromých osob a spolků

⁴¹⁹ *Podklady pro obecní kroniku*, s. 16.

⁴²⁰ *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1925-35*, s. 137.

⁴²¹ Tamtéž.

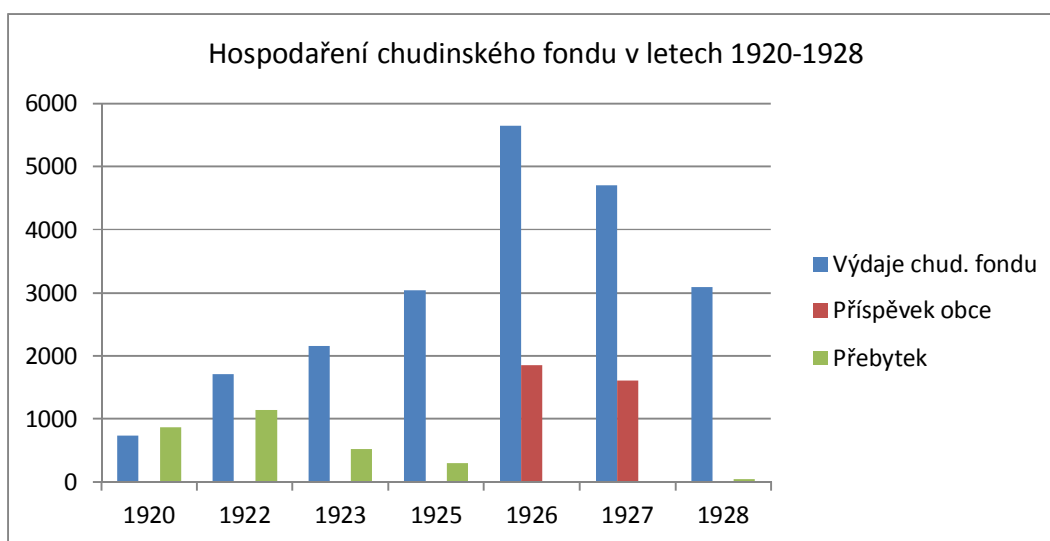
⁴²² Tamtéž, s. 129.

(peníze, ovšem i oblečení, nábytek a jídlo), a ty od obce. Obecní dary neměly dobrovolný charakter, sloužily k tomu, aby dorovnal deficitní hospodaření chudinského fondu v daném roce.⁴²³

Výdaje chudinského fondu šly hlavně na finanční podporu chudých. Výše podpory se odvíjela od postavení chudých, pokud jim byly pouze dorovnávány příjmy, tak měsíční podpora činila přibližně 20 Kč (částky se pohybovaly od 10-30 Kč). Byl-li chudý odkázán skoro výhradně na chudinskou podporu, obdržel z chudinského fondu obnos v širokém rozmezí 90-180 Kč (zpravidla se jednalo o 90, 100, 150 a 180 Kč). Dalšími položkami ve výdajích byly nákup léků, přeprava do jiných ústavů, platba jiným ústavům, vydržování chudobince, platba za pohřeb chudého a platba za chudé z jiných obcí („cizí chudé“).⁴²⁴

Hospodaření chudinského fondu lze časově rozdělit na období 1920-1928 (pro roky 1918 a 1919 jsou k dispozici jen kusé údaje) a 1929-1937. Výdaje chudinského fondu, jeho přebytky a deficit, v letech 1920-1928 jsou následující (kvůli absenci zdrojů není uveden rok 1924):

Graf č. 6: Hospodaření chudinského fondu v letech 1920-1928.⁴²⁵

⁴²³ Viz např. dobře zachované záznamy o příjmech chudinského fondu z roku 1928: Státní okresní archiv Plzeň-sever, *Archiv obce Vejprnice [1841]-1945 (1954)*, i. č. 111, *Hlavní kniha chudinského fondu 1927-1929*, č. ev. jed. K 58. [dále jen *Hlavní kniha chudinského fondu 1927-1929*] s. 2-9.

⁴²⁴ Pro zjištění výdajů chudinského fondu nejlépe poslouží pokladní deníky chudinského fondu, viz např.: Státní okresní archiv Plzeň-sever, *Archiv obce Vejprnice [1841]-1945 (1954)*, i. č. 120, *Pokladní deník chudinského fondu 1927-1932*, č. ev. jed. K 67. [dále jen *Pokladní deník chudinského fondu 1927-1932*]

⁴²⁵ Zpracováno podle: Státní okresní archiv Plzeň-sever, *Archiv obce Vejprnice [1841]-1945 (1954)*, i. č. 118, *Pokladní deník chudinského fondu 1913-1922*, č. ev. jed. K 65. s. 29-39 (pro roky 1920-1922). Pro roky 1923-1926 viz: Státní okresní archiv Plzeň-sever, *Archiv obce Vejprnice [1841]-1945 (1954)*, i. č. 119, *Pokladní deník chudinského fondu 1923-1926*, č. ev. jed. K 66. s. 1-41. Pro roky 1927 a 1928 viz: *Pokladní deník chudinského fondu 1927-1932*, s. 1/1928-14/1929 (stránkování v tomto dokumentu začíná u každého roku stranou jedna, proto za číslem stránky uvádím rok, jehož se daný údaj týká).

Až do roku 1925 měl chudinský fond finanční přebytky, v roce 1920 dokonce převyšovaly výdaje (přebytek 873,05 Kč, výdaje 728,79 Kč). Přebytky ale postupně klesaly, a v roce 1926 se náhle rapidně zvýšily chudinské výdaje, obec musela deficit splatit 1 850 Kč.⁴²⁶ Není jasné, proč došlo právě v tomto roce tak velkému navýšení výdajů, snad bylo domovské právo ve Vejpmicích přiřčeno novým (a chudým) občanům a došlo k (v pramenech neuvedeným) stavebním pracím na chudobinci. Tak jako tak, obec musela zakročit a výdaje dorovnat ze svých zdrojů. Následnou reakcí obce bylo omezování chudinských výdajů (hlavně přezkoumávání toho, kdo na ně má skutečný nárok). V roce 1927 musel být sice obcí vyplacen další příspěvek na uhrazení fondu (1 605,95 Kč), ovšem rok 1928 si již toto nežádal, dokonce bylo docíleno skromného přebytku (39,47 Kč). Chudinský fond v období 1920-1928 byl až do roku 1925 přebytkový, poté musel být vyrovnáván obcí, až se v roce 1928 podařilo chudinské finance vyrovnat. Už v roce 1929 ale musela obec opět na obecné chudinství přispět (viz graf č. 7). Ač se tedy vyznačuje hospodaření chudinského fondu 1920-1928 přebytky, postupně se stalo deficitním, nejinak tomu bylo v letech 1929-1938. Velká hospodářská krize sehrála jistě svoji roli, ovšem zhoršující se finance chudinského fondu byly spíše kontinuálním jevem, nežli aby krize přinesla absolutní změnu.

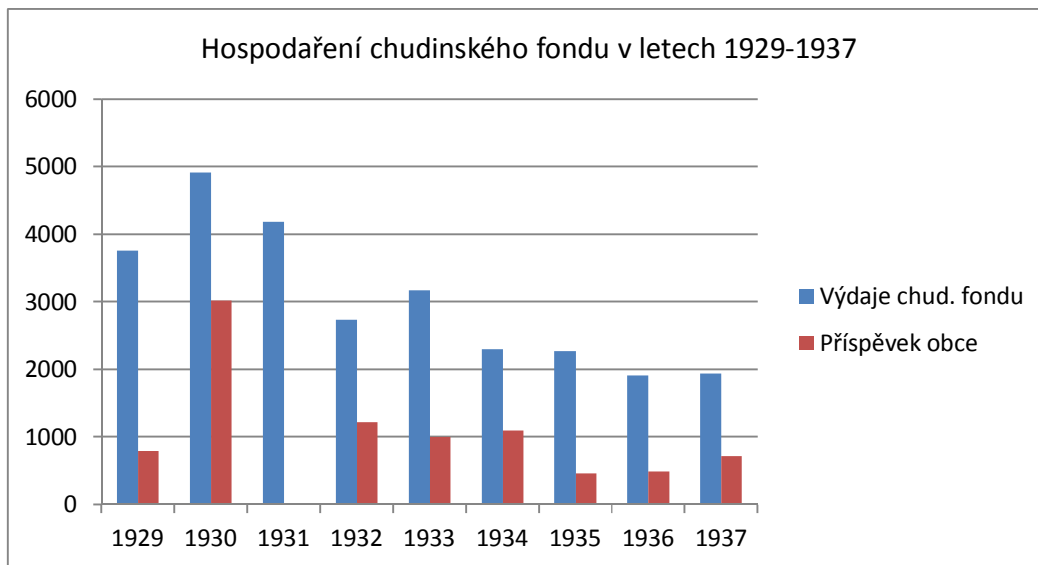
Jak je z grafu č. 6 patrné, deficitnímu hospodaření nebylo zamezeno hledáním nových příjmů (jejich navyšováním), nýbrž „sesekáním“ chudinského fondu. Jakmile byl dostatečně snížen, zmizel i deficit. Díky stabilitě příjmů se dá jejich zdroj lehce určit např. z financí chudinského fondu roku 1928. Příjmy v tomto roce dosáhly částky 3 084,89 Kč, z obecních dražeb (oněch 5%) bylo utrženo 1 317,74 Kč, za pokuty všeho druhu 806,30 Kč a za prodloužení policejní hodiny 870 Kč (drobný zbytek představovaly dobrovolné dary).⁴²⁷ Chudinský fond se tak dařilo financovat z více zdrojů, jejichž zisk ovšem mohl značně kolísat. Pokud se např. omezily počty obecních dražeb (pozemků, dříví) či prodloužení policejních hodin, znamenalo to pro chudinský fond značnou finanční zátěž, již musela kompenzovat obec.

V letech 1929-1937 (rok 1938 je pro nedokončenost zápisů chudinského fondu vynechán) nevykazoval chudinský fond už žádné přebytky:

⁴²⁶ V oficiálních záznamech chudinského fondu byla částka 1 850 Kč (kterou poskytl starosta) zařazena až do rozpočtu chudinského fondu z roku 1927. Tím byl ovšem (v záznamech) rozpočet roku 1927 neúměrně navýšen, zatímco ten z roku 1926 se jevil bez deficitu (což neodpovídalo reálnému stavu fondu). Rozhodl jsem se nakonec preferovat právě reálnou podobu věci a zařadit částku 1 850 Kč do chudinského fondu z roku 1926.

⁴²⁷ *Hlavní kniha chudinského fondu 1927-1929*, s. 9/1928.

Graf č. 7: Hospodaření chudinského fondu v letech 1929-1937.⁴²⁸

Finance chudinského fondu zapadají do obecného rámce průběhu Velké hospodářské krize ve Vejprnicích. Rok 1929 ještě neznamená žádnou vážnou hrozbu, ale v roce 1930 se krize již naplno projeví (výdaje 4 908,48 Kč kryla obec částkou 3 023,82 Kč). Výdaje na chudé zůstávají vysoké i v roce 1931, díky mohutnému odprodeji obecní půdy v tomto roce (oblast dnešního „Strýčkova“, viz podkapitulu „Demografický růst a stavební rozvoj“), a následnému přílivu peněz do chudinského fondu (5% kupní ceny půdy na chudinské výdaje), nemusela obec do rozpočtu pro chudé finančně zasahovat. Zbývající krizová léta 1932-1934 nesou čitelnou stopu po snaze o snížení výdajů. Zároveň se však snižují příjmy fondu, podíl obecního příspěvku na dorovnání výdajů chudinského fondu tudíž zůstává stále značný (např. roku 1934 to byla skoro polovina, 1 097,05 Kč z celkových 2 288,90 Kč). Podobný vývoj zažívaly i obecní rozpočty Vejprnic (viz podkapitulu „Obecní finance“).

Nárůst výdajů chudinského fondu by se dal lehce připsat na vrub zvýšení finančních podpor domácím chudým, podle této premisy by krize srazila mezi vejprnické chudé nové jedince a tím by se navýšily výdaje. Je to logická teze, která ale není správná. Při pohledu na výdaje chudinského

⁴²⁸ Zpracováno podle: *Pokladní deník chudinského fondu 1927-1932*, pro roky 1929-1932. Pro rok 1933 viz: Plzeň-sever, *Archiv obce Vejprnice [1841]-1945 (1954)*, i. č. 112, *Hlavní kniha chudinského fondu 1930-1933*, č. ev. jed. K 59. s. 52 a 69. Pro léta 1934-1937 viz: Plzeň-sever, *Archiv obce Vejprnice [1841]-1945 (1954)*, i. č. 113, *Hlavní kniha chudinského fondu 1934-1938*, č. ev. jed. K 60. Neuvádím zde strany, protože pro zjištění nutných údajů je třeba prolístovat celý dokument.

fondu nenajdeme žádný nárůst finanční podpory pro domácí chudé, v roce 1930 byla dokonce nižší nežli roku 1929 (2 510 Kč oproti 2 910 Kč). Výdaje rostly ze dvou propojených důvodů: platilo se za cizí chudé v obci a Vejprnice naopak platily za své (chudé) občany v okolních obcích. Dohromady tvořily obě položky v roce 1930 sumu 2 156,20 Kč. Zmínění chudí byli většinou žebráci (nebo se za ně alespoň vydávali). Praxi, kdy do Vejprnic chodili chudí z okolních obcí a naopak dokládají i jiné prameny: *Mimo žebračky místní chodili po Vejprnicích žebráci z jiných obcí, kterých bylo daleko více, než domácích... Největšího rozsahu nabyla žebrota v době průmyslové krize v letech 1929 až 1932. Vejprnice byly zaplaveny denně žebračky všeho druhu. Podávali si takorů ruce. Deset až dvacet žebračích denně nebylo zvláštností.*⁴²⁹ Domovské obce u příchozích chudých nebývají zmíněny (s jedinou výjimkou, jíž je Staňkov), vejprničtí zase za žebrotou chodívali do Plzně.⁴³⁰

Výdaje tohoto druhu jsou nezanedbatelné až do roku 1933, poté rychle mizí. Jejich postupný pokles v letech 1931-1934 byl zapříčiněn i účinným vymáháním peněz Vejprnicemi od obcí, kde měli cizí chudí své domovské právo (to se v roce 1930 skoro vůbec nedařilo).

Po roce 1934 výrazně klesla finanční pomoc obce chudinskému fondu, např. rok 1935 měl srovnatelné výdaje s rokem předcházejícím, přesto je příspěvek obce do rozpočtu fondu sotva poloviční (455,35 Kč oproti 1 097,05 Kč). Jasně to dokazuje zlepšení hospodářského i společenského stavu v obci, chudinskému fondu narostly především příjmy ze zábav a prodloužení policejní hodiny. Nicméně při pohledu na příjmy chudinského fondu před nástupem Velké hospodářské krize je jasné, že v době předkrizové by nebylo třeba chudinský fond vůbec dotovat (bereme-li v potaz výši jeho výdajů), přesto v příjmech fondu v období 1935-1937 příspěvek obce vždy figuruje. Příjmy chudinského fondu se tedy zlepšily, ale nedokázaly dosáhnout své předkrizové úrovně. Mohl za to nejspíše pokles obecních dražeb (půdy) a hlavně omezování spolkových zábav a prodlužování policejních hodin obecním úřadem.⁴³¹ K tomu docházelo kvůli zhoršující se mezinárodní i vnitropolitické situaci Československa. Energie spolků a celé obce se měla v období 1935-1937 zaměřit na válečnou přípravu obrany státu, čímž došlo k částečnému omezení spolkového a společenského života. Tento postup se projevil nejvíce v roce 1937, kdy

⁴²⁹ *Kronika obce Vejprnice*, s. 144.

⁴³⁰ Tamtéž.

⁴³¹ Finance chudinského fondu 1935-1937 bohužel nejsou podrobně vypsány. Dá se sice odvodit pokles příjmů z obou položek (stejně jako nárůst příjmů ze zábav a z prodloužení policejní hodiny roku 1935), ovšem není možné určit, nakolik se nižší příjmy týkaly např. pouze menšího počtu zábav, poklesu trestných pokut atd.

musela obec navýšit svoji dotaci chudinskému fondu, ačkoliv jeho výdaje ve srovnání s minulým rokem nevzrostly.

Chudinství, vyplácení podpor i jejich odjímání bylo samozřejmě náplní nesčetných zasedání vejpnického obecního zastupitelstva a obecní rady. Rozmluvy se točily zejména kolem snah o snížení výdajů, už v dubnu 1926 zazněly výtky proti chudinské komisi: *Stran vyplácených podpor z chud. pokladny vedena debata a po nastalé výtce od čl. zast. Červeného, jakoby komise chudinská neměla odvalu škrtnouti podpory některým, kteří podporu běrou neoprávněně, vzdává se předseda komise chudinské Terzl Jakub funkce.*⁴³² Funkce předsedy chudinské komise byla asi jedna z nejméně stálých pozic ve vejpnické obecní samosprávě. Snižování výdajů chudinského fondu nicméně pokračovalo, v květnu 1926 měli členové zastupitelstva vytvořit seznam lidí požívajících chudinské podpory a jejich nároky na ni byly řádně přezkoumány.⁴³³ Finance se hledaly i jinde, v srpnu 1926 bylo schváleno, že jakmile bude na obecní úřad předvolán občan za trestní přečin, bude muset odevzdat dobrovolný dar chudinskému fondu (i když bude nevinný).⁴³⁴ Dobrovolný dar se měl rovněž vybírat v případě vyřizování a vydávání různých povolení obecním zastupitelstvem (např. při povolení k stavbě). V listopadu 1927 byl dokonce obyvatelům chudobince vyměřen nájem jimi obývaných místností, neměl-li daný chudý žádné zaměstnání (v chudobinci byli i lidé zaměstnaní), musel v obci odpracovat předepsaný počet hodin.⁴³⁵

Nyní zpět k onomu přezkoumávání nároku na chudinskou podporu. Obecní úřad Vejpnice sice toleroval, když zaměstnaný občan požíval chudinské dávky a případně žil v chudobinci, avšak očekával jeho brzké vyškrtnutí z chudinských záznamů. Odpůrci těchto kroků poukazovali na to, že po předčasném vyloučení z chudinské péče se daný občan nedokáže rychle postavit na vlastní nohy, a tak se opět navrátí mezi chudé. Na druhou stranu, zaměstnaní příjemci chudinské péče nezřídka žili v chudobincích (i se svými rodinami), kde zabírali místo pro jiné chudé, kteří na tom mohli být po finanční stránce daleko hůře. Obecní zastupitelstvo se v červenci 1935 nakonec rozhodlo k radikálnímu kroku: *...usnází se, by z chudobince byly vesměs vystěhovány všechny rodiny, které mají zaměstnání, nebudou-li ochotni byt opustiti, rozhodnuto předat onu věc právnímu zástupci, by*

⁴³² *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1925-35*, s. 31.

⁴³³ Tamtéž, s. 39-40.

⁴³⁴ Tamtéž, s. 50.

⁴³⁵ Tamtéž, s. 110.

žádal soudního vyklizení bytu toho nebo onoho.⁴³⁶ Zaměstnání tedy bylo důvodem k vyškrtnutí z chudinské péče. Při jejím udílení se hledělo i na alternativní zdroje příjmu žadatele (podomní prodej) a jeho bytovou situaci, např. v září 1926 žádal občan Vočadlo chudinskou podporu pro syna, neuspěl: *Nevyhovuje se proto, že syn obživuje se z prodeje písku a žadatel sám má bezplatný byt.*⁴³⁷

Poslední citace ukazuje důraz na rodinu, žadatel (otec) má bezplatný byt, tudíž má pravděpodobně možnost se o svého syna postarat. Zákonné normy Rakouska-Uherska skutečně ukládaly některým příbuzným osobám odpovědnost za část svojí rodiny.⁴³⁸ Musel tak činit manžel v případě chudoby manželky a hlavně rodiče (i prarodiče) v případě chudoby manželských dětí. Platilo to i naopak, dospělé děti zaopatřovaly své rodiče. Tato praxe přetrvávala i za 1. republiky, např. v dubnu 1938 byla zamítnuta žádost o chudinskou podporu Alžbětě Krystlové, jelikož měla majetné děti.⁴³⁹ Zmíněné zákonné normy ovšem také uváděly, že povinnost zaopatřování rodinných chudých nepřísluší sourozencům ani zbylým příbuzným osobám. To ve Vejpnicích nebylo dodržováno, v krajních případech byla fakticky starost o chudého přenesena i na nepříbuzné osoby (většinou nemanželské partnery). Dokumentuje to tento zápis z listopadu 1925: *Chudinská podpora Marii Vodičkové se zastavuje, z důvodu, že žije ve spol. domácnosti a jest vydržována (svým partnerem/milencem – pozn. aut.).*⁴⁴⁰

Zajímavým se jeví i zápis obecní rady ze září 1932, týkající se místního občana Vojtěcha Melichara: *...který žádá byt v chudobinci, usneseno obecní radou jej odmítnouti vzhledem k jeho mládí, a za druhé vůči jeho chování od svého mládí, kdy se práci vždy vyhýbal a stranil, též se oženil přes vůli obce.*⁴⁴¹ Obvinění z „vyhýbání se práci“ není překvapující (je to evergreen při udílení jakýchkoliv podpor), výtka ohledně ožení se proti vůli obce ukazuje, že obec při udílení chudinské podpory hleděla i na poslušnost vůči samosprávným orgánům. Zobecnit se dá argument mládí žadatele, nebylo zrovna zvykem, aby mladí byli přijímáni do chudinské péče a chudobince. Od mladých se očekával především nástup do práce a následně přispívání do samosprávných orgánů, ne opak. Vstup do chudobince pro ně měl navíc stigmatizující efekt, to

⁴³⁶ *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1935-38*, s. 3. Obecní zastupitelstvo nebylo v předešlých letech tak rozhodné i kvůli špatné situaci mnohých zaměstnanců (krátké pracovní směny, věčné dovolené), od roku 1935 se ovšem pozice zaměstnanců zlepšila. I to mohlo vést obecní zastupitelstvo k tomuto činu.

⁴³⁷ *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1925-35*, s. 57.

⁴³⁸ PÁTRA, Milan. *Chudinská péče v Čechách v letech 1918-1938 a její historické kořeny*, s. 26.

⁴³⁹ *Zápisy ze schůzí obecní rady 1932-39*, zápis ze dne 28. 4. 1938.

⁴⁴⁰ *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1925-35*, s. 11.

⁴⁴¹ *Zápisy ze schůzí obecní rady 1932-39*, zápis ze dne 15. 9. 1932.

pochopitelně platilo i pro zbylé chudé, ale u nich se přeci jenom hledělo na jejich starší věk či jiné okolnosti (např. vdovství). Pro tuto tezi svědčí i žádost Václava Součka ze září 1927, kdy kvůli hrozící invaliditě (práce s terpentýnem ve Škodových závodech) prosil o udělení místa obecního sluhy: *Matka samotná jest bez majetku odkázána na nepatrnou penzi po otci, takže nemůže mne nadále vydržovati. Nechtěje tak mladý (bylo mu 24 let – pozn. aut.) využívat chudinského opatření své domovské obce prosím, by bylo mi nějaké místo v obci přiděleno.*⁴⁴² Václav Souček mimo své mládí uvádí i nemajetnost své matky (opět odkaz na možné zaopatřování prostřednictvím rodiny).

Chudinská podpora mohla být tedy odmítnuta či odebrána z důvodu zaměstnání, existence majetnějších (příspěvků schopných) rodinných příslušníků, občanské neposlušnosti (obecně řečeno, špatné pověsti) a mládí žadatele.

1.8.2 Nezaměstnanost a průběh Velké hospodářské krize v obci

Předtím, než bude psáno o nezaměstnanosti a hospodářské krizi ve Vejprnicích, je potřeba se krátce zastavit u československé péče o nezaměstnané. V červenci 1921 byla uzákoněna podpora pro nezaměstnané (267/1921 Sb.), své realizace se však dočkala (jak již bylo psáno v předešlé podkapitole) až 1. dubna 1925. Podpora pro nezaměstnané byla vyplácena na základě tzv. gentského systému. Od nynější péče o nezaměstnané se gentský systém lišil tím, že v něm měli právo na podporu pouze odborově organizovaní pracovníci. Odbory zastávaly důležitou úlohu, spolupodílely se na financování gentského systému (do roku 1930 byl státní příspěvek a odborový příspěvek na nezaměstnaného většinou 1:1), vytvářely seznamy nezaměstnaných, určovaly, kdo má na podporu právo, a taktéž ji nezaměstnaným vyplácely.⁴⁴³ Na ty, kteří nebyli odborově organizovaní, nebo byli přímo samostatně výdělečně činní (např. živnostníci), se gentský systém nevztahoval.

Během 20. let fungoval takto nastavený gentský systém bez větších nesnází, to rychle změnila Velká hospodářská krize. Odbory nebyly schopny ufinancovat rostoucí počty nezaměstnaných a lidem mimo gentský systém hrozila bída hraničící až s ohrožením vlastní

⁴⁴² Státní okresní archiv Plzeň-sever, *Archiv obce Vejprnice [1841]-1945 (1954)*, i. č. 63, *Chudinské podpory, péče o sirotky a nezaměstnané*, č. ev. jed. N 8. [dále jen *Chudinské podpory, péče o sirotky a nezaměstnané*] s. 29.

⁴⁴³ RÁKOSNÍK, Jakub. *Odvracená tvář meziválečné prosperity: nezaměstnanost v Československu v letech 1918-1938*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2008. [dále jen RÁKOSNÍK, Jakub. *Odvracená tvář meziválečné prosperity: nezaměstnanost v Československu v letech 1918-1938*] s. 174, 180 a 220.

existence. Proto byl 5. června 1930 vydán zákon (74/1930 Sb.) upravující péči o nezaměstnané. Ta se z jednopilířové stala trojpilířovou, vedle finančních podpor v nezaměstnanosti byly zavedeny státní stravovací akce a tzv. produktivní péče. Ze státních stravovacích akcí byli (mimo jiné) vyloučeni lidé pobírající jakoukoliv podporu v rámci gentského systému, státní stravovací akce tak byly cíleny na nezaměstnané mimo tento systém. Produktivní péče v sobě ukrývala zřizování nouzových prací pro nezaměstnané (prosadila se součinnost státu se samosprávnými institucemi), kde měli být naopak přednostně přijímáni pracovníci pobírající podporu v nezaměstnanosti. Nelogičnost tohoto rozhodnutí (nouzové práce by pochopitelně více ocenili lidé bez jakékoliv podpory), vedla k nejednomu střetu.⁴⁴⁴ Stát dále navýšil i své příspěvky na nezaměstnané, nyní byly třikrát, případně až čtyřikrát vyšší nežli příspěvky odborů.⁴⁴⁵

Při studiu nezaměstnanosti by se dalo lehce pracovat s dochovanými záznamy o počtu nezaměstnaných občanů, 1. republika však neměla jednotnou definici, a proto ani statistiku nezaměstnanosti. Za nezaměstnaného býval považován pouze člověk v závislém pracovním poměru k jiné osobě (dělník, úředník), to ovšem neplatilo pro drobné zemědělské samovýrobce a živnostníky, proto bylo jejich zahrnutí pod kolonku „nezaměstnaný“ svízelné. Statistika nezaměstnanosti se zase opírala převážně o gentský systém, nezaměstnané nepobírající podporu tak spíše ignorovala. I proto se celkový počet nezaměstnaných v Československu za Velké hospodářské krize jen odhaduje, v letech 1933-1934 se jednalo o číslo v rozmezí 1-1,3 milionu nezaměstnaných.⁴⁴⁶ Údaje o počtu nezaměstnaných uvedené dále v textu je tak třeba brát s rezervou, nemusí odpovídat přesnému stavu věci, ale i tak dokumentují vývoj a dynamiku krize (nárůst či pokles nezaměstnanosti atd.).

Zpět k Vejprnicím. Ač byla 20. léta vzhledem k nezaměstnanosti oproti 30. létům téměř idylická (což umocňuje hlavně velký kontrast obou desetiletí v sociální oblasti), nelze si myslet, že byla nezaměstnanost neexistujícím jevem. Československá republika s ní měla problémy hlavně krátce po 1. světové válce, kdy se z války vrátily velké počty mužů požadujících svá dřívější zaměstnání, která byla zpravidla už někým obsazena. Změna hospodářství z válečné na mírovou výrobu tyto těžkosti jen umocňovala. Republika své počáteční otřesy se zdarem překonala, nezaměstnanost byla nicméně ještě na začátku 20. let palčivým jevem. To dokazuje i vyhláška

⁴⁴⁴ RÁKOSNÍK, Jakub. *Odvračená tvář meziválečné prosperity: nezaměstnanost v Československu v letech 1918-1938*, s. 250.

⁴⁴⁵ Tamtéž, s. 219-220.

⁴⁴⁶ Tamtéž, s. 355-356.

Obecního úřadu Vejprnice z března 1923, kdy byly kvůli nezaměstnanosti omezeny spolkové akce: *Jelikož jest zákonem zakázáno nezaměstnaným občanům, kteří dostávají státní podpory v nezaměstnání... jakákoliv účast při tanečních a jiných zábavách, dává se na vědomí všem spolkům... že pořádání všech zábav, mimo pro humánní účely, se obmezuje.*⁴⁴⁷ Později již nebyl spolkový život kvůli nezaměstnanosti omezován (opět až za Velké hospodářské krize), samotná nezaměstnanost však úplně nevymizela. Vejprnické obecní zastupitelstvo v červnu 1926 projednávalo společný stavební projekt s okolními obcemi (Tlučná, Nýřany) a bylo rozhodnuto, aby *při práci této by byli v první řadě zaměstnání dělníci ze zdejší obce, kteří jsou nezaměstnaní, kterých jest větší množství.*⁴⁴⁸ Ostatně nezaměstnanost se nevyhýbala ani členům místního obecního zastupitelstva, např. starosta Václav Vejvoda byl v roce 1926 propuštěn jako horník z Masarykova jubilejního dolu, krátce pobíral podporu v nezaměstnanosti a byl posléze přijat jako dělník v Západočeském konzumním družstvu.⁴⁴⁹

Nezaměstnanost 20. let ale nebyla ničím ve srovnání s počátkem 30. let. Rok 1929 ještě neznamenal skutečnou krizi, o to horší byl její nástup v roce 1930: *Na podzim (1930 – pozn. aut.) začala se jevití značná nezaměstnanost a všeobecná krize průmyslová, vedle stávající krize zemědělské.*⁴⁵⁰ Škodovy závody počaly masivně propouštět, zatímco v listopadu 1929 zaměstnávaly 22 000 dělníků, v roce 1931 to bylo pouze 8 587 a v únoru 1933 dokonce jen něco okolo 4 000 dělníků.⁴⁵¹ Omezení výroby a pracovních závazků platí pro všechny kovodělné podniky na Plzeňsku, jež koncem roku 1931 využívaly pouze 47% své výrobní kapacity, v roce 1933 výroba dále klesla na 22%.⁴⁵² Mnozí stále zaměstnaní pracovníci navíc museli strpět snížení mezd (i kvůli tomu, aby se omezovalo propouštění) a zavedení střídavých dovolených, kdy byla část zaměstnanců vždy na dovolené, čímž podniky šetřily a opět nemusely (tolik) propouštět.

Totéž platí i pro uhelné doly na Plzeňsku. V květnu 1933 bylo dohodnuto (mezi revírním výborem Svazu čsl. horníků a ředitelstvím Západočeského báňského spolku), že přibližně jedna třetina horníků na Masarykově jubilejním dole bude umístěna na dovolenou, pracovní poměr nebyl

⁴⁴⁷ Státní okresní archiv Plzeň-sever, *Archiv obce Vejprnice [1841]-1945 (1954)*, i. č. 65, *Oslavy výročí vzniku ČSR, narozenin prezidentů; účast na tanečních zábavách*, č. ev. jed. N 8. [dále jen *Oslavy výročí vzniku ČSR, narozenin prezidentů; účast na tanečních zábavách*] s. 4.

⁴⁴⁸ *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1925-35*, s. 46.

⁴⁴⁹ *Svaz československých horníků – místní skupina Vejprnice*, s. 28.

⁴⁵⁰ *Kronika fary Vejprnice*, s. 69.

⁴⁵¹ BRICHTA, Vladimír. *Dějiny Plzně III od roku 1918 do roku 1948*, s. 77.

⁴⁵² Tamtéž.

tímto aktem rozvázán a všichni horníci se měli poctivě střídat.⁴⁵³ Bylo tak přerušeno plánované propouštění 800 horníků. Ač se samozřejmě jednalo o nepopulární opatření, volili havíři raději toto, než ztrátu zaměstnání: ...*schváleno všemi přítomnými postup našich zástupců, kteří se všemi silami přičinili o to, by zamezeno bylo vystavení horníků v beznadějnost a bídu propouštění.*⁴⁵⁴ Tuto taktiku (hledání kompromisů) uplatňovaly právě sociálně demokratické odbory, ty komunistické volily radikálnější, dlouhodobé nekompromisní stávky, jimiž nejednou zapříčinili uzavření (zhroucení) daného podniku. Na Plzeňsku se jim však takto nepodařilo ohrozit velké ani střední podniky (vliv sociální demokracie byl příliš veliký), jen v menších fabrikách a dolech dosahovaly komunistické odbory úspěchů (např. v červenci 1937 byl kvůli dlouhodobé komunistické stávce uzavřen v Blatnici malý důl Concordia).⁴⁵⁵ Těmito kroky však od sebe KSČ potenciální příznivce ze sociální demokracie spíše odrazovala.⁴⁵⁶

Krise se naopak vyhnula pracovníkům na železničních dráhách. V obvodu ředitelství ČSD v Plzni bylo v třicátých letech zaměstnáno 15 000-16 000 lidí, polovina z nich byla přímo z Plzně či jejího okolí (tedy i z Vejprnic).⁴⁵⁷ Po rychlém snížení počtu dělníků ve Škodových závodech se Plzeňské železniční dráhy staly na krátké období let 1932-1933 největším zaměstnavatelem na Plzeňsku. O situaci zemědělců za Velké hospodářské krize viz podkapitulu „Zemědělci a dělníci“.

Odborová organizovanost, a tudíž i vyplácení podpor v nezaměstnanosti, se lišila podle regionu i typu oboru. V Plzni, městě větších kovodělných podniků, pobírala podporu v nezaměstnanosti asi polovina nezaměstnaných, avšak na Klatovsku sotva jedna třetina.⁴⁵⁸ To potvrzují i dochované údaje o nezaměstnaných, např. k 31. 1. 1932 bylo v okrese Plzeň (kam spadaly i Vejprnice) bez práce 13 064 osob, z toho 7 232 pobíralo sociální dávky podle gentského systému.⁴⁵⁹ Členství v odborech ovšem nemuselo být vždy výhodnější, např. vejprničtí horníci si na svých zasedáních stěžovali, že kvůli své odborové organizaci a její evidenci chodí daleko častěji na zavedené střídavé dovolené, nežli jejich neorganizovaní spolupracovníci, jimž se daří dovoleným

⁴⁵³ *Svaz československých horníků – místní skupina Vejprnice*, s. 110-111.

⁴⁵⁴ Tamtéž, s. 111-112

⁴⁵⁵ KROC, František. *Havířské generace (Kronika o havířích pro havíře)*, s. 193-194.

⁴⁵⁶ *Svaz československých horníků – místní skupina Vejprnice*, s. 165.

⁴⁵⁷ BRICHTA, Vladimír. *Dějiny Plzně III od roku 1918 do roku 1948*, s. 78.

⁴⁵⁸ Tamtéž, s. 80.

⁴⁵⁹ DOUŠA, Jaroslav. *Dějiny Plzně v datech: od prvních stop osídlení až po současnost*, s. 264.

unikat: *Jsou horníci, kteří byli již dvakrát, a někteří vůbec nebyli, a pak se smějí těm, kteří jsou organizováni.*⁴⁶⁰

Nejdříve k produktivní péči ve Vejprnicích. V obci se nabízelo hned několik možností k zahájení nouzových prací, např. stavba silnic Vejprnice-Vochov a Vejprnice-Nová Hospoda, zřízení kanalizace a hlavně regulace Vejprnického potoka. Obec skutečně přikročila k těmto stavebním podnikům, u všech ale nakonec došlo jen k dílčím pracím (dokončení sotva napůl), projekt kanalizace zůstal dokonce jen ve fázi příprav. Tento stav kritizuje *Kronika obce Vejprnice: Regulace Vejprnického potoka, kanalizace, úprava obce, stavba okresní silnice Vejprnice-Vochov a úprava cesty na Novou Hospodu zůstaly nevyřešeny, ač za účinné podpory státu mohly být již dávno vykonány.*⁴⁶¹ Je to kritika oprávněná, avšak ne zcela. Regulace Vejprnického potoka, plánována od jeho ústí do řeky Mže až k Nýřanům, byla vyčíslena na 2,4 milionů Kč, stát a země se uvolily k úhradě 80% z této částky, zbylých 20% si měly mezi sebe rozdělit zainteresované obce (Plzeň-Skvrňany, Vejprnice a Tlučná).⁴⁶² Nebylo ale jisté, kolik má každá obec přesně zaplatit, a Vejprnice se velmi zpěchovaly názoru, že by zrovna ony platily největší část z oněch 20%.⁴⁶³ Dohady kolem financování regulace se neustále prodlužovaly, když navíc okresní úřad v Plzni Vejprnicím zakázal v roce 1932 další půjčky (viz kapitolu „Obecní finance“), bylo o nemožnosti zcela regulovat Vejprnický potok v podstatě rozhodnuto. V září 1933 byl tento projekt zastaven: *...regulaci potoka zamítla sama obecní rada i obecní zastupitelstvo z důvodu velkého zatížení obce, které by se nesneslo ani z části úrokovati, jest uznáno, že jest nezbytně třeba přikročiti ať již k úpravě cest neb stavbě nějakého objektu, ale ke všemu jest třeba peněz.*⁴⁶⁴

Nouzové práce se tedy omezily na rozpracování zmíněných projektů. Vedle toho sice nakonec došlo ke zbudování nového obecního domu, při jehož stavbě se samozřejmě angažovali nezaměstnaní dělníci, nicméně doba jeho stavby (léta 1936-1937) nebyla už poznamenána tak vysokou nezaměstnaností a nouzí. Vejprnice poskytovaly práci místním nezaměstnaným i při pracích na obecním majetku, zvláště při čištění potoka, čištění a úpravě rybníka, pracích v lese a pískovém dole. Majorita místních nezaměstnaných se ovšem neúčastnila nouzových prací, ani spravování obecního majetku, nýbrž stavěla své rodinné domy. Impulsem jim byl velký odprodej

⁴⁶⁰ *Svaz československých horníků – místní skupina Vejprnice*, s. 178. Zde je třeba brát v potaz specifické prostředí dolů, kde přesná evidence pracovníků, i jejich příchod a odchod z práce, byla daleko těžší, než v obyčejné továrně.

⁴⁶¹ *Kronika obce Vejprnice*, s. 74.

⁴⁶² *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 87.

⁴⁶³ *Zápisy ze schůzí obecní rady 1932-39*, zápis ze dne 19. 5. 1932.

⁴⁶⁴ Tamtéž, zápis zde dne 14. 9. 1933.

obecní půdy v roce 1931, levný materiál, levné úvěry a díky nezaměstnanosti (paradoxně) i dostatek volného času. Čilý stavební ruch, jenž je tak často připisován dobám blahobytu, se ve Vejprnicích odehrál v době největší hospodářské krize, kterou obec kdy zažila: *Většina nezaměstnaných však použili svého volna k tomu, že si zakoupili na dluh stavební potřeby a materiál stavební, a pustili se do staveb rodinných domků. Tímto způsobem někteří příčinniví občané v době své nezaměstnanosti vykonali značný kus práce na svém domku a úpravě jeho okolí.*⁴⁶⁵

Stavba nových domů ve Vejprnicích byla podmíněna i svépomocí, kdy místní dělník potřeboval k zbudování svého nového domova plány a snad i odbornější asistenci tesaře, jinak ale dokázal celý dům obvykle postavit sám za pomoci své rodiny. Takovouto svépomocnou stavební činnost praktikovaly i vejprnické spolky, např. Sokol. S tímto fenoménem souvisí i žebrota popsaná v předešlé podkapitole, ženy a děti chodily do Plzně na žebrotu, zatímco jejich otec a manžel pracovali na stavbě domu: *Z Vejprnic chodilo více žen a dětí pracujících dělníků a majitelů domků za žebrotou do Plzně, kde předstírajíce chudobu a žalostné rodinné poměry, vyžebrali si slušný peníz, deně (správně má být denně – pozn. aut.) 30, 40 Kč i více, jak se samy přiznaly. Některé vyžebřanými penězi splácely dluhy na domcích.*⁴⁶⁶ Ani to ovšem nebyl jediný možný přivýdělek nezaměstnaných, ujal se také podomní prodej mýdla, nožů, příborů a jiného drobného artiklu.⁴⁶⁷ Nezaměstnaní tvořili i malá hudební uskupení a za drobné finanční příspěvky vyhrávali po obci. Obecní úřad Vejprnice toto jednání mohl i podpořit, např. v březnu 1929 získal práce neschopný Václav Juka od obce 200 Kč na zakoupení tahací harmoniky.⁴⁶⁸

Nesmí však dojít k mylnému úsudku, že Velká hospodářská krize přinesla Vejprnicím jen kýžený stavební ruch, podomní prodej a hudbu, bez jakýchkoliv vážných sociálních následků. Ne každý si mohl za krize dovolit stavbu domu, ne každý mohl participovat na nouzových pracích a ne každý svoji žebrotu jen předstíral. Mnohé dílčí aspekty hospodářské krize v 1. polovině 30. let se svojí zoufalostí blíží hladovým dobám 1. světové války. Během tohoto konfliktu byli např. ve vejprnických lesích téměř zcela vyloveni jezevci a veverky (pro maso a zvláště kožešinu),⁴⁶⁹ za hospodářské krize totéž potkalo ondatry žijící ve Vejprnickém potoce.⁴⁷⁰ Tak jako některé ženy a děti jezdily do Plzně na žebrotu, jiné zase do okolí dolů, kde vybíraly uhlí. V květnu 1932 vydala

⁴⁶⁵ Pamětní kniha obce Vejprnické, s. 85.

⁴⁶⁶ Kronika obce Vejprnice, s. 144.

⁴⁶⁷ Pamětní kniha obce Vejprnické, s. 85.

⁴⁶⁸ Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1925-35, s. 141.

⁴⁶⁹ Kronika obce Vejprnice, s. 7.

⁴⁷⁰ Pamětní kniha obce Vejprnické, s. 85.

závodní rada Masarykova jubilejního dolu následující prohlášení: *Závodní rada upozorňuje, že vybírání uhlí na hlušinovém odvalu horníkům i příslušníkům rodiny se zakazuje. Kdo bude přistižen, ztrácí nárok na deputátní uhlí a soudně bude stíhán správou závodu. Důvody: zavalení a smrt ženy při vybírání uhlí na odvale.*⁴⁷¹ Obecní lesy byly pustošeny a ve velkém se z nich kradlo dříví, na což si stěžovala obecní rada na počátku roku 1932.⁴⁷²

Hlavní požadavky a nouze nezaměstnaných vycházela z nedostatku základních životních potřeb. To dokládají i požadavky akčního výboru nezaměstnaných zaslané v lednu 1932 vejprnickému obecnímu zastupitelstvu.⁴⁷³

1. Poukázky na státní stravovací akci mají být řádně rozděleny.
2. Ti, kteří i přes svůj nárok neobdrží ony poukázky, mají dostat přiděl brambor.
3. Příděl uhlí a dřeva má okamžitě dostat každý nezaměstnaný.
4. Budou zahájeny nouzové práce ve Vejprnicích a Nové Hospodě.
5. Vzhledem k tuhé zimě a vyčerpání nezaměstnaných jim obce poskytne jednorázovou finanční pomoc, svobodným 200 Kč, ženatým 300 Kč.
6. Při rozdělování poukázek na státní stravovací akci mají být přítomni zástupci akčního výboru nezaměstnaných.

Pouze jeden z požadavků zmiňuje nouzové práce, zbylé se zaměřují na přiděl potravin, peněz a agendu kolem poukázek na státní stravovací akce. To není překvapující, státní stravovací akce nezaštiťoval (oproti zbylé péči o nezaměstnané) žádný zákon či vládní nařízení, jednalo se tedy nezřídka o zmatenou a neprůhlednou činnost (poukázky se nedostaly na všechny potřebné atd.).⁴⁷⁴ Co se týče samotného akčního výboru nezaměstnaných, mnohé z jeho požadavků se víceméně realizovaly (příděl potravin, uhlí), starosta Václav Vejvoda ale odmítal zohledňovat při péči o nezaměstnané především toto těleso, pod jehož požadavky z ledna 1932 bylo sice podepsáno 88 občanů, přesto se ani zdaleka nejednalo o všechny nezaměstnané ve Vejprnicích a Nové Hospodě. Proto starosta odmítal protekčnost (tedy i výlučnost), které se akční výbor nezaměstnaných dovolával ve svých dalších požadavcích z května 1933: *Odmítá* (starosta – pozn.

⁴⁷¹ Svaz československých horníků – místní skupina Vejprnice, s. 91.

⁴⁷² Zápisy ze schůzí obecní rady 1930-32, zápis ze dne 7. 1. 1932.

⁴⁷³ Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1925-35, s. 231-232.

⁴⁷⁴ RAKOSNÍK, Jakub. *Odvracená tvář meziválečné prosperity: nezaměstnanost v Československu v letech 1918-1938*, s. 240-241.

aut.) *demagogický způsob psaní akčního výboru, který se postavil za tento spis, zvláště v otázce stravovací akce a zadávání a přidělování práce protekčním systémem ve spisu vytknutém.*⁴⁷⁵ Fakt, že byl akční výbor nezaměstnaných (stejně jako celé hnutí nezaměstnaných v Československu) pod taktovkou KSČ se sociálně demokratickému starostovi jistě těž nezamlouval.

Ke státním stravovacím akcím ve Vejprnicích se bohužel nedochoval žádný pramen, který by popisoval jejich četnost i účast potřebných. Zmíněny jsou pouze dvě, a to v lednu 1931 a v březnu 1933.⁴⁷⁶ Z ledna 1931 pochází i první záznam o počtu nezaměstnaných ve Vejprnicích a Nové Hospodě, nezaměstnanost postihla 134 osob: 47 ženatých a 87 svobodných.

Státní stravovací akce měly sice v názvu státní, ovšem stát je neplatil celé, prostřednictvím ministerstva sociální péče posílal pouze příspěvek, zbytek musely doplácet obce, spolky i jednotliví donátoři.⁴⁷⁷ A solidarity bylo potřeba ještě mnohem víc, ani státní stravovací akce totiž nedokázaly zachránit lid od hladu. Velká města byla tlakem okolností nucena pořádat vlastní akce pro nezaměstnané. Plzeň v roce 1931 zavedla tzv. „všeobecnou svépomocnou akci“, v jejím rámci organizovala akce bramborové, uhelné i vyživovací (snaha zajistit nezaměstnaným alespoň jedno teplé jídlo denně, jednalo se o první akci svého druhu v ČSR).⁴⁷⁸ Objevovaly se i časově omezené iniciativy, při příležitosti třináctého výročí vzniku republiky byl 28. 10. 1931 vyhlášen „týden pomoci nezaměstnaným“, sbírky byly zintenzivněny, darováno bývalo šatstvo, obuv a brambory (vybralo se 3 715,5 q brambor, jimiž bylo poděleno 4 497 potřebných), zavedly se příspěvky na nájem a přirážky na zábavné podniky (biograf, divadlo, taneční zábavy), jejichž výtěžek šel na pomoc nezaměstnaným.⁴⁷⁹

Tyto svépomocné akce spoléhající na solidaritu občanstva se opakovaly i později, v roce 1932 se do nich zapojily Vejprnice. V prosinci zmíněného roku byla v obci i osadě Nová Hospoda provedena všeobecná sbírka, vybráno bylo 11 q 17 kg brambor, 1 042,30 Kč, jeden oděv a jeden pár boty.⁴⁸⁰ Za utrženou peněžní částku bylo nakoupeno u Západočeského konzumního družstva (jež se na Plzeňsku celkově angažovalo při pomoci nezaměstnaným, např. levným odprodejem svých produktů) 4 q 18 kg mouky. Brambory a mouka se rozdělily pouze mezi ženaté nezaměstnané a

⁴⁷⁵ *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1925-35*, s. 252.

⁴⁷⁶ *Svaz československých horníků – místní skupina Vejprnice*, s. 63 a 108.

⁴⁷⁷ RÁKOSNÍK, Jakub. *Odvracená tvář meziválečné prosperity: nezaměstnanost v Československu v letech 1918-1938*, s. 242.

⁴⁷⁸ BRICHTA, Vladimír. *Dějiny Plzně III od roku 1918 do roku 1948*, s. 83.

⁴⁷⁹ DOUŠA, Jaroslav. *Dějiny Plzně v datech: od prvních stop osídlení až po současnost*, s. 263.

⁴⁸⁰ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 88.

vdovy, každé dítě i žena obdržely 2 kg mouky a 5 kg brambor. Bylo tak poděleno 209 osob.⁴⁸¹ Na přelomu let 1932-1933 byly opět zavedeny přírážky na biograf a další zábavné podniky (20 h za vstupenku) pro podpory nezaměstnaným: *Očekávaje, že občanstvo plně pochopí důvody i účel prováděné akce, vybízím* (okresní hejtman – pozn. aut.) *veškeré občanstvo, aby přispělo co nejvíce ke zdárnému průběhu i výsledku této akce a podpořilo tak veřejné úřady v plnění jich odpovědných úkolů.*⁴⁸² Biograf sloužil i pro rozveselení nezaměstnaných v jejich útrapách, např. vejprnický biograf v červnu 1932 poskytl nezaměstnaným dvacet míst za režijní náklad 1 Kč.⁴⁸³

Mimo tyto výjimečně akce proudily na Obecní úřad Vejprnice kontinuálně dary od místních občanů a spolků. Po jejich odevzdání vydal obecní úřad obvykle vyhlášku, v níž dárce jmenoval, veřejně je pochválil a vyzval zbylé občany k podobné činnosti. Ve vyhlášce z prosince 1930 se píše: *Žádá se laskavě celá veřejnost obce Vejprnické, pokud je možno přispěti sebemenším darem, ku zmírnění těžkých bolů rodinných, které musejí lidé mající četných rodin strádati. Veškeré dary mohou býti složeny u obecního úřadu ve Vejprnicích, které budou též veřejně kvitovány.*⁴⁸⁴ V daleko hojnější míře se tato svépomoc vyskytuje u spolků, jakékoliv spolkové záznamy z období 1930-1934 jsou plné sbírek pro nezaměstnané členy organizace i pro spolkové centrály, typický byl nákup 1 Kč známek a dalších pro tyto účely vytvořených produktů (dále např. skleněná srdce na podporu československých sklářů), nepočítaje do toho vybírání peněz pro okres i stát jako celek (tzv. půjčka práce). Spolky se rovněž snažily některé své nezaměstnané druhy příležitostně zaměstnávat při některých spolkových akcích (kde si mohli něco vydělat), např. Dělnický klub cyklistů pořádal v únoru 1932 oslavu, při níž zaměstnal dva své členy jako šatnáře a skladníka (kol a potřebného nářadí).⁴⁸⁵

Při pohledu na takovou, mnohdy obětavou, svépomoc a solidaritu, se člověk jen těžko brání nostalgii a idealizaci minulosti. Tato až samaritánská činnost měla ale i svá negativa. Tím menším byla pochybnost některých občanů v účinnost poskytované podpory, případně strach, že peníze poskytnuté obcí (a spolky) budou použity všude jinde, jen ne ve Vejprnicích. V květnu 1933 obecní zastupitelstvo projednalo a schválilo účast na půjčce práce (darem 5 000 Kč), jeden ze zastupitelů si ovšem posteskl nad nereálností jakékoliv pomoci obci: *Obává se* (zastupitel – pozn. aut.), *že z této*

⁴⁸¹ *Zápisy ze schůzí obecní rady 1932-39*, zápis ze dne 27. 12. 1932.

⁴⁸² *Chudinské podpory, péče o sirotky a nezaměstnané*, s. 31.

⁴⁸³ *Zápisy ze schůzí obecní rady 1932-39*, zápis ze dne 2. 6. 1932.

⁴⁸⁴ *Chudinské podpory, péče o sirotky a nezaměstnané*, s. 30.

⁴⁸⁵ Vejprnice, Tyršova 681, *Dělnický klub cyklistů (kniha zápisů)*. 1931-1938. [dále jen *Dělnický klub cyklistů (kniha zápisů)*] zápis ze dne 21. 2. 1931.

*státní akce nebude našemu venkovskému dělnictvu vůbec pomoheno a nejrady by použil každý obnos pro přímé použití v naší obci.*⁴⁸⁶ Sokolové si též stěžovali na lhostejnost okolních obcí a jednot, každá údajně myslela jen na sebe.⁴⁸⁷

Takové obavy a jednání jsou však za krize typické. Skutečným negativem svépomoci byl jednoduchý fakt, že lidé jsou nepřestávajícím apelem na solidaritu finančně a psychicky vyčerpávání. Ve svých krajních případech tak byla svépomoc kontraproduktivní a vedla k dalšímu chudnutí. Sokolové na konci roku 1933 provedli, stejně jako ve přecházejících letech, sbírku pro nezaměstnané, jejich kronikář (Jiří Čechil) k tomu poznamenal: *Podle let minulých už i tato akce ztroskotala. Končím s přáním, že snad příští rok bude lepší, a nová doba nové dá zas činy.*⁴⁸⁸ Svaz čsl. horníků (jež byl žádostmi o poskytnutí podpory doslova bombardován) taktéž v roce 1933 opakovaně lká nad nedostatkem prostředků, horníci museli později žádosti o podpory zamítat (předtím bylo zvykem poslat alespoň drobnou sumu), jako např. v červnu 1933: *Další dopis „zaměstnaní nezaměstnaným“ a podpoře těchto čten a vyřízen v ten smysl, že bychom rádi podpořili, ale z čeho, neboť jsme též skorem nezaměstnaní.*⁴⁸⁹ Při nabídce pojištění (od pojišťovny Českoslovia) z listopadu 1933 popsali horníci svůj finanční stav ještě otevřeněji: *Dopis od pojišťovny Českoslovia o pojištění na život ve smyslu půjčky práce zamítnut, neboť horník při dnešní mizérii nemá ani na chleba dostatek peněz, cožpak ještě na pojištění nějaké.*⁴⁹⁰ Od již tak zchudlých lidí nebylo možné očekávat dlouhodobé financování sociální péči, jednooký nemůže vést slepého věčně. Nicméně lze právem humanitární pomoc obcí, spolků a jednotlivců za Velké hospodářské krize oceňovat, to díky nim nepropukl ve 30. letech novodobý hladomor.⁴⁹¹

Roku 1934 dostaly Škodovy závody nové zakázky na zbrojení a začaly opět nabírat nové dělníky. Přesto v tomto roce nezaměstnanost na Plzeňsku nijak neklesala, v plzeňském okrese byla v roce 1934 větší nezaměstnanost než v roce předcházejícím.⁴⁹² I Svaz čsl. horníků si stěžoval, že navzdory slibům se situace v báňském průmyslu roku 1934 nezlepšila.⁴⁹³ Právě ve jmenovaném roce byla (alespoň podle dostupných údajů) nezaměstnanost ve Vejprnicích a Nové Hospodě

⁴⁸⁶ *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1925-35*, s. 252.

⁴⁸⁷ *Pamětní kniha Sokola 1902-1945*, s. 103.

⁴⁸⁸ Tamtéž.

⁴⁸⁹ *Svaz československých horníků – místní skupina Vejprnice*, s. 114.

⁴⁹⁰ Tamtéž, s. 125.

⁴⁹¹ RÁKOSNÍK, Jakub. *Odvracená tvář meziválečné prosperity: nezaměstnanost v Československu v letech 1918-1938*, s. 409-410.

⁴⁹² BRICHTA, Vladimír. *Dějiny Plzně III od roku 1918 do roku 1948*, s. 100.

⁴⁹³ *Svaz československých horníků – místní skupina Vejprnice*, s. 163.

největší, trpělo jí 314 osob.⁴⁹⁴ Alarmující číslo, vezmeme-li v potaz počet obyvatel Vejprnic a Nové Hospody, v roce 1930 přesahující 2 600 osob. Existující ale i další prameny dokazující vysoký stupeň nezaměstnanosti. Na přelomu roku 1933 a 1934 bylo ve vejprnickém Sokole nezaměstnáno 21 jeho dospělých členů, celkový stav přitom zahrnoval k 31. 12. 1933 105 osob.⁴⁹⁵ Nezaměstnanost sokolů by odpovídala jedné pětině členstva. Vyškrtneme-li však z dospělého členstva všechny ženy (jejichž zaměstnanost a tedy i nezaměstnanost byla nízká), zbylo by nám 81 mužů, podíl nezaměstnaných by se rovnal jedné čtvrtině.

V roce 1935 se na Plzeňsko konečně dostavila vymodlená konjunktura. Škodovy závody dále přijímaly zaměstnance, uhelné dolování opět ožívalo a zemědělci (i díky obilnímu monopolu) byli uchráněni krachu. Finanční možnosti obyvatelstva po delší době narostly, ukázkově o tom vypovídají i záznamy Kampeličky Vejprnice (viz podkapitulu „Kampelička Vejprnice“ graf č. 10) a pokles obecních výdajů na chudinské fondy. Nezaměstnanost ustupovala. Plzeň a její blízké okolí ovšem se svou hospodářskou konjunkturou v západních Čechách spíše vybočovaly, protože ve zbytku této části Čech krize ustupovala jen opravdu pozvolna (totéž můžeme říci i o většině ČSR).⁴⁹⁶ Koneckonců ani v Plzni nenastala žádná utopie. V září 1936 se na dnešním náměstí Republiky několikatisícový dav protestující proti drahotě.⁴⁹⁷ Horníci na Masarykově jubilejním dole si taktéž v 2. polovině roku 1936 stěžovali na stále trvající střídavé dovolené.⁴⁹⁸

Ve srovnání s krizovými lety 1930-1934 byl přesto následný vývoj chápán jako pokrok, zvláště když Škodovy závody neustávaly v zaměstnávání dalších pracovníků, na konci roku 1937 se tak dostaly na předkrizovou úroveň 22 000 zaměstnanců.⁴⁹⁹ Ve Vejprnicích a Nové Hospodě mezitím mizela nezaměstnanost, v srpnu 1937 zde bylo napočítáno pouhých šest lidí bez práce.⁵⁰⁰ Vánoce v roce 1937 tak byly o něco veselejší, dochoval se k nim tento záznam, v němž se snoubí slavnostní duch svátků s pocitem lépe zajištěného bytí: *Letošní Vánoce po této stránce (nákupu dárků – pozn. aut.) byly jedny z nejlepších a nákupy v některých oborech, hlavně ve věcech domácí spotřeby, byly lepší, nežli v době před hospodářskou krizí. To bylo světlou stránkou letošních Vánoc. Byly proto skutečně veselé a radostné, již také proto, že v naší obci až na několik osob, není nezaměstnaných. V důsledku toho... se vlivem lepší zaměstnanosti zlepšily hospodářské poměry a*

⁴⁹⁴ Podklady pro obecní kroniku, s. 14.

⁴⁹⁵ Pamětní kniha Sokola 1902-1945, s. 102-103.

⁴⁹⁶ BRICHTA, Vladimír. *Dějiny Plzně III od roku 1918 do roku 1948*, s. 78.

⁴⁹⁷ DOUŠA, Jaroslav. *Dějiny Plzně v datech: od prvních stop osídlení až po současnost*, s. 284.

⁴⁹⁸ Svaz československých horníků – místní skupina Vejprnice, s. 195.

⁴⁹⁹ BRICHTA, Vladimír. *Dějiny Plzně III od roku 1918 do roku 1948*, s. 99.

⁵⁰⁰ Podklady pro obecní kroniku, s. 14.

tím i provoz na železnicích. V týdnu před svátky jezdily osobní vlaky tak přeplněny, že z naší zastávky se dostali lidé těžko do vlaků. Na půlnoční mši sv. byla návštěva veliká a lidé i zde byli šťastnější. Naplnila se slova presidenta republiky v jeho vánočním poselství o lásce jednoho k druhým o míru, neboť jsme byli všichni letos šťastnější. Pokoj lidem dobré vůle.⁵⁰¹

⁵⁰¹ Podklady pro obecní kroniku, s. 13.

Náboženský vývoj, školství a knižní kultura

1.9 Náboženský vývoj v obci a okolí

První záznamy o vejprnické farnosti pocházejí ze 14. století. Pod tuto farnost spadaly Vejprnice, Nová Hospoda, Křimice, Tlučná a Vochov, po rozmachu uhelné těžby a vzniku nových malých osad se k Vejprnicím přifařila vesnice Sulkov a na čas i důl Max Karlův u Litic (v roce 1909 zde bylo dolování ukončeno). Plzeň (potažmo Plzeňsko) byla už od husitských dob známá svou věrností ke katolické církvi, není vůbec náhodou, že dvě pole v plzeňském znaku i jeho štítonoše udělil městu samotný papež. Roku 1900 žilo na území Plzeňského vikariátu 135 256 katolíků, 569 nekatolíků, 3679 židů a 30 osob bez vyznání.⁵⁰² Přesto doznal přístup k náboženství, početnost jednotlivých konfesních a bezkonfesních skupin i role duchovního ve společnosti v první polovině 20. století značných změn, které se samozřejmě týkaly i Vejprnic.

1.9.1 Od začátku 20. století do konce 1. světové války

Náboženský vývoj před 1. světovou válkou má ve zdejší oblasti dvě tváře. Tou první je silný katolicismus. Ke konci roku 1910 žilo ve farní osadě vejprnické 6855 osob, 6811 se jich hlásilo ke katolickému vyznání, 8 k protestanské víře, 13 nemělo žádné vyznání (3 z nich byli z Vejprnic) a součet doplňovalo 23 židů.⁵⁰³ Nešlo však pouze o počet katolíků, dalším ukazatelem jsou i návštěvy vysokých duchovních. V dubnu 1908 se odehrála generální vizitace pražského arcibiskupa Lva Skrbenského z Hříště, ve farním kostele jej uvítal vrchní komisař Plzeňského hejtmánství, dva okresní inspektoři, starostové Vejprnic, Křimic, Vochova a 20 kněží.⁵⁰⁴ Za pouhé dva dny bylo ve Vejprnicích biřmováno 1290 osob.⁵⁰⁵ Pražskému arcibiskupovi se nejspíše vejprnický kostel i fara líbily, jelikož když v květnu 1913 udílel sv. biřmování v Plzni, rozhodl se jako místo svého pobytu vybrat právě Vejprnice, kde jej *zástupy lidí vítaly*.⁵⁰⁶ Sám vejprnický farář Václav Čubr (duchovní správu zde vykonával v letech 1889-1922) rovněž nebyl nějakým prostým knězem, až do září 1932 vedl vikariátní úřad, byl Plzeňským arciděkanem, arcibiskupským notářem a honosil se titulem

⁵⁰² PODLAHA, Antonín. *Posvátná místa Království českého*, s. 219.

⁵⁰³ *Kronika fary Vejprnice*, s. 50.

⁵⁰⁴ Tamtéž, s. 45.

⁵⁰⁵ Tamtéž, s. 46.

⁵⁰⁶ Tamtéž, s. 52.

monsignora.⁵⁰⁷ Vejprnická farnost byla tedy bezmála čistě katolická, nechyběla zde náboženská tradice (i s poutí sv. Vojtěcha) ani hojné návštěvy vysoce postavených prelátů.

Avšak daly se pozorovat i diametrálně odlišné jevy, jež reprezentovaly onu druhou odvrácenou tvář, která se zatím ukazovala pouze sporadicky, ale naplno se projevila po konci 1. světové války. Roku 1900 byla vyhlášena (v nýřansko-stříbrském revíru) opět jedna z mnoha hornických stávek, během nichž byly konány dělnické schůze, a vejprnický farář si u toho poznamenal: *Řečníci strany sociálně demokratické, chtějí pomoci havířům, tupili sv. náboženství a to zcela beztréstně!*⁵⁰⁸ Sociální demokraté netupili „sv. náboženství“ jen kvůli snaze o pomoc havířům, spor mezi socialismem a katolictvím (křesťanstvím) měl své ideologické kořeny. Oba dva myšlenkové směry měly jinou představu o světě a jeho (případně) podobě, nemusely vždy nutně soupeřit, ale třenice bývaly přeci jenom častější, nežli pokojný smír.

Jejich polaritu hezky dokumentuje další farářův zápis, který se váže k založení katolického spolku (1912): *Ve Vejprnicích, středisku to sociální demokracie založen byl katolický spolek.*⁵⁰⁹ Z této věty je zřejmé, že zde kněz staví sociální demokracii a katolictví proti sobě, nejspíše je chápal jako sobě si konkurující ideologie. Duchovenstvo si skutečně bylo vědomo jistého (prozatím) latentního ohrožení, i proto měla být roku 1909 na vejprnickou farnost vyslána misie a rozvíjena misionářská činnost.⁵¹⁰ Byly pořádány přednášky, kde *dovedně vyvraceli p. přednášející jakož i místní (vejprnický – pozn. aut.) kaplan p. Fr. Materna různé námitky nepřátel, čímž náboženské přesvědčení účastníků bylo utvrzeno a posíleno.*⁵¹¹ Vzhledem k tomu, co již bylo napsáno, si není těžké domyslet, kdo byli oni „nepřátelé“.

Mezi další znaky stoupající nevraživosti proti katolictví můžeme započítat i jistou míru ostrakizace spolků, v nichž zastávalo posty katolické duchovenstvo (např. Sbor dobrovolných hasičů), i odchod některých členů Sokola z místní jednoty, kvůli údajnému urážení jejich náboženského přesvědčení (Sokol by známý svými antiklerikálními postoji).⁵¹²

U kapitoly „1. světová válka a Vejprnice“ bylo lakonicky napsáno, že vzrůstala neúcta k státu a církvi, nyní to bude více rozvedeno. První léta války nevedla k nějakým hromadným bouřím vůči církvi, ba naopak, lidé ve velkých počtech navštěvovali pobožnosti za mír a Bůh byl

⁵⁰⁷ *Kronika obce Vejprnice*, s. 42.

⁵⁰⁸ *Kronika fary Vejprnice*, s. 77.

⁵⁰⁹ Tamtéž, s. 52.

⁵¹⁰ Tamtéž, s. 48.

⁵¹¹ Tamtéž, s. 49.

⁵¹² *Pamětní kniha Sokola 1902-1945*, s. 12.

modlitbami vzýván, aby ukončil světový konflikt.⁵¹³ První, zatím nevinný (až úsměvný) projev neúcty k církvi je zaznamenán v září 1916, kdy při rekvírování kostelních zvonů mnozí vtípkovali, že se z kostela brzy udělá divadlo nebo taneční sál.⁵¹⁴ Roku 1917 ovšem nezůstalo pouze u žertů, stoupající bída a násilí kombinované se zprávami o masakrech na evropských bojištích vedly k otevřeným pochybnostem o prospěšnosti víry: ...lid dlouhým trváním války je apatický ke všemu, pronášejí se rouhačské řeči: „Kdyby byl Bůh, nemohl by se na to dívat a musel by udělati konec.“⁵¹⁵ Kněží, dřívější morální autority společnosti, museli na ulicích snášet potupné poznámky a urážky.⁵¹⁶ Hněv namířený proti katolické církvi byl jistě způsoben i jejím silným podřízením se Rakousku-Uhersku (katolické duchovenstvo např. žehnalo zbraním⁵¹⁷), nemálo lidí tak vidělo v této církvi jen poslušného sluhu neoblíbeného státu, což si však bolestně uvědomovali i samotní kněží. Vejprnický farář si k této věci poznamenal: *V kostele modlitby za pokoj v duchu církve a venku znesvěcení nejsv. svátosti v duchu státu!*⁵¹⁸ Dříve hojně navštěvované pobožnosti za mír se kvůli nízké účasti přestaly konat, i když návštěvnost farního kostela byla stále uspokojivá.⁵¹⁹

Vznik třídy bezkonfesního obyvatelstva se ovšem nedá zjednodušit na místní působení sociálních demokratů a 1. světovou válku (ta tento jev spíše urychlila, než aby jej stvořila). Mezi další důvody se dá zařadit absolutní neschopnost křesťansko-sociálního hnutí v podchycení dělnictva (hraničící až s naprostým ignorováním), i krize českého katolického duchovenstva, jejímž vyvrcholením byl odchod českých katolických modernistů od katolické církve a založení samostatné církve československé (v lednu 1920), dnes církve československé husitské (není bez zajímavosti, že její spoluzakladatel a ideový vůdce Karel Farský působil několik let v Plzni).⁵²⁰ Plzeň a Plzeňsko rovněž přestaly ve své regionální identitě odkazovat na katolickou minulost (místní katolické duchovenstvo tak bez úspěchu činilo) a počaly se identifikovat s jinými hodnotami a institucemi (hlavně s průmyslem a jeho rozvojem), čímž bylo bezkonfesijní smýšlení jen posíleno. Sekularizace (do níž zpravidla patří i odliv části obyvatel od náboženství) je navíc celosvětový fenomén, na jehož vzniku se podílí řada společenských faktorů (modernizace, racionalizace).

⁵¹³ HLAVAČKA, Milan a kolektiv. *V zákopech mysli: život, víra a umění na prahu velké války*, s. 32.

⁵¹⁴ *Kronika fary Vejprnice*, s. 57.

⁵¹⁵ Tamtéž, s. 58.

⁵¹⁶ Tamtéž, s. 59.

⁵¹⁷ HLAVAČKA, Milan a kolektiv. *V zákopech mysli: život, víra a umění na prahu velké války*, s. 32.

⁵¹⁸ *Kronika fary Vejprnice*, s. 55.

⁵¹⁹ Tamtéž.

⁵²⁰ BĚLOHLÁVEK, Miloslav. *Církev v Plzni v první polovině 20. století – výstupové hnutí*. in: *Západočeský historický sborník 2*. Plzeň: Státní oblastní archiv, 1996. s. 352-353.

Jinými slovy, to že se ve Vejprnicích etablovala vrstva „bezvěrců“, není samo o sobě abnormální, to, v jaké rychlosti a šíři se to událo, již ale abnormální je.

1.9.2 Za 1. republiky

Ihned po konci 1. světové války a vyhlášení republiky se v Čechách vzedmula protikatolická vlna, jejímž nejznámějším počinem bylo zničení Mariánského sloupu na Staroměstském náměstí 3. listopadu 1918. Tato (a jiné podobné) akce vedly k tomu, že i jinak vlastenečtí kněží (jež vznik ČSR vítali) měli k 1. republice své výhrady, protože: *Církví katolické... převrat ve státě aspoň jak první počátky ukazují dobro nepřinesl.*⁵²¹ Obrazoborectví se projevilo i na Plzeňsku (v Tlučné, Kozolupech i Vejprnicích), nejčastěji se ničily sochy a památné kříže, obnovovány obvykle nebyly, výjimkou byla oprava kříže na silnici Vejprnice-Křimice.⁵²²

Apatie vůči náboženství pokračovala. Když se Vejprnicemi roku 1919 prohnala smrtící španělská chřipka, tak jen mizivé procento umírajících přijalo sv. svátost: *Lid zapomíná na Boha a volá jenom: „Máme republiku, máme svobodu.“*⁵²³ V témže roce počali sociální demokraté a organizace Volná myšlenka (stavějící se kriticky k náboženským dogmatům) pořádat přednášky nabádající lid k odchodům z katolické církve. Přesto nebyl počet výstupů z církve v roce 1919 nějak závratný, učinilo tak 32 osob.⁵²⁴ Agitace se ale stupňovala a svého vrcholu dosáhla na prahu roku 1921 (prováděli ji především řečníci z Plzně), hlavně kvůli tomu, že se v únoru konalo sčítání lidu.⁵²⁵ Vejprnický farář, v této době příliš vytížený, nedokázal protikatolické kampani účinně vzdorovat, v tomto jej nahrazovali lidovci (prozatím ti mimo Vejprnice, protože místní organizace strany lidové zde vznikla až v roce 1926) a od března 1924 i Sdružení katolických rodičů a přátel křesťanské výchovy.⁵²⁶

Náplň přednášek (jež nadále pokračovaly) tvořila reflexe soudobých událostí, ovšem nejčastěji se hovořilo o významných etapách a osobách české historie, jmenovitě o bitvě na Bílé hoře (1620, jakožto symbolu rekatolizace) a Janu Husovi (1370-1415). Možná i kvůli tomuto

⁵²¹ *Kronika fary Vejprnice*, s. 60.

⁵²² *Kronika obce Vejprnice*, s. 118.

⁵²³ *Kronika fary Vejprnice*, s. 60.

⁵²⁴ Tamtéž, s. 61.

⁵²⁵ Tamtéž, s. 62.

⁵²⁶ Archiv města Plzně, *Okresní úřad Plzeň 1850-1945*, i. č. 834, *Údaje o spolcích (okresní úřad)*, 1920-1927.[dále jen *Údaje o spolcích (okresní úřad)*] heslo Vejprnice (neočíslováno).

akcentu na historii se objevovaly názory, že příčiny bezkonfesního hnutí dlužno hledati v následcích třicetileté války (1618-1648).⁵²⁷ Debaty zaobírající se Janem Husem byly zvláště jiskrné, jelikož pro mnohé Čechy byl (a stále je) významným českým myslitelem, který tváří v tvář smrti projevil neobyčejnou odvahu, zatímco v očích konzervativních katolíků ztělesňoval kacírství. To se ukázalo při pořádání (místní osvětovou komisí) Husovy oslavy v červenci 1923, *která má býti protestem proti hanobení světlé památky Husovy stranou klerikální. Proto vyzýváme Vás, abyste se oslavy této v počtu co možná nejhojnějším zúčastnili a tak dokázali, že se směrem strany lidové nesouhlasíte.*⁵²⁸ Mezi soudobými tématy agitací se objevuje otázka školství, katoličtí rodiče byli přemlouváni, aby své děti neposílali na hodiny náboženství.⁵²⁹ Při protináboženské vlně mohli sehrát roli i ruští legionáři, u nichž se občas snoubila společenská prestiž s krajně levicovými (antiklerikálními) názory, které si přivezli z Ruska (ve Vejprnicích někteří vstoupili do místní komunistické strany).

Od konce dubna 1921 byla na faru zasílána oznámení o odpadlictví od církve, farář musel tyto konfesní změny registrovat a zapisovat. Sečteno a podtrženo, v roce 1921 vyměnilo na vejprnické farnosti katolickou církev za bez vyznání celkem 2138 lidí.⁵³⁰ Největší část pocházela z Tlučné, zde církev opustilo 889 občanů, ve Vejprnicích se to týkalo 485 jedinců, započítáme-li dřívější „bezvěřce“, tak se v obci nacházelo něco přes 500 osob bez vyznání, které tvořili jednu čtvrtinu vesnické populace, zbylé tři čtvrtiny zůstaly katolické. Počet konverzí k jiným církvím (církvě českobratrské evangelické a církvi československé) byl nízký, dohromady (na celé farnosti) se jednalo o 165 jedinců, z Vejprnic jich bylo pouhopouhých osm.⁵³¹ Slabost protestanských církví byla typická pro celé Plzeňsko.⁵³² Příslušníci českobratrské církve evangelické (ne členové církve československé) vykonávali ve Vejprnicích své náboženské bohoslužby v místní obecné škole.⁵³³

Vedle těchto mohutných odchodů od katolické církve však docházelo i k návratům, roku 1921 se tak do Římskokatolické církve navrátilo 56 osob.⁵³⁴ Jedná se o zanedbatelné číslo, celkově

⁵²⁷ *Kronika obce Vejprnice*, s. 117.

⁵²⁸ Státní okresní archiv Plzeň-sever, *Archiv obce Vejprnice [1841]-1945 (1954)*, i. č. 66, *Činnost místní osvětové komise, komitétu pro postavení pomníku Mistra Jana Husa a komitétu pro stavbu pomníku padlým*, č. ev. jed. N 8. [dále jen *Činnost místní osvětové komise, komitétu pro postavení pomníku Mistra Jana Husa a komitétu pro stavbu pomníku padlým*] s. 14.

⁵²⁹ *Kronika fary Vejprnice*, s. 65.

⁵³⁰ Tamtéž, s. 63.

⁵³¹ Tamtéž.

⁵³² BĚLOHLÁVEK, Miloslav. *Círky v Plzni v první polovině 20. století – výstupové hnutí*. in: *Západočeský historický sborník 2*. Plzeň: Státní oblastní archiv, 1996. s. 359.

⁵³³ *Kronika obce Vejprnice*, s. 118.

⁵³⁴ *Kronika fary Vejprnice*, s. 63.

počet každoročních odpadlíků převyšoval navrátilce až do roku 1929.⁵³⁵ Návrat k církvi se však nerovnal návratu k aktivní víře, vejprnický farář to vysvětluje následovně: *Mnozí z odpadlíků vrací se zpět do lůna církve katolické. Nechali se snadno k odpadu svéstí nemajíce živé víry a i návrat jejich jest jenom formální, byli zpět přijati ale v kostele je zase není vidět.*⁵³⁶ Tito jedinci se stali tzv. matrikovými katolíky, tedy lidmi, kteří se sice k víře formálně hlásili, ovšem nijak ji nepraktikovali.

Vedle nich však stále existovali horoucí katolíci, kteří na ubývající osazenstvo kostela reagovali zvýšením své aktivity: *Je viděti, že od víry odpadli* (správně má být *odpadly* – pozn. aut.) *jenom plevy, ale dobří katolíci se tím více ve víře utvrdili.*⁵³⁷ Ona aktivita se projevovala především při pořádání sbírek (např. na nové kostelní zvony atd.), nejrozsáhlejší z nich byla uskutečněna za účelem vnější opravy kostela sv. Vojtěcha (v roce 1932), při níž bylo z celé farnosti vybráno 12 050 Kč (největší podíl pocházel z Vejprnic, 104 dárců přispělo 5 052 Kč).⁵³⁸ Na celkovou vnější opravu, jejíž cena se vyšplhala na 92 052,90 Kč to ale stačit nemohlo. Skoro 30 000 Kč daroval patron kostela JUDr. Jaroslav Lobkowicz a jeho rodina, dalšími částkami přispěl památkový úřad, Hanzlovi (vejprnická rodina, za svůj vysoký příspěvek získala kýžené pole od vejprnické farnosti) a zbytek (přes 10 000 Kč) doplatil farář Josef Štefek.⁵³⁹

Dynamický konfesijní vývoj zachytilo sčítání lidu z roku 1930. Počet osob bez vyznání se ve Vejprnicích zvýšil na 34%, tvořily tedy víceméně jednu třetinu obyvatelstva.⁵⁴⁰ Srovnatelné hodnoty vykazují i Nýřany⁵⁴¹ a Zbůch.⁵⁴² Plzeň má o něco nižší podíl „bezvěrců“, zde dosahovalo jejich zastoupení 28%,⁵⁴³ zatímco v Plasích⁵⁴⁴ (místo se silnou katolickou tradicí) uhájili katolíci se svými 47% jen těsnou většinu (bez vyznání 46%) a v Tlučné již lidé bez konfese převyšovali katolíky (51% proti 43%).⁵⁴⁵ Plzeňsko se tak stalo vskutku baštou bezkonfesního hnutí, jelikož statisticky bylo v celých českých zemích jen něco okolo 7,8% lidí bez vyznání (do této kategorie

⁵³⁵ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 43.

⁵³⁶ *Kronika fary Vejprnice*, s. 64.

⁵³⁷ Tamtéž.

⁵³⁸ Tamtéž, s. 74.

⁵³⁹ Tamtéž, s. 77.

⁵⁴⁰ *Masarykův slovník naučný: lidová encyklopedie všeobecných vědomostí* (díl VII.), s. 596.

⁵⁴¹ *Masarykův slovník naučný: lidová encyklopedie všeobecných vědomostí* (díl V). Praha: Československý kompas, 1931. [dále jen *Masarykův slovník naučný: lidová encyklopedie všeobecných vědomostí* (díl V.)] s. 248.

⁵⁴² *Masarykův slovník naučný: lidová encyklopedie všeobecných vědomostí* (díl VII.), s. 958.

⁵⁴³ DOUŠA, Jaroslav. *Dějiny Plzně v datech: od prvních stop osídlení až po současnost*, s. 258.

⁵⁴⁴ *Masarykův slovník naučný: lidová encyklopedie všeobecných vědomostí* (díl VII.), heslo Plasy, s. 733.

⁵⁴⁵ *Masarykův slovník naučný: lidová encyklopedie všeobecných vědomostí* (díl VII.), s. 284.

byli navíc započítáni i ti, u nichž nebyla konfese zjištěna).⁵⁴⁶ Důkladné probádání tohoto úkazu, či zodpovězení na otázku, proč byly k „bezvěrectví“ některé oblasti náchylnější (Tlučná) a jiné rezistentnější (Přeštice se svými 12% obyvateli bez vyznání⁵⁴⁷) přesahuje možnosti této bakalářské práce, avšak jedná se o téma, které si přímo říká o samostatné zpracování.

Až do roku 1929 odpadalo od církve více lidí, než se do ní vracelo. Co ale následovalo poté? Od začátku 30. let se prosadil jev přesně opačný, lidé opět přijímali římskokatolickou církev za svou a počet odpadlíků se snižoval. Zdá se, že probíhající hospodářská krize nevedla v náboženské oblasti k žádné radikalitě, spíše nabádala lid k tomu, aby se pokusil ve víře nalézt útěchu. Jsme svědky zajímavého paradoxu: jestliže hrůzy světové války významně urychlily odchod věřících od jejich církve a otřásly důvěrou v prospěšnost samotné víry, tak strádání za hospodářské krize je (zčásti) přivedlo zpět. V roce 1934, kdy ve Vejprnicích zuřila za celé období 1. republiky největší nezaměstnanost, se do vejprnické farnosti (tedy ne pouze do Vejprnic) navrátilo 181 lidí, neodpadl nikdo.⁵⁴⁸ Při konání sv. misie roku 1935 si místní farář povšiml, že *u sv. zpovědi byl... velký počet takových, kteří již 10-20 let, ba i déle u sv. zpovědi nebyli*.⁵⁴⁹ V roce 1936 do katolické církve znovu vstoupilo 130 lidí, odešlo pět. Průvodním jevem bylo křtění už odrostlých dětí (např. v roce 1934 jich bylo 45⁵⁵⁰), u nichž si rodiče zřejmě křest nejdříve nepřáli, ale posléze si to rozmysleli. Znovu se obnovila i veřejná celebrace některých katolických svátků za účasti veřejnosti. V květnu 1937 se uskutečnila slavnost Božího těla, v jejímž rámci se z kostela sv. Vojtěcha odebral mohutný průvod (asi 400 lidí) k místní kapliče a následně prošel obcí (vše za přítomnosti duchovních a katolické symboliky).⁵⁵¹ Nejednalo se o jednorázový akt, svátek Božího těla byl takto slaven i v následujících letech (viz v příloze uvedený obr. č. 14). Lze si jen stěží představit, že by se něco podobného mohlo udát ve 20. letech (zvláště na jejich počátku), kdy naopak veřejné náboženské (katolické) oslavy rychle zanikaly.

Velká hospodářská krize ovšem nebyla (a ani nemohla být) jediným důvodem k změně vyznání. Mezi další příčiny lze započítat změnu rodinného stavu, přesněji svatbu s katolíkem

⁵⁴⁶ HORÁK, Zboj. *Církev a české školství: právní zajištění působení církve a náboženských společností ve školství na území českých zemí od roku 1918 do současnosti*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011. [dále jen HORÁK, Zboj. *Církev a české školství*] s. 125.

⁵⁴⁷ *Masarykův slovník naučný: lidová encyklopedie všeobecných vědomostí* (díl V.), s. 1054.

⁵⁴⁸ *Kronika fary Vejprnice*, s. 82.

⁵⁴⁹ Tamtéž, s. 83.

⁵⁵⁰ Tamtéž, s. 82.

⁵⁵¹ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 108.

(obvykle šlo o manželku, ženy byly náboženství věrnější a i dnes ve většině církví převládají⁵⁵²), který svůj protějšek přivedl zpět do církve.⁵⁵³ Ke konci 1. republiky sehrál svou roli strach a pocit ohrožení ze strany nacistického Německa, kdy byly posilovány některé národní tradice spjaté s katolicismem (např. kult sv. Václava) a obyvatelé nepochybně hledali v kostele nutnou morální podporu. V krizovém roce 1938 bylo uděleno rekordních 3650 sv. přijímání.⁵⁵⁴ Nesmíme zapomenout ani na daleko prozaičtější důvody, navrátilcec mohl jednoduše znovu uvěřit, nebo do církve vstoupil z čiré pohodlnosti (a jen formálně).

Naneštěstí nemohu tato zjištění doložit oficiálními čísly, v pramenech není rovněž žádné uvedeno a konfesijní pohyb obyvatelstva nebývá ve *Farní kronice* zmíněn v každém roce (jenom se konstatuje, že k němu došlo). Pouze v *Pamětní knize obce Vejprnické* se píše: *Do církve vrací se ročně as 100 osob dříve vystouplých.*⁵⁵⁵ Jedná se o vágní informaci, která však nemusí být úplně bezcenná (v uvedených návratech je sice číslo 100 překročeno, nebylo to ovšem pravidlem⁵⁵⁶). Připustíme-li tento údaj, pak se počet navrátilců do vejprnické farnosti (v letech 1930-1938) pohyboval okolo 900, jedná se ale o značně hrubý odhad. Nedošlo tedy k naprostému rozpadu bezkonfesní vrstvy obyvatelstva, byť se jednalo o její citelné ztenčení. I tak Plzeňsko stále vykazovalo v rámci Československa nadprůměrné hodnoty osob bez vyznání.

1.9.3 Role vejprnického faráře ve společnosti

Samostatnou otázkou je úloha (pomineme-li zřejmou kněžskou roli) vejprnického faráře v jeho farnosti a vesnici. Zapojoval se do společenského života, jak se vyrovnával s postupující sekularizací, a hlavně, dokázal si vydobýt určitý respekt i u bezkonfesního obyvatelstva?

Do spolkové činnosti se vejpmičtí duchovní zapojovali ještě před 1. světovou válkou. Předsedou prvního vejpmického spolku (z roku 1885), Čtenářsko-hospodářské besedy, byl někdejší farář Martin Pachtl (duchovní správu vykonával 1880-1898).⁵⁵⁷ Sbor dobrovolných hasičů založil (1904) kaplan Antonín Havelka⁵⁵⁸ (později se stal redaktorem katolických novin „Český západ“ a

⁵⁵² *Náboženská vira obyvatel podle výsledků sčítání lidu*. Praha: Český statistický úřad, 2014. s. 43.

⁵⁵³ *Kronika fary Vejprnice*, s. 65.

⁵⁵⁴ Tamtéž, s. 89.

⁵⁵⁵ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 43.

⁵⁵⁶ *Podklady pro obecní kroniku*, s. 19.

⁵⁵⁷ *Kronika obce Vejprnice*, s. 129.

⁵⁵⁸ *Kronika fary Vejprnice*, s. 47.

významným činitele a duchovním ve straně lidové až do 30. let) a jeho prvním starostou byl farář Václav Čubr.⁵⁵⁹ Mimo to náležela faráři výuka náboženství (katolictví) ve vejprnické obecní škole, ale případně i na dalších vzdělávacích institucích na farnosti (např. v dvoutrídni škole na Sulkově atd.). U Václava Čubra je však znát (z *Farní kroniky*) trpkost, kterou pociťoval při rychlém a mohutném odchodu značné části obyvatelstva od církve, pranic se mu nelíbila ani postupná sekularizace školství („vyhazování křížů ze škol“) a často si stěžuje, že v jejím rámci dochází k úpadku morálky.⁵⁶⁰ Tento kněz však na konci roku 1922 rezignoval a nahradil jej (od února 1923) farář Josef Štefek.

Josef Štefek se narodil roku 1886 ve východočeském Žamberku, studoval na benediktinském německém gymnáziu v Broumově a absolvoval bohosloveckou fakultu v Praze (1907-1911).⁵⁶¹ Vykonával rozličné duchovní funkce na Plzeňsku (Malesice, Chotíkov), až nakonec zakotvil ve Vejprnicích, kde i 30. dubna 1972 zemřel (je pochován na vejprnickém hřbitově). Za 1. republiky dosáhl funkce osobního děkana a konsistorního rady.⁵⁶² S jeho nástupem jsou ve *Farní kronice* ukončeny ostré útoky vůči „bezvěrcům“, a ani v dalších písemnostech, na kterých se farář podílel, není znát nějaká velká nechuť k nekatolíkům (tuto „adaptaci“ mohl zapříčinit i poměrně nízký věk Josefa Štefka).⁵⁶³ Také on se podílel na spolkové činnosti, ačkoliv měla vždy blízko k jeho duchovnímu úřadu. Byl jednatelem Sdružení katolických rodičů a přátel křesťanské výchovy⁵⁶⁴ a předsedou místní politické organizace strany lidové.⁵⁶⁵ Jeho největším „kapitálem“ ale nebylo působení ve spolcích, nýbrž znalost Vejprnic, v první řadě jejich historie. Josef Štefek spolupracoval na sepsání *Pamětní knihy obce Vejprnice*⁵⁶⁶ a byl kronikářem (v rámci letopisecké komise) *Kroniky obce Vejprnice*.⁵⁶⁷ Měla-li by být tato kronika krátce charakterizována (a tím spisovatelský styl Josefa Štefka), poukázal bych na snahu o vystihnutí historické kontinuity obce (nemálo se píše o „starobylosti Vejprnic“, která je vejprnickými občany zdůrazňována dodnes) a udání specifík, jakými se obec od ostatních v okolí odlišuje (záměr vyjádřit „výjimečnost“ Vejprnic). Potěšitelná je znalost některých historických prací (od Palackého a Podlahy) i svědomité

⁵⁵⁹ *Kronika obce Vejprnice*, s. 130.

⁵⁶⁰ *Kronika fary Vejprnice*, s. 61.

⁵⁶¹ Tamtéž, s. 62.

⁵⁶² *Kronika obce Vejprnice*, s. 42.

⁵⁶³ Otázkou samozřejmě je, nakolik tento postoj vycházel z vnitřních pohnutek (tolerance), či z vnějších (farář si uvědomoval početnost nekatolíků a navíc věděl, že výpady proti nim nic nezíská).

⁵⁶⁴ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 49.

⁵⁶⁵ Tamtéž, s. 64.

⁵⁶⁶ Tamtéž, s. 6.

⁵⁶⁷ *Kronika obce Vejprnice*, úvodní (neočíslovaná) strana.

odkazování na jiné místní prameny (např. *Zápisy obecního zastupitelstva* atd.) a vesnické pamětníky.

Tyto vědomosti byly ve Vejprnicích ceněny (ve výčtu významných osobností je Josef Štefek uveden na jednom z předních míst⁵⁶⁸), a je pravděpodobné, že osoba Josefa Štefka měla dvě roviny. V té první stále zůstával katolickým knězem, v té druhé se stavěl (a nekatolíci jej tak mohli vnímat) do pozice obecního vzdělance, který utváří obraz Vejprnic v historickém čase i prostoru. Na náhrobku Josefa Štefka je psáno: *Zde své vzkříšení očekává zasloužilý vejprnický farář.*

1.10 Školství

Roku 1774 byl vydán Všeobecný školní řád, který zavedl tři druhy školy: triviální, hlavní a normální. Triviální školy vznikaly při obecních farách, tedy i při faře vejprnické. Tato farní škola se poprvé připomíná v roce 1809,⁵⁶⁹ roku 1868 došlo k výrazné úpravě školní budovy (rozšíření, přistavěno patro⁵⁷⁰) a v letech 1896-1897 k zbudování přístavby (vyžadoval to neutěšený nárůst vejprnických školáků).⁵⁷¹ Poté už nebylo do podoby budovy významně zasahováno, a tak až do dnešních dnů nedoznala větších obměn (ve Vejprnicích je všeobecně známá jako „stará škola“). Tehdejší učitelé ale toho své žáky příliš nenaučili, bývali to nevalně vzdělaní armádní vysloužilci, kteří nezřídka holdovali alkoholu a jejich nejoblíbenější pomůckou byly tělesné tresty. I proto se v obci říkávalo: *Počkej, až přijdeš do školy, tam ti dají.*⁵⁷² Kvalitu výuky snižoval i fakt, že učitelé byli vypláceni obcí (ne státem), která tento úkon vykonávala s krajní nesvědčitostí, při níž učitel nezřídka čelil naprosté chudobě. Změnu přinesly tzv. Hasnerovy školské zákony (z let 1867-1869), zavedly osmiletou školní docházku, výplatu učitelů prostřednictvím státu, zřídily učitelské ústavy pro vzdělání učitelů a vytvořily školy obecné (ta byla i ve Vejprnicích) a měšťanské. Školství se zbavilo silného církevního vlivu, až do té doby musel být vejprnický učitel potvrzen pražskou konzistoří.

Stejně jako v případě fary, i do vejprnické školy docházely děti z okolních osad, přesněji z Tlučné, Vochova, Křimic, Nové Hospody, Sulkova a Max-Karlova dolu. Během 2. poloviny 19.

⁵⁶⁸ *Podklady pro obecní kroniku*, s. 14.

⁵⁶⁹ *Kronika obce Vejprnice*, s. 44.

⁵⁷⁰ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 9.

⁵⁷¹ *Kronika obce Vejprnice*, s. 47-48.

⁵⁷² *Tamtéž*, s. 124.

století však proběhlo razantní odškolení (např. 1867 Křimic, 1890 Tlučné⁵⁷³) a po roce 1892 navštěvovaly školu ve Vejprnicích pouze děti z Vejprnic a Nové Hospody.⁵⁷⁴ Ve školním roce 1900-1901 byla ve vejprnické obecné škole zřízena V. třída, tento stav platil i za 1. republiky.⁵⁷⁵ Vzrůstající počet obyvatel Nové Hospody si ovšem žádal samostatnou školu, což se setkalo s odporem ze strany Vejprnic: *Místní školní rada o zřízení expozitury nechtěla ani slyšet a všechny žádosti v tom směru podané jednomyslně zamítala.*⁵⁷⁶ Přesto byla roku 1902 zřízena expozitura a plně samostatnou (dvoutřídní) školu si Nová Hospoda vydobyla v roce 1909 (obec Vejprnice tedy přispívala na školy dvě).⁵⁷⁷

Po vzniku 1. republiky nebylo školství v českých zemích nějak radikálně měněno, byly zachovány školy obecní (zaručovaly vzdělání dětí od první do páté třídy a nadto ještě mládeže šestého až osmého ročníků, která nenavštěvovala vyšší školy) i měšťanské (též zvané občanské, poskytovaly vyšší vzdělání žactva od šesté do osmé třídy). Došlo však k úpravě výuky (zvláště náboženství) a počtu žáků ve třídě i ke změnám v učitelském sboru. Již v listopadu 1918 byly náboženské úkony (např. sv. přijímání, bohoslužby) prohlášeny za dobrovolné (přestaly být součástí výuky náboženství), výnosem ministerstva školství a národní osvěty z 11. srpna 1919 byli žáci bez vyznání nebo žáci státem neuznané církve osvobozeni od náboženské výuky úplně.⁵⁷⁸ To potvrzoval i tzv. malý školský zákon z roku 1922 (226/1922 Sb.), jenž dále stanovil, že žáci s vyznáním státem uznaným (katolíci, různé evangelické církve atd.) se výuky svého náboženství účastnit musí (náboženství se vyučovalo dvě hodiny týdně). Pokud si to ovšem jejich rodiče nepřáli a podali žádost okresnímu školnímu úřadu, mohli být vyučování náboženství zproštěni i oni.⁵⁷⁹

Malý školský zákon snižoval i počet dětí ve třídě. Do školního roku 1931-1932 smělo být ve třídě maximálně 70 žáků (v jednotřídkách 65), tento počet byl od školního roku 1932-1933 snížen na 60 žáků (v jednotřídkách na 50).⁵⁸⁰ V učitelském sboru byla (vyjma správce školy) polovina míst vyhrazena učitelům a druhá polovina učitelkám, v případě lichého počtu záleželo na kvalifikaci daného uchazeče (to platilo pro školy smíšené, v chlapeckých a dívčích platila jiná pravidla).

⁵⁷³ *Kronika obce Vejprnice*, s. 45.

⁵⁷⁴ Archivní pomůcka Vejprnice, s. 4.

⁵⁷⁵ *Kronika obce Vejprnice*, s. 50.

⁵⁷⁶ Tamtéž, s. 48.

⁵⁷⁷ *Kronika fary Vejprnice*, s. 48.

⁵⁷⁸ HORÁK, Záboj. *Církve a české školství*, s. 128.

⁵⁷⁹ Tamtéž.

⁵⁸⁰ DĚDINA, Václav. *Československá vlastivěda* (Díl X, Osvěta). Praha: Sfinx, 1931. [dále jen DĚDINA, Václav. *Československá vlastivěda*] s. 72.

Postavení učitelek upravoval zákon z července 1919 (455/1919 Sb.), jímž byl zrušen dříve povinný celibát. Učební povinnost učitele na obecní škole činila 28 hodin týdně.⁵⁸¹

1.10.1 Obecná škola ve Vejprnicích

Kapitola o obecní škole ve Vejprnicích bohužel nemůže postihnout celé období 1. republiky, protože stěžejní pramen, *Pamětní kniha školy vejprnické*⁵⁸², je psán až od školního roku 1926-1927 (bylo by jistě zajímavější, sledovat např. náboženské vyznání žactva již od roku 1918). I tak skýtá *Pamětní kniha školy vejprnické* vzhled do obecního školství 1. republiky i někdejších Vejprnic.

1.10.1.1 Žactvo, výuka a učitelský sbor

Vejprnická obecní škola byla školou pětiletou a její žactvo bylo poměrně početné:

Tabulka č. 6: Počet školních dětí ve školních letech 1926-1927 až 1938-1939.⁵⁸³

Školní rok	1926-1927	1927-1928	1928-1929	1929-1930	1930-1931	1931-1932
Počet dětí	242	240	246	258	264	273
Školní rok	1932-1933	1933-1934	1934-1935	1935-1936	1936-1937	1937-1938
Počet dětí	289	289	270	281	251	260
Školní rok	1938-1939					
Počet dětí	242					

Pokud bychom vzali nejvyšší počet žáků během tohoto období (289) a rozdělili jej rovnoměrně do všech pěti tříd, nebyla by maximální kapacita třídy (v té době 60 žáků na třídu) překročena. Je ale jasné, že rovnoměrně žáci ve třídách rozdělení nebyli, proto musely být zřizovány poboční třídy. Ve školních letech 1926-1927 a 1927-1928 nebyla vytvořena žádná poboční třída, z části za to mohl i stále platný limit 70 žáků na třídu, jelikož 1926-1927 sedělo ve IV. třídě vejprnické školy 62 dětí,⁵⁸⁴ což by později nebylo možné. Ve školním roce 1928-1929 byla

⁵⁸¹ DĚDINA, Václav. *Československá vlastivěda*, s. 72.

⁵⁸² Státní okresní archiv Plzeň-sever, fond 502 (NŠ Vejprnice), i. č. 356, *Pamětní kniha školy vejprnické*. Vejprnice, 1926-1939. [dále jen *Pamětní kniha školy vejprnické*] s. 1. Dostupné z: portafontium.cz/chronicle/soap-ps/00502-skola-vejprnice-1926-1939.

⁵⁸³ Zpracováno podle: *Pamětní kniha školy vejprnické*, s. 3, 7, 12, 18, 24, 29, 36, 46, 54, 62, 67, 73 a 84.

⁵⁸⁴ *Pamětní kniha školy vejprnické*, s. 3.

poprvé ustanovena poboční třída, a to u IV. třídy (IV.A a IV.B).⁵⁸⁵ Na tom se již nic nezměnilo, od roku 1928 byla ve Vejprnicích vždy IV.A a IV.B. Výjimku tvoří školní rok 1933-1934, kdy byly zřízeny pobočky rovnou dvě (IV.A, IV.B a IV.C), přičemž dohromady docházelo do vejprnické školy 117 „čtvťáků“, čímž by sice (při rozdělení do dvou tříd) nebyla překročena hranice 60 žáků, ovšem číslo 117 se jí natolik blížilo, že raději byly ustanoveny pobočky dvě.⁵⁸⁶

I proto nepřekvapí, že členové místní školní rady na obecním zastupitelstvu požadovali rozšíření školy a poukazovali na *jevící se nedostatek vyučovacích místností následkem přílivu žactva na naši školu*.⁵⁸⁷ Školní budova však v té době nedoznala zásadního rozšíření. To ale neznamená, že by obecná škola ve Vejprnicích neprošla některými úpravami a částečnou modernizací. V rámci elektrifikace obce bylo o vánočních prázdninách roku 1927 zavedeno elektrické osvětlení do tří tříd, bytu řídicího učitele a na školních chodbách.⁵⁸⁸ Poté, co musela být pro kruté marzy (až -30°C) a narušení železniční dopravy obecná škola v rozmezí 18.-24. února 1929 uzavřena, zakoupila místní školní rada o vánočních prázdninách (téhož roku) do tříd nová kamna.⁵⁸⁹ V říjnu 1933 vyhovělo obecní zastupitelstvo žádosti místní školní rady a darovalo škole pozemek o výměře 12 arů (nacházel se v části obce „Hamburk“),⁵⁹⁰ kde byla ihned vytvořena stromová školka.⁵⁹¹ Vysázelo se přibližně 400 okrasných a ovocných stromů, každá třída zde měla i svá políčka, na nichž žáci při hodinách ručních prací pěstovali různé plodiny: *Tím učitelský sbor mohl praktickým způsobem u dětí vzbuzovati lásku k práci, přírodě a posilovati zájem o pěstování stromů i vůbec a ovocného zvláště*.⁵⁹² Ve stromové školce bylo v následném školním roce 1934-1935 školáky vyšších tříd vysázeno na 500 pláňat ovocných stromů.⁵⁹³ Dále se hledělo na zvelebování a úpravy obecné školy, během prázdnin roku 1933 byl vymalován vnitřek školy,⁵⁹⁴ v roce 1934 proběhla pro změnu zevní oprava budovy a v letech 1935-1936 byl okolo školy vysázen růžový sad.⁵⁹⁵ Poslední změna školy se odehrála na sklonku 30. let, kdy Národní jednota pošumavská do vejprnické školy zakoupila rozhlasový přijímač a zařídila rozvod do všech tříd.⁵⁹⁶

⁵⁸⁵ *Pamětní kniha školy vejprnické*, s. 12.

⁵⁸⁶ *Tamtéž*, s. 46.

⁵⁸⁷ *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1925-35*, s. 253.

⁵⁸⁸ *Pamětní kniha školy vejprnické*, s. 10.

⁵⁸⁹ *Tamtéž*, s. 14 a 21.

⁵⁹⁰ *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1925-35*, s. 258.

⁵⁹¹ *Pamětní kniha školy vejprnické*, s. 52-53.

⁵⁹² *Tamtéž*, s. 53.

⁵⁹³ *Tamtéž*, s. 60.

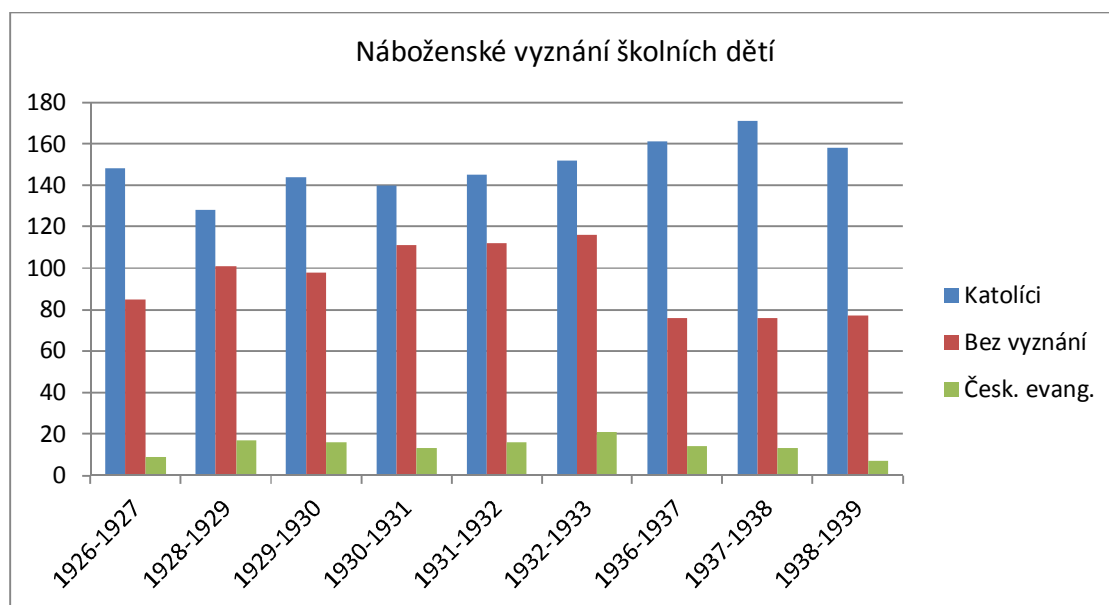
⁵⁹⁴ *Tamtéž*, s. 44.

⁵⁹⁵ *Tamtéž*, s. 52 a 66.

⁵⁹⁶ *Tamtéž*, s. 88.

Žactvo se dělilo i podle náboženského vyznání. Na vejprnické škole bylo vyučováno náboženství římskokatolické a českobratrské evangelické, vedle těchto skupin samozřejmě existovaly i děti bez vyznání a bez náboženské výuky. Nejpočetnější skupinou byli žáci římskokatolické víry, následovaly je děti bez vyznání a nepatrný počet příslušníků českobratrské církve evangelické. V *Pamětní knize školy vejprnické* sice není uvedeno náboženské rozložení žactva v letech 1927-1928 1933-1934, 1934-1935 a 1935-1936, avšak ve zbylých ročnících už ano:

Graf č. 8: Náboženské vyznání vejprnických školáků ve vybraných letech.⁵⁹⁷

Konfesní rozdělení žactva z velké části reflektuje náboženský stav ve Vejprnicích. Mírně zarážející může být pouze o něco vyšší zastoupení žáků bez vyznání (ve školním roce 1930-1931 osciluje kolem 42%), které ovšem ke konci 30. let zřetelně klesá (a podíl katolíků stoupá), čímž je potvrzován opětovný příklon části vejprnického obyvatelstva ke katolictví. To ostatně dokládá i osvobodování z povinné katolické výuky, kdy ještě ve školním roce 1926-1927 je takto zproštěno výuky (po žádosti rodičů) 21 dětí (byli to samozřejmě katolíci),⁵⁹⁸ v letech 1927-1928 se to týká jen 15 dětí⁵⁹⁹ a později nebyl zproštěn vyučování katolického náboženství již ani jeden žák. V porovnání s katolíky a dětmi bez vyznání tvořili členové českobratrské církve evangelické jen

⁵⁹⁷ Zpracováno podle: *Pamětní kniha školy vejprnické*, s. 3, 12, 18, 24, 36, 67, 73, 84.

⁵⁹⁸ *Pamětní kniha školy vejprnické*, s. 3.

⁵⁹⁹ Tamtéž, s. 8.

zlomek celkového počtu žactva, růst (či pokles) jejich řad mohlo ovlivnit přistěhování (či odstěhování) pouze jediné rodiny věřících. Římskokatolické náboženství vyučoval (jak již bylo psáno) vejprnický farář Josef Štefek, ovšem kvůli výuce českobratrského evangelického náboženství musel do Vejprnic vždy někdo dojíždět, např. František Hašek, diakon z Nýřan.⁶⁰⁰

Osnovy na vejprnické obecné škole byly v prosinci 1932 obohaceny o výuku němčiny (výuka cizího jazyka nebyla za 1. republiky povinná), do které se mohly přihlásit děti z IV. a V. třídy.⁶⁰¹ Němčina se vyučovala třikrát týdně, počet žáků na těchto hodinách byl proměnlivý, zpravidla přesahoval 50% (tedy 50% všech školáků ve IV. a V. třídě), ovšem výjimkou nebylo ani 75% zastoupení.⁶⁰²

Jak ale vypadal učitelský sbor ve vejprnické obecné škole? Zjistit jeho genderové složení není jednoduché, jelikož probíhala častá fluktuace kantorů (zvláště u pedagogů, kteří nebyli třídními učiteli). Jako vzorek však mohou posloužit právě třídní učitelé v jednotlivých školních letech. Byly případy, kdy v pozici třídních pedagogů převažují ženy (např. v letech 1928-1929 byl poměr 2:4 pro ženy⁶⁰³), anebo muži (např. ve školním roce 1935-1936 byl poměr 4:2 pro muže⁶⁰⁴), ale obvykle byl počet mužů a žen vyrovnán, tedy 3:3 (šest třídních učitelů, pět tříd plus pro IV. třídu).⁶⁰⁵

Učitelé ovšem působili i mimo školu, neměli totiž šířit vzdělanost a osvětu pouze mezi žáky, nýbrž i mezi ostatním obyvatelstvem v obci.⁶⁰⁶ Představitelem takového typu pedagoga ve Vejprnicích byl František Lohr, který byl předsedou místního odboru Národní jednoty pošumavské⁶⁰⁷ a místní osvětové komise.⁶⁰⁸ Oba spolky dávaly velký důraz na přednáškovou činnost a snažily se lid informovat o různých tématech (od historie, přes hospodářství až po kulturu). František Lohr byl navíc starostou Kampeličky Vejprnice (založené v roce 1927) a mnohdy organizoval společenské akce ve Vejprnicích (dobré organizační schopnosti nejspíše představovaly jeho největší přednost). V červenci 1932 byl tento pedagog z vejprnické školy

⁶⁰⁰ Pamětní kniha školy vejprnické, s. 74.

⁶⁰¹ Tamtéž, s. 41.

⁶⁰² Tamtéž, s. 67-68, 73-74 a 84-85.

⁶⁰³ Tamtéž, s. 12.

⁶⁰⁴ Tamtéž, s. 62.

⁶⁰⁵ Tamtéž, s. 24, 29, 68.

⁶⁰⁶ POKORNÝ, Jiří. *Lidová výchova na přelomu 19. a 20. století*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2003. [dále jen POKORNÝ, Jiří. *Lidová výchova na přelomu 19. a 20. století*] s. 80.

⁶⁰⁷ Státní okresní archiv Plzeň-sever, *Archiv obce Vejprnice [1841]-1945 (1954)*, i. č. 67, *Spolkové záležitosti – Místní odbor Národní jednoty pošumavské*, č. ev. jed. N 8. [dále jen *Spolkové záležitosti – Místní odbor Národní jednoty pošumavské*] s. 170.

⁶⁰⁸ *Činnost místní osvětové komise, komitétu pro postavení pomníku Mistra Jana Husa a komitétu pro stavbu pomníku padlým*, s. 1.

odvolán, aby se posléze stal řídícím učitelem v sousední Tlučné.⁶⁰⁹ To mu však ve společenské činnosti ve Vejprnicích nebránilo, později byl dokonce jmenován předsedou místní letopisecké komise.⁶¹⁰

V rámci školy (i celé obce) působila již několikrát připomenutá místní školní rada. Jejím úkolem byl dohled nad řádným fungováním školy, docházkou (a stavem) žactva, plněním platných předpisů i stavem školní budovy. Spravovala též školní pozemky, inventář a finance. Byla volena na čtyřleté období, jejími členy mohlo být 2-5 zástupců učitelstva (volili si sami učitelé, ve Vejprnicích tři zástupci) a dvojnásobný počet zástupců občanstva (volilo obecní zastupitelstvo, ve Vejprnicích šest zástupců a tři náhradníci).⁶¹¹ Velmi aktivní byl v roli předsedy místní školní rady (kterou vykonával od konce roku 1930⁶¹²) horník Josef Peš (člen sociální demokracie), jenž v obecním zastupitelstvu mnohokrát propagoval zájmy školy (dar onoho obecního pozemku na stromovou školku atd.), i proto byl zván *velkým přítelem školy*.⁶¹³

1.10.1.2 Nemoc, hlad a nedostatek

Vejprnickou školou se v rozmezí let 1926-1939 prohnala nejedna epidemie chřipky, spály či záškrtu, u nichž bohužel nebylo úmrtí žáků výjimkou. Frekvence těchto jevů byla daleko četnější, nežli dnes, pouze ve školních letech 1929-1930, 1933-1934 a 1935-1936 neproběhla rozsáhlejší nákaza mládeže.

Nejobvyklejším typem onemocnění byla chřipka, spála a spalničky, jejichž průběh je sice nepříjemný, ovšem nekončival tragicky. V roce 1927 proběhla jedna z těchto malých epidemií následovně: *V měsíci květnu a červnu rozšířily se mezi školní mládeží spalničky a v několika případech i spála. Případy úmrtí se neobjevily, jen 3 děti léčeny byly v nemocnici v Plzni. Ostatní ponechány byly v domácím ošetřování.*⁶¹⁴ Takovýto relativně mírný vývoj měla onemocnění mezi žactvem až do školního roku 1932-1933, kdy se rozmohla epidemie záškrtu, jejíž obětí se staly celkem tři děti (dvě žačky I. třídy a jeden žák II. třídy).⁶¹⁵ Škola musela být na dva týdny uzavřena, a i když záškrt v druhém školním pololetí mizel, nahradily jej další nemoci, takže můžeme uvedený

⁶⁰⁹ *Pamětní kniha školy vejprnické*, s. 36.

⁶¹⁰ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 6.

⁶¹¹ DĚDINA, Václav. *Československá vlastivěda*, s. 68.

⁶¹² *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1925-35*, s. 188.

⁶¹³ *Pamětní kniha školy vejprnické*, s. 53.

⁶¹⁴ Tamtéž, s. 5.

⁶¹⁵ Tamtéž, s. 38-39.

školní rok považovat vůbec za nejhorší, co se výskytu onemocnění týče: *Zdravotní stav dítek byl letošního roku špatný. Na podzim se velice rozšířila nakažlivá choroba záškrty, na níž 3 školní děti zemřely. 14 dní byla škola z nařízení lékaře uzavřena. Tato zákeřná choroba trvala až do jara, kdy se zase mezi dětmi rozšířily spalničky, chřipka, příušnice a angína.*⁶¹⁶ Pohřbu žáka obecné školy se obvykle zúčastnily děti všech tříd společně s učitelstvem, v tomto případě se však pietní akt kvůli možnosti další nákazy omezil pouze na věnování vzpomínky zemřelým.⁶¹⁷ V následujících letech naštěstí nedošlo k podobně vysokým ztrátám na dětských životech, četné absence z důvodu nemoci ale učitele trápily i nadále, např. ve školním roce 1934-1935 „řádily“ spalničky, jež postihly skoro 50% žactva.⁶¹⁸

Proti četnosti infekčních nemocí a jejich smrtelnosti se bojovalo dvěma způsoby: osvětou a očkováním. V případě osvěty spolupracoval vejprnický učitelský sbor především s organizací Československého červeného kříže a místní osvětovou komisí, tématem přednášek býval nebezpečný záškrty.⁶¹⁹ Daleko účinnější byla ovšem pochopitelně prevence v podobě očkování, které se konalo buď přímo v obecné škole, nebo v Plzni. Ve školních letech 1935-1936 bylo takto očkováno 106 školáků proti záškrty,⁶²⁰ v následujícím školním roce podstoupilo tutéž proceduru 44 vejprnických dětí, a obvodní lékař navíc provedl i očkování (sedmiletých a čtrnáctiletých žáků) proti neštovicím.⁶²¹ V rámci očkování probíhaly i lékařské prohlídky, doktoři se zaměřovali zvláště na příznaky zduření štítné žlázy (tzv. struma, příčinou onemocnění býval nejčastěji nedostatek jódu). Očkovací kampaň na vejprnické obecné škole nakonec slavila úspěch, ve školním roce 1937-1938 bylo proti záškrty očkováno dalších 76 dětí, *takže skoro všechny děti jsou již proti záškrty očkovány.*⁶²² Vzhledem k hojným návštěvám lékařů ve vejprnické škole (a nejenom tam) není udivující, že místní obecní zastupitelstvo požádalo okresní úřad v Plzni o přidělení obvodního lékaře se sídlem ve Vejprnicích,⁶²³ odpověď okresního úřadu se mi nepodařilo dohledat, avšak jedno je jisté: ve Vejprnicích nebyl až do konce 1. republiky obvodní lékař ustanoven.

⁶¹⁶ *Pamětní kniha školy vejprnické*, s. 44.

⁶¹⁷ *Tamtéž*, s. 39.

⁶¹⁸ *Tamtéž*, s. 59.

⁶¹⁹ *Tamtéž*, s. 10 a 43.

⁶²⁰ *Tamtéž*, s. 65.

⁶²¹ *Tamtéž*, s. 71.

⁶²² *Tamtéž*, s. 82.

⁶²³ *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1935-38*, s. 13.

Ohledně zdravotní péče nemohou být opomenuty ozdravné pobyty žáků. Počet dětí při těchto výletech velmi kolísal, pohyboval se mezi 10-50 školáky ročně.⁶²⁴ Děti vypravovaly hlavně Škodovy závody (potomci škodováckých dělníků ve Vejprnicích) a Svaz čsl. horníků Vejprnice (potomci horníků ve Vejprnicích). Ozdravné pobyty směřovaly obvykle do jižních částí západních Čech, do okolí Klatov, Sušice a Horažďovic, raritou bývala výprava na Slovensko.⁶²⁵ Jako ukázkový příklad poslouží výlet 21 hornických dětí (organizace se tedy ujal Svaz čsl. horníků Vejprnice) o letních prázdninách 1925 do Újezdu u Klatov (též Újezd u Plánice, Svaz čsl. horníků tam měl feriální osadu). Následující citace ozřejmí účel a souvislosti tohoto ozdravného pobytu, ale i jemu podobných: *Pobyt dětí v ozdravovně byl velice dobrý neb dítky byli* (správně má být byly – pozn. aut.) *náležitě stravovány a ošetřeny dle vypracování řídícího učitele Falce a též samotnými dítkami. Pobyt dětí byl ponejvíce vycházkový do pamětných míst v okolí Klatov. 30tého srpna výprava přijela zpět bez všelijakých nehod s uspokojením rodičů neb dítkám přibylo průměrně na váze 1kg dle váhy než jeli* (správně má být jely – pozn. aut.) *do ozdravovny... usneseno poděkovat učitelskému sboru ve Vejprnicích, zvláště p. učiteli řídícímu Falcovi a slečně učitelce Ulrichové za dobrý dozor v ozdravovně, což bylo chvalitebné.*⁶²⁶ Rodiče si tudíž od ozdravného pobytu slibovali zlepšení zdraví jejich dětí, ovšem i jistou dávku osvěty (v podobě navštívení památných míst). Spolupráce mezi učiteli a obecními spolky (která se ani zdaleka neomezovala pouze na ozdravné pobyty) bývala korektní, pokud se v nemnohých případech vejprničtí učitelé odmítli na některé z akcí účastnit, hledala se učitelská náhrada v Plzni.⁶²⁷

Na uvedené citaci může zaujmout výslovné zmínění nabytí váhy, které však není v textu náhodou. Sytost a hlad hrály v rámci obecné školy nemalou úlohu. Ideálním příkladem jsou stravovací akce, ve Vejprnicích šlo zejména o tzv. mléčné akce, při nichž se svařovalo a následně rozdávalo mléko vejprnickým školákům. První mléčná akce se udála ve školním roce 1929-1930 (v březnu a dubnu, později probíhala na přelomu roku kalendářního) a pravidelně se opakovala v dalších školních letech. Výdaje na tyto stravovací akce jsou zajímavým ukazatelem:

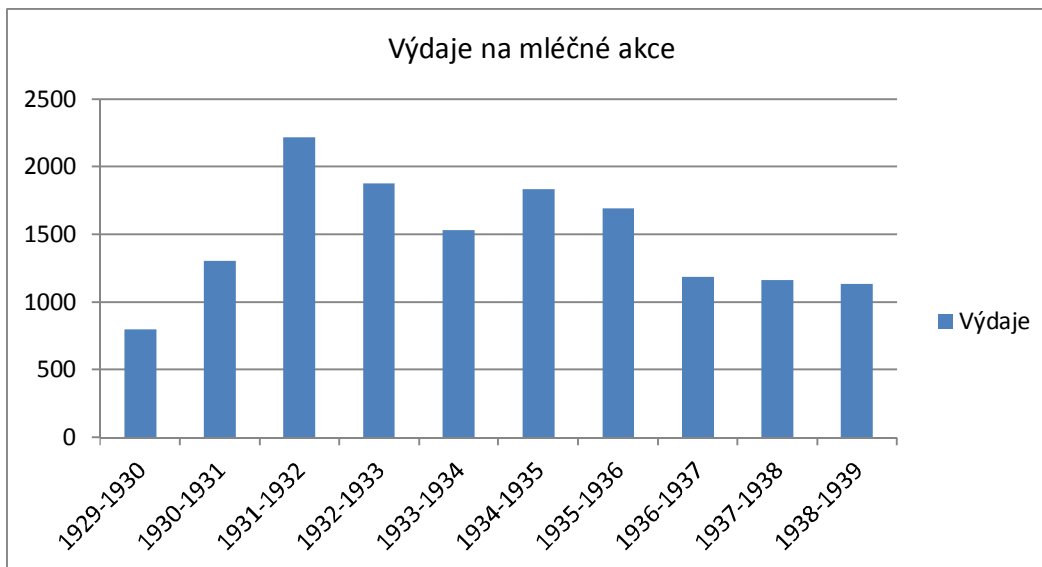
⁶²⁴ *Pamětní kniha školy vejprnické*, s. 59 a 71.

⁶²⁵ Tamtéž.

⁶²⁶ *Svaz československých horníků – místní skupina Vejprnice*, s. 14 a 15.

⁶²⁷ Tamtéž, s. 115.

Graf č. 9: Výdaje na mléčné akce ve školních letech 1929-1930 až 1938-1939.⁶²⁸

První stravovací akce stála 795,60 Kč, v době Velké hospodářské krize došlo k rychlému nárůstu výdajů za výdej svařeného mléka (nejvíce se prodražil školní rok 1931-1932, kdy se za mléčnou akci musela zaplatit 2217 Kč), aby posléze následovalo pozvolné snížení, které se v posledních školních letech ustálilo na částce 1100-1200 Kč. Pokles nákladů po školním roce 1931-1932 se nedá připsat pouze zlepšování hospodářské situace, ale i jednoduchému faktu, že se od roku 1934 dávalo jednotlivým dětem 1/5 l, namísto dřívější 1/4 l mléka denně. Největším donátorem (a iniciátorem) bezplatného výdeje svařeného mléka byla Okresní péče o mládež v Plzni (od května 1931 měla v obci svého dozorce, jehož úkolem bylo vyhledávat děti vyžadující sociální pomoc a kontrolovat správného užívání vynaložených prostředků⁶²⁹), přičemž první dvě mléčné akce zaplatil tento institut sám. Jak ale výdaje rostly, přestávala být Okresní péče o mládež v Plzni schopná hradit mléčné akce sama. Stále sice zůstávala hlavním dárce finančních zdrojů, ovšem nezanedbatelná část (nejdříve čtvrt, poté polovina výdajů) musela pocházet z Vejprnic. Učitelský sbor na to reagoval organizací sbírek ve prospěch této stravovací akce, při nichž se zpravidla vybralo 300-400 Kč.⁶³⁰ To však rovněž nestačilo, načež se škola musela spolehnout na dary, jež pocházely od jednotlivců, firem a především spolků (a jiných vejprnických organizací). Jména dárců jsou každý školní rok jiná, nicméně existovaly některé spolky, jež přispívaly konstantně,

⁶²⁸ Zpracováno podle: *Pamětní kniha školy vejprnické*, s. 21, 26, 33, 41, 51, 58, 65, 71, 82 a 89.

⁶²⁹ *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1925-35*, s. 216.

⁶³⁰ *Pamětní kniha školy vejprnické*, s. 40, 59.

jednalo se o Národní jednotu pošumavskou (místní odbor Vejprnice), Agitační kroužek žen a Kampeličku Vejprnice.

Nákladnost ale nebyla to jediné, co se během těchto akcí měnilo, patrného vývoje doznal i jejich účel. Při pořádání první mléčné akce se psalo toto: *Podělováno bylo chudší, podvýživou trpící a chudokrevné žactvo.*⁶³¹ Je zde znát sociální hledisko, ovšem není zde ani zmínka o nezaměstnanosti, zatímco ve školním roce 1931-1932 bylo svařené mléko určené *většinou pro děti nezaměstnaných.*⁶³² Zde by mohla být vznesena oprávněná otázka: K čemu vůbec celé mléčné akce byly, vždyť na jak dlouho se mohlo dítě výše uvedeným množstvím mléka nasytit? Význam mléčných akcí však tkvěl v něčem jiném, nezaměstnaní lidé měli totiž jednotvárnou a nekvalitní stravu, jejíž dlouhodobá konzumace si u dětí vybírala svou daň. Podáváním svařeného mléka si tedy školák měl doplnit obsah bílkovin, tuků a vápníku ve svém těle.

Vedle mléčných akcí organizovala Okresní péče o mládež v Plzni i ošacovací akce, při nichž byly obdarovány ty nejchudší děti oblečením a botami (počet obdarovaných nikdy nepřesáhl číslo 20), na rozdíl od mléčných akcí nebylo ošacování tolik nákladné. Skutečným časem dáreků však byly (a jsou) Vánoce, na financování dáreků se vedle okresní péče o mládež podílela celá řada vejprnických spolků, od těch politických (sociální demokracie), přes kulturní (dramatický spolek Havlíček), tělocvičné (Dělnická tělocvičná jednota), až po zmíněný Svaz čsl. horníků Vejprnice⁶³³ a Národní jednotu pošumavskou.⁶³⁴

Obecné škole ve Vejprnicích ale chodily dary různé povahy po celý rok, někdy pocházely mimo Vejprnice (např. fotografie a sešity od státního nakladatelství v Praze), ovšem převážná část měla původce právě v místní vesnici a jejím okolí (daleko více přitom vynikají dary jednotlivců nad dary od institucí a spolků). Vypisovat zde všechny dary a příspěvky, které obecná škola za 1. Československé republiky dostala, by bylo nesmírně zdlouhavé, proto bude uvedeno jen několik příkladů.

Finanční dary nebyvaly tak časté, udělovala je již mnohokrát jmenovaná Národní jednotu pošumavská ze svých společenských akcí (např. staročeských poutí a plesů), případně vejprnické obecní zastupitelstvo.⁶³⁵ U hmotných darů převládají učební pomůcky (ať již jakéhokoliv rázu),

⁶³¹ *Pamětní kniha školy vejprnické*, s. 21.

⁶³² *Tamtéž*, s. 33.

⁶³³ *Svaz československých horníků – místní skupina Vejprnice*, s. 36.

⁶³⁴ Státní okresní archiv Plzeň-sever, *Archiv obce Vejprnice [1841]-1945 (1954)*, i. č. 67, *Spolkové záležitosti – Dramatický spolek Havlíček*, č. ev. jed. N 8. [dále jen *Spolkové záležitosti – Dramatický spolek Havlíček*] s. 164.

⁶³⁵ *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1925-35*, s. 28.

např. ve školním roce 1929-1930 daroval Josef Hnát (občan z Vejprnic) *sbírku papírových peněz z doby před a poválečné cizích států i republ. československé*, a pan Karel Kašpar (taktéž občan Vejprnic) *daroval škole sovu obecnou, která byla pro školu vycpána náklad. 20 Kč* (podobné dary byly více než běžné).⁶³⁶ Samotné učitelstvo se v tomto nenechalo zahanbit, také ono darovalo i zhotovovalo nové věci do své školy, v předešle uvedeném školním roce vyrobil řídící učitel Josef Falc *zdarma lišty k osmi obrazům, měřická tělesa, kužel a komolý kužel, model rumpálu, dva klíny a věšák na mapy*.⁶³⁷

1.10.1.3 Výdělečné akce, přednášky a výlety

Škola ale věci nejen dostávala, nýbrž si na ně i vydělávala. Při získávání vlastních finančních prostředků se naskýtal dvě možnosti: sbírka a vlastními silami organizovaná akce (i při nich sice mohl být příspěvek dobrovolný, ovšem účastník byl odměněn nějakým programem či výtvozem). U sbírek je zajímavé, že si škola jejich výtěžek skoro nikdy neponechávala (nepočítáme-li sbírky na mléčnou akci), posílala jej tedy mimo Vejprnice. Nejčastějším příjemcem takto získaných peněz byla Česká zemská komise pro péči o mládež v Praze, jíž se zasílal výtěžek sbírky z celého školního roku (např. 1929-1930 to bylo 223 Kč, 1935-1936 461,20 Kč a 1937-1939 176,85 Kč atd.⁶³⁸). Ve prospěch České zemské komise býval zasílán i zisk ze slavnosti tzv. Dětského dne, kupříkladu roku 1927 proběhla tato slavnost 12. června a Česká zemská komise za ni utřžila 203 Kč.⁶³⁹ Další sbírkou, která mívala tendenci se opakovat, byla sbírka při Památce zesnulých (Dušičky, probíhala na hřbitově), jejíž výtěžek byl pro změnu zasílán Okresní péči o mládež v Plzni (např. v roce 1931 se jednalo o 156,70 Kč).⁶⁴⁰ Zbývající sbírky byly nahodilé a měly všelijaký účel, třeba 1. dubna 1929 vykonalo žactvo obecné školy sbírku ve prospěch Čsl. červeného kříže a Masarykovy ligy proti tuberkulóze, vybráno bylo 219 Kč.⁶⁴¹

Pak zde byly ony školou pořádané akce (školní akademie, často organizovány v rámci oslav, např. 28. října), při nichž žactvo recitovalo básně, hrálo malé divadelní hry, tančilo, zpívalo a prodávalo své výtvozy (výkresy, sešity, jednoduché výrobky). Zmíněné aktivity mohly být odděleny

⁶³⁶ *Pamětní kniha školy vejprnické*, s. 22.

⁶³⁷ Tamtéž.

⁶³⁸ Tamtéž, s. 22, 66 a 83.

⁶³⁹ Tamtéž, s. 6.

⁶⁴⁰ Tamtéž, s. 31.

⁶⁴¹ Tamtéž, s. 11.

(žáci se tedy zaměřili pouze na jednu činnost), ale obvykle se za vystoupení střídaly a divák tak zhlédl rozmanité představení. Pěkným příkladem je školní akademie z 26. května 1938, kdy žáci zpívali (sborový zpěv „My jsme děti republiky“), prováděli dramatizaci písní („Já do lesa nepojedu“, „Já husárek malý“), recitovali básně a tancovali v krojích.⁶⁴² Výtěžek školních akademií velmi kolísal, záleželo na tom, co škola nabídla. Pokud se jednalo o pouhou výstavku dětských výrobků, nebyla tržba tak velká (např. v červnu 1935 tak škola získala 330 Kč⁶⁴³), lepších výsledků dosahovalo divadelní představení (např. v březnu 1934 díky hře „Krakonošova medicína“ utržil školní fond 418,25 Kč⁶⁴⁴), avšak nejvyšších zisků dosahovaly různorodé inscenace, ta z 26. května 1938 měla čistý výnos 1000 Kč (někdy bývala hranice jednoho tisíce i překročena, v červnu 1929 byla tržba 1410,80 Kč). Škola ukládala zisky do školního fondu a kupovala za ně to, co uznala za vhodné. Díky školní akademii z roku 1929 *pořízena byla skříň do kabinetu za 700 Kč, 15 obrazů k vyučování, elektr. zvonek, magnet. tyč, nůžky na stříhání keřů, rašple na dřevo, průmyslová mapa čsl. republiky za 667 Kč 25 h*,⁶⁴⁵ výnos 1000 Kč z květnového představení 1938 byl dán na koupi školního rádia. Samotné školní akademie se odehrávaly převážně ve školní budově, v sále biografu nebo v některém z vejpnických hostinců.⁶⁴⁶

Přednášky a oslavy ve vejpnické obecné škole mohly mít celospolečenský charakter či se týkaly jen školy a jejího žactva, v těchto odstavcích bude pochopitelně brán zřetel spíše na školské prostředí (kde měly oslavy silně vzdělávací ráz, ve zbytku vesnice tomu tak být nemuselo). Glorifikované události a osoby v obecné škole můžeme dělit podle toho, jak četně se během celého období připomínaly. V tomto ohledu bude kralovat oslava 28. října a narozeniny Tomáše Garrigua Masaryka (od roku 1936 i narozeniny Edvarda Beneše), ty byly slaveny každoročně. Jejich průběh měl podobný ráz, škola se vyzdobila (vyvěšením státní vlajky a praporem v zemských barvách, v oknech budovy vlály malé praporky atd.⁶⁴⁷), děti recitovaly básně, zpívaly (státní hymnu a též píseň „Ktož jsú boží bojovníci“⁶⁴⁸) a nezřídka se uskutečnilo i menší divadelní vystoupení. Jistá variabilita mohla nastat jen u přednášek, to se týkalo hlavně 28. října, při němž se obvykle dával

⁶⁴² *Pamětní kniha školy vejpnické*, s. 81.

⁶⁴³ *Tamtéž*, s. 61.

⁶⁴⁴ *Tamtéž*, s. 49-50.

⁶⁴⁵ *Tamtéž*, s. 16.

⁶⁴⁶ *Pamětní kniha obce Vejpnické*, s. 77.

⁶⁴⁷ *Tamtéž*, s. 31.

⁶⁴⁸ *Pamětní kniha školy vejpnické*, s. 4.

důraz na domácí i zahraniční odboj, avšak občas se daleko více mluvilo o Slovensku a Martinské deklaraci z 30. října 1918.⁶⁴⁹

Mezi další hojně připomínané osobnosti a události by se řadili Jan Hus, Jan Žižka z Trocnova, bitva na Bílé hoře, poprava českých „pánů“ na Staroměstském náměstí roku 1621, Jan Ámos Komenský, za 1. republiky působící sociálně demokratický politik Gustav Habrman (zastával post ministra školství a národní osvěty 1918-1920 a ministra sociální péče 1921-1925) a snad ještě svátek matek.⁶⁵⁰

Zbylé oslavy byly povětšinou vázány na důležité výročí (třebaže to nemuselo být pravidlem) a těžko by se za 1. republiky hledalo významnější výročí, nežli dovršení jednoho tisíce let od smrti sv. Václava 28. září 1929 (dříve se všeobecně přijímalo, že tento světec zahynul v roce 929, zatímco dnešní historikové se spíše kloní k roku 935). V poslední vyučovací den před 28. zářím bylo *důstojným způsobem ve všech třídách vzpomenuo osoby sv. Václava, jeho významu pro vnitřní i vnější poměry tehdejšího českého státu, jeho významu pro národní kulturu a významu tradice svatováclavské pro politický i kulturní život národa.*⁶⁵¹ Takto bylo vzpomenuo i na Jana Neruda u příležitosti stého výročí jeho narození roku 1934, na patnáctileté výročí úmrtí Milana Rastislava Štefánika (též v roce 1934), na dvacáté výročí smrti básníka Jaroslava Vrchlického atd.⁶⁵²

V menší míře se přednášelo i o zahraničních osobnostech a událostech. Tématem na pomezí domácího a cizího byli Češi a Slováci v zahraničí, při příležitosti oslav 28. října 1935 *bylo vzpomenuo 3 milionů zahraničních Čechů a Slováků,*⁶⁵³ *s nimiž nás stále váže pouto krve, bratrství a lásky.*⁶⁵⁴ Ze zahraničních umělců je třeba jmenovat ruského spisovatele Alexandra Sergejeviče Puškina, jehož památce byla vzdána čest při stém výročí jeho úmrtí (10. února 1937).⁶⁵⁵ Nejvíce se ale upomínalo na Jugoslávské království. V říjnu 1934 zahynul v důsledku spáchaného atentátu jugoslávský král Alexandr I. (v pramenu je zván Alexandrem Sjednotitelem), v den jeho pohřbu (18. října) byly děti nižších ročníků propuštěny domů, u žáků vyšších tříd probíhala následující přednáška: *Ve vyšších třídách vylíčena byla hrdinná povaha králova i národa. Bylo promluveno o heroických bojích v minulosti, o osvobození národa jugoslávského a konečně o vřelém přátelství*

⁶⁴⁹ *Pamětní kniha školy vejprnické*, s. 69.

⁶⁵⁰ Tamtéž s. 63-65, 70.

⁶⁵¹ Tamtéž, s. 20.

⁶⁵² Tamtéž, s. 42 a 50.

⁶⁵³ Ze zápisu není jasně zřetelné, je-li psáno *Čechů a Slováků* nebo *Čechů-Slováků*. Vzhledem k pravopisu pisatele (viz. slovo *váže* ve stejné větě), i tomu, že i v jiných pramenech se píše o Češích a Slovácích (a nikoliv o Čechoslovácích) jsem zvolil první variantu.

⁶⁵⁴ *Pamětní kniha školy vejprnické*, s. 64.

⁶⁵⁵ Tamtéž, s. 70.

obou národů.⁶⁵⁶ Na smrt jugoslávského krále Alexandra I. a sjednocení „jugoslávského“ národa se vzpomínalo i v dalších letech.⁶⁵⁷

Výlety vejprnických školáků směřovaly převážně do blízkého okolí, velké oblíbenosti se těšil Starý Plzenec, zámek Kozel, hrad Radyně a zřícenina hradu Buben.⁶⁵⁸ Hojně byla navštěvována i Plzeň, učitelský sbor zpravidla vycházku nějak tematicky pojál, a tak se jednou navštívily plzeňské lázně a sociální ústavy, podruhé dělostřelecké kasárny a potřetí zoologická zahrada atd.⁶⁵⁹ Vejprnické děti ale jezdily i dále od Plzně, do Mariánských Lázní a především do Lán u Kladna, kde byla pohřbena Charlotta Garrigue-Masaryková a v září 1937 i její choť Tomáš Garrigue Masaryk.⁶⁶⁰

1.10.2 Školní vzdělávání mimo obecní školu

Po absolvování vejprnické obecné školy začala většina dětí navštěvovat měšťanské školy v Plzni. Jejich počet nebyl zanedbatelný, v červenci 1936 přišel na obecní zastupitelstvo přípis plzeňské školní rady, jenž oznamoval, že měšťanské školy v Plzni navštěvuje 146 dětí z Vejprnic a Nové Hospody.⁶⁶¹ To znamenalo i finanční zátěž, jelikož Plzeň tímto požadovala roční příspěvek 50 Kč za každého takto dojíždějícího školáka (z rozhodnutí obecního zastupitelstva měli tento příspěvek zaplatit za své děti rodiče).⁶⁶²

Alternativní řešení nabízely tzv. újezdní měšťanské školy (zákon o újezdních městských školách byl schválen v prosinci 1935). Ty měly plnit úlohu měšťanských škol na venkově, v jejich rámci byl zřízen školní újezd (tvořen několika obcemi), v němž se újezdní měšťanská škola nalézala v jedné (buď v největší či nejlépe situované obci) z těchto obcí a zbylé tam posílaly své žáky. Na spravování újezdní měšťanské školy se podílely všechny obce náležející do školního újezdu. Na Plzeňsku byl o školu tohoto typu zájem, Křimice již z kraje roku 1936 uspořádaly schůzi, v níž požadovaly zřízení újezdní měšťanské školy ve své obci. V takto zřízeném školním újezdu by pak vedle Křimic byly zastoupeny i Malesice, Radčice, Vochov a Vejprnice. Vejprničtí zástupci s tím

⁶⁵⁶ *Pamětní kniha školy vejprnické*, s. 57.

⁶⁵⁷ *Tamtéž*, s. 63 a 70.

⁶⁵⁸ *Tamtéž*, s. 5, 52 a 59.

⁶⁵⁹ *Tamtéž*, s. 43, 65-66.

⁶⁶⁰ *Tamtéž*, s. 10, 43 a 52.

⁶⁶¹ *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1935-38*, s. 10.

⁶⁶² *Tamtéž*, s. 11.

ovšem nesouhlasili a sebevědomě argumentovali pro zřízení újezdní měšťanské školy ve Vejprnicích: *Trvají též zástupci obce Vejprnické by újezd měšťanské školy byl přiznán obci Vejprnice k čemuž uvádějí zásadní a plně pravdivé důvody, které jsou obsaženy v žádosti* (po schůzi v Křimicích Vejprnice promptně zaslaly okresnímu školnímu výboru svoji žádost o újezdní měšťanskou školu – pozn. aut.), *jako o počtu žactva, kde jest obce Vejprnice počtem nejsilnější a za druhé jest pravým střediskem počítaje s osadou Novou Hospodou.*⁶⁶³

Po tomto rozhodnutí obecního zastupitelstva uspořádala vejprnická školní rada schůzi občanstva s názvem „Měšťanská škola všem“, kde byl občanům vysvětlen účel újezdní měšťanské školy, jejímuž ustanovení v obci vyslovili vejprničtí občané podporu. Příslušným institucím byla zaslána rezoluce, *aby při zřizování školních újezdů bylo v prvé řadě pamatováno na Vejprnice.*⁶⁶⁴ Přes všechnu snahu však nebyla ve Vejprnicích újezdní měšťanská škola zřízena a na osmitřídni (v té době už základní školu) si obec musela počkat až do roku 1961.

Po zakončení čtyř povinných tříd obecné školy odcházela majorita vejprnických dětí na měšťanské školy, některé ale docházely i do plzeňských gymnázií. Nešlo o nijak závratná čísla, např. podle *Pamětní knihy školy vejprnické* studovalo ve školním roce 1932-1933 na těchto institutech jen osm dětí.⁶⁶⁵ Bývali to *vesměs hoši*,⁶⁶⁶ ale některé žáčky z Vejprnic navštěvovaly dívčí gymnázia.⁶⁶⁷ Nízké zastoupení vejprnických dětí na gymnáziích se dá vysvětlit jednak jiným přístupem k těmto školám (nebyly zdaleka tak masovou záležitostí) i jednoduchým faktem, že ve Vejprnicích jasně převažovaly manuální profese a potomci obvykle mívali stejné (či alespoň podobné) zaměstnání a sociální postavení jako jejich rodiče (dražší vzdělávání na gymnáziu se jim ani nevyplatilo). Na měšťanské školy docházely hlavně děti nižších středních a nižších vrstev (hůře postavené úřednictvo, dělníci atd.),⁶⁶⁸ příklad Vejprnic to jen potvrzuje.

Děti však nebyly jedinou skupinou v obci, která se chtěla vzdělávat. Brzy po ukončení 1. světové války byla v Plzni založena Lidová univerzita Husova,⁶⁶⁹ z Vejprnic do ní chodívali především dělníci.⁶⁷⁰ Vejprničtí zemědělci zase navštěvovali plzeňské hospodářské školy,

⁶⁶³ *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1935-38*, s. 7-8.

⁶⁶⁴ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 103.

⁶⁶⁵ *Pamětní kniha školy vejprnické*, s. 36.

⁶⁶⁶ *Tamtéž*, s. 29.

⁶⁶⁷ *Tamtéž*, s. 3.

⁶⁶⁸ HOLUBEC, Stanislav. *Lidé periferie: sociální postavení a každodennost pražského dělnictva v meziválečné době*, s. 233.

⁶⁶⁹ POKORNÝ, Jiří. *Lidová výchova na přelomu 19. a 20. století*, s. 137.

⁶⁷⁰ *Kronika obce Vejprnice*, s. 125.

výjimečně i Vyšší hospodářskou školu.⁶⁷¹ Po smrti Gustava Habrmana (v březnu 1932) byla pro plzeňskou župu vytvořena Habrmanova škola, kde se vyučovala zvláště hospodářská a sociální tematika. Tato Habrmanova škola se dělila na vyšší (městský, Plzeň) a nižší (venkovský) stupeň, jejím členem byl prokazatelně Svaz čsl. horníků ve Vejprnicích (členství místní skupiny kovářů není kvůli absenci pramenů možné s určitostí doložit, ale jeví se pravděpodobným).⁶⁷² Plzeň tak svým venkovským oblastem nabízela úctyhodné možnosti v oblasti vzdělávání a osvětová činnost se na vesnicích příznivě vyvíjela (čímž Plzeňsko do jisté míry vybočovalo z tehdejšího Československa⁶⁷³), i proto je v *Kronice obce Vejprnice* s uspokojením psáno: *Zájem o vzdělání se v posledních letech utěšeně rozvíjí.*⁶⁷⁴

1.11 Knihovny a knižní kultura

Knihy a knihovny hrály svoji společenskou roli v českých zemích již od středověku, jejich význam však ke konci 19. století rostl. Zvyšovaly se nároky na všeobecnou informovanost, gramotnost, zvládnutí nových pracovních poměrů, výplň volného času a v neposlední řadě měla „česká kniha“ i své národnostní poslání.

V 19. století byly ve Vejprnicích založeny knihovny dvě, tou první byla knihovna školní (její založení spadá nejspíše těsně před rok 1880⁶⁷⁵), tou druhou spolková knihovna Čtenářsko-hospodářské besedy. Vzhledem k tomu, že úplná gramotnost nebyla v této době samozřejmostí, scházeli se zájemci o čtení v jedné budově (např. v hostinci) a knihy se zde četly nahlas. Vedle knih se těšily velké popularitě i kalendáře, do nichž byly vepsány rozličné (zpravidla praktické) informace, a tak rovněž plnily osvětovou úlohu: *Kalendáře se kupovaly obyčejně na výročním martinském trhu v Plzni. Kupovaly je skoro výhradně ženy, které měly o četbu větší zájem než muži. Ženy měly zájem o povídky, muži o praktické rady pro hospodářství.*⁶⁷⁶

S rozvojem spolkové činnosti na počátku 20. století se rozvíjely i knihovny, protože si tyto organizace brzy vytvořily své spolkové knihovny, to platí o vejprnickém Sokolu, Dělnické tělocvičné jednotě, sociální demokracii, Svazu čsl. horníků atd. Vejprnická fara založila svoji

⁶⁷¹ *Kronika obce Vejprnice*, s. 125.

⁶⁷² *Svaz československých horníků – místní skupina Vejprnice*, s. 95.

⁶⁷³ POKORNÝ, Jiří. *Lidová výchova na přelomu 19. a 20. století*, s. 137.

⁶⁷⁴ *Kronika obce Vejprnice*, s. 125.

⁶⁷⁵ Tamtéž, s. 120.

⁶⁷⁶ Tamtéž, s. 122.

knihovnu v roce 1905, čítala přes 300 svazků a *obsahovala původní české knihy, povětšinou od katolických spisovatelů a spisy do češtiny přeložené, jako romány Verneovy a jiné.*⁶⁷⁷ Ve spolkové knihovně byly samozřejmě přítomny knihy jako takové (např. Sokol měl celé souborné vydání knih Aloise Jiráska), ovšem daleko více se skladovaly spolkové časopisy/noviny (např. deník „Nová doba“, „Sokol“, hornické noviny „Na Zdar“, „Věstník kampeliček a záložen“ atd.), brožury a sešity, jejichž výhodou byla stručnost a aktuálnost, s níž referovaly zvláště o různých úkonech (tělocvičné jednoty mívaly krátké spisy nabádající k správnému cvičení), nových státních ustanoveních (např. o gentském systému podpor v nezaměstnanosti), o národnostních poměrech a hospodářské situaci v Československu (tyto brožury byly žádány hlavně za Velké hospodářské krize). Takovýto typ knihovny může reprezentovat knihovna Svazu čsl. horníků ve Vejprnicích, ve které bylo v únoru 1932 k vidění: 274 sešitů, 38 brožur a 29 knih.⁶⁷⁸

Spolkové knihovny bezpochyby vedly k větší informovanosti i vzdělanosti lidových vrstev, nebyly však prosty vážných nedostatků. Neexistovalo průběžné zásobování novými tituly (ať odbornými či zábavnými), kvalita jejich knih byla mnohdy pochybná a ideologicky jednostranná (potvrzovaly ideový směr spolku, nepolemizovaly) a přístup k nim měli pouze členové spolku. Je pravdou, že školní knihovna svým způsobem zastupovala dnešní obecní knihovnu, jelikož si z ní mohli půjčovat knihy i dospělí: *Školní knihovna zřízena byla sice pro žáky, ale sloužila hlavně za četbu dospělým.*⁶⁷⁹ Projevovalo se ale její kvantitativní i žánrové omezení. Bylo třeba vybudovat dobře zásobené a spravované knihovny, v kterých by byla zastoupena kvalitní literatura všeho druhu, ne jenom katolická, levicová či školní.

Československé ministerstvo školství a osvěty se konstitovalo v nově vzniklé republice na začátku listopadu 1918 a ještě v témže měsíci počalo pracovat na zákonu o veřejných obecních knihovnách, jež byl přijat v červenci 1919.⁶⁸⁰ Bylo rozhodnuto, že stát zřizování těchto knihoven obcím nakáže, obecní knihovny rovněž spadaly pod pravomoc zmíněného ministerstva, ovšem obcím byly ponechány pravomoci v otázce vnitřní správy a financí. Zákon měl nebývalý úspěch, ke konci 1. republiky bylo v Československu 9392 českých knihoven⁶⁸¹ (nepočítaje ty německé,

⁶⁷⁷ *Kronika obce Vejprnice*, s. 120-121.

⁶⁷⁸ *Svaz československých horníků – místní skupina Vejprnice*, s. 132.

⁶⁷⁹ *Kronika obce Vejprnice*, s. 120.

⁶⁸⁰ POKORNÝ, Jiří. *Lidová výchova na přelomu 19. a 20. století*, s. 217-218.

⁶⁸¹ *Tamtéž*, s. 218.

slovenské, maďarské, rusínské a polské), čímž byla vytvořena jedna z nejhustších sítí knihoven na světě.⁶⁸²

Do tohoto bouřlivého zakládání knihoven spadá i vznik vejprnické obecní knihovny v roce 1922. Jejím prvním knihovníkem se stal hodinář Eduard Ulrich.⁶⁸³ Početní stav knih byl v počátcích skromný, ovšem s postupujícími lety se vcelku rychle rozrůstal:

Tabulka č. 7: Počet knih ve vejprnické obecní knihovně ve vybraných letech.⁶⁸⁴

Rok	1922	1925	1927	1930	1932	1935	1938
Počet knih	247	698	824	1835	2229	3170	3330

S tabulky lze snadno vyčíst, že k opravdu mohutnému přílivu nových knih došlo mezi lety 1927-1935. V první řadě za to mohlo otevření pobočky vejprnické obecní knihovny na Nové Hospodě ke konci roku 1927 (všechny údaje o obecní knihovně po roce 1927 se tedy vztahují i na Novou Hospodu),⁶⁸⁵ nebyl to však jediný faktor, který stál za rozvojem obecní knihovny. Zdá se, že vejprnické obecní knihovně se právě kolem roku 1927 podařilo plně vstoupit do veřejného prostoru, v němž se z ní stala uznávaná instituce. To dokumentují počty čtenářů⁶⁸⁶ v jednotlivých letech:

Tabulka č. 8: Počet čtenářů ve vejprnické obecní knihovně ve vybraných letech.⁶⁸⁷

Rok	1923	1926	1927	1929	1931	1932	1935
Počet čtenářů	80	98	168	229	211	286	224

Na rozdíl od počtu knih mohutněla čtenářská obec již od roku 1926, v roce 1929 překonala hranici 200 čtenářů⁶⁸⁸ a posléze se pohybovala v pásmu 200-300 čtenářů za rok.

⁶⁸² POKORNÝ, Jiří. *Lidová výchova na přelomu 19. a 20. století*, s. 219.

⁶⁸³ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 45.

⁶⁸⁴ Zpracováno podle: *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 45, 62, 69, 81, 90, 99 a 114.

⁶⁸⁵ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 69-70.

⁶⁸⁶ I u rozšiřování čtenářské obce je samozřejmě nutno brát zřetel na zřízení pobočky na Nové Hospodě, ovšem vzestupnou tendenci u počtu čtenářů můžeme vysledovat už před rokem 1927. Nárůst čtenářstva po roce 1927 pak pochopitelně zapříčinili noví čtenáři jak z Nové Hospody, tak z Vejprnic.

⁶⁸⁷ Zpracováno podle: *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 52, 69, 78, 90 a 99. Údaje z let 1926 a 1931 pocházejí z: Státní okresní archiv Plzeň-sever, *Archiv obce Vejprnice [1841]-1945 (1954)*, i. č. 68, *Obecní knihovna – financování, umístění, zprávy o činnosti*, č. ev. jed. N 8. [dále jen *Obecní knihovna – financování, umístění, zprávy o činnosti*] s. 4 a 8.

⁶⁸⁸ Bohužel se mi nepodařilo dohledat počet čtenářů z roku 1928, kdy snad mohlo být už poprvé překonáno číslo 200.

Dalším ukazatelem o narůstajícím vlivu obecní knihovny jsou i dary knih. Ve svých počátcích se vejprnická obecní knihovna musela v oblasti pořizování nových knih spoléhat buď na finanční pomoc od obce, nebo na svou vlastní výtěžnou činnost, např. během roku 1926 přibylo v knihovně 37 knih a všechny byly zakoupeny.⁶⁸⁹ To ostře kontrastuje s rokem 1929, kdy knihovna získala 95 knih, z toho 72 darem (zbylé koupí).⁶⁹⁰ Tím není míněno, že by se obecní knihovna náhle obešla bez finanční výpomoci obce, vždyť donátorská činnost nemohla zajistit vše potřebné a ani nebývala vždy tak mohutná jako v roce 1929 (kupříkladu za rok 1931 se knihovna zvětšila o 99 svazků, 47 jich obstaraly dárci, 52 se muselo koupit⁶⁹¹). Dary se spíše staly jedním z možných zdrojů knih (a někdy i finančních příjmů) obecní knihovny, která tak již nebyla úplně závislá na obci.

Příspěvky obce na obecní knihovnu se lišily rok od roku, záleželo na vydáních knihovny. Nejnižší příspěvky nepřesahovaly ani 350 Kč, ty vyšší šly nad rámec 1000 Kč. Největší příspěvek poskytnutý obcí bylo nejspíše 1500 Kč v roce 1927 (snad za to mohlo i zřizování pobočky na Nové Hospodě),⁶⁹² což dokládají i stížnosti ohledně nedostatku peněz a žádosti o finanční výpomoc: *Jelikož se jeví stále nedostatek knih pro čtenářstvo obce, byli jsme nuceni za obnos Kč 800 poskytnutý nám obec. úřadem zakoupiti as 30 svazků antikvárních knih, současně z toho vyplacena knihovníkovi odměna za rok 1926 Kč 300 a následkem toho jsme zase úplně finančně vyčerpani.*⁶⁹³ Obecní úřad v těchto případech zaslal knihovně jednorázový obnos, či poskytl část z některých obecních dávek (nejčastěji z karetní dávky).⁶⁹⁴

Sama knihovna si vydělávala dvojitým způsobem: poplatky za využívání knihovny (legitimace, výpůjční poplatky) a výtěžnými akcemi. Ony poplatky měly sice výhodu ve svém každoročním opakování i v tendenci finančně růst společně s přibýváním dalších čtenářů (např. roku 1926 vynesly 63 Kč, 1929 202 Kč⁶⁹⁵), přesto zpravidla nedokázaly pokrýt ani nákup nových knih, natož pak chod celé knihovny. Naproti tomu se výtěžné akce nemohou chlubit takovou frekvencí, avšak jejich finanční zisk nebyl zanedbatelný. Již v roce 1923 podnikla vejprnická obecní knihovna spolu s letopiseckou komisí výlet do blízkého lesa, za který obě instituce utržily

⁶⁸⁹ *Obecní knihovna – financování, umístění, zprávy o činnosti*, s. 4.

⁶⁹⁰ Tamtéž, s. 7.

⁶⁹¹ Tamtéž, s. 8.

⁶⁹² *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 70.

⁶⁹³ *Obecní knihovna – financování, umístění, zprávy o činnosti*, s. 5.

⁶⁹⁴ Tamtéž, s. 6.

⁶⁹⁵ Tamtéž, s. 4 a 7.

2099,50 Kč.⁶⁹⁶ Vedle výletů uspořádávala knihovná rada i divadelní představení, to z roku 1930 vydělalo 800,50 Kč.⁶⁹⁷

Vejeprnické obecní knihovně ovšem nedělaly problémy pouze její finance, nýbrž i její nevyhovující umístění. Hned po svém založení roku 1922 se ocitla na obecním úřadě čp. 17, který nejenže skýtal špatné prostředí pro knihy (stavba notně chátrala, viz podkapitulu „Stavba sokolovny a obecního domu“), ale i nedostatek prostoru pro řádné fungování knihovny: *Umístění knihovny nevyhovovalo, neboť v malé místnosti tísnil se obecní úřad a obecní knihovna současně.*⁶⁹⁸ Na začátku školního roku 1926-1927 propůjčila vejeprnická školní rada obecní knihovně jednu z místností obecné školy,⁶⁹⁹ čímž bylo knihám dopřáno šetrnější prostředí (obecná škola byla v dobrém stavu), avšak ani zdaleka to nevyřešilo otázku „stísněnosti“, jelikož v obecné škole prováděl část své agendy i vejeprnický obecní úřad. To nakonec zašlo tak daleko, že muselo v roce 1936 dojít k dočasnému uzavření obecní knihovny z důvodu nevyhovujících úložných prostor.⁷⁰⁰ Naštěstí se už v témže roce počal stavět nový obecní dům, kde byla pro obecní knihovnu uzpůsobena speciální místnost, do níž se tato instituce přestěhovala v druhé polovině roku 1937.⁷⁰¹

Jak to ale bylo s kvalitou čtiva v obecních knihovnách? Dokázalo skutečně pozvednout kulturní úroveň svých čtenářů? Inu, záleží na tom, jak budeme definovat kvalitní četbu. Mnozí čeští knihovníci byli vývojem v obecních knihovnách zklamáni, převládala v nich totiž zábavná literatura nad naučnou, a místo toho, aby knihy do života zasahovaly a měnily jej k lepšímu, staly se pouhou výplní volného času.⁷⁰² To platí i pro vejeprnickou knihovnu, ke konci roku 1922 v ní bylo evidováno 247 knih, z nichž bylo 135 zábavných, 105 naučných a 7 pro mládež.⁷⁰³ Kvantitativní rozdíl mezi zábavnou a poučnou literaturou tedy nebyl roku 1922 tak značný, zatímco v roce 1938 vlastnila obecní knihovna 3008 zábavných knih, 188 naučných a 134 pro mládež (dohromady 3330 svazků).⁷⁰⁴ Rozdíl mezi zábavnou a naučnou literaturou se postupem času stal očividně enormní.

Těžko za to však můžeme vinit knihovnu jako takovou, ta tím pouze odpovídala na poptávku po zábavných knihách, což jasně vyplývá z počtu půjčených zábavných a naučných knih, za příklad mohou posloužit roky 1928 a 1931. V roce 1928 si čtenáři z vejeprnické obecní knihovny

⁶⁹⁶ *Pamětní kniha obce Vejeprnické*, s. 50.

⁶⁹⁷ Tamtéž, s. 81.

⁶⁹⁸ Tamtéž, s. 46.

⁶⁹⁹ *Obecní knihovna – financování, umístění, zprávy o činnosti*, s. 2.

⁷⁰⁰ *Pamětní kniha obce Vejeprnické*, s. 99.

⁷⁰¹ *Podklady pro obecní kroniku*, s. 16.

⁷⁰² POKORNÝ, Jiří. *Lidová výchova na přelomu 19. a 20. století*, s. 219.

⁷⁰³ *Pamětní kniha obce Vejeprnické*, s. 45.

⁷⁰⁴ Tamtéž, s. 114.

půjčili celkem 7441 knih, jen v 268 případech se jednalo o naučné knihy.⁷⁰⁵ Roku 1931 bylo zase uskutečněno 7963 výpůjček, naučná literatura se na tomto čísle podílela pouhými 123 knihami,⁷⁰⁶ v následujících letech se podíl naučné literatury ve výpůjčkách dokonce dále snižoval.⁷⁰⁷

Je si však nutné uvědomit, že pod pojmem „zábavná literatura“ nebyly ipso facto zařazeny nekvalitní tituly, termín skrýval beletrii i poezii významných autorů. Před 1. světovou válkou se ve Vejprnicích těšily (zejména mezi dělnictvem) velké oblíbenosti tzv. „krvavé romány“,⁷⁰⁸ což byly knihy do jisté míry zábavné, avšak postrádající snad jakékoliv umělecké přednosti a jejich plytkost dokresloval i nekvalitní papír, na němž byly vytištěny (např. kniha Rinaldo Rinaldini od Christiana Augusta Vulpia).⁷⁰⁹ V *Kronice obce Vejprnice* je obecní knihovna chválena za úspěšné vymýcení čtení oněch „krvavých románů“, dělníci si prý následně vybírali *knihy hodnotné od předních českých spisovatelů*.⁷¹⁰ K zlepšení knižní úrovně na venkově vedly i předvánočních knižní trhy, jež se ke konci 1. republiky šířily i na venkov (ve Vejprnicích byl takový trh poprvé pořádán v roce 1939).⁷¹¹

Mezi tehdejší nejoblíbenější a nejčtenější české spisovatele se ve Vejprnicích řadil Alois Jirásek, Karel Václav Rais a Jindřich Šimon Baar,⁷¹² kterýžto autoři se těšili všeobecně velké popularitě mezi českými čtenáři.⁷¹³ Hojně čteny byly i knihy Bohumila Brodského, Františka Langera, Karla Klostermanna a Emila Zoly.⁷¹⁴ Posledně jmenovaný autor vděčil své proslulosti mimo jiné tomu, že se některé jeho knihy odehrávaly v dělnickém a hornickém prostředí (i Svaz čsl. horníků ve Vejprnicích měl ve své knihovně Zolův „Germinal“⁷¹⁵). Obecní knihovna se též snažila, aby vejprnické spolky dávaly své knihovny na jistou dobu (obvykle jednorochí) k dispozici širé veřejnosti, čímž se měli lidé seznámit s většinou specifickou literaturou daného spolku, který nezřídka reprezentoval určitou společenskou třídu či politické stanovisko. Obec se několikrát snažila i o odkoupení knihovního fondu od nějakého spolku, ty se ovšem jen velmi nerady svých

⁷⁰⁵ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 73.

⁷⁰⁶ *Obecní knihovna – financování, umístění, zprávy o činnosti*, s. 8.

⁷⁰⁷ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 90, 99 a 114.

⁷⁰⁸ V angličtině se podobná díla označují názvem „penny dreadful“.

⁷⁰⁹ *Kronika obce Vejprnice*, s. 122.

⁷¹⁰ Tamtéž, s. 123.

⁷¹¹ Tamtéž.

⁷¹² Tamtéž, s. 127.

⁷¹³ POKORNÝ, Jiří. *Lidová výchova na přelomu 19. a 20. století*, s. 209.

⁷¹⁴ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 65 a 70.

⁷¹⁵ *Svaz československých horníků – místní skupina Vejprnice*, s. 65.

knihoven vzdávaly. Např. roku 1927 měla knihovná rada zájem o sokolskou knihovnu, čítající v té době 381 svazků (oceněna byla na 2 000 Kč), sokolové ale na valné hromadě tento návrh odmítli.⁷¹⁶

Dovolil bych si tedy tvrdit, že ačkoliv nedošlo k tak dalekosáhlému zlepšení knižní kultury, jak si přáli přední čeští knihovníci (otázkou je, nakolik to bylo vůbec možné, zvláště na venkově), k jistému zkvalitnění četby mezi vejprnickými obyvateli přeci jenom došlo.

Specifickou knihovnou ve Vejprnicích byla už jmenovaná knihovna školní. Během 1. republiky se tato knihovna dělila na knihovnu žákovskou a učitelskou, z výnosu okresního školního výboru v Plzni byl v září 1931 zhotoven o školní knihovně výkaz, díky němuž můžeme do této knihovny nahlédnout.⁷¹⁷ Žákovská knihovna měla 398 titulů, z toho bylo: 237 povídek, 66 pohádek, 81 knih poučných (podíl poučných/naučných knih byl v žákovské knihovně tím pádem větší, než v obecní knihovně) a 14 časopisů. Učitelská knihovna měla méně položek, přesněji 109 a rozděleny byly následovně: 41 ostatní (tato kategorie není nijak blíže určena), 37 zeměpis/dějepis a literatura, 18 kreslení/krasopis a ruční práce, 7 přírodopis a fyzika, 4 občanská nauka a 2 slovníky. U učitelské knihovny tedy převládala literatura určená pro humanitní vědy, přírodní vědy byly zastoupeny řídce.

Na závěr této kapitoly bych konstatoval, že knihovny a knižní kultura ve Vejprnicích za 1. republiky měly své zvláštnosti, avšak v obecných rysech by Vejprnice snad mohly sloužit v této oblasti jako ukázkový příklad větší venkovské obce.

⁷¹⁶ *Pamětní kniha Sokola 1902-1945*, s. 70.

⁷¹⁷ *Pamětní kniha školy vejprnické*, s. 31-32.

Spolkový a společenský život v obci

1.12 Spolky a jiné místní organizace

Spolkový a společenský život v obci byl za 1. republiky velmi rušný, plný spolupráce, nevraživosti, oslav i tryzen. Spolky pochopitelně zajišťovaly veřejný život v obci, nevypovídají ale jen o něm. Jejich poměr k náboženství a politice a státu spouštěl názor na tyto fenomény i jejich vývoj u celého vejprnického obyvatelstva. Nejednalo se ovšem o svět zahleděný do sebe. Vejprnické spolky neexistovaly osamoceně, byly součástí velkých spolkových sítí, jež mnohdy pokrývaly celou ČSR, proto se od členů vyžadovala solidarita k jejich spolkovým kolegům, ať již žili ve vedlejší vsi, nebo na Slovensku. Stejně tak spolky přijímaly vnější podněty, i jejich percepce se budou zabývat následující podkapitoly. Nebudu však referovat o profesních/odborových spolcích, jelikož se kromě knihy protokolů Svazu čsl. horníků nezachovaly žádné podobné místní organizace. Zmíněnou knihu protokolů užívám především v samostatné podkapitole o vejprnických hornících, (viz „Horníci (Svaz čsl. horníků)“).

Vejprnické spolky se od sebe nesmírně lišily, ať již svým účelem, velikostí či politickým zaměřením (o politickém rozdělení spolků viz „Politické rozdělení obce a boj mezi politickými stranami“). Přesto se dají vyhledat jisté styčné body. Z hlediska svého poslání každý spolek deklaroval snahu po zdokonalení svého členstva (zpravidla mravní/duševní a tělesné), a tím i o povznesení lidu a národa. Pokrok bylo slovo, jímž se spolky často oháněly. To samé platí i o péči o sociálně slabé, ať mezi místními členy, nebo v blízkém a dalekém okolí. Všech spolků se samozřejmě dotkla Velká hospodářská krize (ačkoliv silné spolky jen stagnovaly), členů ubývalo, finance se zhoršovaly, společenské akce upadaly. Spolky se ale překvapivě nerozpadaly, některé sice ustaly ve své činnosti, ovšem po zlepšení hospodářské situace se opět pozvedly (např. dramatický spolek Havlíček). Ke sklonku 1. republiky zase ustupovaly partikulární rozdíly, ohrožen byl národ a na to slyšely všechny vejprnické spolky.

Jaký byl však počet vejprnických spolků za 1. republiky? Předně je třeba zmínit, že ne každý spolek vzniklý před 1. republikou se této epochy dočkal. Spolky nebyly věčné, zanikaly, dělily se, či naopak spojovaly s jinými organizacemi. Zánik potkal i nejstarší vejprnický spolek, Čtenářsko-hospodářskou besedu (založena 1885), která ukončila svoji činnost už v roce 1905.⁷¹⁸ Její konec

⁷¹⁸ *Kronika obce Vejprnice*, s. 129.

nastal z jednoduchého důvodu, přežila se. Na počátku 20. století rychle vznikaly nové spolky se svými knihovnami, knihy se proto staly daleko dostupnější, čímž se četba natrvalo přesunula do soukromé sféry, nebylo třeba kvůli ní mít speciální čtenářský spolek.

První velké zakladatelské období spolků proběhlo na počátku 20. století, druhý boom nových spolků spadá do let 1918-1922. Během tohoto pětiletého období vzniklo třináct spolků,⁷¹⁹ ve Vejprnicích tak sídlilo nejspíše něco okolo 24 spolků. Záměrně je psáno nejspíše, jelikož zjistit exaktní počet spolků v přesně stanovené době není úplně snadné. Spolky nezářídka vznikly bez nějakého oficiálního oznámení (a jen se náhle zjeví v pramenech), totéž platí i o jejich rozpadech. Za 1. republiky si Obecní úřad ve Vejprnicích či místní letopisecká komise několikrát vyžádaly přesné zprávy o obecních spolcích, ty se k tomu zavázaly až roku 1936, ovšem ani tato záruka nebyla dodržena: *Zástupci všech místních spolků slíbili, že budou letopisecké komisi nápomocni tím, že každého uplynulého roku budou zasílati a předávati své zprávy o činnosti jmenované komisi, aby tato mohla plniti zdárně svůj úkol. Bohužel i jako jiná usnesení, neuskutečněno.*⁷²⁰ Také Okresní úřad v Plzni si stěžoval na zanedbávání povinností spolků ohledně nezasílání důležitých informací, proto se jeho záznamy nedají v určení počtu spolků využít.⁷²¹

Odhad je nicméně možný. Po roce 1922 přestal být kvantitativní nárůst spolků tak rychlý, další zakládání se neslo v daleko pozvolnějším tempu. V roce 1937 se počet vejprnických spolků (včetně místních politických organizací) patrně pohyboval kolem čísla 35.⁷²² V následujících kapitolách však nemůže být psáno o každém z těchto spolků. Nejzásadnějším důvodem je nedostatek informací (pramenů) k jednotlivým místním organizacím, jen nemnohé z nich se mohou pochlubit solidní pramennou základnou. Referování o každém vejprnickém spolku by navíc tuto bakalářskou práci notně prodlužovalo, bez toho, aby bylo sděleno (příhlédneme-li k mezerám v pramenech) něco badatelsky hodnotného či zajímavého. Bude tudíž psáno především o důležitých spolcích (se silnou členskou základnou), u nichž je v lepších případech i dostatek pramenů (např. TJ Sokol), v těch horších budou bohužel jejich pasáže silně redukovány (např. Dělnická tělocvičná jednota).

⁷¹⁹ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 34, 37-38, 45-46.

⁷²⁰ *Tamtéž*, s. 104.

⁷²¹ *Oslavy výročí vzniku ČSR, narozenin prezidentů; účast na tanečních zábavách*, s. 10. V Archivu města Plzně se sice nacházejí spolkové záznamy vztahující se k Vejprnicím, ovšem pouze pro období 1920-1927 a 1937-1942. Tyto záznamy se zpravidla skládají z oznámení o valných hromadách a stanovách spolků, údaje o členstvu jsou zastoupeny řídce. Nedochoval se žádný ucelený seznam vejprnických spolků, nejspíše i kvůli tomu, jak se Vejprnice a Nová Hospoda přesouvaly mezi okresy (Vejprnice nejdříve pod okres Plzeň, poté Plzeň-venkov a konečně Plzeň-sever).

⁷²² *Podklady pro obecní kroniku*, s. 14.

Nyní ještě obecně ke spolkovému životu. Ten se odehrával převážně v hostincích, to ony poskytovaly spolkům své místnosti. Pro hostinské to sice znamenalo některé nové starosti (úprava spolkové místnosti), ovšem spolky za pronájem místnosti platily a členové spolku nemohli pochopitelně v hostincích sedět bez příslušného nápoje. To, o jaký nápoj se jednalo, a nakolik uplatňoval svůj vliv na spolkový život, vystihuje zápis z *Pamětní kniha Sokola 1902-1945*, jež pochází z roku 1916: *Stoupající drahota a nedostatek piva nelákaly příliš do hostinců. Dospělo to tak daleko, že nikdo nedostal víc jak 2 sklenice piva a později byl prodáván protivný „pivolín“ a jiné náhražky. To vše životu společenskému a spolkovému nebylo příznivo, neboť každý se hostincům vyhýbal.*⁷²³ Početnosti vejpmických spolků musela odpovídat i početnost hostinců, roku 1937 jich v obci bylo včetně sokolovny celkem osm (nepočítaje Novou Hospodu, na té byly hostince tři).⁷²⁴ To ovšem znamenalo nemalou konkurenci a řevnivost mezi hostinskými. Např. sokolové si žádost o hostinskou koncesi podali už v roce 1935, kvůli stížnostem zbylých vejpmických hostinců bylo její udělení oddáleno až na listopad 1936.⁷²⁵

Spolkový život v hostincích (a s tím spjaté spolkové zábavy) měl však svá pravidla. Prvním z nich byl přísný zákaz přítomnosti dětí (neboli mládeži pod 16 let) na spolkových slavnostech, zábavách i přednáškách, děti na nich nesměly být ani jako diváci. Výjimkou byly společenské akce pořádané pro děti (např. dětská besídka), případně praxe některých spolků (např. místní osvětové komise), při níž měla daná slavnost svůj ranní (přístupný pro děti) a večerní program (nepřístupný pro děti).

Nařízení o zákazu dětí na zábavách bylo ale často porušováno, proto se už ve veřejné vyhlášce Obecního úřadu ve Vejpmicích z roku 1898 upozorňuje: *Nezachování tohoto předpisu (o zákazu přítomnosti dětí na zábavách – pozn. aut.) bude se u rodičů, neboli u osob, jímž péče o děti přísluší, a zároveň též u hostinského, který školní děti u zábavy trpí, trestáno pokutou až 10zl. a v případě nezpůsobilosti ku splacení trestu, vězením až do 48 hodin.*⁷²⁶ Vyhrůžování tresty ale vstupu vejpmických dětí na spolkové zábavy stejně nedokázalo zabránit, i z 1. republiky pochází řada stížností na hostinské ohledně jejich benevolence k přítomnosti dětí v hostincích.⁷²⁷

⁷²³ *Pamětní kniha Sokola 1902-1945*, s. 21.

⁷²⁴ *Podklady pro obecní kroniku*, s. 14.

⁷²⁵ *Pamětní kniha Sokola 1902-1945*, s. 119.

⁷²⁶ *Oslavy výročí vzniku ČSR, narozenin prezidentů; účast na tanečních zábavách*, s. 1.

⁷²⁷ *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1925-35*, s. 2 a 5.

Účast na spolkových zábavách byla rovněž zakázána nezaměstnaným, kteří pobírali státní podporu v nezaměstnanosti.⁷²⁸ Dále byl spolek povinen svoji plánovanou zábavu nahlásit osm dní před jejím pořádáním obecnímu úřadu.⁷²⁹ Bylo nutno dodržovat tzv. policejní hodinu (dvanáctá hodina večerní), po jejím uplynutí hostince zavíraly, ledaže si spolek už před zahájením zábavy (opět osm dní) vyžádal prodloužení policejní hodiny. V případě policejní kontroly museli být pořadatelé policii nápomocni, pokud se tak nestalo, hrozilo trestní stíhání.⁷³⁰

1.12.1 TJ Sokol

Tělocvičná jednota Sokol (dále jen TJ Sokol nebo Sokol) byla ve Vejprnicích založena 18. května 1902.⁷³¹ Popud k tomuto činu dodali plzeňští sokolové, kteří se při návratu ze cvičení v Nýřanech zastavili ve Vejprnicích a dohodli se s místními občany na zřízení vejprnického Sokola.⁷³² Zakládajících členů bylo dvacet, ale záhy přistoupili další dva. Prvním starostou místního Sokola se stal rolník Vojtěch Hucl (v té době i úřadující starosta Vejprnic), ovšem mezi členy nebyli nejpočetnější rolníci, nýbrž horníci (osm členů z celkových dvaadvaceti).⁷³³ V září 1902 bylo zahájeno pravidelné cvičení, v roce 1903 byl Sokol Vejprnice přijat do župy plzeňské.

Ve svých počátcích byl vejprnický Sokol vydatně podporován svými kolegy v Nýřanech a Plzni, kteří vejprnickým sokolům poskytovali potřebné knihy, tělocvičné nářadí a pořádali v místní obci přednášky o sokolství. Na posílení propagace sokolství ve Vejprnicích bylo rovněž uskutečněno (u vejprnické fary) 27. září 1903 veřejné cvičení, na němž se (mimo Vejprnic) podílely: Plzeň, Nýřany, Chrást, Třemošná a Kaznějov.⁷³⁴

Vejprnický Sokol se brzy vzmožil a počal zakládat své pobočky v okolních vsích: roku 1908 byla zřízena pobočka v Tlučné, roku 1910 ve Vochově a roku 1918 v Nové Hospodě.⁷³⁵ Vejprničtí Sokolové tak kupodivu v nemalé míře nepocházeli z Vejprnic, např. ve zmíněném roce 1910 měl vejprnický Sokol 70 členů, z Vejprnic jich bylo 37, z Vochova 20 a z Tlučné 13.⁷³⁶ Po stabilizaci

⁷²⁸ *Oslavy výročí vzniku ČSR, narozenin prezidentů; účast na tanečních zábavách*, s. 4.

⁷²⁹ *Tamtéž*, s. 2.

⁷³⁰ *Tamtéž*.

⁷³¹ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 19.

⁷³² *Pamětní kniha Sokola 1902-1945*, s. 5.

⁷³³ *Tamtéž*, s. 6.

⁷³⁴ *Tamtéž*, s. 9.

⁷³⁵ *Tamtéž*, s. 33.

⁷³⁶ *Tamtéž*, s. 13.

svých poměrů ale měly pobočky vejprnického Sokola snahu se osamostatnit (a stát se tak samostatnými jednotami), což jim bylo bez problémů umožněno: v roce 1912 tak učinila Tlučná, 1918 Vochov a 1921 Nová Hospoda.⁷³⁷ Vejprnický Sokol tak představuje hezkou ukázkou spolku, jehož vznik byl iniciován okolními obcemi, avšak brzy poté počal být sám zdatným širitelům svého hnutí.

Řádná TJ Sokol měla šest odborů: žákovský, dorostenecký a dospělý (tři pro muže a tři pro ženy). Ve Vejprnicích neměl Sokol před vznikem 1. světové války nouzi o mladé muže (mužský žákovský a dorostenecký odbor byl tedy vytvořen brzy po založení spolku), ale ženy se k němu přidávaly jen pozvolna. V roce 1911 se nakonec podařilo sokolům ustanovit žákovský odbor pro ženy (odbor pro dospělé ženy byl založen těsně předtím),⁷³⁸ dorostenecký chyběl, ovšem později byl zřízen i on (i tím, že rostoucí žákyňe postupně přecházely k dorostenkám).

Hlavní náplní Sokola bylo pochopitelně cvičení, avšak též vzdělávání a osvěta. Již roku 1903 vytvořili Sokolové vzdělávací sbor, jenž působil jak na členy, tak na celou obec.⁷³⁹ Mezi oblíbená témata sokolských přednášek patřila: Jan Hus, Miroslav Tyrš, Jan Sladký Kozina, Jan Ámos Komenský, Karel Havlíček Borovský atd.⁷⁴⁰ Za 1. republiky tato činnost z velké části odpadla, protože ve Vejprnicích vznikly spolky specializující se výhradně na osvětu (místní osvětová komise, Svobodná škola). Sokolové alespoň pořádali tzv. ideovou školu sokolskou, která byla určena pro nové členy spolku (seznámení především se spisy a názory Miroslava Tyrše),⁷⁴¹ případně se přednášelo o velmi propagovaném zdravotnictví.⁷⁴²

První světová válka znamenala pro Sokoly (stejně jako pro celou zemi) významnou zkoušku, nejenže došlo k rozsáhlé mobilizaci členů spolku do armády (ze 78 členů bylo odvedeno 40⁷⁴³), ale i k zákazu České obce sokolské (roku 1915), což vejprnické sokoly znepokojilo: *Když rakouské úřady rozpustily Českou obec sokolskou, naplnilo jednotou obavou, nebudou-li též rozpuštěny sokolské jednoty a co se stane s majetkem spolkovým. Proto nářadí věnováno ihned*

⁷³⁷ *Pamětní kniha Sokola 1902-1945*, s. 33.

⁷³⁸ *Tamtéž*, s. 15.

⁷³⁹ *Tamtéž*, s. 10.

⁷⁴⁰ *Tamtéž*, s. 9-11.

⁷⁴¹ *Tamtéž*, s. 58, 61 a 110.

⁷⁴² *Údaje o spolcích (okresní úřad)*, heslo Vejprnice (neočíslováno).

⁷⁴³ *Pamětní kniha Sokola 1902-1945*, s. 19.

obci, jmění pokud šlo pečlivě uschováno.⁷⁴⁴ Sokolové měli sice povoleno nadále cvičit, přednášková činnost byla ovšem obvykle zakazována.⁷⁴⁵

Přesto přečkal vejpmický Sokol světovou válku bez větších škod a po oznámení o skončení konfliktu a vzniku Československa se sokolové samozřejmě účastnili následných oslav. Vejpmičtí občané uskutečnili mohutný lampionový průvod, po jeho zakončení byl na návsi uspořádán tábor lidu, kde promluvil starosta Sokola Jan Lang (oslavoval samostatnost a národ) a sociální demokrat Petr Havlík (nabádal ke klidu a pořádku).⁷⁴⁶ V listopadu 1918 vytvořily vejpmický Sokol a Dělnická tělocvičná jednota hlídkové oddíly, které střežily železnice, aprovizační (zásobovací) skladiště a jiné důležité objekty.⁷⁴⁷ Sokolu byly též půjčeny pušky na vojenský výcvik (v době těsně po ustanovení ČSR měl tento spolek až polovojenský ráz).⁷⁴⁸

Světová válka měla u Sokola svou dohru ve vzniku tzv. očištných komisí (nařídila je Čsl. obec sokolská), jimž měli být nahlášeni všichni členové jednoty, kteří se za války dopustili „nesokolských činů“. Ze členstva vejpmického Sokola nebyl nhlášen nikdo.⁷⁴⁹

První poválečná léta znamenala pro Sokol (a nejen vejpmický) příliv nových členů, ale též jejich pozdější citelný odliv (v následující tabulce není pro absenci zdrojů uveden rok 1922):

Tabulka č. 9: Počet dospělých členů vejpmického Sokola v letech 1918-1925.⁷⁵⁰

Rok	1918	1919	1920	1921	1923	1924	1925
Členstvo	80	157	179	115	113	84	68

Nejvyššího počtu členstva dosáhl vejpmický Sokol za 1. republiky (a dost možná za celou svou historii) roku 1920. Do Sokola vstupovali houfně lidé omámeni národnostním veselím i patosem (z řad Sokola pocházel ne jeden válečný hrdina), avšak jen neradi se podřizovali sokolským pravidlům a kázni: *V tomto roce (1921 – pozn. aut.) jest viděti již špatný úkaz nepochopení práce sokolské, velká liknavost k povinnostem, neúcta k výboru a starším br. Příčinou toho jest houfné*

⁷⁴⁴ Pamětní kniha Sokola 1902-1945, s. 18.

⁷⁴⁵ Spolkové záležitosti -Tělocvičná jednota Sokol Vejprnice, s. 72.

⁷⁴⁶ Pamětní kniha obce Vejprnické, s. 33.

⁷⁴⁷ Tamtéž.

⁷⁴⁸ Pamětní kniha Sokola 1902-1945, s. 28.

⁷⁴⁹ Pamětní kniha obce Vejprnické, s. 41.

⁷⁵⁰ Zpracováno podle: Pamětní kniha Sokola 1902-1945, s. 33, 56 a 58.

*přijímání členů po převratu. Členové ti pak mysleli, že stačí nositi odznak a chodit na výlety sokolské, ale do cvičení nikoliv.*⁷⁵¹

Nebyl to ovšem jediný důvod, proč Sokol později přišel o tolik členů. Jednak to bylo osamostatněním pobočky Nová Hospoda roku 1921. Tím dalším (a pozoruhodnějším) je generační střet členstva vejprnického Sokola, jenž měl své kořeny v 1. světové válce. Během ní došlo k už zmíněnému omezení spolkového (a společenského) života, s čímž se ale mladí vejprničtí sokolové nechtěli smířit. Roku 1916 vytvořili svůj kroužek (říkali si „stůl pravdy“) a systematicky rozvíjeli spolkovou činnost, která v té době balancovala na hraně legality (přednášky, vzdělávací práce, příspěvky na české menšinové školy). Neuposlechli rady starších „bratrů“ (preferujících klid) a dostali se s nimi tak do křížku: *Nastal tak rozkol 2 světů: staršího, který uvažoval rozumně a chtěl budovati na starých základech, a světa nového, který s mladistvým nadšením, pln síly a ideálů chtěl dle svého nadšení ihned do práce se pustiti. Práce se dařila – bohužel tím jen popudila starší.*⁷⁵²

Tento generační svár trval nadále, neustávající hádky na schůzích Sokola nakonec vyvrcholily v 2. polovině roku 1922, kdy byl skoro kompletně vyměněn výbor vejprnického Sokola (včetně starosty), mladí se tak chopili vedení spolku.⁷⁵³ Spory přesto bezezbytku neustaly, staří členové se jen neradi smířovali s novou situací. Když byly v letech 1923-1924 zakoupeny pozemky na zřízení letního cvičiště (bylo na místě dnešní vejprnické sokolovny),⁷⁵⁴ byl na jeho úpravu a zvelebení vyhlášen pracovní řád na léta 1924-1925 (např. roku 1924 měl každý člen Sokola odpracovat 60 hodin nebo zaplatit 300 Kč).⁷⁵⁵ Někteří členové (zejména ti starší) se ovšem odmítli pracovnímu řádu podřídit, došlo k řadě mimořádných setkání členstva, na nichž se probíraly všelijaké návrhy. Nakonec k žádnému kompromisu nedošlo, na počátku roku 1925 byl rebelujícím členům nabídnut dobrovolný odchod, odmítli-li jej, byli regulérně vyhozeni (v některých případech se jednalo i o zakládající členy spolku).⁷⁵⁶ Nepřekvapí, že právě v roce 1925 měl vejprnický Sokol nejméně členů za celou 1. republiku.

Situace se ale zlepšila. Na přelomu května a června 1925 bylo zprovozněno sokolské letní cvičiště, na jeho stavbě se nejvíce podíleli vejprničtí sokolové, avšak materiálem na něj přispěla

⁷⁵¹ *Pamětní kniha Sokola 1902-1945*, s. 31.

⁷⁵² *Tamtéž*, s. 21-22.

⁷⁵³ *Tamtéž*, s. 41.

⁷⁵⁴ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 55-56.

⁷⁵⁵ *Pamětní kniha Sokola 1902-1945*, s. 49.

⁷⁵⁶ *Tamtéž*, s. 53 a 56.

obec (darem písku a dřeva) a finančně stát (ministerstvo zdravotnictví a tělovýchovy).⁷⁵⁷ V roce 1926 došlo k mohutnému vzepětí sokolské činnosti: *Dobře bylo, že v minulých letech udělán pořádek v řadách členstva, nedbalci odstraněni, liknavci popohnáni k činné práci sokolské. Byla tak připravena půda pro vzrůst činnosti.*⁷⁵⁸ Počet členů se postupně opět navýšil a ustálil:

Tabulka č. 10: Počet dospělých členů vejprnického Sokola ve vybraných letech.⁷⁵⁹

Rok	1926	1927	1928	1930	1932	1934	1936
Členstvo	84	91	106	116	103	109	106

Období let 1926-1930 by se dalo označit za nejlepší léta, která vejprnický Sokol během 1. republiky zažil. Ne že by v následujících letech došlo k nějakým katastrofám, ovšem naskytly se problémy (hospodářská krize, menší střety v členstvu, ohrožení státu), které sokolům ztrpčovaly život.

Významným se v tomto hledu stal rok 1927, kdy vejprnický Sokol slavil jubilejních 25 let (předchozí jubileum bylo kvůli vnitřním svárům slaveno jen povšechně). Již v březnu 1927 byla uskutečněna tělocvičná akademie (její průběh pochválil i přítomný okrskový náčelník).⁷⁶⁰ 16. dubna představil spolek obci svoji „sokolskou výstavku“ (obsahovala staré fotografie, diplomy, písemnosti atd., takováto ohlédnutí do minulosti byla a jsou při výročích velmi častá), 17. dubna proběhla slavnostní valná hromada.⁷⁶¹ Ještě téhož dne (17. dubna) byl zorganizován velký průvod na sokolské cvičišťe (až 500 lidí), kde byl slavnostně představen nový sokolský prapor, k večeru byl uspořádán přátelský večírek (během celého dne byl přítomen pěvecký sbor nýřanského Sokola).⁷⁶² K oslavám náleželo i veřejné cvičení z 24. června, na němž se podíleli sokolové z Vejprnic, Karlova, Skvrňan, Tlučné, Křimic, Líní, Dobřan, Nové Vsi, Nové Hospody, Vochova a Kozolup (údajně 267 cvičenců).⁷⁶³ Jubilejní oslavy pak byly 20. listopadu zakončeny tělocvičnou besídkou.⁷⁶⁴ Vejprničtí sokolové ukončovali rok 1927 plni hrdosti: *Čestně obstála jednota v roce*

⁷⁵⁷ *Pamětní kniha Sokola 1902-1945*, s. 58.

⁷⁵⁸ Tamtéž, s. 59.

⁷⁵⁹ Zpracováno podle: *Pamětní kniha Sokola 1902-1945*, s. 60, 64, 76, 81, 97, 111 a 125.

⁷⁶⁰ Tamtéž, s. 66.

⁷⁶¹ Tamtéž, s. 67.

⁷⁶² Tamtéž, s. 67-68.

⁷⁶³ Tamtéž, s. 65 a 69.

⁷⁶⁴ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 68.

*jubilejním. Ukázala svoji vnitřní sílu a získala pochvalu od okrsku u župy. Ukázala, že po 25 letech neopustila ideálů sokolských a hledí s jasnými zraky do nového 25 letí.*⁷⁶⁵

Vejpničtí sokolové slavili i 30 leté výročí svého spolku. 15. května 1932 byla uspořádána slavnostní valná hromada, kde byli opět zastoupeni členové okolních bratrských spolků (Nýřany, Tlučná, Plzeň atd.), kteří spolu k večeru vykonali oslavnou tělocvičnou akademii.⁷⁶⁶ Výročí mělo být zvýrazněno i okrskovým sletem, jenž se 22. května odehrával ve Vejpnicích. Bohužel, kvůli slabé účasti (sokolské spolky za hospodářské krize jen stěží udržovaly náležitou disciplínu) a špatnému počasí se slet příliš nevydařil. Pětatřicetileté výročí bylo ignorováno.

Spolkový život Sokola ale nesestával jen z výročí. Velké oblibě se těšily sokolské proslovy (např. roku 1926 jich bylo předneseno těžko uvěřitelných 192⁷⁶⁷), plesy, kabarety a divadelní představení (o divadelnictví viz podkapitulu „Ochotnické divadlo, muzikantské spolky a biograf“). Četně navštěvovány byly i taneční zábavy (např. roku 1933 uspořádal Sokol čtyři⁷⁶⁸), od ledna 1934 počal Sokol organizovat i taneční kurzy (vyučovaly se tance tradiční a moderní).⁷⁶⁹ Mezi klasické zábavy se řadily Kateřinský věneček a šibřinky. Kateřinský věneček se poprvé pořádal už v roce 1902,⁷⁷⁰ sokolové se této tradice drželi i za 1. republiky, jeho režie se postupně ujalo ženské členstvo.⁷⁷¹ Šibřinky byly masopustní zábavou (své kořeny mají rovněž před 1. světovou válkou), která byla různě tematicky zaměřena, ve Vejpnicích většinou na přírodu a vše s ní související (v únoru 1925 tak byly šibřinky „v lese“,⁷⁷² v lednu 1929 „v říši květin“, v lednu 1930 „z tajů šumavských hvozdů“ atd.⁷⁷³). Účastníci šibřinek měli mít pokud možno odpovídající masky (pokud ji účastník neměl, platil vyšší vstupné⁷⁷⁴).

Během každého roku vejpnický Sokol sám pořádal nebo se účastnil bezpočtu cvičení, tělocvičných akademií, závodů a sletů. Nejvýznamnějším ze sletů byl slet všesokolský, Sokolové z Vejpnic se jej poprvé účastnili v roce 1907,⁷⁷⁵ na všech následujících (1912, 1920, 1926, 1932 a

⁷⁶⁵ *Pamětní kniha Sokola 1902-1945*, s. 71.

⁷⁶⁶ *Tamtéž*, s. 92-93.

⁷⁶⁷ *Tamtéž*, s. 61.

⁷⁶⁸ *Tamtéž*, s. 101.

⁷⁶⁹ *Tamtéž*, s. 109.

⁷⁷⁰ *Tamtéž*, s. 7.

⁷⁷¹ *Tamtéž*, s. 130.

⁷⁷² *Tamtéž*, s. 57.

⁷⁷³ *Pamětní kniha obce Vejpnické*, s. 77 a 80.

⁷⁷⁴ *Spolkové záležitosti -Tělocvičná jednota Sokol Vejpnice*, s. 76.

⁷⁷⁵ *Pamětní kniha Sokola 1902-1945*, s. 11.

1938) taktéž nemohli chybět. Pravidelná byla účast na sletech plzeňské župy a III. okrsku (do něhož Vejprnice náležely), výjimečně se vejprnický Sokol podílel i na sletu župy šumavské.⁷⁷⁶

Sokolské jednoty mezi sebou závodily hlavně v běhu, gymnastice a lehké atletice. Menší závody pořádal často vejprnický Sokol s blízkými jednotami (např. Tlučná, Vochoz, Líně atd.), u těch větších (venkovních či pódiových) se angažovala Plzeň. Vejprnice se na mnohých z nich dokázaly prosadit, po pódiových závodech v listopadu 1927 chválil Sokolský věstník místní jednoty slovy: *Obdivujeme se jednotě vejprnické, jež pracuje v bídých poměrech, a ač malá tuží se statečně a může být vzorem jednotám velkým.*⁷⁷⁷ Jako dobrý cvičitel a tvůrce originálních tělocvičných sestav bývá chválen Jan Šabek.⁷⁷⁸

Sokolové si rychle oblíbili i sporty, které nebyly před 1. světovou válkou úplně běžné. Šlo zejména o házenou a podbíjenou, od roku 1926 byly horlivě pěstovány dospělými i dorostem.⁷⁷⁹ Vejprnice se poté ihned zapojily do závodů v těchto sportech a např. roku 1929 vydobyli dospělí i žáci (jejichž družstvo bylo utvořeno téhož roku) první místo v plzeňské župě.⁷⁸⁰ V květnu 1931 zorganizovala Plzeň ve Vejprnicích první lyžařské závody, jež měly sloužit jako propagace tohoto sportu.⁷⁸¹ Ten ve Vejprnicích skutečně získal příznivce (závody se opakovaly) a sami Sokolové si o něm zapsali: *...jest si jen přáteli, aby tento krásný zimní sport se v jednotě udržel.*⁷⁸²

Co se týče vedení vejprnického Sokola, měl své silné politické vazby na národní socialisty. Starostové tohoto spolku bývali členy Čsl. strany národně socialistické, jednalo se např. o Jana Langa⁷⁸³ (dělmistr u státních drah, starostou 1913-1922), Josefa Čechila⁷⁸⁴ (zámečník, starostou 1928-1930) a Josefa Cibulku⁷⁸⁵ (truhlář, starostou 1931-1932). Od ledna 1933 až do října 1938 byl sokolským starostou Antonín Roubal. Ten členem politické strany být nemohl, jelikož byl povoláním voják (štábní kapitán⁷⁸⁶) a armáda byla za 1. republiky striktně oddělena od politiky.

⁷⁷⁶ *Pamětní kniha Sokola 1902-1945*, s. 83.

⁷⁷⁷ *Tamtéž*, s. 66.

⁷⁷⁸ *Tamtéž*, s. 66 a 101.

⁷⁷⁹ *Tamtéž*, s. 61.

⁷⁸⁰ *Tamtéž*, s. 77-78.

⁷⁸¹ *Tamtéž*, s. 87.

⁷⁸² *Tamtéž*, s. 108.

⁷⁸³ *Volby do říšské rady, parlamentu a obecního zastupitelstva; voličské seznamy*, s. 152.

⁷⁸⁴ *Tamtéž*, s. 430.

⁷⁸⁵ *Tamtéž*.

⁷⁸⁶ *Pamětní kniha Sokola 1902-1945*, s. 100.

1.12.2 DTJ, FDTJ, další sportovní a mládežnické spolky, Sbor dobrovolných hasičů

Druhou tělocvičnou jednotou ve Vejprnicích byla Dělnická tělocvičná jednota (dále jen DTJ). K jejímu založení došlo 17. září 1905, prvním starostou se stal horník Josef Burian (všechny zbývající důležité posty, náčelníka a jednatele, zastávali též horníci), zakládajících členů bylo 29.⁷⁸⁷ Spolek byl co do početnosti členstva i aktivity v obci (a mimo ni) srovnatelný se Sokolem, avšak k DTJ Vejprnice se bohužel dochovaly pouze nečetné pramenné záznamy.

Své cvičiště si DTJ vybudovala nad starou ovčímou při cestě na hřbitov (v místech dnešního školního hřiště). V roce 1920 se cvičiště dočkalo úpravy (např. vysypání popelem), a stejně jako u Sokola, i zde tyto práce provedli členové DTJ (a samozřejmě zadarmo).⁷⁸⁸ Na cvičišti pořádala DTJ klasická pořadová cvičení a cvičení na náradí, za 1. republiky si členové osvojili všeobecně oblíbenou házenou.⁷⁸⁹

Společenský život DTJ se opět dosti podobal Sokolu, byly organizovány maškarní plesy, taneční zábavy, přednášky, divadelní představení, veřejná cvičení, průvody atd. Do toho spadají i výroční oslavy, během 1 republiky měla DTJ takové výročí třikrát: 20, 25 a 30 let svého trvání. Při svém 20. letém výročí se DTJ blýskla pořádáním večerního divadelní představení, které bylo elektricky osvětleno (v té době nebyla v obci ještě zavedena elektřina, DTJ si ji musela vyrábět sama).⁷⁹⁰ Nejrušnější byla pravděpodobně oslava 30 let trvání spolku (roku 1935). 23. června byla vypracována výstavka upomínající na třicetiletou činnost DTJ, 30. června byl přichystán tento program: zkoušky cvičících, průvod obcí s hudbou a prapory, veřejné cvičení a k večeru „přátelský vínek“.⁷⁹¹

Vztah s TJ Sokol by se mohl na první pohled zdát problematický, vždyť Sokol nesouhlasil s tím, aby v tělovýchově hrálo zásadní roli politické, třídní či náboženské hledisko (jako u DTJ, FDTJ a Orla, je však nutné uvést, že ani sám Sokol se některým jmenovaným inklinacím neubráníl). Přesto ale udržovala TJ Sokol a DTJ přátelské vztahy (to je míněno celkově, ne jen pro místní obce), ve Vejprnicích se to projevilo např. při držení už zmíněných hlídek krátce po konci 1.

⁷⁸⁷ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 20.

⁷⁸⁸ *Kronika obce Vejprnice*, s. 132-133.

⁷⁸⁹ Státní okresní archiv Plzeň-sever, *Archiv obce Vejprnice [1841]-1945 (1954)*, i. č. 67, *Spolkové záležitosti –DTJ Vejprnice*, č. ev. jed. N 8. [dále jen *Spolkové záležitosti DTJ Vejprnice*] s. 7.

⁷⁹⁰ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 60.

⁷⁹¹ *Spolkové záležitosti-DTJ Vejprnice*, s. 12.

světové války, propůjčování svého cvičiště druhé jednotě, měla-li o něj zájem, společnou participací na prospěšných sbírkách (např. na léčbu tuberkulózy⁷⁹²) atd. Tuto spolupráci podporovalo i podobné sociální složení obou spolků, u Sokola Vejprnice převládali za 1. republiky dělníci (následováni byli úředníky a horníky),⁷⁹³ totéž platí i pro DTJ.

Svoji spolkovou budovu nestihla DTJ během 1. republiky postavit, k jejímu zbudování došlo nejspíše až v době Protektorátu Čechy a Morava (budova byla u spolkového cvičiště).⁷⁹⁴

Ke třetí tělocvičné jednotě ve Vejprnicích, a to Federované dělnické tělocvičné jednotě (dále jen FDTJ) se též příliš záznamů nedochovalo. Její význam ve Vejprnicích byl ovšem daleko menší, než u Sokola a DTJ, což se odráželo i na početnosti členstva (např. v lednu 1925 měla FDTJ pouze 30 dospělých členů⁷⁹⁵). FDTJ jako taková vznikla v květnu 1921 oddělením od Svazu dělnických tělocvičných jednot (SDTJ), což byl proces, který postihl i sociální demokracii (od které se v téže době odtrhli komunisté). Politicky se FDTJ orientovala právě na KSČ, ta v roce 1926 provedla sjednocení „svých“ tělovýchovných a sportovních organizací (včetně FDTJ) do Federace proletářské tělovýchovy (FPT).

Ve Vejprnicích byla FDTJ založena 14. ledna 1923, prvním starostou byl truhlář Antonín Ulrich.⁷⁹⁶ Její tělocvičná aktivita byla skromná, byly sice ustanoveny oddíly házené a kopané a dokonce došlo i k zbudování hřiště, v pramenech ale není zaznamenáno ani jedno větší cvičení a jmenované oddíly se nepřihlásily do pravidelných soutěží (pouze přátelská utkání).⁷⁹⁷ To ovšem není nijak překvapující, FDTJ a následná FPT patřily co se počtu členů týče (míněno v celém Československu) k slabším organizacím, zdaleka se nemohly měřit s TJ Sokol a DTJ.

Společenská činnost FDTJ/FPT sestávala z přednášek (např. ta z ledna 1925 nesla název „Ruská revoluce 1917 a Lenin“⁷⁹⁸), tanečních zábav, tradičních mikulášských večírků a divadelních představení (i FDTJ/FPT měla divadelní odbor).⁷⁹⁹

⁷⁹² *Zápisy ze schůzí obecní rady 1932-39*, zápis ze dne 3. 3. 1938.

⁷⁹³ *Pamětní kniha Sokola 1902-1945*, s. 60.

⁷⁹⁴ *Spolkové záležitosti-DTJ Vejprnice*, s. 16.

⁷⁹⁵ *Údaje o spolcích (okresní úřad)*, heslo Vejprnice (neočíslováno).

⁷⁹⁶ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 49.

⁷⁹⁷ *Zpráva k 100. výročí vzniku organizované tělovýchovy v obci TJ Sokol Vejprnice*, s. 2. Dostupné online: <http://www.sokolvejprnice.cz/doc/zprava.pdf>

⁷⁹⁸ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 60.

⁷⁹⁹ Státní okresní archiv Plzeň-sever, *Archiv obce Vejprnice [1841]-1945 (1954)*, i. č. 67, *Spolkové záležitosti-Jednota proletářské tělovýchovy Vejprnice*, č. ev. jed. N 8. [dále jen *Spolkové záležitosti-Jednota proletářské tělovýchovy Vejprnice*] s. 134 a 136.

Dalším sportovním spolkem byl fotbalový klub SK Slavie. Založen byl v březnu 1929,⁸⁰⁰ jeho prvním předsedou se stal František Altman.⁸⁰¹ Roku 1930 byl klub přijat do Západočeské fotbalové župy, své hřiště si SK Slavie s konečnou platností zřídila v letech 1936-1937, nacházelo se poblíž silnice ke Křimicím (dnes je tato oblast zastavěna).⁸⁰² Společenské akce pořádané SK Slavií se příliš nelišily od ostatních spolků (hlavně taneční zábavy), specifikem byly sportovní karnevaly.⁸⁰³

Ve stejné době, kdy byla založena SK Slavie, byl ve Vejprnicích zřízen Klub šachistů, jehož prvním předsedou se stal železniční zřízenec Jan Koza.⁸⁰⁴

6. června 1931 proběhla ustanovující schůze nově utvořeného Dělnického klubu cyklistů, funkce předsedy se ujal homík Václav Mašek.⁸⁰⁵ Klub byl rychle přijat do župy a účastnil se jejich závodů, např. závodu Plzeň-Domažlice.⁸⁰⁶ Nej pamětihodnějším počinem tohoto spolku byl tzv. cyklistický den z 28. května 1933, byl uspořádán závod do Plzně, cviky na speciálních kolech a večerní zábava.⁸⁰⁷

Tělovýchovu rozvíjely i mládežnické spolky, ve Vejprnicích působily tyto: Svaz socialistické mládeže, Svaz mládeže strany národně socialistické, Republikánský (agrární) dorost.⁸⁰⁸

Mládež meziválečného období byla prodchnuta zájmem o sport a rozvíjení tělesné zdatnosti, někteří dokonce usuzovali, že je tento „kult těla“ rozšířený až příliš, jiní zase želeli úpadku starých pohybových aktivit. Tak i v *Kronice obce Vejprnice* jsou vyjmenovány tradiční hry dětí a mládeže, ale vzápětí je psáno: *Většina jmenovaných her upadla již v zapomenutí. Vytlačila je novodobá kopaná, házená a boxování a různé zápasy, kterým se nynější mládež až nezdravě věnuje. Školy a tělocvičné spolky starají se o to, aby staré dětské hry úplně nevytizely a proto je při vyučování tělocviků pěstují. Děti je sice znají, ale venku je nehrají, dávajíce přednost kopané.*⁸⁰⁹ Kopaná se stala nejoblíbenějším sportem Vejprnic i všech ostatních dělníků v Československu,

⁸⁰⁰ Pamětní kniha obce Vejprnické, s. 78.

⁸⁰¹ Zpráva k 100. výročí vzniku organizované tělovýchovy v obci TJ Sokol Vejprnice, s. 3. Dostupné online: <http://www.sokolvejprnice.cz/doc/zprava.pdf>

⁸⁰² Tamtéž.

⁸⁰³ Státní okresní archiv Plzeň-sever, *Archiv obce Vejprnice [1841]-1945 (1954)*, i. č. 67, *Spolkové záležitosti-SK Slavia Vejprnice*, č. ev. jed. N 8. [dále jen *Spolkové záležitosti-SK Slavia Vejprnice*] s. 65.

⁸⁰⁴ Pamětní kniha obce Vejprnické, s. 78.

⁸⁰⁵ *Dělnický klub cyklistů (kniha zápisů)*, zápis ze dne 6. 6. 1931.

⁸⁰⁶ Tamtéž, zápis ze dne 13. 3. 1932.

⁸⁰⁷ Státní okresní archiv Plzeň-sever, *Archiv obce Vejprnice [1841]-1945 (1954)*, i. č. 67, *Spolkové záležitosti-Dělnický klub cyklistů Vejprnice*, č. ev. jed. N 8. s. 145.

⁸⁰⁸ *Kronika obce Vejprnice*, s. 133.

⁸⁰⁹ Tamtéž, s. 154.

následovaná byla volejbalem, cyklistikou a boxem.⁸¹⁰ Popularita (české) házené byla a je regionálním specifíkem Plzeňska.

Po většinu 19. století se ve Vejprnicích hasilo stejně, jako v předešlých stoletích. V případě vypuknutí požáru vytáhli obyvatelé obce své sudy a vědra, s jejichž pomocí nabírali vodu z rybníka či potoka a posléze začali hasit. Na Jubilejní zemské výstavě v Praze roku 1891 však byla do Vejprnic zakoupena první ruční hasičská stříkačka.⁸¹¹ Problémem ale bylo, že k obsluze stříkačky nebyl nikdo řádně vyškolen a při požárech bylo mnohdy těžké sehnat lidi na pumpování vody. Založení Sboru dobrovolných hasičů se jevilo jako nutnost, kvůli haštevení mezi jednotlivými zájmovými skupinami se ale jeho zřízení notně protahovalo. Úspěšná byla až snaha místního kaplana Antonína Havelky, jemuž se podařilo v prosinci roku 1904 sbor založit.⁸¹² Zakládajících členů bylo třináct.⁸¹³ Prvním předsedou byl farář Václav Čubr, velitelem rolník Vojtěch Hucl, pokladníkem jmenovaný kaplan Antonín Havelka a jednatelem učitel Stanislav Ernst.⁸¹⁴

Při pohledu na první činovníky sboru seznáme, že se jednalo o vlivné osobnosti, o duchovní, učitele a rolníka, jenž byl dvakrát starostou Vejprnic (1899-1904 a 1911-1919). Sboru dobrovolných hasičů to ovšem spíše škodilo, zejména se to týká zapojení katolických duchovních. Ve Vejprnicích v této době sílilo antiklerikální smýšlení: *Nově založený spolek neměl však na růžích ustláno. Ačkoliv Sbor dobrovolných hasičů slouží všem občanům, bez rozdílu stavu, povolání a náboženského vyznání, počaly proti němu boje více méně povahy náboženské. Mnozí těžce nesli, že sbor byl založen přičiněním kněze. Tyto spory brzdily rychlejší vývin spolku.*⁸¹⁵

Spolek se vskutku rozvíjel pomalu, avšak jeho etablování bylo úspěšné. Pomalý rozmach se dá připsat i na vrub jeho mladosti, jednoduše nebyl mezi obyvateli obce dostatečně zažitý. Práce hasičů tím byla pochopitelně omezována, např. tím, že místní rolníci jen neradi poskytovali své koně na tažení hasičské stříkačky, na což si hasiči opakovaně stěžovali: *Stalo se nám to posledně, když byl požár v Tlučné dne 16. 10. [1913], že nám nikdo koně vydati nechtěl.*⁸¹⁶

⁸¹⁰ HOLUBEC, Stanislav. *Lidé periferie: sociální postavení a každodennost pražského dělnictva v meziválečné době*, s. 156-158.

⁸¹¹ *Kronika obce Vejprnice*, s. 136.

⁸¹² *Podklady pro obecní kroniku*, s. 22. V pramenech se často uvádí jako datum založení Sboru dobrovolných hasičů až počátek roku 1905. Sbor byl totiž založen na sklonku roku 1904, své první schůze si však odbyl až v roce 1905. Uvádím zde rok 1904, jelikož se jedná o oficiální datum, kterého se drželi vejprničtí hasiči i za 1. republiky (např. oslavy 25 let spolku slavili roku 1929, ne 1930).

⁸¹³ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 20.

⁸¹⁴ Tamtéž.

⁸¹⁵ *Kronika obce Vejprnice*, s. 137.

⁸¹⁶ Státní okresní archiv Plzeň-sever, *Archiv obce Vejprnice [1841]-1945 (1954)*, i. č. 67, *Spolkové záležitosti – Sbor dobrovolných hasičů*, č. ev. jed. N 8. [dále jen *Spolkové záležitosti – Sbor dobrovolných hasičů*] s. 98.

Během 1. republiky se už Sbor dobrovolných hasičů stal uznávanou organizací, jasně patrné je to na počtu finančně přispívajících členů spolku. Ještě v roce 1920 jich bylo pouze 26,⁸¹⁷ roku 1925 už 99,⁸¹⁸ v roce 1938 již přes 200.⁸¹⁹ V čele sboru se vystřídali i vlivné osobnosti Vejprnic, byl to např. sociální demokrat Václav Vejvoda (předsedou spolku byl minimálně v letech 1925-1927), který se stal roku 1928 starostou obce a v této pozici setrval až do roku 1939. Sbor dobrovolných hasičů se dočkal i modernizace svého vybavení. Když v roce 1921 museli vejprničtí hasiči vyjet celkem k šesti požárům, bylo rozhodnuto o nutnosti motorizace stávající hasičské stříkačky. Ta byla provedena hned v následujícím roce firmou Štěpánek a spol. z Kostelce nad Labem za částku v rozmezí 17 500-19 500 Kč.⁸²⁰ Úplně novou motorizovanou hasičskou stříkačku obdržel Sbor dobrovolných hasičů ve Vejprnicích až roku 1939.⁸²¹

Z roku 1922 pocházejí i stanovy Sboru dobrovolných hasičů ve Vejprnicích. Pojaty byly široce, kladl se důraz na pomoc všem lidem a rozvíjení tělesné i duševní zdatnosti členstva: *Účelem sboru jest, aby při živelných nehodách i při jiných neštěstích v místě a okolí, zvláště při požárech, povodních, zříceních domů, neštěstích v dolech a na drahách apod., jakož i při jednotlivých nehodách osobních hájil a chránil života, zdraví a majetku občanův i by pečoval o tělesnou výchovu a odborné i všeobecné vzdělávání členstva.*⁸²²

Zmíněná motorizace hasičské stříkačky z roku 1922 se platila z příspěvků členstva a výnosů z pořádaných zábav, později i za pomoci zemské subvence. Mezi veřejné podniky Sboru dobrovolných hasičů se řadily veřejná cvičení, silvestrovské zábavy a především tradiční slavnost Staročeské máje. Při ní hasiči většinou spolupracovali s Národní jednotou pošumavskou a Sokolem (propůjčoval ke slavnosti své cvičiště), spektakulární byl průvod obcí, hasiči při něm většinou jezdili na koních.⁸²³ Mezi další významné akce Sboru dobrovolných hasičů patřila oslava 25 let trvání spolku z května 1929 a 44. sjezd sborů dobrovolných hasičů plzeňské župy ve Vejprnicích v červenci 1930.⁸²⁴

⁸¹⁷ Podklady pro obecní kroniku, s. 1.

⁸¹⁸ Spolkové záležitosti – Sbor dobrovolných hasičů, s. 112.

⁸¹⁹ Podklady pro obecní kroniku, s. 22.

⁸²⁰ Pamětní kniha obce Vejprnické, s. 47.

⁸²¹ Kronika obce Vejprnice, s. 137.

⁸²² Spolkové záležitosti – Sbor dobrovolných hasičů, s. 107.

⁸²³ Tamtéž, s. 110.

⁸²⁴ Pamětní kniha obce Vejprnické, s. 77 a 80.

1.12.3 Místní osvětová komise, Svobodná škola a Národní jednota pošumavská

Roku 1905 byl založen Osvětový svaz, jehož úkolem bylo rozvíjení osvěty, kultury a celkové vzdělanosti mezi obyvatelstvem. Jeho další povinností byla především koordinace mezi jednotlivými osvětovými organizacemi, jejichž působení mělo být systematické a fundované.

Po vzniku ČSR se mnozí funkcionáři Osvětového svazu domnívali, že obyvatelstvu schází patriční demokratická a republikánská výchova (lid nebyl připraven si sám vládnout), osvětová činnost se tak měla soustředit hlavně na tzv. lidové kurzy občanské výchovy.⁸²⁵ Na to pamatovaly i nové zákony vztahující se na fungování osvětových organizací, v roce 1919 bylo ustanoveno, že se mají hojně pořádat kurzy občanské nauky (vysvětlující lidu nové státní zřízení, veřejné úřady, práva a povinnosti občanů), následovat je mají přednášky o hospodářské a sociální podobě státu, jeho historii, kultuře atd. Klíčovým se stal okresní osvětový sbor (Vejpnice patřily pod ten plzeňský), který měl zajišťovat odpovídající podmínky osvětovým komisím a dohlížet nad jejich činností. Tíhu financování osvětových komisí nesly obce, města a okresní samosprávy, stát přispíval pouze subwencemi. To se změnilo v březnu 1925, kdy byl Osvětový svaz přetransformován do Masarykova lidovýchovného ústavu, který se již těšil regulérní finanční podpoře státu.⁸²⁶ Díky podpoře státu i houževnaté snaze osvětových organizací se počet českých místních osvětových komisí v ČSR rychle zvyšoval, roku 1927 jich existovalo už 6585 (nepočítaje ty německé, slovenské atd.).⁸²⁷ Jednou z nich byla i ta ve Vejpnicích.

Po konci 1. světové války a následnému rapidnímu zakládání nových spolků se ve Vejpnicích ozývaly hlasy, volající po zřízení spolku, jehož přednášková a vzdělávací činnost by byla pokud možno objektivní. Byla to reakce na častou tendenčnost ostatních vejprnických spolků (jež byly poplatné různým politickým stranám a směrům): *Přednášky, které jednotlivé spolky pořádaly, byly převážně rázu odborného a politického, přizpůsobené tendencím strany a jen jí vyhovující.*⁸²⁸ Místní osvětová komise byla ve Vejpnicích založena 5. listopadu 1922, zakládajících členů bylo 30 a prvním starostou se stal učitel František Lohr.⁸²⁹ K založení komise velmi přispěla Národní jednota pošumavská – místní odbor Vejpnice (starostou byl též František Lohr), což

⁸²⁵ POKORNÝ, Jiří. *Lidová výchova na přelomu 19. a 20. století*, s. 137.

⁸²⁶ Tamtéž, s. 140-141.

⁸²⁷ Tamtéž, s. 140.

⁸²⁸ *Kronika obce Vejpnice*, s. 123.

⁸²⁹ Tamtéž, s. 131.

vzhledem k podobnému účelu obou spolků (vzdělávací, u Národní jednoty pošumavské přítomen i národnostní prvek) není překvapující. Z oněch 30 členů místní osvětové komise jich 12 pocházelo z místní Národní jednoty pošumavské, privilegovanému postavení se v obou spolcích těšili pochopitelně učitelé.⁸³⁰

Při jmenování místní osvětové komise však měla hlavní slovo obec, ta ono jmenování provedla poměrně záhy, již 9. prosince.⁸³¹ Dohled obce se týkal (mimo jiné) i členstva osvětové komise, mělo odpovídat politickému rozvrstvení dané obce, zastoupeny byly i jiné osvětové spolky (právě Národní jednota pošumavská, Svobodná škola), případně další místní instituce.⁸³² To jistě pomáhalo tomu, aby v osvětové komisi nebyl přítomen pouze jeden politický názor (opět usilování o objektivitu), ovšem nepřímo to vedlo k rozháranosti komise. Není náhodou, že obecní zastupitelstvo několikrát řešilo problém rezignace členů osvětové komise a jejich následné nahrazení, ve výjimečných případech musel být ku pomoci povolán i okresní osvětový výbor.⁸³³

Jedním z prvních počínů místní osvětové komise bylo zorganizování kurzů zmíněné občanské nauky, přednášky trvaly od února do března 1923 a jejich program byl následující: „Ústava čsl. republiky“, „působnost samosprávy“, „složení samosprávy“, „jak je upraveno volební právo v naší republice“, „o valutě“.⁸³⁴ Kurzu se účastnilo kolem 128 osob, přednášek se ujal právní rada JUDr. František Kříž z Plzně.⁸³⁵ Účast odborníků z Plzně byla pravidelná, členové vejprnické osvětové komise se rádi ujímali pořádání přednášek či oslav a k nim připojeným proslovům, samotnou výuku však zpravidla přenechávali vysokoškolským vzdělancům z Plzně (právníká témata právníkům, u historických témat se zase často uplatňovali zaměstnanci Západočeského muzea v Plzni). Záhy se ujala prospěšná spolupráce mezi místní osvětovou komisí, Národní jednotou pošumavskou a vejprnickou obecnou školou.

Místní osvětová komise se rychle chopila pořádání oslav významných dní i výročí mladé Československé republiky, v květnu 1923 o tom informovala vejprnické spolky: *Místní osvětová komise ve Vejprnicích po ustanovení svém převzala pořádání přednášek ve význačných dnech našeho národního života jako: Den Komenského, 6. červenec, 28. říjen, 8. listopad (bitva na Bílé hoře – pozn. aut.) a oslavy předních našich mužů (zvláště oslavy narozenin prezidenta Masaryka –*

⁸³⁰ Pamětní kniha obce Vejprnické, s. 46.

⁸³¹ Tamtéž, s. 49.

⁸³² POKORNÝ, Jiří. *Lidová výchova na přelomu 19. a 20. století*, s. 138.

⁸³³ *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1925-35*, s. 18, 79.

⁸³⁴ Pamětní kniha obce Vejprnické, s. 51.

⁸³⁵ Tamtéž, s. 52.

pozn. aut.). *Přednášky v tyto dny místní osvět. komisi pořádané jsou společně všem místním složkám politickým i jiným, a proto vyzýváme všechny spolky zdejší, aby v ty dny žádných přednášek ani oslav samostatně nepořádaly a tím činnost osvět. komise netříštily.*⁸³⁶

Účelem tohoto počínání bylo, aby se jmenované dny slavily vším obyvatelstvem Vejprnic a aby občanstvo stmelovalo, bez ohledu na jejich politické zázemí (i proto měla osvětová komise tak různorodé členstvo, reprezentující celou vesnici). Při návštěvě přednášek (v rámci těchto oslav) se proto neapelovalo na třídní či politické vědomí, ale na to národní. U příležitosti přednášky o Janu Amosu Komenském v březnu 1923 se vyzývalo: *Občané! Dostavte se v počtu co možná nejhojnějším, aby památka jednoho z největších mužů, učitele národů, uctěna byla co nejdůstojněji.*⁸³⁷ Samozřejmě je třeba brát tento koncept s rezervou, osvěta se ne vždy obešla bez sporů, např. v podkapitole „Náboženský vývoj v obci a okolí“ bylo psáno, že přednášky o Janu Husovi měly svůj protikatolický hrot.

Místní osvětová komise tedy převzala patronaci nad výše vypsányými významnými dny, přičemž u oslav některých z nich se později významně podílela i samotná obec (to platí hlavně o 28. říjnu). Činnost osvětové komise tím ale nekončila, v kulturní oblasti se zaměřovala na hudbu, např. 30. dubna 1924 byl uspořádán „Smetanův večer“ (kde se hovořilo o životě tohoto umělce a byly hrány ukázky z jeho tvorby). Častěji se odehrávaly koncerty, jejichž výplň zajišťovaly české národní písně.⁸³⁸

V českém prostředí se měla osvětová komise podílet i na šíření znalostí o Slovensku (o němž měla česká společnost mnohdy velmi zkreslené představy). Při oslavě 28. října se čas od času přednášelo o Slovensku (např. o Martinské deklaraci), případně byla pro propagaci slovenských reálií uspořádána samostatná přednáška, ta z července 1929 nesla název „Poměry na Slovensku“ a měla tento program: Ukázky slovenské kultury – svatba, písně, debaty, magurské tance.⁸³⁹ Zajímavostí může být, že byl k těmto přednáškám zpravidla přizván Slovák, v tomto případě to byl spisovatel Janko Káša.⁸⁴⁰

Zbylé přednášky byly vázány na aktuální dění či na domácí prostředí. Mezi aktuální události se řadilo zejména úmrtí významné osobnosti, na jejíž počest byla urychleně zorganizována pietní

⁸³⁶ *Činnost místní osvětové komise, komitétu pro postavení pomníku Mistra Jana Husa a komitétu pro stavbu pomníku padlým*, s. 12.

⁸³⁷ Tamtéž, s. 8.

⁸³⁸ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 57 a 60.

⁸³⁹ *Činnost místní osvětové komise, komitétu pro postavení pomníku Mistra Jana Husa a komitétu pro stavbu pomníku padlým*, s. 23.

⁸⁴⁰ Tamtéž.

akce a vzpomínkový večer. 18. května 1930 byla takto uspořádána přednáška oslavující zesnulého spisovatele Aloise Jiráska (zemřel 12. března 1930).⁸⁴¹ Osvětové akce týkající se domácího prostředí se zaměřovaly na historii daného místa, upamatovaly na dřívější vývoj obce, např. v září 1930 zvala místní osvětová komise na přednášku na téma „staré Vejprnice“.⁸⁴²

Spolek Svobodná škola byl další osvětovou organizací, k jejímu působení se ovšem dochovalo jen málo informací. Svého zřízení se ve Vejprnicích dočkala 5. března 1922, jejím prvním předsedou byl kontrolor Josef Oplt.⁸⁴³ Zakládajících členů bylo překvapivě hodně, a to 63 (40 mužů a 23 žen).⁸⁴⁴ Svobodná škola se vyhraňovala vůči náboženství, v případě Vejprnic tedy vůči katolictví (přízvisko „svobodná“ znamenalo především nezávislost na církvi a náboženství) a její přednášková činnost mívala (v té době) až mírně provokativní nádech, např. v září 1926 se přednášelo „O vzniku člověka a tvorstva“ (evoluční teorie).⁸⁴⁵ Spolek měl pochopitelně blízko k levici (předseda Josef Oplt byl člen sociální demokracie⁸⁴⁶) a zvláště k bezkonfesnímu obyvatelstvu: *Ti, kdož zůstali bez vyznání, sdružovali se ve spolku Svobodná škola.*⁸⁴⁷ Nejde o nijak přehnané tvrzení, na počátku roku 1926 se ke členům tohoto spolku hlásilo 267 lidí.⁸⁴⁸

Svobodnou školu však nelze vnímat jen jako spolek, jehož jediným úkolem byl útok na katolictví. Mnohé ze spolkových přednášek se náboženství vůbec netýkaly, např. v září 1924 se přednášelo o „objevech Kolumbových“ a o „dějinách divadla“.⁸⁴⁹ Sama Svobodná škola formulovala své poslání následovně: *Účelem Svobodné školy jest především mravní a kulturní zabezpečení lidu bezkonfesijního, uvědomovati lid o moderním názoru životním a prohlubovati jejich vědomí o ideálech kulturních, napomáhati myšlenkovému rozvoji a zdůrazňovati rovnost všeho lidu bez rozdílu stavu, národnosti a vyznání.*⁸⁵⁰ Vedle vzdělávací činnosti se Svobodná škola (jako každý místní spolek) zapojovala do vejprnického spolkového života, organizovala plesy, taneční zábavy, rodinné výlety i kabaretní večírky.⁸⁵¹

⁸⁴¹ Činnost místní osvětové komise, komitétu pro postavení pomníku Mistra Jana Husa a komitétu pro stavbu pomníku padlým, s. 25.

⁸⁴² Tamtéž, s. 26.

⁸⁴³ Kronika obce Vejprnice, s. 131.

⁸⁴⁴ Pamětní kniha obce Vejprnické, s. 45.

⁸⁴⁵ Tamtéž, s. 64.

⁸⁴⁶ Volby do říšské rady, parlamentu a obecního zastupitelstva; voličské seznamy, s. 227.

⁸⁴⁷ Kronika obce Vejprnice, s. 118.

⁸⁴⁸ Údaje o spolcích (okresní úřad), heslo Vejprnice (neočíslováno).

⁸⁴⁹ Státní okresní archiv Plzeň-sever, Archiv obce Vejprnice [1841]-1945 (1954), i. č. 67, Spolkové záležitosti-Svobodná škola, č. ev. jed. N 8. s. 59.

⁸⁵⁰ Tamtéž, s. 58.

⁸⁵¹ Tamtéž, s. 61-63.

Podobný účel, ovšem cílený na katolické věřící, mělo i Sdružení katolických rodičů a přátel křesťanské výchovy, jehož ustavující schůze proběhla 16. března 1924.⁸⁵² Ve stanovách tohoto spolku se píše: *Účelem jeho jest hájiti a upevňovati křesťanský ráz rodin, pečovati o zbožné, vpravdě křesťanské vychování dítek, šířiti zásady křesťanského vychovatelství, pěstovati sociální péči o dítky, a starati se hmotné povznesení rodin.*⁸⁵³ To je ale také to jediné, co se o této organizaci v pramenech dochovalo.

Národní jednoty byly nevládní organizace, které vznikaly v 80. letech 19. století. Jejich úkolem bylo kulturně (knihovny, školy) a hospodářsky (podnikání, rozšiřování odbytu) pomáhat českým menšinám v pohraničí. Jmenovaly se podle oblasti své působnosti: Národní jednota pošumavská (založena v červnu 1884), Národní jednota severočeská (založena v březnu 1885) atd. Národní jednoty zakládaly v obcích své odbočky/odbory, z nichž čerpaly své finanční prostředky. V roce 1926 existovalo jen v Čechách 423 záložen národních jednot.⁸⁵⁴

O založení odbočky Národní jednoty pošumavské (dále NJP) se ve Vejprnicích jednalo ještě před 1. světovou válkou, v první řadě o to stála místní TJ Sokol, jež s NJP spolupracovala už od svého vzniku.⁸⁵⁵ Na přelomu let 1913-1914 se o založení odbočky v obci konaly vážně porady (účastnily se jich všechny místní spolky), o zdárné řízení jednání se zasloužili vyslanci NJP z Plzně.⁸⁵⁶ Bylo dosaženo dohody a stanovy plánované vejprnické odbočky byly zaslány ke schválení do Prahy. Ještě než mohlo dojít k potvrzení stanov, se však Evropa vrhla do krvavého víru 1. světové války. Založení tohoto spolku muselo být následně odloženo na neurčito.⁸⁵⁷

Po konci 1. světové války se o nové jednání kolem založení vejprnického odboru NJP zasloužil již existující odbor této organizace v sousední Tlučné.⁸⁵⁸ NJP byla ve Vejprnicích s finální platností ustanovena 7. května 1922, za jejího předsedu byl zvolen učitel František Lohr, zakládajících členů bylo 40.⁸⁵⁹ Rád bych na tomto místě upozornil, že v právě v roce 1922 byly ve Vejprnicích založeny všechny důležité vzdělávací a kulturní spolky/organizace: Místní osvětová komise, Svobodná škola, NJP i obecní knihovna.

⁸⁵² *Kronika obce Vejprnice*, s. 132.

⁸⁵³ *Údaje o spolcích (okresní úřad)*, heslo Vejprnice (neočíslováno).

⁸⁵⁴ *Masarykův slovník naučný: lidová encyklopedie všeobecných vědomostí* (díl III.). Praha: Československý kompas, 1927. s. 738.

⁸⁵⁵ *Pamětní kniha Sokola 1902-1945*, s. 15 a 19.

⁸⁵⁶ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 22.

⁸⁵⁷ Tamtéž.

⁸⁵⁸ Tamtéž, s. 45.

⁸⁵⁹ *Kronika obce Vejprnice*, s. 131.

Hned od svého založení se místní NJP snažila propagovat své národnostní poslání, pro nějž chtěla získat co nejširší možnou podporu: *Žádají se všichni občané, kteří uznávají důležitosti národních menšin a chtějí své spoludruhy, ponejvíce dělníky, v jejich existenčním a národním boji hmotně i morálně posílit, aby se do schůze té dostavili* (ustavující valné hromady roku 1922 – pozn. aut.) *a za členy odboru Národní jednoty pošumavské ve Vejprnicích se dodatečně přihlásili.*⁸⁶⁰ Apelovalo se tedy ponejvíce na národní vědomí. Zvláštností může být poukazování na dělnictvo, NJP, vědoma si dělnického charakteru Vejprnic, chtěla své národní stanovisko pravděpodobně posílit i třídním hlediskem.

Značná část aktivity NJP byla zaměřena na přednáškovou činnost: *Pro všechnu veřejnost pořádala přednášky Národní jednoty pošumavská. Byly to přednášky poučné, všeobecně vzdělávací. Ročně byly pořádány 4 přednášky a za svého 15 letého trvání absolvovala NJP více než 60 přednášek z dějin země české, o vynikajících českých spisovatelích, jejich významu pro národ a přednášky poučné z přítomné doby.*⁸⁶¹ Důležité je sdělení, že přednášky byly pořádány pro všechnu veřejnost, ne jen pro určitý segment populace (např. politické strany dělaly přednášky především pro své členy a voliče). To potvrzuje status NJP jako nepolitické organizace, jež se snažila mít korektní nebo přímo přátelské vazby s co nejvíce vejprnickými organizacemi. Pochopitelně však měla NJP nejvíce vztah k vzdělávacím či vlasteneckým (dávajícím důraz na národ) spolkům, tedy k místní osvětové komisi, TJ Sokol, Nezávislé jednotě čsl. legionářů, Sboru dobrovolných hasičů atd.

Společenské akce místní NJP se skládaly z tanečních zábav, plesů, hudebních koncertů, humoristických večírků a tradičnějších staročeských poutí a josefovských zábav.⁸⁶² Finanční výnos ze svých společenských podniků věnovala NJP zpravidla místní obecné škole a českým menšinám v pohraničí.⁸⁶³

Daleko ambicióznější počín se plánoval v květnu 1935. V tu dobu se na popud NJP sešli zástupci Vejprnic, Líní, Nové Vsi, Lhoty a Litic a diskutovali o možnosti koupě části litického lesa. Tento les byl součástí chotěšovského panství šlechticů Thurn-Taxis, které bylo v rámci pozemkové reformy vyvlastněno, ale právě v roce 1935 se Plzeň zřekla svého nároku na litické lesy a ty se mohly opět navrátit rodu Thurn-Taxis: *...jelikož jest to les, který leží přímo za branamy* (správně má

⁸⁶⁰ *Spolkové záležitosti – Místní odbor Národní jednoty pošumavské*, s. 170.

⁸⁶¹ *Kronika obce Vejprnice*, s. 123.

⁸⁶² *Spolkové záležitosti – Místní odbor Národní jednoty pošumavské*, s. 171-177.

⁸⁶³ Tamtéž.

být branami – pozn. aut.) města Plzně, že není vůbec myslitelné by les ten přišel na zpět do rukou pánům Durntascize (správně má být Thurn-Taxis – pozn. aut.)... a že zde nastává povinnost národnostní, by se les rozdělil na části sousedním obcím.⁸⁶⁴

Zástupci jmenovaných obcí na začátku své schůze nejdříve bez okolků zkritizovali Plzeň za její jednání: ...právem poukázáno na město Plzeň, která vyvlastnila velké části majetku panství chotěšovského, když viděla z toho zisk, ale že v tomto případě obce Plzeňská vidí, že nelze vydělati, jsou pryč veškeré otázky národnostní, jakož i zdravotní, s čímž se Plzeň velmi ráda honosí.⁸⁶⁵ Obce se nakonec vyslovily pro odkoupení litického lesa (příděl pro Vejprnice činil 61 hektarů), ovšem vzhledem k jeho vážnému poničení podaly žádost k pozemkovému úřadu o snížení požadované částky 150 000 Kč (snížení mělo být úměrné úbytku a znehodnocení dřeva v litickém lese).⁸⁶⁶ Bohužel se mi nepodařilo dohledat výsledek tohoto počínu.⁸⁶⁷

NJP si během své existence v místní obci vybudovala poměrně solidní postavení a těšila se od nemalého počtu obyvatel Vejprnic otevřené přízni (vzhledem k jejímu národnímu poslání i hojně filantropické činnosti, která byla zaměřena hlavně na místní obecnou školu, se ani není čemu divit). Z pramenů vyplývá, že se pozice jednoty ke konci 1. republiky ještě více zlepšovala. Mohl za to bezpochyby pocit ohrožení ze strany nacistického Německa, kdy se k NJP jakožto představitelkyni národa (bez jeho politického, náboženského apod. rozdělení) počala upínat stále větší pozornost. Ta měla dvojitou podobu, za prvé dostávala NJP ve Vejprnicích větší společenský prostor, jež našel odraz v podobě četných vlasteneckých proslavů i organizaci národních manifestací.⁸⁶⁸ Za druhé se členy NJP (s povinným ročním příspěvkem) stávaly četné vejprnické spolky (sama obec Vejprnice byla členem NJP nejspíše po značnou část 1. republiky⁸⁶⁹), např. v roce 1936 se pro to rozhodl místní Sokol⁸⁷⁰ a Svaz čsl. horníků.⁸⁷¹

⁸⁶⁴ *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1925-35*, s. 285-286.

⁸⁶⁵ Tamtéž, s. 286

⁸⁶⁶ Tamtéž, s. 287.

⁸⁶⁷ *Hospodářský plán obecních lesů* se dochoval pouze pro období 1879-1897 a 1925-1932. Všechny ostatní prameny neinformují o žádné změně ohledně obecních lesů a záznamy Obecního úřadu Vejprnice otázku litického lesa už dále nerozebírají.

⁸⁶⁸ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 112.

⁸⁶⁹ *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1925-35*, s. 170-171. *Zápisy ze schůzí obecní rady 1930-32*, zápis ze dne 3. 12. 1931.

⁸⁷⁰ *Pamětní kniha Sokola 1902-1945*, s. 126.

⁸⁷¹ *Svaz československých horníků – místní skupina Vejprnice*, s. 192.

1.12.4 Kampelička Vejprnice

Kampeličky byly (a jsou) úvěrní družstva (tzv. Raiffeisenova typu). Za 1. republiky tvořily páteř lidových peněžních ústavů na venkově právě kampeličky, jejichž nespornou výhodou bylo poskytování velmi levných úvěrů (díky minimální režii těchto ústavů). Splácení zápůjček mělo individuální ráz, dluhující se s kampeličkou dohodl na výši a frekvenci splátek (měsíční, půlroční, výjimečně i roční), v případě nepředvídatelných okolností (např. náhlé finanční tíži dluhujícího) bylo možno splátkový kalendář dále měnit.

Kampelička však poskytovala zápůjčky jen v oblasti své působnosti (v případě Kampeličky Vejprnice to byly Vejprnice a Nová Hospoda), kde byla solventnost žadatelů dobře známá. Vklady byly zajišťovány majetkem členstva, kampelička byla společností s ručením neomezeným. Ve stanovách vejprnické kampeličky bylo poslání spolku uvedeno takto: *Spolek má za účel poměry svých členů ve směru mravním i hmotném zlepšovati, a to tím, že jim ku provozování jejich hospodářství a živností poskytuje potřebné peněžní prostředky v záručitelných zápůjčkách... dále tím, že přijímáním vkladů na vkladní knížky a běžné účty poskytuje členům a spořitelům příležitost peníze záručitelně ukládati za solidárního ručení členů.*⁸⁷²

V roce 1919 přesahoval počet kampeliček v Československu cifru 3700,⁸⁷³ v tomto vysokém čísle není započítána vejprnická kampelička, ještě neexistovala. Je to vcelku zarážející zjištění, vždyť Vejprnice neustále rostly a místní obyvatelstvo k svému rozvoji jistě potřebovalo dostupné úvěry. Důvodem pozdního založení vejprnické kampeličky byla nejspíše blízkost Plzně, jejíž finanční ústavy vejprničtí občané využívali, ve vzdálenějších obcích (např. Tlučné) vznikaly kampeličky většinou před 1. světovou válkou.

Kampelička Vejprnice byla založena 13. února 1927 (úřadovat začala od května 1927),⁸⁷⁴ jejím starostou se stal učitel František Lohr (tuto pozici zastával po zbytek 1. republiky), místostarostou železniční zřízenec Jiří Lang (svou funkci rovněž vykonával až do konce 1. republiky), důležitou pozici pokladníka převzal domkař Čeněk Červený, záhy ji ovšem přenechal úředníkovi Karlu Weissovi, dlouholetým předsedou dozorčí rady byl učitel Josef Falc.⁸⁷⁵

⁸⁷² Státní okresní archiv Plzeň-sever, *Kampelička Vejprnice – Protokol pro valnou hromadu* (samostatná kniha), fond 707 (nezpracovaný fond). [dále jen *Kampelička Vejprnice – Protokol pro valnou hromadu*] s. 35-36.

⁸⁷³ VENCOVSKÝ, František. *Dějiny bankovníctví v českých zemích*. 1. vyd. Praha: Bankovní institut, 1999. [dále jen VENCOVSKÝ, František. *Dějiny bankovníctví v českých zemích*] s. 369.

⁸⁷⁴ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 67.

⁸⁷⁵ Tamtéž.

O zřízení tohoto peněžního ústavu ve Vejprnicích se zasloužila místní Národní jednota pošumavská a kampelička v Tlučné. Účast NJP je jasně viditelná v osobě Františka Lohra. Kampelička Tlučná, respektive její přední členové byli zase vítanými hosty všech prvorepublikových valných hromad vejprnické kampeličky. Tlučenská kampelička poskytovala té vejprnické hlavně cenné rady k postupům v obtížných počátcích, při valné hromadě z března 1930 bylo k tlučenským hostům promluveno následovně: *Předseda dozorčí rady p. Jos. Falc děkuje přátelům z Tlučné za jejich povzbuzení k další činnosti, a žádá je, aby i nadále zůstali našimi rádci.*⁸⁷⁶

Zakládajících členů bylo 40, jejich počet v dalších letech utěšeně rostl, již na konci roku 1927 měla kampelička 53 členů (v následující tabulce stav členstva vždy odvisí od jeho počtu na samém závěru daného roku, totéž platí o následujících finančních údajích):

Tabulka č. 11: Počet členů Kampeličky Vejprnice ve vybraných letech.⁸⁷⁷

Rok	1927	1928	1930	1932	1934	1936	1938
Členstvo	53	63	97	105	111	141	156

Členstvo se až do roku 1930 rychle rozrůstalo, v krizových letech se zvětšovalo jen velmi pozvolna, naopak po jejich odeznění dochází k dalšímu přibývání členů. Tento vývoj, vzestup, stagnace (maximálně malý regres) a nový rozmach je pro vejprnickou kampeličku typický po všech stránkách. Nezáleželo však jen na počtu členů, důležitá byla i jeho snaha angažovat se a jeho generační složení. Od 2. poloviny 30. let si představenstvo kampeličky stěžuje, že mladých členů přichází stále méně, a když už se ke spolku přihlásí, nechtějí převzít žádnou zodpovědnou funkci: *Pro budoucno scházejí nám hlavně mladé síly, kterých nyní všechny užitečné spolky postrádají. Starosta apeluje hlavně na ně, ať jsou ze stavu rolnického, řemeslného nebo dělnického, aby se v příštím podzimu (podzim 1935 – pozn. aut.) do písemného kurzu přihlásili, účetnictví v Kampeličce si osvojili, aby jednou jejího vedení se ujmouti mohli.*⁸⁷⁸

Vývoj finanční situace vejprnické kampeličky lze vysledovat na dvou ukazatelích: vklady a výběry za určitý rok (tedy za jeden rok), celkové vklady a zápůjčky (jejich akumulace či úbytek za

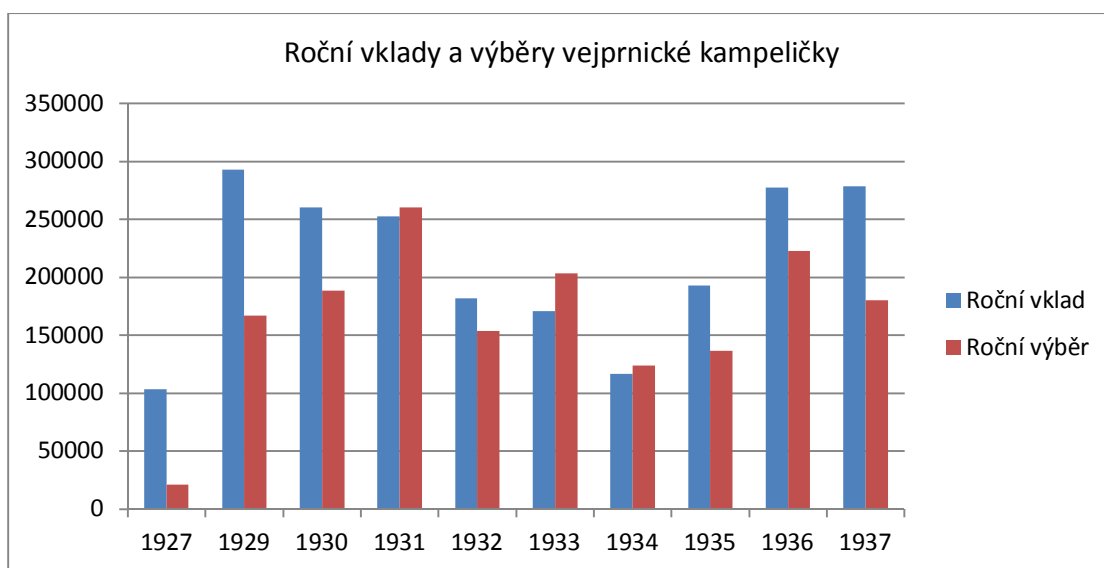
⁸⁷⁶ *Kampelička Vejprnice – Protokol pro valnou hromadu*, s. 17.

⁸⁷⁷ Zpracováno podle: Státní okresní archiv Plzeň-sever, *Kampelička Vejprnice – Seznam členů* (samostatná kniha), fond 707 (nezpracovaný fond) . s. 6, 7, 10, 12, 13, 17 a 19.

⁸⁷⁸ *Kampelička Vejprnice – Protokol pro valnou hromadu*, s. 60.

celé období, ne jen v jednotlivých letech). Vyloučen bude rok 1938, od něhož měly na vývoj kampeličky rozhodující vliv zahraniční (a vnitropolitické) tlaky, čímž byl přetrhnut kontinuální rozvoj (náhle počaly výběry z kampeličky silně převyšovat vklady, lidé chtěli mít pravděpodobně v nejjisté době své peníze u sebe, nežli v nějakém finančním ústavu⁸⁷⁹). Nejdříve k prvnímu ukazateli (pro nedostatek údajů není uveden rok 1928):

Graf č. 10: Roční vklady a výběry z vejprnické kampeličky.⁸⁸⁰

Předkrizové období se nese v duchu slibného růstu, v dubnu 1928 chválil starosta František Lohr činnost kampeličky, které se poměrně hladce podařilo překonat svízelný počátek spolku.⁸⁸¹ Vskutku fenomenální byl poté rok 1929, poměr vkladů a výběrů byl v tomto roce nejpříznivější. Rok 1930 znamenal propad, ale skutečný problém představoval až stav v roce 1931. Ten nebyl zapříčiněn ani tak probíhající hospodářskou krizí, jako spíše parcelací a kupováním obecních pozemků (viz kapitolu „Demografický růst a stavební rozvoj“). Mezi novými nabyvateli stavebních ploch byli i vkladatelé kampeličky, kteří si následně šli vybrat své vklady, jež chtěli upotřebit na

⁸⁷⁹ Podklady pro obecní kroniku, s. 23.

⁸⁸⁰ Zpracováno podle: *Kampelička Vejprnice – Protokol pro valnou hromadu*, s. 20, 28, 39, 48, 57, 65, 73 a 82. Pro údaje z roku 1927 viz: *Kronika obce Vejprnice*, s. 72.

⁸⁸¹ *Kampelička Vejprnice – Protokol pro valnou hromadu*, s. 2.

plánovanou stavbu domů.⁸⁸² Už nikdy nebyla z kampeličky vybrána tak vysoká částka (přesně 260 055,50 Kč), jako roku 1931.

V roce 1932 došlo k celkovému poklesu vkladů i výběrů, avšak vklady přeci jenom převyšovaly výběry, což vedlo k mírnému optimismu mezi členstvem: „*Přátelé! Mohu s klidným svědomím prohlásiti* (mluví starosta spolku – pozn. aut.), *že přes veškerou nynější těžkou dobu a krátké trvání kampelička naše si stojí dobře.*“⁸⁸³ O to nepříjemnější byla bilance z roku 1933, kdy výběry zřetelně převažovaly nad vklady (stejně tomu bylo i v letech 1931 a 1934, převaha vkladů zde ale byla velmi mírná). Vejprnická kampelička pro to měla své vysvětlení, které se v některých rysech může zobecnit (čímž se ukazuje, co vedlo vejprnického občana k tomu, aby v kampeličce neukládal své peníze): *Pokles vkladů vysvětluje se jednak stávající krísí hospodářskou a průmyslovou, jednak nepochopením důležitosti místního peněžního ústavu. Snad i nazírání politického se přitom uplatňuje. Jiní opětně míjejí spolek proto, že nechtějí, aby jejich úspory byly v místě známy. Ti mohou býti ujištěni, že obchodní tajemství je o kampeličce plně zaručeno vůči každému, tedy i vůči úřadům.*⁸⁸⁴

Rok 1934 je stále poznamenán razantním snižováním vkladů, ovšem v roce 1935 se situace už lepší a údaje z roku 1937 lze porovnat s předkrizovým stavem. Překonání těžkého období hospodářské krize, i vědomí, že se v kampeličce neobjevil ani jediný případ zpronevěry financí, naplňoval její členstvo pocitem hrdosti a zadostiučinění, kampelička skutečně plnila (v jejich očích) své předepsané poslání: *Po vyčerpání programu* (z valné hromady v březnu 1937 – pozn. aut.) *poděkoval předsedající všem přítomným členům za vzorné jednání a nabádal je k další účinné podpoře kampeličky, která nabízí služeb svých všem občanům a tím i celé obci.*⁸⁸⁵

Nyní k druhému ukazateli, jenž znázorňuje celkový stav vkladů i zápůjček ve vejprnické kampeličce (rok 1928 je pro nedostatek zdrojů opět vynechán):

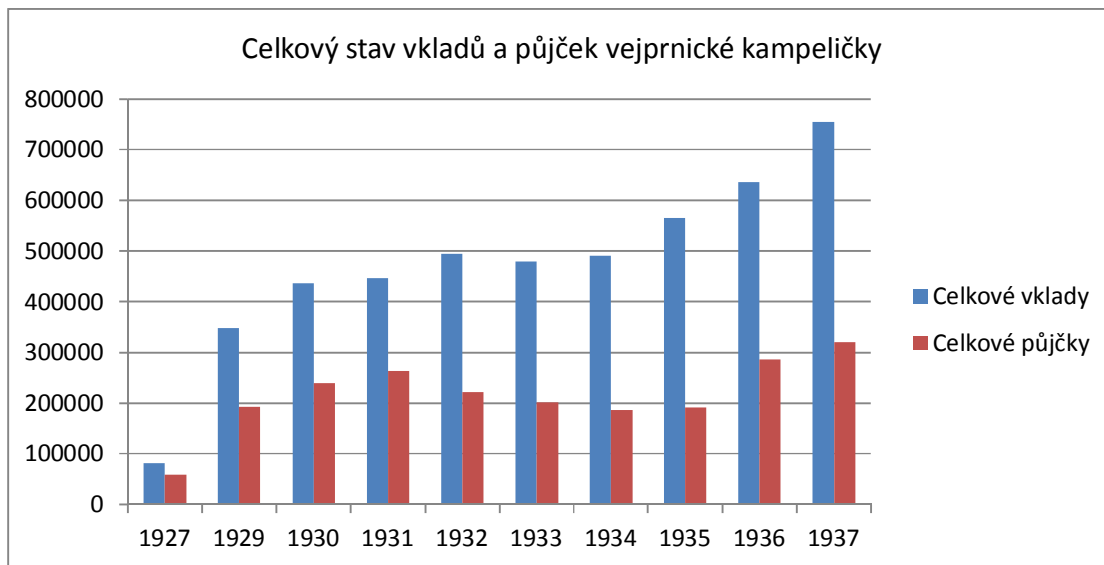
⁸⁸² Státní okresní archiv Plzeň-sever, *Kampelička Vejprnice – Zápisy ze schůzí představenstva* (samostatná kniha), fond 707 (nezpracovaný fond). [dále jen *Kampelička Vejprnice – Zápisy ze schůzí představenstva*] s. 5.

⁸⁸³ *Kampelička Vejprnice – Protokol pro valnou hromadu*, s. 41.

⁸⁸⁴ Tamtéž, s. 49. Ohledně narážky na politické nazírání toho nelze mnoho zjistit. František Lohr se angažoval jen v nepolitických spolecích a pravděpodobně si na tom i dost zakládal (ve schůzích kampeličky často žádá členstvo, aby do spolku nepřenášelo politiku). Zbylí členové spolku byli sice zpravidla členy nějaké politické strany, ovšem nedá se říci, že by měl nějaký politický směr v tomto spolku jednoznačnou převahu (a z toho důvodu by jiný absentoval).

⁸⁸⁵ Tamtéž, s. 78.

Graf č. 11: Celkový stav vkladů a půjček vejprnické kampeličky.⁸⁸⁶

Vklady a zápůjčky, ač svým rozsahem neporovnatelné, vykonaly v letech 1927-1937 podobný pohyb. Zprvu rostly, poté stagnovaly (i se mírně snižovaly), aby poté zase rostly. Vklady poklesly v této epoše jen jednou, a to v roce 1933 (ze 494 849,50 Kč v roce 1932 na 479 3540,50 Kč roku 1933). V jiných letech k regresu (celkových) vkladů nedošlo, a to i přesto, že v letech 1931 a 1934 se z kampaňky více vybralo, nežli se do ní vložilo. Do celkového stavu vkladů se totiž započítával i zisk kampaňky z jiných oblastí, např. z úroků, jejichž výnos dokázal převýšit nepatrnou převahu výběrů nad vklady v letech 1931 a 1934. Roku 1937 dosahovala částka naakumulovaných vkladů hodnoty 754 563,80 Kč. Tuto sumu nedokázala vejprnická kampaňka využít, její přebytky byly (stejně jako přebytky v předešlých letech) zaslány do Ústřední jednoty hospodářských družstev v Praze, v roce 1937 tam měla Kampaňka Vejprnice uloženo 426 699,05 Kč.⁸⁸⁷ Počet vkladatelů též doznal změny, roku 1931 jich bylo 393, 1937 již 451.⁸⁸⁸

Úroveň vkladů a půjček byla vždy dosti rozdílná, nejbliže se k sobě přiblížily v roce 1931. Vkladatelé v tomto roce nejen vybírali své úspory, ale dožadovali se i půjček, jen nemálo lidí si mohlo dovolit stavbu domu bez úvěru (ti si obvykle opatřili zbývající peníze od příbuzných).⁸⁸⁹ To postavilo kampaňku do svízelné pozice, její finanční rezervy byly ohroženy rychlým výběrem

⁸⁸⁶ Zpracováno podle: *Kampaňka Vejprnice – Protokol pro valnou hromadu*, s. 13, 20, 28, 39-40, 48-50, 58, 65-66, 73-74 a 82. Pro údaje z roku 1927 viz: *Kronika obce Vejprnice*, s. 72.

⁸⁸⁷ *Kampaňka Vejprnice – Protokol pro valnou hromadu*, s. 82.

⁸⁸⁸ Tamtéž, s. 28 a 81.

⁸⁸⁹ *Kampaňka Vejprnice – Zápisy ze schůzí představenstva*, s. 5-6.

vkladů a požadavkem dalších půjček, kvůli probíhající hospodářské krizi navíc žadatelé půjček často nesplňovali předepsané podmínky pro udělení půjčky (jejich ručení nebylo dostatečné). Přesto měla kampelička snahu některým návrhům na zápůjčku vyhovět: *Hospodářská, průmyslová a sociální krize, která v r. 1931 dostoupila výše předtím nebývalé, nutila i společenstvo naše k opatrnosti při povolování zápůjček. ...rozvinul se u nás dosti čilý ruch stavební, který postavil společenstvo naše před úkol dosti obtížný. Oba činovnícké sbory po bedlivém uvážení všech okolností rozhodly, aby v první řadě vyhověno bylo žádostem těch, kteří spolku veškeré úspory své svěřili. Tedy věřils nám, a proto morální povinností naší je, abychom pomohli tobě.*⁸⁹⁰

V následujících letech (1932-1934) se míra zápůjček snižovala, ne ovšem zcela podle představ vedení kampeličky. Kritika zaznívala zvláště na liknavost dlužníků při splátkách úvěrů, mnozí z nich očekávali zásah státu (např. rozpoutání masivní inflace), který by je zbavil jejich břemen. Takové představy břitce odsoudil starosta František Lohr na valné hromadě v březnu 1933: *Při této příležitosti poukázal, jak těmi, kteří nejsou právě nejlepšími přáteli našeho státu, rozšiřovány jsou různé fantastické, ničím reálným nepodložené řeči, které vzbuzují v dlužnících důvěru, že dluhy budou jednou smazány, nebo alespoň lehce zaplacený. Tedy dělání nálady pro inflaci... „Nás a celý nyní rozjitřený svět nespasí řeči demagogů, žádné vzájemné osočování, nýbrž pevná vůle k dobrému, poctivost, rozvaha a pracovitost, kteréžto vlastnosti si plně osvojit musíme, abychom připravili sobě i našim budoucím klidnější a jistější existenci.*“⁸⁹¹

I přes blahovůli ze strany kampeličky (poměrně volná možnost měnit výši i četnost splátek) došlo v roce 1934 k dvěma soudním vymáháním dlužných částek.⁸⁹² Od roku 1935 se splácení zápůjček rychle zlepšuje, a díky napravení hospodářských poměrů si vejprnická kampelička opět dovolila povolovat četné úvěry. Nejvyšší úrovně dosáhly zápůjčky v roce 1937, kdy mělo 70 dlužníků vypůjčeno celkově 319 978,85 Kč.

Jak to ale bylo s úrokovou mírou a hranicí možných vkladů či půjček? Oboje se během let 1927-1937 měnilo. Vklady do vejprnické kampeličky byly v počátcích úrokovány 4,5%,⁸⁹³ to trvalo do roku 1934, kdy se úroky z vkladů změnilly, a stejně tomu bylo i v dalších letech. K ustálení došlo až v roce 1936, volné vklady (vkladatel si je mohl vyzvednout okamžitě) byly úrokovány 3%,

⁸⁹⁰ *Kampelička Vejprnice – Protokol pro valnou hromadu*, s. 26.

⁸⁹¹ Tamtéž, s. 41.

⁸⁹² Tamtéž, s. 57.

⁸⁹³ Tamtéž, s. 8.

vklady s třicetidenní výpovědní lhůtou 3,25% a vklady s devadesátidenní výpovědní lhůtou 3,5%.⁸⁹⁴ Vývoje doznala i vkladová hranice, od roku 1927 přijímala Kampelička Vejprnice jen vklady do 40 000 Kč, v roce 1934 byl tento limit navýšen na 50 000 Kč a od roku 1937 dokonce na 100 000 Kč (pro jednotlivce).⁸⁹⁵

U půjček byl úrok v letech 1927-1934 ustanoven na 6%,⁸⁹⁶ výrazné zlepšení finanční situace kampeličky od roku 1935 však dovolovalo jeho změnu, a tak byl v roce 1936 snížen na 5%.⁸⁹⁷ Důležitým rysem půjček vejprnické kampeličky byla jejich (v ideálním případě rychlá) návratnost. Tu si vyžadovala mladost kampeličky, v roce 1927 jí pro úvěrovou činnost musela poskytnout finance Ústřední jednotka hospodářských družstev, jež zakazovala jakákoliv rizika (tedy velké a dlouhodobé půjčky).⁸⁹⁸ I proto byla doba splatnosti zápůjček krátká, pouhé dva roky,⁸⁹⁹ později (od roku 1929) se ujaly úvěry se čtyřletou dobou splatnosti, které převažovaly až do konce 1. republiky.⁹⁰⁰ O finanční jistotě Kampeličky Vejprnice hodně vypovídá maximální výše půjčky, až do roku 1935 činila 20 000 Kč, v roce 1936 byla zvětšena na 25 000 Kč a v následujícím roce na 30 000 Kč (též pro jednotlivce, půjčka pro obce či spolky měla v roce 1937 horní hranici 100 000 Kč).⁹⁰¹ Tento vývoj jen dále dokazuje, že se vejprnické kampeličce podařilo s úspěchem překonat hospodářskou krizi a úspěšně se rozvíjela. Samotné půjčky byly obvykle použity na stavbu či rekonstrukci domů, k zakoupení polností, zaplacení řemeslných prací, nákupu dobytka a strojů, vyplacení věna, případně i k splacení jiných (palčivějších) dluhů.

Propagace spolku probíhala několika způsoby. Brzy po založení kampeličky byla ostatním spolkům rozeslána zpráva, aby vybídly své členstvo k podpoře nového finančního ústavu.⁹⁰² Klasickými propagačními materiály byly vyhlášky, letáky, plakáty a reklamní kalendáře.⁹⁰³ Pro kampeličky (všeobecně) byl důležitý apel na děti a mládež, což se shodovalo s jejich proklamovaným posláním („vychovávat národ ke spořivosti“), a to bylo podporováno faktem, že v nich přední pozice zpravidla zastávali právě učitelé. Vejprnická kampelička pořádala pro děti v místních obecných školách (ve Vejprnicích a Nové Hospodě) přednášky, obdarovávala děti sešity,

⁸⁹⁴ *Kampelička Vejprnice – Protokol pro valnou hromadu*, s. 68.

⁸⁹⁵ *Tamtéž*, s. 8, 52 a 77.

⁸⁹⁶ *Tamtéž*, s. 8.

⁸⁹⁷ *Tamtéž*, s. 68.

⁸⁹⁸ *Kampelička Vejprnice – Protokol pro představenstvo*, s. 7.

⁸⁹⁹ *Tamtéž*, s. 11.

⁹⁰⁰ *Kampelička Vejprnice – Protokol pro valnou hromadu*, s. 12.

⁹⁰¹ *Tamtéž*, s. 61, 68 a 77.

⁹⁰² *Kampelička Vejprnice – Protokol pro představenstvo*, s. 12.

⁹⁰³ *Kampelička Vejprnice – Protokol pro valnou hromadu*, s. 9 a 20.

savými papíry atd.⁹⁰⁴ Na začátku nového školního roku 1929-1930 rozdala Kampelička Vejprnice mezi děti 50 vkladních knížek se vkladem jedné koruny.⁹⁰⁵ Účelem bylo motivovat děti k dalším malým vkladům, což se ale minulo účinkem a kampelička na tuto činnost v následujících letech rezignovala.⁹⁰⁶

Zmíněním dětských vkladních knížek se nám otevírá téma dětských vkladů. Děti si měly své malé finanční přebytky ukládat do střádanek (pokladniček) od kampeličky, k jejichž nákupu vyzýval rodiče tento spolek již v červenci 1927.⁹⁰⁷ Dětem se skutečně dařilo shromáždit nezanedbatelnou sumu, ke konci roku 1929 měly dětské vklady hodnotu 45 657,20 Kč, ke konci roku 1931 dokonce 100 517 Kč (střádanek bylo v oběhu 124).⁹⁰⁸ Velká hospodářská krize ovšem dětským vkladům nepřála, rodiče, tíženi špatnou finanční situací, kvapně žádali výběr dětských vkladů, které se ke konci roku 1932 smršly na pouhých 2 000 Kč. Tento stav platil po zbytek krizových let (v tomto případě 1932-1934), dokud se rodičům nezlepšily jejich příjmy, nemohly děti spořit: *Jest na rodičích, kterým hmotné poměry dost málo dovolují, aby dívky své ke střádání nabádali, a tak z nich vychovávali lidi šetrné, kteří by jednou se svěřenou hřivnou dovedli správně nakládati, a to ku prospěchu svému vlastnímu i ku prospěchu celku. Bez spořivosti není blahobytu jednotlivce, tím méně celého národa.*⁹⁰⁹ I zde znamenal rok 1935 razantní vzestup, na jeho sklonku tvořily dětské vklady částku 74 995,85 Kč, k 31. prosinci 1937 byl tento obnos navýšen na 81 000 Kč (se 141 střádankami v oběhu).⁹¹⁰

Kampeličky prodělaly za 1. republiky svůj specifický vývoj, po všech stránkách je zasáhla Velká hospodářská krize (úbytek ústavů, členstva, vkladů) a už nikdy se nenavrátily k hodnotám z 20. let, ačkoliv jejich bilanční úhrny i tak přesahovaly tři miliardy korun.⁹¹¹ Kampelička Vejprnice se tomuto schématu vymyká, její členstvo, svěřené vklady i půjčky jsou největší v roce 1937, ne ve 20. letech. To bylo způsobeno jak poměrně pozdním založením tohoto finančního spolku, tak i specifickým průběhem hospodářské krize ve Vejprnicích.

⁹⁰⁴ *Kampelička Vejprnice – Protokol pro valnou hromadu*, s. 20.

⁹⁰⁵ *Tamtéž*, s. 13.

⁹⁰⁶ *Tamtéž*, s. 20.

⁹⁰⁷ *Kampelička Vejprnice – Protokol pro představenstvo*, s. 15.

⁹⁰⁸ *Kampelička Vejprnice – Protokol pro valnou hromadu*, s. 13 a 28.

⁹⁰⁹ *Tamtéž*, s. 49.

⁹¹⁰ *Tamtéž*, s. 65 a 82.

⁹¹¹ VENCOSKÝ, František. *Dějiny bankovníctví v českých zemích*, 370.

1.12.5 Ochotnické divadlo, muzikantské spolky a biograf

Divadelní představení pořádala celá řada spolků (např. SK Slavia⁹¹²), v této podkapitole však bude psáno pouze o spolcích, u kterých bylo divadelnictví jejich hlavním posláním, či disponovaly zvláště utvořeným a rozvinutým dramatickým odborem.⁹¹³ To se týkalo dramatického spolku Havlíček, Sokola, DTJ a FDTJ. K jejich činnosti se dochovalo vcelku dost údajů (byť jsou nerovnoměrně rozloženy), jediným problémem je obtížná datace. Prameny se shodnou co se přesně se událo, ale ne na datu oné události. Budu uvádět dataci, jež se mi jeví nejlogičtěji (a nejméně nepravděpodobněji), ovšem upozorňuji na možnost omylu.

První snahy o ochotnické divadlo ve Vejprnicích, v nichž se angažovali hlavně mladí vejprničtí studenti, byly vyvíjeny už od 80. let 19. století.⁹¹⁴ Jejich nevýhodou byla značná neorganizovanost, za ochotnickým divadlem ještě nestál žádný spolek, a tak měly první divadelní hry ve Vejprnicích jistý spontánní charakter (jejich opakování bylo vzácné). Na skutečný divadelnický spolek si Vejprnice počkaly až do roku 1908. Právě v tomto roce se místní nadšenci ochotnického divadelnictví (především horníci) rozhodli zřídit dramatický spolek Havlíček. Spolek byl založen v rozmezí června a července (1908), zakládajících členů bylo 30 a prvním předsedou byl zvolen horník Josef Holý.⁹¹⁵ Působnost spolku se vztahovala na „Vejprnice a okolí“, ochotníci z Havlíčka tak jezdili vystupovat i do Nové Hospody, Křimic, Nové Vsi, Líní a Litic.⁹¹⁶ Havlíček byl silně napojen na místní sociální demokracii a DTJ, ve svých stanovách uváděl, že v případě rozpadu spolku má jeho veškerý majetek připadnout DTJ.⁹¹⁷

V prvním roce své působnosti odehrával dramatický spolek Havlíček pouze jednoaktovky (divadelní hry o jednom jednání), roku 1909 se ale ochotníci dočkali zlepšení svého jeviště a odhodlali se k celovečerním představením (tím prvním byla hra „Trestanci na Špilberku“).⁹¹⁸ Havlíček až do začátku 1. světové války zlepšoval svůj repertoár i členskou základnu, menším problémem však byla rakouská cenzura, po hře „Karel Havlíček Borovský“ byl jeden z ochotníků

⁹¹² *Spolkové záležitosti-SK Slavia Vejprnice*, s. 71.

⁹¹³ Tím je míněno, že kritériem pro uvedení daného dramatického odboru je i jeho životaschopnost, která se projevovala kontinuálním působením odboru. Neuvádím dramatické odbory, jejichž činnost spočívala v několika málo vystoupeních a následném rozpadu.

⁹¹⁴ *Kronika obce Vejprnice*, s. 119.

⁹¹⁵ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 20.

⁹¹⁶ OÚ Vejprnice, *Pamětní kniha divadelního souboru Havlíček Vejprnice 1908-1962*. [dále jen *Pamětní kniha divadelního souboru Havlíček Vejprnice 1908-1962*] s. 3.

⁹¹⁷ Tamtéž.

⁹¹⁸ Tamtéž, s. 4.

(František Škubala) internován 24 hodin v dobřanském vězení.⁹¹⁹ Od roku 1914 byl chod spolku zastaven, v roce 1917 byl opět obnoven.

Vznik Československa v říjnu 1918 znamenal pro dramatický spolek Havlíček odstartování horečnaté aktivity, která polevila až v roce 1929. Ochotníci ovšem čelili nepříjemnosti, již byly limitované jevištní prostory. Mohli v nich sice pořádat menší a středně velká představení, ale skutečně velkou divadelní hru si nemohli dovolit. Bylo tedy rozhodnuto, že se roku 1919 odehraje první představení v přírodě. Kulisy pomáhala stavět místní DTJ (jednalo se o domky ve skutečné velikosti), výběr hry nakonec padl na „Lešetínského kováře“ od Svatopluka Čecha.⁹²⁰ Představení se setkalo s úspěchem, venkovní inscenace se poté opakovaly každý rokem (od roku 1920 k tomu užíval dramatický spolek Havlíček venkovní cvičiště DTJ, předtím musela být upravena vhodná plocha u lesa Draganec).

Nevýhodou představení v přírodě byla ovšem nutnost hraní za světla (čímž se spolek ochuzoval o případné diváky, kteří byli během dne zaneprázdněni) i absence větší atmosféry. Daleko více se k oběmu hodil večer. K zorganizování večerního představení se Havlíček uvolil již roku 1920, ale vzhledem k tomu, že obec zatím postrádala elektrické osvětlení, museli si ochotníci elektřinu vyrobit sami. K tomuto účelu byla zapůjčena lokomobila (ta v sobě spojovala parní kotel i parní stroj) a dynamo, uhlí obstarali horničtí členové spolku, a na venkovním cvičišti DTJ bylo instalováno příslušné zařízení.⁹²¹ Tak mohla být večer (nejspíš v měsíci srpnu), za elektrického osvětlení, odehrána divadelní hra „Z českých mlýnů“ od Karla Fořta. Ochotníci označovali toho vystoupení za největší úspěch dramatického spolku Havlíček v jeho historii.⁹²²

Dojem z elektrického osvětlení byl tak působivý, že se ochotníci brzy po představení uvolili ke koupi benzínového motoru a elektrického dynama, díky nimž si mohli dopřát ono osvětlení jak pod širým nebem, tak i ve spolkové místnosti.⁹²³ Samotný spolek Havlíček pyšně prohlašoval, že tak učinil jako první na „českém západě“,⁹²⁴ což je samozřejmě nesmírně přehnané, ačkoliv tvrzení, že tak učinil jako první ochotnický spolek na severním Plzeňsku (tedy první ze všech obcí v dnešním okrese Plzeň-sever) se jeví pravděpodobným.⁹²⁵ Cena za tuto vymoženost

⁹¹⁹ *Pamětní kniha divadelního souboru Havlíček Vejprnice 1908-1962*, s. 5.

⁹²⁰ *Kronika obce Vejprnice*, s. 120.

⁹²¹ *Pamětní kniha divadelního souboru Havlíček Vejprnice 1908-1962*, s. 10.

⁹²² *Tamtéž*, s. 11.

⁹²³ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 53.

⁹²⁴ *Pamětní kniha divadelního souboru Havlíček Vejprnice 1908-1962*, s. 12.

⁹²⁵ *Historie ochotnického divadla na severním Plzeňsku*, s. 89. Dostupné online: http://www.marianskatynice.cz/ostatni/Divadlo_PS_small.pdf

byla 12 000 Kč (DTJ přispěla 2 000 Kč), na onu dobu to byla nemalá částka.⁹²⁶ Naštěstí pro spolek Havlíček představovala bezmála celá 20. léta další zdárné rozvíjení ochotnického divadla, v důsledku čehož se spolku podařilo dluh splatit. Shodou okolností proběhla poslední splátka v roce 1927, tedy v době, kdy byla obec Vejprnice elektrifikována. Havlíček tak byl nadále ušetřen nutností výroby vlastní elektřiny.

Rok 1927 navíc zřejmě znamená vyvrcholení, a tím i zenit tohoto dramatického spolku.⁹²⁷ Již následující rok se jeho divadelní vystupování značně utlumuje, skoro fatální ránu pak ztělesňuje Velká hospodářská krize, kvůli jejímu tlaku pak mnohý ochotník rezignoval na svoji funkci ve spolku: *Každý kdo tuto krizi prodělal, nebude se zajisté těmto ochotníkům divit, kdy pro svůj chleba zapomněli na svůj milovaný spolek.*⁹²⁸ Havlíček po zbytek 30. let vyvíjí jen sporadickou činnost (od úředního rozpuštění jej uchránilo pouze hlášení falešných údajů, např. svolávání pravidelných schůzí atd.), na sklonku 1. republiky se Havlíček pomalu vzmáhal, skutečná obroda spolku ovšem proběhne až za Protektorátu Čechy a Morava.⁹²⁹

Na úpadek dramatického spolku Havlíček reagovala DTJ utvořením svého dramatického odboru (pravděpodobně kolem roku 1931), v němž ostatně figurovali mnozí členové Havlíčka (byli součástí obou spolků).⁹³⁰ Repertoár divadelních her se tedy pochopitelně podobal tomu z Havlíčka, nevýhodou dramatického odboru DTJ byl ale nedostatek financí (za hospodářské krize pochopitelný) a i fakt, že ochotnické divadlo nepatřilo ani zdaleka k nejdůležitějším zájmům DTJ, tudíž bylo částečně přehlíženo.⁹³¹

Ted' ke zmíněnému repertoáru. V rozmezí let 1908-1938 uspořádal spolek Havlíček a dramatický odbor DTJ bezpočet divadelních her. Jací dramatici se těšili ve Vejprnicích největší přízni? Byl to zejména Svatopluk Čech („Lešetínský kovář“), Karel Fořt („Z českých mlýnů“, „Rychtářův poklad“, „Kráska ze Šumavy“), Ladislav Stroupežnický („Naši furianti“, „Václav Hrobčický z Hrobčic“), František Adolf Šubert („Drama čtyř chudých stěn“, „Probuzenci“), František Sokol-Tůma („Gorali“) a Josef Kajetán Tyl („Pražský flamendr“, „Bankrotář“, „Jan Hus“).⁹³² V případě odlehčených veseloher se často sehrávala díla Richarda Branaldy („Česká

⁹²⁶ *Pamětní kniha divadelního souboru Havlíček Vejprnice 1908-1962*, s. 11.

⁹²⁷ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 68.

⁹²⁸ *Pamětní kniha divadelního souboru Havlíček Vejprnice 1908-1962*, s. 14-15.

⁹²⁹ Tamtéž, s. 15 a 17.

⁹³⁰ Tamtéž, s. 15-16.

⁹³¹ Tamtéž, s. 16.

⁹³² *Kronika obce Vejprnice*, s. 127-128. Dále: *Pamětní kniha divadelního souboru Havlíček Vejprnice 1908-1962*, s. 4-5, 8-9 a 16-17.

maminka“, „Pražáci na venkově“, „Muzikanti z české vesnice“, „Naše tchýně odzbrojuje“).⁹³³ O popularitě jednotlivých divadelních žánrů se píše v *Kronice obce Vejprnice: Účast na divadelních představeních bývala uspokojivá, při kusech vážných spíše slabší. Nejvíce těšily se přízni návštěvníků veselé kusy lehčího slohu.*⁹³⁴

Své dramatické odbory měl i Sokol a FDTJ. V případě FDTJ byl již jednou konstatován absolutní nedostatek pramenných zdrojů, u jejího dramatického odboru to není jiné. Zaručeně se dá napsat jen to, že odbor existoval, vystupoval především ve své spolkové místnosti a výjimečně i v přírodě, tot' vše.⁹³⁵ K dramatickému odboru Sokola se dochovalo přeci jen více informací. Svě ochotnické divadelnictví rozvíjel ještě před založením Havlíčka, avšak obdobně jako tento členové Havlíčka, i sokolové zpočátku sehrávali pouze jednoaktovky, tu první roku 1903.⁹³⁶ V následujících letech si sokolové navykli na celovečerní divadelní hry, během 1. republiky pořádali zpravidla několik představení ročně (např. roku 1919 jich bylo pět, 1924 čtyři, 1929 tři, 1933 sedm atd.).⁹³⁷ Jména hraných kusů a jejich autorů bohužel nebývají uváděna, výjimkou je František Ferdinand Šamberk („Jedenácté přikázání“, „Palackého třída 27“).

Nevýhodou pro všechny vejprnické spolky provozující ochotnické divadlo bylo jejich politické zaměření, diváci tak navštěvovali hry spolku, s nímž politicky sympatizovali: *Návštěva divadelních představení řídila se dle toho, který spolek hrál. Hrál-li Sokol, bylo představení navštíveno skoro jen příslušníky Sokola a členů složek českých socialistů* (národních socialistů – pozn. aut.). *Hrál-li Havlíček, rekrutovali se návštěvníci jeho představení skoro výhradně ze složek strany soc. dem... Návštěvy všech místních složek docílily toliko divadelní společnosti, které do Vejprnic zavítaly* (musely pocházet odjinud, mimo Vejprnice – pozn. aut.).⁹³⁸ Vyhraněnost mezi samotnými ochotnickými seskupeními však nemusela být tak ostrá, např. Havlíček půjčoval sokolům svůj benzínový motor a Sokol (bylo-li třeba) propůjčoval své cvičiště.⁹³⁹ Oba spolky se rovněž nezřídka podílely na podpoře některých kulturních a společenských akcí (např. stavba

⁹³³ *Kronika obce Vejprnice*, s. 127-128. Dále: *Pamětní kniha divadelního souboru Havlíček Vejprnice 1908-1962*, s. 4-5, 8-9 a 16-17.

⁹³⁴ *Kronika obce Vejprnice*, s. 120.

⁹³⁵ Tamtéž, s. 128-129.

⁹³⁶ *Pamětní kniha Sokola 1902-1945*, s. 8.

⁹³⁷ Tamtéž, s. 28, 77 a 101.

⁹³⁸ *Kronika obce Vejprnice*, s. 129.

⁹³⁹ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 53.

pomníku padlým). Cizí dramatické spolky, jež ve Vejprnicích čas od času hostovaly, zpravidla přicházely z Plzně nebo Nýřan.⁹⁴⁰

Divadlo ale nehráli pouze herci, ale i loutky. Už od 19. století přijíždělo do Vejprnic každoročně kočovné loutkové divadlo, jeho představení byla určena dětem, byť se jich údajně rádi zúčastňovali i dospělí.⁹⁴¹ Blízká Plzeň měla rovněž velmi silnou loutkářskou tradici, vždyť právě v tomto městě byla založena roku 1930 první profesionální loutková scéna, Divadlo Spejbla a Hurvínka. Ve Vejprnicích se ke zřízení loutkového odboru odhodlali v roce 1934 místní sokolové, sami si vyrobili loutky i potřebné rekvizity: *Jest si jen přátí, aby odbor byl dobře ustaven a vytrval v započatém díle.*⁹⁴² Loutkový odbor se udržel, a byl až překvapivě úspěšný, např. jen v roce 1936 absolvoval patnáct vystoupení.⁹⁴³

Ochotnickému divadelnictví se ve Vejprnicích očividně dařilo, to naneštěstí nelze tvrdit o místních muzikantských spolcích (zejména těch pěveckých). Tendence k zřízení malých kroužků muzikantů lze vysledovat opět již v 19. století, velmi se v tomto ohledu angažovali vejprničtí učitelé, ale k založení trvalého spolku nedošlo.⁹⁴⁴

V meziválečné době bylo uskutečněno několik pokusů o vytvoření časově kontinuálního muzikantského seskupení. V roce 1920 založil pěvecký sbor úředník Škodových závodů František Dobiáš. Byl to sokol, ovšem ve svém sboru chtěl mít politicky i spolkově zastoupenou celou obec, což se mu také stalo osudným, takové těleso bylo plné rozporů a záhy zaniklo.⁹⁴⁵ Dobiáš alespoň ze zbytků pěveckého sboru složil menší smyčcový sbor, který se nakrátko etabloval a i veřejně vystupoval.⁹⁴⁶ Ve stejném roce jako František Dobiáš zřídil pěvecký sbor i Karel Slavík.⁹⁴⁷ Tento sbor cvičil hlavně smuteční písně a účinkoval na pohřbech, avšak dokázal vystupovat i na méně ponurých událostech, např. na již uvedeném slavném představení „Z českých mlýnů“ (kde bylo poprvé použito elektrické osvětlení) zajišťoval tento sbor doprovodnou hudbu a zpěv.⁹⁴⁸ I toto seskupení muzikantů ale zaniklo, postupně v něm totiž získali převahu členové Svobodné školy a

⁹⁴⁰ *Kronika obce Vejprnice*, s. 120.

⁹⁴¹ Tamtéž, s. 119.

⁹⁴² *Pamětní kniha Sokola 1902-1945*, s. 110.

⁹⁴³ Tamtéž, s. 124.

⁹⁴⁴ *Kronika obce Vejprnice*, s. 140-141.

⁹⁴⁵ Tamtéž, s. 141.

⁹⁴⁶ *Pamětní kniha Sokola 1902-1945*, s. 32.

⁹⁴⁷ *Kronika obce Vejprnice*, s. 141.

⁹⁴⁸ *Pamětní kniha divadelního souboru Havlíček Vejprnice 1908-1962*, s. 11.

DTJ, kteří prosazovali bezkonfesijní směr. Věřící příslušníci sboru na to reagovali odchodem a uskupení se rozpadlo.⁹⁴⁹

Muzikantské spolky se snažily zakládat i jednotlivé profesní skupiny (např. železniční zřízení⁹⁵⁰), ovšem ani ony nedosáhly valných úspěchů. Šanci na dlouhodobější existenci měl snad pouze hudební odbor vejprnického Sokola, který se etabloval roku 1936.⁹⁵¹ V následujících dvou letech nejednou vystupoval, přičemž sokolové jeho činnost s nadšením kvitovali: *Co tu bylo radosti mezi členstvem jednoty, že zase po několika letech bude v sokolské místnosti znět častěji hudba, a bylo přáním všech, aby se to udrželo do budoucnosti.*⁹⁵² Nadějný vývoj hudebního odboru ale zhatily mnichovské dny, uskupení je nejspíše nepřežilo.

Jedinou výjimku představovala odbočka Odborového sdružení hudebníků ve Vejprnicích, která byla založena v září 1919, prvním předsedou byl Josef Böhm.⁹⁵³ Těmto hudebníkům se povedlo zůstat pohromadě během celého období 1. republiky, avšak hráli pouze na nástroje, zpěv nepraktikovali. Vejprnice marně čekaly na svůj pěvecký spolek.

Z osudů muzikantských spolků lze odvodit, jak velkou roli hrálo v obci politické a náboženské rozdělení jejích obyvatel: *V přítomné době (1939-1940 – pozn. aut.) není v obci žádného zpěváckého kroužku a nedějí se ani pokusy o jeho založení. Příčinou toho není nedostatek hudebně vzdělaných a zpěvu milovných občanů, ale bývalá roztříštěnost politická.*⁹⁵⁴ Ostatně, počáteční úspěch hudebního odboru Sokola vychází i z toho, že odbor už cíleně rezignoval na „celoobecní“ členstvo a skládal se ze sokolů a národních socialistů.

Biograf, stejně jako každá novota, vzbuzoval rozporuplné reakce. Jedni v něm viděli další vhodnou možnost osvěty („jejíž atraktivnost dokáže odvádět lid z hostinců a kořalen“), druzí zdroj nevkusné zábavy plné krutosti a nešvarů. Když vejprnické obecní zastupitelstvo 18. dubna 1927 projednávalo nabídku od okresní správy v Plzni ve věci udělení biografické licence, velmi silně se proti jejímu přijetí ohradil tehdejší starosta Rudolf Tengler. Argumentoval nevyhovujícími prostorami ve Vejprnicích, blízkostí Plzně (kde je biografů více než dost), avšak hlavní argument pro odmítnutí licence spočíval jinde: *Neb ve zdejší obci v poslední době právě nedospělá mládež svým chováním ob. bezpečnost a orgány při zachování pořádku v obci byla neposlušnou. Ve*

⁹⁴⁹ *Kronika obce Vejprnice*, s. 141.

⁹⁵⁰ *Svaz československých horníků – místní skupina Vejprnice*, s. 128.

⁹⁵¹ *Pamětní kniha Sokola 1902-1945*, s. 125.

⁹⁵² *Tamtéž*, s. 131.

⁹⁵³ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 37.

⁹⁵⁴ *Kronika obce Vejprnice*, s. 142.

*zdejší obci jest do roka pořádáno toliko zábavních podniků, že již jest jimi občanstvo zdejší až přespříliš zatěžováno. A v místě působivší (správně má být působivší – pozn. aut.) tělovýchovné spolky s velkou obětavostí působí ku vzdělání dorůstající mládeže a povolením licence by práce její přišla nazmar.*⁹⁵⁵ Biograf byl v očích starosty vynález kazící mládež, i proto byla nabídka biografické licence obecním zastupitelstvem odmítnuta.⁹⁵⁶

Nový popud k založení dala v září 1929 Nezávislá jednota čsl. legionářů. Ta o svém záměru informovala místní Sokol a DTJ, tyto tři spolky měly v tomto případě spojit své síly a společně požádat o biografickou licenci.⁹⁵⁷ Z neupřesněných důvodů se nakonec dohodli pouze legionáři a DTJ (Sokol spolupráci odmítl), a tak obdržel Obecní úřad ve Vejprnicích dvě žádosti o biografickou licenci (od DTJ/legionářů a Sokola). O účelu biografu (respektive o naložení s jeho výtěžkem) se psalo v žádosti DTJ/legionářů toto: *Čistý výtěžek z biografických představení plynul by do zřízených podpůrných fondů u obojích korporací zřízených k humánním a sociálním účelům. V případě udělení licence zavazují se žadatelé věnovati každoročně obci peněžní dar rovnající se nejméně 5% z čistého zisku na kulturní a sociální potřeby obce.*⁹⁵⁸ V dubnu 1931 se obecní zastupitelstvo (přes četné hádky) rozhodlo pro nabídku DTJ/legionářů (Rudolf Tengler v této době už nebyl starostou Vejprnic).⁹⁵⁹

Zemská správa v Praze tento krok potvrdila, ale finální slovo měla až její komise, která do Vejprnic dorazila v květnu 1931.⁹⁶⁰ Tato komise zkoumala vhodnost místnosti pro zřízení biografu (volba padla na hostinec čp. 95), DTJ a Nezávislá jednota čsl. legionářů se musely navíc uvolit k tomu, že vedle finančně výnosných snímků budou uvádět i náročnější díla, jež cenzura seznala jako výchovné a morální (udělení biografické licence tím bylo podmíněno).⁹⁶¹ Komise z Prahy byla se situací i žádostí spokojena a Vejprnicím tak byla konečně udělena kýžená licence.

Oficiální název místního biografu zněl: „Bio Svornost ve Vejprnicích“. Své první představení si biograf odbyl 25. prosince 1931.⁹⁶² Promítací zařízení bylo pořízeno za 50 000 Kč, k uhrazení této částky byly rozprodány podíly (biograf tak měl své podílníky).⁹⁶³ Sál měl 304

⁹⁵⁵ *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1925-35*, s. 90-91.

⁹⁵⁶ Tamtéž, s. 91.

⁹⁵⁷ *Pamětní kniha Sokola 1902-1945*, s. 79.

⁹⁵⁸ Státní okresní archiv Plzeň-sever, *Archiv obce Vejprnice [1841]-1945 (1954)*, i. č. 67, *Spolkové záležitosti-Nezávislá jednota čsl. legionářů odbočka Vejprnice*, č. ev. jed. N 8. s. 147.

⁹⁵⁹ *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1925-35*, s. 180.

⁹⁶⁰ *Spolkové záležitosti -DTJ Vejprnice*, s. 6.

⁹⁶¹ POKORNÝ, Jiří. *Lidová výchova na přelomu 19. a 20. století*, s. 227.

⁹⁶² *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 83.

⁹⁶³ *Podklady pro obecní kroniku*, s. 23.

sedadel, projekce se odehrávala vždy v neděli (17:00-19:00 a 20:00-22:00).⁹⁶⁴ Až do roku 1935 se na vejprnickém plátně promítaly pouze němé filmy, v roce 1936 byl biograf modernizován a diváci si poté mohli vychutnat filmy zvukové.⁹⁶⁵ Bohužel se nedochoval žádný soupis promítaných filmů, v pramenech je jich jmenováno jen několik, byly to: „Za československý stát“, „Černý plamen“, „Plukovník Švec“, „Čtyři od pěchoty“ (německý film, původní název „Westfront 1918“), „Lojzicka“ a „V cizím revíru“.

1.12.6 Spolky válečných invalidů a legionářů, stavba pomníku padlým a kult válečných hrdinů

Po ukončení 1. světové války se její účastníci začali navracet do svých domovských obcí, ať už to byli vysloužilci rakousko-uherské armády či příslušníci československých legií. Legionáři měli ihned tendenci zakládat své spolkové organizace, veteráni rakousko-uherské armády tak nečinili, vyjma invalidů. Ti také zřídili v místní obci svůj spolek jako první, dne 2. února 1919 byla ustanovena skupina válečných invalidů (poškozenců) ve Vejprnicích. Předsedou byl zvolen Josef Hons, zakládající členstvo bylo početné, celkem 68 osob (vedle invalidů i vdovy po padlých vojácích).⁹⁶⁶ Úkolem spolku bylo válečné invalidy sdružovat, pečovat o jejich zdravotní, kulturní a sociální zájmy, poskytovat jim právní ochranu, dohlížet nad spravedlivým vyplácením válečné renty a bezplatnou výměnu protéz.⁹⁶⁷

Vejpmičtí legionáři založili svůj spolek až o více než rok později, byl jím 20. března 1920 etablovaný Svaz čsl. legionářů. Předsedou se stal Eduard Ulrich (ruský legionář), členů bylo 17.⁹⁶⁸ Problémem všech československých legionářských uskupení byla častá nesourodost, neexistovala jedna hlavní organizace, která by legionáře zastřešovala. To se změnilo v roce 1921, kdy došlo k sloučení legionářských uskupení do Československé obce legionářské (dále jen ČsOL). Ve Vejprnicích se Svaz čsl. legionářů přetransformoval do ČsOL až za dráhnou dobu, a to v lednu 1924.⁹⁶⁹

⁹⁶⁴ *Podklady pro obecní kroniku*, s. 23.

⁹⁶⁵ Tamtéž.

⁹⁶⁶ *Kronika obce Vejprnice*, s. 131.

⁹⁶⁷ Státní okresní archiv Plzeň-sever, *Archiv obce Vejprnice [1841]-1945 (1954)*, i. č. 67, *Spolkové záležitosti – Skupina váleč. invalidů (poškozenců)*, č. ev. jed. N 8. s. 141.

⁹⁶⁸ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 41.

⁹⁶⁹ Tamtéž, s. 55.

Rozpory mezi legionáři přesto trvaly, z ČsOL se postupně vyčleňovali katolíci a sympatizanti pravice (mnohdy její krajní, nacionálně vypjaté odrůdy). Pravicoví legionáři nakonec založili samostatné těleso, tzv. Nezávislou jednotu čsl. legionářů. Podobným nesnázím musela čelit i vejprnická odbočka ČsOL, jelikož 1. února 1926 byla v obci ustanovena odbočka Nezávislé jednoty čsl. legionářů.⁹⁷⁰ Ta převzala místní ČsOL všechny příslušníky, už v březnu 1926 se totiž tento spolek pro nedostatek členů rozešel.⁹⁷¹ Tím se stala Nezávislá jednotka čsl. legionářů jediným legionářským spolkem ve Vejprnicích. Její pravicové směřování nejspíše nebylo krajní (fašistické), když později provozovala biograf se sociálně demokratickou DTJ. Svůj účel popsala tato legionářská organizace takto: *Její činnost směřuje k morální a materiální podpoře hraničářů, zejména legionářských organizací i jednotlivých legionářů v pohraničí; chce konati práci osvětovou a lidověvýchovnou; chce propagovati a popularizovati branné ideje národní; chce budovati nejrozsáhlejší sociální svépomoc svého členstva a podpůrné akce a fondy ve prospěch legionářů sociálně slabých; chce šířiti ve svém členstvu vzdělání ve směru kulturním, sociálním, národohospodářském a veřejnoprávním, ve směru vzájemnosti československé a slovanské.*⁹⁷²

K úkolům legionářských organizací tudíž náleželo sdružování legionářů a jejich podpora (do níž spadaly čestné pohřby, při nichž figurovala vojenská hudba atd.) a především propagace vlastních institucí (a vykonaných válečných činů), vlastenectví a československého státu (obvykle cílená na mládež). K tomu sloužily výstavy, přednášky, proslovy a dokonce i politika. Legionáři a váleční invalidé kandidovali (společně) v obecních volbách hned dvakrát: roku 1923 a 1928. Jejich volební výsledky ale nebyly valné, komunální politiku se těmto spolkům dařilo ovlivnit jen málo. Lepší podmínky skýtalo pořádání velkých společenských akcí. Tou první byla ve Vejprnicích výstava z 1. července 1923 (opět při spolupráci legionářů a válečných invalidů), kde se vyjímaly předměty z válečných bojů i z anabáze ruských legionářů: *Obsahovala (výstava – pozn. aut.) různé statistiky místních invalidů a legionářů, různá vyobrazení raněných, náboje užívané ve světové válce, různé zbraně a jiné zajímavosti. Současně vystaveny byly pohledy z celého světa, ze Sibiře, Asie, Japonska, Číny a Ameriky.*⁹⁷³ K pamětihodným událostem patřily zborovské slavnosti, konané u příležitosti 10. letého a 20. letého výročí této bitvy (1927 a 1937). Jejich součástí byly přednášky,

⁹⁷⁰ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 64.

⁹⁷¹ Tamtéž.

⁹⁷² *Údaje o spolcích (okresní úřad)*, heslo Vejprnice (neočíslováno).

⁹⁷³ Tamtéž, s. 50.

proslovy, průvody a (zpravidla večerní) slavnosti.⁹⁷⁴ Mimo to organizovaly spolky válečných invalidů i legionářů (odděleně) klasické společenské podniky, jako humoristické večírky, plesy, taneční zábavy atd.

S koncem války a následným počítáním padlých a nezvěstných souvisí i stavby pomníků padlým. Ve Vejprnicích se pro jeho stavbu rozhodl v roce 1920 TJ Sokol, přičemž měl být věnován jen padlým členů tohoto spolku. S tímto návrhem však ostře nesouhlasila místní sociální demokracie, sokolové tedy vypracovali smířčí řešení, na jimi zřízeném pomníku měl být zvěčněn i v Itálii padlý legionář František Karhan (byl členem sociální demokracie), i tak byl tento návrh (v němž Sokol žádal o udělení stavebního místa před obecnou školou) vládnoucí sociální demokracií 25. června 1921 odmítnut.⁹⁷⁵ V tomto případě se ale Sokol nedal tak lehce odbýt, obeslal vejprnické spolky a společně vypracovaly petici (pod níž se podepsalo přes 100 obyvatel), kde byly uvedeny důvody pro postavení pomníku společně s kritikou místní sociální demokracie: *Je tedy zřejmo, že jedná se o účel obecně prospěšný, místo samo nachází se před školou a jest jinak úplně nepotřebné a pomník byl by naopak okrasou obce, ne v poslední řadě působil by i na školní mládež ve smyslu vlasteneckém... Po stránce věcné z hloubi duše protestujeme proti tomu, aby takovýmto způsobem byli uráženi ti, kteří neváhali položit životy za naše osvobození, a kterým každý národ je vděčen... Po stránce formální uvádíme co doklad jednání stranického a nezásadního, že zamítnutí stalo se po výroku, že „strana soc. dem. žádá, aby žádost byla zamítnuta“... nyní nehledíc na účel, a jsouc slepa pro vše, co nesouvisí přímo s její stranou, vyvolala usnesení, jež znamená národní hanbu, směřujíc ne proti nám, jako příslušníkům snad jiných politických stran, ale proti padlým hrdinům za vlast, kteří patří celému národu.*⁹⁷⁶

Sociální demokraté nicméně zůstali neoblomní. Narážka na „příslušníky jiných politických stran“ nejspíše patří národním socialistům, což dokládá jistou (alespoň momentální) řevnivost mezi nimi a sociálními demokraty. Národní socialisté, spolu s dalšími spolky (Sborem dobrovolných hasičů, Svazem čs. legionářů, Sokolem atd.), utvořili komitét pro postavení pomníků padlým. Prvotním záměrem komitétu byla stále zřízení pomníku pouze pro padlé členy Sokola a Františka Karhana, ale po žádosti místní organizace válečných invalidů (a snad i dílčím nátlaku sociální demokracie) se komitét uvolil ke zbudování pomníku pro všechny „padlé, zemřelé a nezvěstné“

⁹⁷⁴ Pamětní kniha školy vejprnické, s. 70.

⁹⁷⁵ Pamětní kniha Sokola 1902-1945, s. 30.

⁹⁷⁶ Činnost místní osvětové komise, komitétu pro postavení pomníku Mistra Jana Husa a komitétu pro stavbu pomníku padlým, s. 57.

vojáky z Vejprnic.⁹⁷⁷ To ovšem znamenalo prodražení projektu, jelikož předešlý návrh pomníku (na němž měla být jen tři jména) počítal s jednoduchým kamenným sloupem, zakončeným sochařsky vymodelovanou francouzskou helmicí,⁹⁷⁸ pozdější návrh musel být větší a celkově důstojnější.

Bylo potřeba více peněz, a vzhledem k tomu, že se sociálními demokraty ovládaný obecní úřad podílel na financování pomníku jen sporadicky (ačkoliv se postupně díval na projekt vcelku shovívavě), musel komitét finanční zdroje hledat. K tomu dopomohlo zveřejnění jeho záměru v Českém deníku, díky čemuž posílali jednotlivci i spolky (z Plzně, Nýřan, Dobřan atd.) do Vejprnic své příspěvky.⁹⁷⁹ Přesto musel komitét pořádat sbírky (např. v kasárnách 35. pěšího pluku v Plzni), společenské akce i prodej štítků (odznáčků) na vejprnické pouti, aby se mu dostalo potřebných financí.⁹⁸⁰ Projektu nakonec pomáhal i dramatický spolek Havlíček (výtěžek z některých svých představení dával komitétu),⁹⁸¹ a poté, co obec konečně poskytla plánovanému pomníku místo před obecní školou, si mohl komitét ponechat všechny peníze za dřevo z akátů, které musely být před stavbou pokáceny.⁹⁸² Shromážděná suma (z let 1921-1925) přesahovala 10 700 Kč.⁹⁸³

V březnu 1925 byl schválen návrh pomníku od akademického sochaře Vojtěcha Šípa.⁹⁸⁴ 21. června 1925 (v den výročí staroměstské exekuce) byl pomník padlým slavnostně představen veřejnosti, přítomen byl pozvaný pěvecký sbor, pozice řečníka se ujal major plzeňského pluku č. 18 (a bývalý ruský legionář) J. Vostatek.⁹⁸⁵ Vejprnický pomník padlým je tvořen mohutným kamenným sloupem, na němž jsou umístěny čtyři desky s 37 jmény. Na vrcholu sloupu je socha spoře oděného vojáka, která má až prométheovský nádech (viz v příloze uvedený obr. č. 9): Voják stojí s vypjatou hrudí na roztržité skále (symbolizující Rakousko-Uhersko), k níž je svou pravou rukou stále poután, levou však již z okovů vyprostil, u nohou má český státní symbol, dvouocasého lva. Je samozřejmě matoucí, že mnoho z mužů uvedených na pomníku bojovalo za onu

⁹⁷⁷ *Spolkové záležitosti - Tělocvičná jednota Sokol Vejprnice*, s. 90.

⁹⁷⁸ *Činnost místní osvětové komise, komitétu pro postavení pomníku Mistra Jana Husa a komitétu pro stavbu pomníku padlým*, s. 63.

⁹⁷⁹ *Spolkové záležitosti - Tělocvičná jednota Sokol Vejprnice*, s. 91.

⁹⁸⁰ *Tamtéž*, s. 90-92.

⁹⁸¹ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 60.

⁹⁸² *Spolkové záležitosti - Tělocvičná jednota Sokol Vejprnice*, s. 91-92.

⁹⁸³ *Tamtéž*, s. 92.

⁹⁸⁴ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 59. Vojtěch Šíp (1885-1931) byl významný regionální sochař, žák Josefa Václava Myslbeka a zakladatel prvního výtvarnického sdružení v Plzni. Jeho nejznámějším dílem je pomník J. K. Tyla v Plzni a výzdoba budovy místní Obchodní akademie. Byl též tvůrcem mnoha bust a soch (v Plzni, Radnicích, Vejprnicích, Líních, ale i ve Strakoncích).

⁹⁸⁵ *Spolkové záležitosti - Tělocvičná jednota Sokol Vejprnice*, s. 92.

„roztříštěnou skálu“, samotní vejprničtí občané si však tento rozpor příliš neuvědomovali.⁹⁸⁶ Záhy po odhalení pomníku nad ním obec Vejprnice převzala ochranu.⁹⁸⁷ Při slavnosti desetiletého založení republiky (28. října 1928) byla do základů pomníku vložena zemina z bojišť u Zborova, Doss-Alto a Rovereta.⁹⁸⁸

Pomník padlým byl po zbytek 1. republiky frekventovaným místem, spojoval v sobě totiž symbolicko-vlasteneckou (případně pietní) a geografickou rovinu (vhodné umístění). Vejprnické spolky (hlavně místní osvětová komise, Národní jednota pošumavská a Nezávislá jednota čsl. legionářů) pořádaly u pomníku přednášky pod širým nebem, při nichž poukazyvaly na hrdinství a obětavost československých vojáků. Emocemi byly nabitě přednášky, při nichž figurovali legionáři (s některými padlými se osobně znali). Výhodná poloha pomníku znamenala, že u něho často startovaly (či končily) sportovní závody (v běhu, na kole), v případě průvodu obcí to bylo obdobné. Ve všech případech byla vzdána padlým čest (typické bylo pokládání květin), což jenom upevňovalo kolektivní úctu k pomníku. Tento trend (kdy pomník aspiroval na místo tzv. kolektivní paměti) ovšem postupně slábl a dnes pomník padlým 1. světové války nevyvolává kolektivní emoce ani se k němu nevztahují nějaké společenské události.⁹⁸⁹

Kdo byl z vejprnických padlých ale nejvíce ctěn? Na pomníku padlým nese jedna z desek nápis *svým rodákům – bojovníkům za osvobození národa*, jsou na ni vepsána čtyři jména: Bohuslav Černý, František Karhan, František Alexandr Maxa a Jaroslav Klement. Těmto padlým vojákům patřil největší díl vážnosti (a titul „hrdina“), tři z nich byli legionáři. Legionáři se po konci 1. světové války (a ještě dlouho po ní) těšili pochopitelně obrovské úctě, tu dokumentuje i zápis z *Pamětní knihy obce Vejprnické: Naši předkové v nejtrudnějších dobách těšili se legendou, že až bude našemu národu nejhůře, vyjedou z hory Blaníku rytíři se svým vůdcem sv. Václavem a Čechy osvobodí a přivedou je k jejich staré slávě. Ve světové válce zrodili se noví rytíři – čeští legionáři.*⁹⁹⁰ Bohuslav Černý byl italský legionář (sloužící v pěším pluku č. 39), jenž v Itálii padl 20. května 1918. František Karhan byl též italský legionář, 1. světovou válku ve zdraví přežil a navrátil se do Vejprnic. Avšak poté, co se v roce 1919 rozpoutaly boje o jižní Slovensko, byl znovu povolán do boje a na Slovensku posléze i zahynul.

⁹⁸⁶ Nejspíše jej překrylo národní a regionální vědomí („všichni byli naši“).

⁹⁸⁷ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 64.

⁹⁸⁸ *Pamětní kniha školy vejprnické*, s. 16.

⁹⁸⁹ Avšak kdo ví, v budoucnu se může symbolika tohoto místa obnovit. Podle mého názoru tímto vývojem dnes prochází vejprnický kostel, těšící se vzrůstajícímu zájmu místních obyvatel (který je do značného rozsahu oproštěn od křesťanského étosu).

⁹⁹⁰ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 35.

Největší respekt se ovšem vázal k Františku Alexandrovi Maxovi a Jaroslavu Klementovi. Oba byli členové vejprnického Sokola, to jim měl být věnován sokoly navrhovaný pomník padlým. František Alexandr Maxa byl ruský legionář, sloužil v 1. střeleckém pluku Jana Husa a 2. července 1917 padl v bitvě u Zborova. Této bitvy se účastnili i vejprničtí rodáci František Šilhan a Antonín Roubal, oběma bylo po bitvě uděleno ruské vojenské vyznamenání sv. Jiří IV. stupně.⁹⁹¹ 15. července 1934 bylo místní Nezávislou jednotou čsl. legionářů uspořádáno slavnostní odhalení pamětní desky Františku Alexandru Klementovi (deska byla umístěna na jeho rodném domě čp. 133).⁹⁹² Jako slavnostní řečníci byli přítomni generál Jan Syrový a Jan Maxa (bratr Františka, v té době svobodník 28. pěšího pluku v Praze).

Jaroslav Klement byl (vedle Františka Alexandra Maxy) nejvíce oslavovaný vejprnický padlý. Byl jediný z oněch čtyř jmenovaných vojáků, který nebyl legionářem.⁹⁹³ 21. března 1919 byla v Maďarsku nastolena komunistická Maďarská republika rad (zanikla v témže roce), jež reagovala na tísnivou mezinárodní situaci (a rozsáhlou ztrátu dřívějších území uherského království) svoji ofenzívou z května 1919, při které se maďarským jednotkám podařilo dobýt valnou část jižního Slovenska. Československé velení následně vyhlásilo nad Slovenskem vojenskou diktaturu a v českých zemích se rychle formovaly tzv. pluky stráže svobody, do nichž vstupovali dobrovolníci z řad Sokola a DTJ. Vejprnice vyslaly do bojů na Slovensko celkem 23 dobrovolníků, mezi nimi se nacházel právě Jaroslav Klement.⁹⁹⁴ Stal se nadporučíkem pěšího pluku č. 35 a 8. června 1919 padl v bitvě u Zlatých Moravců. Při převezení jeho ostatků zpět do Vejprnic (4. května 1920) se zorganizovala národní manifestace. Pohřební průvod začínal v Nýřanech, přešel Tlučnou a dorazil do Vejprnic, kde proběhl slavnostní pohřeb.⁹⁹⁵ Této manifestace a účastnili jednotlivci a spolky z Vejprnic, Nýřan, Tlučné a Plzně.

Tím ale nebylo „uctívání“ Jaroslava Klementa ukončeno. V roce 1929 se místní Nezávislá jednota čsl. legionářů rozhodla postavit Klementovi na hřbitově pomník a s tímto návrhem seznámila i ostatní (nejen vejprnické) spolky.⁹⁹⁶ Odhalení pomníku se odehrálo již 11. května 1930, průvod tvořený lidmi z celého okolí šel vzdát čest od vejprnické vlakové zastávky nejdříve

⁹⁹¹ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 36.

⁹⁹² *Tamtéž*, s. 93.

⁹⁹³ Jeho popularitě mohlo napomoci, že již skutečně padl za existující Československo.

⁹⁹⁴ *Tamtéž*, s. 38.

⁹⁹⁵ *Tamtéž*, s. 39-40.

⁹⁹⁶ *Pamětní kniha Sokola 1902-1945*, s. 78.

k pomníku padlým a poté na hřbitov k nově odhalenému pomníku Jaroslavu Klementovi.⁹⁹⁷ Události se účastnili legionářské, vojenské, tělocvičné a jiné spolky z Vejprnic, Tlučné, Nýřan a Plzně (vedení tohoto podniku se nakonec zhostil místní Sokol), nesměla pochopitelně chybět vojenská hudba a slavnostní proslov.⁹⁹⁸ Patetičnost celé akce dokládá nápis na stále existujícím pomníku: *Poutníče, zvěstuj Čechoslovákům, já že tady mrtev ležím, jakož zákony a láska k vlasti kázaly mně.*⁹⁹⁹

V rozmezí let 1930-1938 se u tohoto pomníku udály ještě dvě velké společenské akce. První byla pietní akce z 9. června 1935, již uspořádal spolek pětatřicátníků společně s důstojnickým sborem pluku č. 35 (Foligno), opět za mohutné participace okolních spolků.¹⁰⁰⁰ O tu druhou se zasloužila odbočka spolku pětatřicátníků ve Zbůchu, která žádala okolní organizace (v dubnu 1937) o podniknutí společné akce, jejíž výtěžek by byl předán obci Zbůch na stavbu tamního pomníku padlým.¹⁰⁰¹ 11. července 1937 byla tedy uspořádána pouť (průvod vyšel ze Zbůchu a postupně se k němu přidávali další lidé) ke hrobu a pomníku Jaroslava Klementa, procesí se účastnilo okolo 11 vejprnických spolků.¹⁰⁰²

Aby nebyli jmenováni jen padlí legionáři (a jiní hrdinové), budou uvedeni dva přeživší legionáři, kteří se ve Vejprnicích vyznačovali pozoruhodnou agilitou: Eduard Ulrich (ruský legionář, první knihovník vejprnické obecní knihovny, aktivní člen legionářských spolků, člen obecní zastupitelstva za stranu invalidů a legionářů, archivář letopisecké komise) a Josef Cibulka (francouzský legionář, člen obecního zastupitelstva za stranu národních socialistů, starosta Sokola v letech 1931-1932).

1.13 Oslavy a tryzny

Oslavy ve Vejprnicích se dají dělit na opakované (každoroční) a jedinečné (neopakované, vázané na jedinečnou událost či významné výročí). Každoroční festivity začínaly oslavami narozenin prezidenta Masaryka 7. března, kdy majitelé vejprnických domů vyvěsili státní vlajky a občané (pokud měli zájem) mohli vyplnit a poslat své blahopřejné archy (od roku 1936 se slavily i

⁹⁹⁷ *Spolkové záležitosti - Tělocvičná jednota Sokol Vejprnice*, s. 93.

⁹⁹⁸ *Pamětní kniha Sokola 1902-1945*, s. 84.

⁹⁹⁹ Jedná se o parafrázi slavného epitafu, složeného na počest mrtvým Sparťanům v bitvě u Thermopyl (480 př. n. l.).

¹⁰⁰⁰ *Pamětní kniha Sokola 1902-1945*, s. 116.

¹⁰⁰¹ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 107.

¹⁰⁰² Tamtéž.

narozeniny prezidenta Beneše 28. května).¹⁰⁰³ Velikonoce patřily hlavně dětem, chlapani obcházel ves s pomlázkami a dívky na ně často z oken lily vodu. Místní kostel je zasvěcen sv. Vojtěchovi, jehož svátek spadá na 23. duben, vejprnická pouť se vždy konala v první neděli po tomto datu. Jejich křesťanský (katolický) význam se v průběhu 19. století umenšoval, krámky perníčkářů a cukrářů k pouti sice patřily téměř odjakživa, ale postupně se přidávaly další občůdky (s textilním zbožím a především hračkami), v roce 1870 se na pouti objevil první kolotoč a kolem roku 1880 se na této akci natrvalo ujaly střelnice.¹⁰⁰⁴ Místní pouť patřila k nejnavštěvovanějším a největším poutím na Plzeňsku, to ostatně platí i v současnosti.

1. květen byl svědkem hned dvou událostí, tou první bylo stavění májek, druhou prvomájové oslavy práce. Průvody a tábory lidu spojené se svátkem práce se ve Vejprnicích neobjevovaly každý rok, jelikož došlo k dohodě okolních obcí (Vejprnice, Vochov, Křimice, Radčice a další), že celebrace 1. máje budou probíhat jen v jedné z obcí (každý rok v jiné, ve Vejprnicích např. roku 1926¹⁰⁰⁵), a dělnictvo (s hornictvem) těch zbylých na místo dorazí (aby byl průvod a tábor lidu početnější a velkolepější). V květnu se též slavil den matek, ve vejprnické obecné škole byl tento den připomínán už ve 20. letech, avšak do obecného povědomí se tato oslava dostávala nejspíše až ke konci 1. republiky. 6. červenec byl dnem Husových oslav, při nichž vzplála ve Vejprnicích na počest Jana Husa hranice (materiál k jejímu postavení byl shromažďován za pomoci veřejné sbírky). 6. července 1927 byl dokonce blízko obecné školy vztyčen Husův pomník (umělecky znázorňující Jana Husa, je stále k vidění), jehož autorem byl stejně jako u pomníku padlým sochař Vojtěch Šíp.¹⁰⁰⁶

Nejpompéznější festivitou bylo bezesporu oslavování samostatnosti 28. října, k celebrování tohoto dne důrazně vybízel svými vyhláškami Obecní úřad Vejprnice, v té z roku 1934 je psáno: *Význam 28. října pro náš národ vyžaduje, aby tento svátek založení československého státu a znovudobytí svobody československého národa byl ve zdejší obci oslaven s veškerou okázalostí a zevním leskem tak, aby tyto oslavy staly se výrazem upřímné radosti a nadšení nejširší veřejnosti, a aby v širokých vrstvách občanstva trvale a pevně zakotvily. Z důvodů těchto žádáme místní občanstvo a majitele domů, aby průběh oslav v obci byl důstojný a povznášející, zejména aby praporová výzdoba budov veřejných i soukromých byla nejbohatší, aby byly uspořádány vhodné*

¹⁰⁰³ Oslavy výročí vzniku ČSR, narozenin prezidentů; účast na tanečních zábavách, s. 11.

¹⁰⁰⁴ Kronika obce Vejprnice, s. 222-223.

¹⁰⁰⁵ Svaz československých horníků – místní skupina Vejprnice, s. 26.

¹⁰⁰⁶ Pamětní kniha školy vejprnické, s. 6.

*manifestace, aby hojnou účastí na nich byla projevena loyality všeho místního občanstva, kterou právě v dnešních dobách dlužno nadevše zdůrazniti.*¹⁰⁰⁷ Slavnostní průvody 28. října vycházely za dne, avšak mnohdy i k večeru (v tom případě si účastníci nesli lampióny), v čele průvodu byla pokaždé nesena státní vlajka.

Pietní dušičky z kraje listopadu si uchovávaly svoje kouzlo a početnou účast obyvatelstva i přes antiklerikální postoje své doby. Na začátku prosince se blížil svátek sv. Mikuláše, a s ním i mikulášská nadílka, jíž roznášel Mikuláš s čertem a andělem. Vánoce se nesly v duchu sbírkové činnosti (především peněz, ale i oděv, bot a školních pomůcek), jejíž výnos byl určen chudým vejprnickým dětem, případně se část poslala do některého z plzeňských sirotčích ústavů. Konec roku vyplnily veselé a hlučné silvestrovské slavnosti ve vejprnických hostincích.

Při těchto vyjmenovaných dnech se samozřejmě odehrávaly i jiné programy, např. při oslavě Masarykových narozenin si místní osvětová komise neodpustila přednášku a zbylé vejprnické spolky na prezidentovu počest obvykle pořádaly své společenské akce (např. divadelní představení, ples, tělocvičnou akademii atd.).

Vejprnické festivity byly směsicí svátků mající svůj původ v křesťanství (Velikonoce, pouť, dušičky atd.), v době Rakousko-Uherska (Svátek práce, Husovy oslavy) a těmi zavedenými za 1. republiky (Masarykovy narozeniny, 28. říjen). Srovnáme-li prvorepublikové slavnosti s dnešní situací, nedá se než konstatovat úpadek svátků pocházející z doby Rakousko-Uherska a 1. republiky (některé vymizely úplně, jiné jsou sice slaveny, ovšem velmi sporadicky), s čímž kontrastuje překvapivá životnost svátků s křesťanskými kořeny, všechny uvedené se ve Vejprnicích stále drží. A to navzdory tomu, že ještě za 1. republiky mnozí prorokovali jejich brzký zánik (v *Kronice obce Vejprnice* se to týká např. „dětské pomlázky“, s kterou chodí děti a mládež po Vejprnicích i v současné době).¹⁰⁰⁸

Vejprnice zažily v letech 1918-1938 řadu tryzen (např. za Aloise Rašína a Aloise Jiráka) i oslav důležitých výročí (např. 1 000 let od smrti sv. Václava), ovšem k těm nejdůležitějším patří tyto: tryzna za Gustava Habrmana, 100 let od narození Miroslava Tyrše a tryzna za prezidenta Masaryka.

Gustav Habrman (26. ledna 1864 - 22. března 1932) se narodil v České Třebové do chudé dělnické rodiny, od svého mládí se angažoval v sociálně demokratickém hnutí, za tuto aktivitu byl

¹⁰⁰⁷ *Oslavy výročí vzniku ČSR, narozenin prezidentů; účast na tanečních zábavách*, s. 9.

¹⁰⁰⁸ *Kronika obce Vejprnice*, s. 222.

na čas uvězněn a po svém propuštění působil v zahraničí (ve Francii a USA). Roku 1897 se navrátil do vlasti a roku 1901 započalo jeho působení v Plzni (pracoval v redakci sociálně demokratických novin „Nová doba“ a byl předsedou tamější stranické organizace). Při volbách v roce 1907 byl zvolen do Říšské rady za Plzeňsko a Blovicko. Během 1. světové války navázal kontakt s T. G. Masarykem a byl kritikem internacionalistické (a národnostně chladné) politiky tehdejšího předsedy sociální demokracie Bohumíra Šmerala, i díky Habrmanovi se sociální demokracie na sklonku války postavila za české (chcete-li československé) národní požadavky. Po vzniku Československa byl jmenován prvním ministrem školství a národní osvěty (1918-1920), posléze se stal (v pořadí třetím) ministrem sociální péče, v obou těchto funkcích prosadil důležité zákony (u školství to byla jejich sekularizace a rozpracování čsl. školské politiky, jako ministr sociální péče zase prosadil „Zákon o pojištění zaměstnanců“, ve své době patřil v rámci sociální ochrany zaměstnanců k jednomu z nejlepších v Evropě).

Toto krátké uvedení do života Gustava Habrmana není samoučelné, má ukázat mnohotvářnost této osobnosti. Gustav Habrman byl ověnčen gloriolou úspěšného sociálního demokrata a dělníka (který pro své hnutí nemálo udělal), národovce, podporovatele vzdělanosti i sociální ochrany, pro svoji činnost na Plzeňsku byl v tomto regionu nesmírně oblíben. Když 22. března 1932 v Praze naposledy vydechl, bylo jeho tělo převezeno a posléze i pohřbeno v Plzni *za velké účasti občanstva z Plzně i dalekého okolí, důkazu to, jaké vážnosti se jmenovaný těšil.*¹⁰⁰⁹ 28. března pořádala místní DTJ Habrmanovu tryznu v sále biografu, v jejímž programu byl proslov, recitace a krátký film z Habrmanova pohřbu.¹⁰¹⁰ Na Habrmanovu aktivitu v oblasti školství upamatovali vejprničtí učitelé: *Dne 22. března 1932 zemřel ve věku 68 let Gustav Habrman, první ministr školství a národní osvěty republiky Československé, za jehož úřadování vydány byly mnohé prospěšné zákony pro české školy a učitelstvo.*¹⁰¹¹

DTJ a přidružené spolky vejprnické sociální demokracie pravděpodobně podnikaly Habrmanovu tryznu i v následujících letech (až do konce 1. republiky), účast na této akci byla brána dosti vážně, jak si zapsal místní Svaz čsl. horníků: *Povinnost všech je v plném počtu se zúčastniti.*¹⁰¹² Habrmanovy tryzny (v kterémkoliv roce) se mohly samozřejmě účastnit i jiné spolky, než ty sociálně demokratické, přesto lze usuzovat, že tyto akce byly v režii jmenované strany, která

¹⁰⁰⁹ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 89.

¹⁰¹⁰ *Tamtéž*, s. 88.

¹⁰¹¹ *Pamětní kniha školy vejprnické*, s. 33.

¹⁰¹² *Svaz československých horníků – místní skupina Vejprnice*, s. 107.

v nich (mimo vzpomínky na Habrmana) demonstrovala svůj vliv a přední pozici v obci. Habrmanovu zásluhu o československé školství si zase připomínaly v březnu 1937 (páté výročí od smrti politika) vejprnické školní děti.¹⁰¹³ Poslední podnik věnovaný památce Gustava Habrmana spočíval ve zhotovení pamětní desky. O povolení k této akci požádala místní sociální demokracie obecní úřad v únoru 1938, ten žádosti vyhověl (pochopitelně, vždyť ho přeci sociální demokraté ovládali) a dokonce celý akt jménem obce zastřešoval.¹⁰¹⁴ Slavnostní odhalení pamětní desky Gustava Habrmana se odehrálo 20. března 1938 (deska byla umístěna na budově obecné školy) a bylo začleněno do programu velkých oslav 35 let od založení sociální demokracie ve Vejprnicích. Tomu odpovídá i účast občanstva, byla odhadována na přibližně 800 osob.¹⁰¹⁵

Shodou okolností spadalo stoleté výročí od narození Miroslava Tyrše (17. září 1832 – 8. srpna 1884) taktéž na rok 1932. První menší podniky předznamenávající ono výročí proběhly již roku 1931, plzeňská župa např. zorganizovala slavnostní štafetu (20. září) ze Stříbra do Křimic (účastnilo se 17 vejprnických sokolů).¹⁰¹⁶ Oslav Tyršova jubilea v 17. září 1932 se zhostil vejprnický Sokol, účast potvrdily i následující spolky: Národní jednota pošumavská, Nezávislá jednota čsl. legionářů, SK Slavia, Sbor dobrovolných hasičů a místní strana národně socialistická.¹⁰¹⁷ Jestliže tryzna za Gustava Habrmana byla především v rukách sociální demokracie, tak totéž nejspíše platilo u Tyršova jubilea pro národní socialisty. V obou případech však byli přítomni i členové jiných politických stran i spolků, u Tyršova výročí je jistý všeobecný charakter podporován tím, že se protektorátu nad ním ujal Obecní úřad Vejprnice.¹⁰¹⁸ 17. září večer vyšel lampionový průvod složený z vejprnických obyvatel, který se zastavil blízko za hranicemi obce (u farského kříže), kde na počest Miroslava Tyrše vzplály slavnostní ohně, a byla zazpívána národní hymna.¹⁰¹⁹ Průvod se poté vydal zpět do obce, a jako i při jiných událostech, také zde posloužil pomník padlým jako místo k veřejné přednášce, tentokrát o Miroslavu Tyršovi a jeho činnosti pro český národ (přednášela „sestra“ Štruncová, manželka náčelníka sokolské župy Plzeňské Emila Štrunce).¹⁰²⁰ Nato byla slavnost ukončena.

¹⁰¹³ *Pamětní kniha školy vejprnické*, s. 70.

¹⁰¹⁴ *Zápisy ze schůzí obecní rady 1932-38*, s. zápis ze dne 24. 2. 1938.

¹⁰¹⁵ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 111.

¹⁰¹⁶ *Pamětní kniha Sokola 1902-1945*, s. 88.

¹⁰¹⁷ *Tamtéž*, s. 95.

¹⁰¹⁸ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 90.

¹⁰¹⁹ *Pamětní kniha Sokola 1902-1945*, s. 95-96.

¹⁰²⁰ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 90.

TJ Sokol Vejprnice uctila jubileum ještě dvěma počiny. Den po oslavném průvodu (tedy 18. září) byla zorganizována slavnostní tělocvičná akademie, nechyběl při ní zpěv ani další hudební doprovod.¹⁰²¹ 28. října (1932) pak byla sokoli zasazena tzv. Tyršova lipka (u „křížku“ ve směru cesty na les Draganec), jež měla upamatovávat na tohoto národní obrozence a spoluzakladatele Sokola.¹⁰²²

Jestliže se u tryzny za Habrmana a oslav Tyršova jubila dá do jisté míry doložit vazba na jedno politické těleso, žal za smrt prezidenta Osvoboditele byl celospolečenský, všeobecný. Tomáš Garrigue Masaryk (narozen 7. března 1850) zemřel v ranních hodinách dne 14. září 1937, zpráva tato se rychle rozlétla po celé zemi. Vejprnické prameny jsou k tomuto datu plné žalozpěvů a zároveň chvalozpěvů na prvního československého prezidenta, jako reprezentativní bude uveden zápis z *Pamětní knihy školy vejprnické: Není v dějinách českého národa nad Masaryka většího. Ani mezi králi ho nenajdeme. I ti z nich největší a nejslavnější převzali království svoje jako dědictví hotové a vybudované. Masarykovi připadla dějinná úloha ztraceného dědictví dobýti a znovu je v řádný stát vybudovati... Zocelen a zkován stálým bojem, stal se nám posledním z velkých buditelů. On dovršil naše uvědomění a osvobození. Velká doba evropského konfliktu určila ho za našeho Mojžíše, aby vyvedl lid ze země faraonů do země zaslíbené. Velikému buditeli, slavnému Osvoboditeli, a jednomu z největší synů Slovanstva budiž věčná a slavná paměť.*¹⁰²³

V den úmrtí prezidenta některé spolky vykonaly menší pietní akty, na probíhající výstavě místní letopisecké komise (v nově zbudované budově obecního domu) bylo ihned uvolněno místo pro předměty reprezentující T. G. Masaryka.¹⁰²⁴ 19. září se sešlo vejprnické obecní zastupitelstvo na své smuteční schůzi, tentýž den uspořádala TJ Sokol (na venkovním cvičišti) vlastní tryznu.¹⁰²⁵ V den Masarykova pohřbu, 21. září 1937, byla provedena v sále biografu smuteční slavnost, která byla určena pro veškeré vejprnické občany. Sálu vévodila v záplavě květin prezidentova busta, u níž stáli vejprničtí legionáři a školní děti.¹⁰²⁶ Slavnostního proslovu se ujal učitel František Lohr, zazněly i písně „Ktož jsú boží bojovníci“ a „Ach synku, synku“. Na žádost místních spolků se farář Josef Štefek uvolil (v ten samý den) ke konání zádušní bohoslužby za prezidenta Masaryka.¹⁰²⁷

¹⁰²¹ *Pamětní kniha Sokola 1902-1945*, s. 96.

¹⁰²² Tamtéž.

¹⁰²³ *Pamětní kniha školy vejprnické*, s. 76-77.

¹⁰²⁴ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 110.

¹⁰²⁵ *Pamětní kniha Sokola 1902-1945*, s. 131.

¹⁰²⁶ *Pamětní kniha školy vejprnické*, s. 78.

¹⁰²⁷ *Kronika fary Vejprnice*, s. 87.

V roce 1938 bylo ještě vykonáno několik pietních aktů za T. G. Masaryka, mimo jiné byly stále slaveny jeho březnové narozeniny. Bylo také plánováno zbudování památníku na jeho počest, avšak kvůli následujícím zahraničním i vnitropolitickým zvrátům k tomu nikdy nedošlo.

1.14 Reakce Vejprnic a jejich obyvatel na ohrožení ze strany nacistického Německa a následné zabránění Sudet

Tato kapitola nemůže nabídnout komplexní zhodnocení příprav obce Vejprnice na očekávanou (byť nekýženou) válku s Německem, jelikož jednoduše neexistuje pramen, jenž by tyto kroky celkově shrnul. Následné odstavce budou tedy spíše fragmenty informací, které ilustrují materiální a (mohli tak soudit) i psychickou přípravu vejprnických obyvatel na válečný stav.

První reakcí (projevující se v místní obci) na uchopení moci nacisty v Německu na počátku roku 1933, byla zpráva odborového sdružení (z června 1933), určená pro vejprnický Svaz čsl. horníků. Ve zprávě se psalo, aby *se nenakupovalo zboží Německého státu, nám v dnešním čase nepřátelského*.¹⁰²⁸ 29. října 1933 byly zase narychlo povoláni všichni sokolové župy Plzeňské do města Stod, jednalo se o zkoušku pohotovosti a spolehlivosti.¹⁰²⁹

Zatím se ovšem jednalo jen o malé záblesky nejistoty a nebezpečí, které nedostaly žádný všeobecný, institucionálně jasně ukotvený charakter. To se změnilo v říjnu 1935, kdy byla za pomoci vejprnického Sokola, DTJ a Sboru dobrovolných hasičů utvořena místní skupina branné výchovy.¹⁰³⁰ Ta připravovala členy jmenovaných spolků (a vejprnických branců) na úkony vojenského charakteru, zvláště na hlídkovou a strážní službu důležitých objektů (skladů, mostů). K propagaci branné výchovy a celkově vojenské síly státu sloužily dny brannosti, jeden z nich byl uskutečněn 23. srpna 1936, skládal se z průvodu, hudebního představení a hlavně z veřejného vystoupení branců, Sokola, DTJ a dobrovolných hasičů. Jednoduše řečeno, byly *předvedeny ukázky obrany v případě útoku na naši vlast*.¹⁰³¹

Otázka obrany státu (a tím i Vejprnic) se postupně stále více dostávala na pořad jednání Obecního úřadu Vejprnice. Participaci obcí na zajišťování bezpečnosti republiky nařizovaly i nové zákony, jednalo se především o zákon o obraně státu z května 1936 (131/1936 Sb.). Již v říjnu 1936

¹⁰²⁸ Svaz československých horníků – místní skupina Vejprnice, s. 113.

¹⁰²⁹ Pamětní kniha Sokola 1902-1945, s. 102.

¹⁰³⁰ Tamtéž, s. 116.

¹⁰³¹ Pamětní kniha obce Vejprnické, s. 103.

projednávalo obecní zastupitelstvo možnost zakoupení plynových masek. Skutečně svědomitá materiální příprava na válku byla ve Vejprnicích zahájena od roku 1937, kdy v místě počal působit Četnický pohotovostní oddíl (dále jen ČPO). Jeho velitelem byl do března 1938 František Slavík, poté Josef Kubát.¹⁰³² ČPO neustále posílal Obecnímu úřadu Vejprnice žádosti o materiální výpomoc, té bylo skoro bez výjimky vyhověno. Pro ČPO tak byly zakupovány plynové masky, nosítka, protiletectvé instrukce, textilní výbava (pásy) atd. Na naléhání oddílu byly Vejprnice rovněž vybaveny vypínačem veřejného osvětlení (zatemnění) a poplašnou sirénou. Oboje bylo ČPO v obci vyzkoušeno večer 16. února 1938.¹⁰³³ 23. března 1938 uspořádal ČPO ve Vejprnicích dokonce velké cvičení všech svých složek.¹⁰³⁴

Průběžně probíhala i mentální příprava na konflikt. Od roku 1935 byly děti ve vejprnické obecné škole pravidelně brány na výlety k plzeňským kasárnám i jiným vojenským objektům. Při přednáškách (zvláště při příležitosti 28. října) *byla zřetelně zdůrazněna potřeba silné armády pro uhájení a zabezpečení samostatnosti*.¹⁰³⁵ Školní děti se rovněž početně účastnily slavností spojených s brannou mocí, při výroční oslavě 20 let bitvy u Zborova se do tohoto legionářského podniku zapojilo učitelstvo s 206 školáky.¹⁰³⁶ U spolků se podpora na obranu státu objevuje od roku 1936, např. v dubnu tohoto roku uspořádala místní DTJ divadelní představení „Jízdní hlídka“ (od Františka Langera) oslavující hrdinství legionářů. Představení mělo veliký úspěch.¹⁰³⁷ Jak se blížil rok 1938, jednotlivé vejprnické spolky stále více posílaly zisky ze svých společenských akcí (plesy, promítání biografu, divadlo, hudební večer) na válečné účely, totéž můžeme říci o četných sbírkách a půjčkách (na obranu státu). Organizovaly se i přednášky s válečnou tematikou (branná moc, bojový plyn atd.).

Mimoto byly Vejprnice svědky stupňujících se národních manifestací. Roku 1937 oslavovali národní socialisté 40 let od svého založení, ve Vejprnicích připravila místní pobočka této strany (a k ní přidružené spolky) oslavu spočívající v průvodu směřujícím na hřbitov (uctění památky mrtvých členů strany) a následnému přechodu k pomníku padlým, u něhož byla připomenuta nutnost obrany vlasti.¹⁰³⁸ Další podobnou událostí jistě bylo již několikrát zmíněné výročí 20 let od zborovské bitvy. Největší národní manifestace však byla bezpochyby ta z července

¹⁰³² *Zápisy ze schůzí obecní rady 1932-39*, zápis ze dne 31. 3. 1938.

¹⁰³³ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 111.

¹⁰³⁴ Tamtéž.

¹⁰³⁵ *Pamětní kniha školy vejprnické*, s. 69.

¹⁰³⁶ Tamtéž, s. 70.

¹⁰³⁷ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 102.

¹⁰³⁸ Tamtéž, s. 106.

1938. Nad jejím plánováním bděl Obecní úřad Vejprnice (převzal nad akcí protektorát), připomenout se mělo výročí 90 let od zrušení roboty a předčasně i 20. leté jubileum založení republiky, hlavní účelem podniku však byla obrana státu.¹⁰³⁹ 24. července 1938 se sdružily všechny vejprnické organizace (už to je velmi pozoruhodné) do mohutného průvodu, jenž se jako obvykle zastavil u pomníku padlým, poté zamířil na sokolské cvičiště, kde se utvořil tábor lidu. Hlavní proslov zde měla místní skupina branné výchovy a Národní jednoty pošumavská.¹⁰⁴⁰ Jednalo se pravděpodobně o největší společenský podnik, který Vejprnice za 1. republiky zažily. Účast se odhadovala na 1 500 osob, nikdo v této chvíli nehleděl na náboženskou či politickou příslušnost.¹⁰⁴¹ Toto neobyčejné semknutí jinak velmi rozháraného obyvatelstva bylo (v době plné nervozity a nejistoty) hodnoceno nesmírně pozitivně, i sokolové museli uznat, že jsou svědky *nebývalé jednoty českých duší*.¹⁰⁴²

Mnichovské dny se však neúprosně blížily. V květnu 1938 byla vyhlášena částečná mobilizace, přes Vejprnice se rychle přepravovaly armádní jednotky i technika, členové oddílů branné výchovy se museli chopit své strážní služby. Situace se ovšem následně uklidnila, *zdálo se nám, že mír bude přece zachován v dosavadním stavu*.¹⁰⁴³ Vejpmičtí sokolové se díky tomu mohli zúčastnit X. všesokolského sletu (vrcholil v červenci), mnozí je ale od toho odrazovali: *...před odjezdem na slet jsme byli z různých míst varováni, abychom do Prahy nejezdili, že Němci připravují masakr*.¹⁰⁴⁴ Letní prázdniny byly tráveny v atmosféře nadějí a obav, z pramenů je patrné, že obyvatelé byli nejistotou (a neustálými změnami stanovisek) notně deptáni. 4. září byl v Plzni pořádán Den hraničářů (angažovala se zde zejména NJP), deklarující rozhodnutí bránit „český západ“. Účast na tomto dni se odhaduje na ohromných 50 000 lidí,¹⁰⁴⁵ přítomni byli pochopitelně i obyvatelé z Vejprnic.¹⁰⁴⁶ 23. září večer byla vyhlášena všeobecná mobilizace mužů do 40 let. Přes Vejprnice opět kvapem přejíždělo bezpočet vojenských jednotek dále do pohraničí, vlakovou dopravu převzala armáda a do práce tak museli občané docházet pěšky.

K válce nedošlo. 29. září byla dojednána, a těsně po půlnoci 30. září i podepsána tzv. Mnichovská smlouva, dojmy místního obyvatelstva z mnichovské dohody a následných událostí

¹⁰³⁹ *Zápisy ze schůzí obecní rady 1932-39*, zápis ze dne 14. 7. 1938.

¹⁰⁴⁰ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 112.

¹⁰⁴¹ Tamtéž.

¹⁰⁴² *Pamětní kniha Sokola 1902-1945*, s. 134.

¹⁰⁴³ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 116.

¹⁰⁴⁴ *Pamětní kniha Sokola 1902-1945*, s. 133.

¹⁰⁴⁵ DOUŠA, Jaroslav. *Dějiny Plzně v datech: od prvních stop osídlení až po současnost*, s. 295.

¹⁰⁴⁶ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 117.

zachycuje *Pamětní kniha obce Vejprnické: Ať už jsme jakkoli, kdykoli hřešili a chybovali – takové čtyři výkyvy z nadějí do zoufalství a zase zpět – to by snad jiný lid nebyl vydržel bez otřesu a zhroucení. Zvláště když se tak pronikavě do srdce tehdy zabodlo vědomí opuštěnosti, bezmoci a zrady. A pak ještě několik zastavení na křížové cestě, hrůza pátého pásma, která nás obklopilo, maďarská okupace, vídeňská arbitráž, o bratřích Polácích ani nemluvě. Bolno vzpomínat. Sítilo nás jen jedině vědomí, že český národ nemůže býti umlčen a pravda že zvítězí.*¹⁰⁴⁷

Pro Vejprnice bylo nepochybně obrovským šokem odstoupení zmiňovaného pátého pásma, což bylo území s „převahou německého obyvatelstva“ (nejméně 51% Němců v dané oblasti). Tato převaha však byla určována sčítáním lidu z roku 1910, kdy nejenže se používala jako kritérium národnosti tzv. obcovací řeč (za 1. republiky nepoužívané kritérium, v němž bylo mezi běžným dorozumivacím jazykem jednotlivce a jeho národností dáváno rovnítko), ale nebyl vůbec reflektován dynamický národnostní vývoj v období 1910-1938, který celkově vedl k posílení českého elementu v onom pátém pásmu. Do Sudet tak byly začleněny i blízké obce s převahou českého obyvatelstva (Nýřany, Zbůch, Dobřany, Chotěšov). Nacisty mohla k tomu činu vést i touha po obsazení strategických uhelných dolů a narušení železniční dopravy. Na západ od Vejprnic ležela jen obec Tlučná a poté už hraniční pásmo. Se zábořem některých obcí (Zbůch a hlavně Nýřany) nebylo navíc vůbec počítáno, i proto město Plzeň jednalo v říjnu a listopadu 1938 s Berlínem o možnosti navrácení některých obcí do Československa (Nýřany, Litice, Chotíkov, Zbůch, Dobřany, Chotěšov).¹⁰⁴⁸ Úsilí to bylo zbytečné, hranice se nezměnila. Nutno podotknout, že v národnostně smíšených vesnicích a městech Plzeňska neměla Sudetoněmecká strana (henleinovci) velkou podporu německého obyvatelstva. Němečtí horníci v Masarykově jubilejním dole ve Zbůchu ještě před podepsáním Mnichovské dohody dokonce vydali prohlášení, v němž odsoudili násilné akce v pohraničí a v případě válečného konfliktu byli připraveni splnit svoji povinnost při obraně Československa.¹⁰⁴⁹

Silně propojená oblast Plzeňska byla citelně narušena (profesně, dopravně), rodiny byly rozděleny, následně nastává rychlý úprk mnoha českých obyvatel do Tlučné, Vejprnic a především Plzně (viz též kapitolu „Demografický růst a stavební rozvoj“): *Jímavý byl pohled na řady povozů všeho druhu, které se táhly Vejprnicemi po silnici od západu k východu, skoro nepřetržitě dnem i*

¹⁰⁴⁷ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 116.

¹⁰⁴⁸ BRICHTA, Vladimír. *Dějiny Plzně III od roku 1918 do roku 1948*, s. 235.

¹⁰⁴⁹ Tamtéž, s. 131

nocí.¹⁰⁵⁰ Ubytovací prostory pro prchající obyvatelstvo nestačilo, některé rodiny se musely uchýlit do okolních lesů.¹⁰⁵¹ Do obce se dokonce přesunuly i celé spolky, např. nýřanský lehkooatletický SK Bivoj.¹⁰⁵² Vejprnická fara, dříve desítky kilometrů vzdálena od hranic, se náhle stala farou hraniční. V roce 1939 k ní byly přiřazeny obce, jež spadaly pod fary sudetské (např. farnost v Úhercích), ovšem samy do Sudet začleněny nebyly, jednalo se o Líně, Radčice a Novou Ves (u Dobřan).¹⁰⁵³

28. říjen 1938 měl být velkolepou oslavou 20. jubilea Československé republiky. Také vejprnické spolky plánovaly mohutné celebrace i zhotovování památníků. Nestalo se tak. V předešlých letech tolik oslavovaný den zastihl obec v roce 1938 v pochmurné náladě, bez průvodu, proslovů a vlasteneckého patosu, pouze Národní jednota pošumavská vyvěsila tohoto dne státní vlajku.¹⁰⁵⁴

¹⁰⁵⁰ *Podklady pro obecní kroniku*, s. 18.

¹⁰⁵¹ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 118.

¹⁰⁵² *Podklady pro obecní kroniku*, s. 22.

¹⁰⁵³ *Kronika obce Vejprnice*, s. 71.

¹⁰⁵⁴ *Pamětní kniha obce Vejprnické*, s. 71.

Závěr

Dvacetileté období mezi léty 1918-1938 znamenalo pro Vejprnice mnoho změn. Žádná z oněch změn by se však neměla nazývat „revoluční“ či „zlomovou“, Vejprnice i celé Československo toho z Rakouska-Uherska zachovaly více, než se všeobecně soudí. Plzeňsko snad v jistých ohledech vykazovalo větší kontinuitu s dobou před rokem 1918, než zbytek země.

Platilo by to zejména o komunální politice. V Plzni měla sociální demokracie silné pozice jak za Rakouska-Uherska, tak za 1. republiky. Ve Vejprnicích tomu bylo zrovna tak, ačkoliv kvůli jistým omezením (např. volebním) se zde sociální demokracie plně chopila vlády až po komunálních volbách z června 1919. Plzeňsko bylo v letech 1918-1938 známé svou voličskou podporou sociálně demokratické strany, v celém Československu snad neexistovalo město, kde by měla nějaká strana tak mohutnou voličskou a spolkovou základnu, jako právě sociální demokracie v Plzni. I ve vesnici Vejprnice dokázali sociální demokraté vybudovat úctyhodnou síť spolků. Analýza tohoto fenoménu (sepjetí sociální demokracie a spolkového života) v celém regionu však zatím nebyla provedena.

Ve vejprnické komunální politice se pochopitelně angažovaly i další strany, zejména národně socialistická a komunistická. Obě ovšem museli na monopol sociální demokracie reagovat, národní socialisté spolupráci, komunisté spíše snahou o oslabení vládnoucí strany.

V profesní oblasti za sledované období stalo dělnictvo nepochybně nejdůležitějším činitelem v obci, i v tomto případě se jedná spíše o završení vývoje, nežli o zlom. Hornictvo, které se nejvíce zasloužilo o proměnu Vejprnic na přelomu 19. a 20. století bylo stále důležitou profesní složkou obce, kvůli omezování havířství v regionu se ale počty horníků neustále snižovali. Zemědělci byli co do vlivu na dění ve Vejprnicích zatlačeni do pozadí, ale agrární ráz obce přesto nezmizel. Svoji novou formu našel v kovorolníkovi, pracovníkovi v průmyslu, mající své malé políčko na pěstování plodin a vydržování dobytka. Za další důležité profese se dají označit úředníci, učitelé a hostinští.

Populační růst Vejprnic, trvající od 2. poloviny 19. století se v letech 1918-1938 nezastavil, vesnice rostla, stejně jako celé Plzeňsko. Tomu odpovídá i stavební rozvoj, zástavba v obci se více než zdvojnásobila. Modernizační prvky, jimiž Vejprnice prošly, byly typické pro celou 1. republiku. Obec byla elektrifikována, zavedlo se telefonní spojení a mírně se zlepšila infrastruktura.

S modernizací úzce souvisí obecní finance. Ty byly až do roku 1927 přebytkové, od jmenovaného roku se ovšem kvůli splátkám půjčky na elektrifikaci staly deficitními, a na tom se již po zbytek 1. republiky nic nezměnilo. I chudinské fondy se v 2. polovině 20. let dostávaly do finančních potíží a obec musela na jejich chod pravidelně přispívat. 30. léta tento trend pouze potvrdila.

Přístup k náboženství byl více dynamický. Nespokojenost vůči katolické církvi vyvrcholila na počátku 20. let, kdy z vejprnické farnosti odcházeli stovky lidí. Na rozdíl od jiných regionů se ale na Plzeňsku neprosadily protestanské církve, pokud tedy někdo odešel od katolické víry, vyměnil ji většinou za bez vyznání. V oblasti se tak zformovalo silné bezkonfesní hnutí. Ve 30. letech došlo k opačnému vývoji, lidé se do katolické církve vraceli. Otázkou zůstává, dělo-li se tak jen kvůli vnitřním (hospodářská krize) a vnějším (nástup Hitlera k moci) tlakům, či jednoduše opadla mnohdy nesmlouvavá kritika katolicismu z 20. let. Pravděpodobně však svoji úlohu sehrály všechny zmíněné faktory.

Kapitoly o školství a knižní kultuře se spíše než regionem zabývají srovnáním vejprnických poměrů se zbytkem země. Jejich záměrem je tedy na příkladu Vejprnic přiblížit prvorepublikové školství a knižní kulturu, slouží jako vzor, který může být v některých ohledech zobecněn.

Spolkový a společenský život byl v místní obci velmi rušný. Sám o sobě vypovídá o touze obyvatel Vejprnic po spolkové organizovanosti, vztahující se na všechny stránky života, od zaměstnání, k politice, financím, sportu, vzdělávání až k zahradničení. Přestavuje nám léta 1918-1938 v silném kolektivním duchu, jenž je dne nahrazen daleko větší individualizací (pochopitelně se současný spolkový život ve Vejprnicích nemůže tomu prvorepublikovému rovnat). Spolky a společenské akce ale též ukazují na politické, profesní a náboženské složení obce. Nikdy nemohou být chápány jako izolované jevy, spolkový i společenský život lze skutečně pochopit až po jeho propojení se jmenovanými fenomény a platí to i naopak.

Práce se dotýká i vybraných celospolečenských (a mnohdy i celosvětových) procesů, jimiž musely Vejprnice čelit. Na prvním místě by to bylo vypuknutí Velké hospodářské krize a její hospodářské a sociální dopady na místní obec a celý region. Plzeňsko bylo krizí vskutku silně zasaženo, platí to především pro silně zastoupený kovodělný průmysl. První polovina 30. let byla poznamenána snahou o zmírnění ničivých následků hospodářské krize. Naštěstí pro Vejprnice, Plzeňsku se od roku 1935 dařilo zlepšovat svůj hospodářský i sociální stav.

Zajímavými úkazy jsou oslavy a trzny za významné osobnosti i za 1. republiky přítomný kult válečných (padlých) hrdinů. Ač jsou podmíněny i regionem, kde se obec nachází, dokáží poodhalit méně známou tvář epochy, což platí hlavně o vnímání padlých vojáků a jejich následná adorace, svými rysy snad až suplující upadající katolická procesí a oslavy.

Poslední statě této bakalářské práce se zabývají vnímáním a reakcemi místního obyvatelstva na narůstající hrozbu Třetí říše a důsledky Mnichovské dohody. Od roku 1935 se Vejprnice systematicky připravovaly na možnost války, ať už cvičením ve zbrani, nákupem nutného materiálu nebo přednáškami s válečnou tematikou. Rok od roku tak bylo obyvatelstvo mentálně i materiálně blíže válce. Odstoupení Sudet znamenalo pro Plzeňsko nesmírný zásah do regionální soudržnosti. Města a vesnice, s nimiž udržovaly Vejprnice a její obyvatelstvo čilé styky (Dobřany, Nýřany, Zbůch) byly náhle součástí jiného státu.

Na závěr bych chtěl poznamenat, že kapitoly této bakalářské práce by mohly nabídnout lepší informace i všeobecnější nadhled, kdyby existovalo více sekundární literatury referujících o Plzeňsku. I kvůli tomu bych se tímto regionem zabýval rád i v budoucnu.

Seznam pramenů

Státní okresní archiv Plzeň-sever (Plasy)

Archiv obce Vejprnice [1841]-1945 (1954)

- *1. světová válka*, i. č. 39, č. ev. jed. N 2.)
- *Činnost místní osvětové komise, komitétu pro postavení pomníku Mistra Jana Husa a komitétu pro stavbu pomníku padlým*, i. č. 66, č. ev. jed. N 8.
- *Dávky, poplatky a školní paušál*, i. č. 47, č. ev. jed. N 4.
- *Elektrifikace obce*, i. č. 61, č. ev. jed. N 7.
- *Hlavní kniha 1913-1922*, i. č. 79, č. ev. jed. K 26.
- *Hlavní kniha chudinského fondu 1927-1929*, i. č. 111, č. ev. jed. K 58.
- *Hlavní kniha chudinského fondu 1930-1933*, i. č. 112, č. ev. jed. K 59.
- *Hlavní kniha chudinského fondu 1934-1938*, i. č. 113, č. ev. jed. K 60.
- *Chudinské podpory, péče o sirotky a nezaměstnané*, i. č. 63, č. ev. jed. N 8.
- *Obecní funkcionáři*, i. č. 35, č. ev. jed. N 2.
- *Obecní knihovna – financování, umístění, zprávy o činnosti*, i. č. 68, č. ev. jed. N 8.
- *Obecní zaměstnanci*, i. č. 36, č. ev. jed. N 2.
- *Oslavy výročí vzniku ČSR, narozenin prezidentů; účast na tanečních zábavách*, i. č. 65, č. ev. jed. N 8.
- *Podklady pro obecní kroniku*, i. č. 40, č. ev. jed. N 2.
- *Pokladní deník chudinského fondu 1913-1922*, i. č. 118, č. ev. jed. K 65.
- *Pokladní deník chudinského fondu 1923-1926*, i. č. 119, č. ev. jed. K 66.
- *Pokladní deník chudinského fondu 1927-1932*, i. č. 120, č. ev. jed. K 67.
- *Pozvání na schůze obecního zastupitelstva (výboru), finanční a stavební komise, vyhlášky a oznámení obecního úřadu*, i. č. 37, č. ev. jed. N 2.
- *Prodej obecní kovárny, pronájem obecní pastoušky a stavba obecního domu*, i. č. 43, č. ev. jed. N 3.
- *Přehledka obecního hospodářství 1940-1941*, i. č. 38, č. ev. jed. N 2.
- *Spolkové záležitosti*, i. č. 67, č. ev. jed. N 8.
- *Volby do říšské rady, parlamentu a obecního zastupitelstva; voličské seznamy*, i. č. 34, č. ev. jed. N 2.
- *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1935-1938*, i. č. 1, č. ev. jed. K 1.
- *Zápisy ze schůzí obecní rady 1930-32*, i. č. 2, č. ev. jed. K 2.
- *Zápisy ze schůzí obecní rady 1932-39*, i. č. 3, č. ev. jed. K 3.
- *Živnostenské záležitosti*, i. č. 75, č. ev. jed. N 10.

Samostatné prameny (mimo Archiv obce Vejprnice [1841]-1945 (1954))

- *Kampelička Vejprnice*, fond 707 (nezpracovaný fond). 1927-1952. V tomto fondu se nachází více samostatných knih, pro účely této práce byly použity tyto: *Protokol pro dozorčí radu*, *Protokol pro představenstvo*, *Protokol pro valnou hromadu*, *Seznam členů*, *Zápis z schůzí představenstva*.
- *Kronika fary Vejprnice*, fond 1014 (FÚ Vejprnice), dostupné online z: <http://www.portafontium.cz/chronicle/soap-ps/01014-fara-vejprnice-1832-1989>.
- *Pamětní kniha školy vejprnické*, i. č. 356, fond 502 (NŠ Vejprnice), dostupné online z: [portafontium.cz/chronicle/soap-ps/00502-skola-vejprnice-1926-1939](http://www.portafontium.cz/chronicle/soap-ps/00502-skola-vejprnice-1926-1939).
- *Svaz československých horníků – místní skupina Vejprnice*, fond 1191 (nezpracovaný fond). 1925-1942. Ve fondu se nachází pouze protokolární kniha Svazu čsl. horníků.

Archiv města Plzně

Okresní úřad Plzeň 1850-1945

- *Údaje o spolcích (okresní úřad)*, i. č. 834, 1920-1927.
- *Obecní a osadní zastupitelstva*, i. č. 1577, sign. I/18/b.

Prameny nacházející se v obci Vejprnice

OÚ Vejprnice

- *Kronika obce Vejprnice*, 1939-1940. Kopie této práce (fotokopie rukopisu) se nachází ve Státním okresním archivu Plzeň-sever v Plasích pod názvem: ŠTEFEK, Josef. *Vejprnice – popis obce*.
- *Pamětní kniha obce Vejprnické*. 1925-1970.
- *Pamětní kniha divadelního souboru Havlíček Vejprnice 1908-1962*.
- *Zápis z schůzí obecního zastupitelstva 1925-35*.

Vejprnice, Tyršova 681 (archiv TJ Sokol a SK Slávie Vejprnice)

- *Dělnický klub cyklistů (kniha zápisů)*, 1931-1938.
- *Pamětní kniha Sokola 1902-1945*.

Seznam literatury a tištěných pramenů

- BEINHAUEROVÁ-VÁCLAVÍKOVÁ, Anna. *Formování plzeňské průmyslové oblasti*. in: *Západočeský historický sborník 1*. Plzeň: Státní oblastní archiv, 1995.
- BĚLOHLÁVEK, Miloslav. *Církev v Plzni v první polovině 20. století – výstupové hnutí*. in: *Západočeský historický sborník 2*. Plzeň: Státní oblastní archiv, 1996.
- BRICHTA, Vladimír. *Dějiny Plzně III od roku 1918 do roku 1948*. Plzeň: Západočeské nakl., 1982.
- Demografická příručka 2004*. Praha: Český statistický úřad, 2004.
- DĚDINA, Václav. *Československá vlastivěda (Díl X, Osvěta)*. Praha: Sfinx, 1931.
- DOSKOČILOVÁ, Marie. *Berní rula*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1952.
- DOUŠA, Jaroslav. *Dějiny Plzně v datech: od prvních stop osídlení až po současnost*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2004.
- Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005 (I. díl)*. Praha: Český statistický úřad, 2007.
- Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005 (II. díl)*. Praha: Český statistický úřad, 2007.
- HLAVAČKA, Milan, Sixtus BOLOM a Patrik ŠIMON. *V zákopech myslí: život, víra a umění na prahu velké války*. Vyd. 1. Praha: Historický ústav, 2014.
- HOLUBEC, Stanislav. *Lidé periferie: sociální postavení a každodennost pražského dělnictva v meziválečné době*. 1. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita, 2009.
- HORÁK, Záboj. *Církev a české školství: právní zajištění působení církvi a náboženských společností ve školství na území českých zemí od roku 1918 do současnosti*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011.
- JANOUSHKOVCOVÁ, Eva. *Západočeské konzumní družstvo v Plzni*. in: *Západočeský historický sborník 1*. Plzeň: Státní oblastní archiv, 1995.
- KROC, František. *Havířské generace (Kronika o havířích pro havíře)*. Zbůch: Západočeské uhelné doly, 1975.
- KUČERA, Rudolf. *Život na příděl: válečná každodennost a politiky dělnické třídy v českých zemích 1914-1918*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2013.
- LACINA, Vlastislav. *Zlatá léta československého hospodářství 1918-1929*. 1. vyd. Praha: Historický ústav AV ČR, 2000.
- Masarykův slovník naučný: lidová encyklopedie všeobecných vědomostí (díl III.)*. Praha: Československý kompas, 1927.
- Masarykův slovník naučný: lidová encyklopedie všeobecných vědomostí (díl V)*. Praha: Československý kompas, 1931.

- Masarykův slovník naučný: lidová encyklopedie všeobecných vědomostí* (díl VII.). Praha: Československý kompas, 1933.
- Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí* (díl XXVI.). Fotoreprint původního vyd. z r. 1907. Praha: Argo, 2002.
- PALACKÝ, František. *Popis Království Českého čili podrobné poznamenání všech dosavadních krajův, panství, s udáním jejich obyvatelstva dle popisu r. 1843 vykonaného*. Praha, 1848.
- PÁTRA, Milan. *Chudinská péče v Čechách v letech 1918-1938 a její historické kořeny* [online]. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2010.
- PODLAHA, Antonín. *Posvátná místa Království českého: Arcidiecese Pražská: Vikariáty: Berounský, Bystřický a Plzeňský*. Praha: Dědictví Svatojanské, 1908.
- POKORNÝ, Jiří. *Lidová výchova na přelomu 19. a 20. století*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2003.
- RÁKOSNÍK, Jakub. *Odvracená tvář meziválečné prosperity: nezaměstnanost v Československu v letech 1918-1938*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2008.
- ŘEHÁČEK, Karel. *Zásobovací poměry v Plzni na přelomu let 1918-1919*. in: *Západočeský historický sborník 7*. Plzeň: Státní oblastní archiv, 2001.
- SCHELLE, Karel a Ilona SCHELLEOVÁ. *Vývoj veřejné správy v letech 1848-1990*. Praha: Eurolex Bohemia, 2005.
- VENCOVSKÝ, František. *Dějiny bankovníctví v českých zemích*. 1. vyd. Praha: Bankovní institut, 1999.
- Všeobecná encyklopedie Universum* (4. díl). Praha: Euromedia Group Odeon, 2001.

Seznam zkratek

- ČPO – Četnický pohotovostní oddíl
ČSDSD – Československá sociálně demokratická strana dělnická
čsl. – československý/československá
ČsOL – Československá obec legionářská
ČSR – Československá republika
DTJ – Dělnická tělocvičná jednota
FDTJ – Federovaná dělnická tělocvičná jednota
FPT – Federace proletářské tělovýchovy
KSČ – Komunistická strana Československa
NJP – Národní jednota pošumavská
OÚ – obecní úřad
SOkA – Státní okresní archiv
SSSR – Svaz sovětských socialistických republik
TJ – tělocvičná jednota
USA – United states of America (Spojené státy americké)

Seznam vyobrazení v textu a seznam příloh

Tabulka č. 1: Obecní příjmy a výdaje z let 1919-1922 a obecní rozpočty z let 1925-1926.

Tabulka č. 2: Obecní rozpočty z let 1927-1932.

Tabulka č. 3: Obecní rozpočty z let 1933-1938.

Tabulka č. 4: Obecní přírážky z let 1927-1932.

Tabulka č. 5: Obecní přírážky z let 1933-1938.

Tabulka č. 6: Počet školních dětí ve školních letech 1926-1927 až 1938-1939.

Tabulka č. 7: Počet knih ve vejprnické obecní knihovně ve vybraných letech.

Tabulka č. 8: Počet čtenářů ve vejprnické obecní knihovně ve vybraných letech.

Tabulka č. 9: Počet dospělých členů vejprnického Sokola v letech 1918-1925.

Tabulka č. 10: Počet dospělých členů vejprnického Sokola ve vybraných letech.

Tabulka č. 11: Počet členů Kampeličky Vejprnice ve vybraných letech.

Graf č. 1: Výsledky komunálních voleb z roku 1923.

Graf č. 2: Výsledky komunálních voleb z roku 1928.

Graf č. 3: Výsledky komunálních voleb z roku 1932.

Graf č. 4: Profesní rozdělení mužského vejprnického obyvatelstva v roce 1934.

Graf č. 5: Profesní rozdělení ženského vejprnického obyvatelstva v roce 1934.

Graf č. 6: Hospodaření chudinského fondu v letech 1920-1928.

Graf č. 7: Hospodaření chudinského fondu v letech 1929-1937.

Graf č. 8: Náboženské vyznání vejprnických školáků ve vybraných letech.

Graf č. 9: Výdaje na mléčné akce ve školních letech 1929-1930 až 1938-1939.

Graf č. 10: Roční vklady a výběry z vejprnické kampeličky.

Graf č. 11: Celkový stav vkladů a půjček vejprnické kampeličky.

Obr. č. 1: Vejprnice kolem roku 1880, uloženo na OÚ Vejprnice.

Obr. č. 2: Vejprnice v zimě 1937, uloženo na OÚ Vejprnice.

Obr. č. 3: Hostinec čp. 95 v roce 1937, uloženo na OÚ Vejprnice.

Obr. č. 4: Část vejprnického učitelského sboru ve školním roce 1935-1936, vloženo v *Pamětní knize školy vejprnické* s. 62 (http://portafontium.cz/iipimage/30660108/soap-ps_00502_skola-vejprnice-1926-1939_0330?x=53&y=11&w=560&h=265). Zleva stojící: Josef Vlk, Jan Šupík, Marta Kuchynková, farář Josef Štefek, Antonín Dudla, Josefa Šmídová, Vratislav Rusňák.

- Obr. č. 5: Ochotníci dramatického spolku Havlíček v roce 1925, uloženo na OÚ Vejprnice.
- Obr. č. 6: TJ Sokol Vejprnic při úpravě svého letního cvičiště v roce 1924, uloženo na OÚ Vejprnice.
- Obr. č. 7: Slavnostní cvičení vejprnické DTJ z června 1938, uloženo na OÚ Vejprnice. V pozadí rozvinut nápis „Věrní Sobě – Věrní Republice“.
- Obr. č. 8: Slavnost Staročeská pouť v roce 1923, uloženo na OÚ Vejprnice.
- Obr. č. 9: Socha umístěna na pomníku padlým (foto z 24. června 2015). Povšimněte si, jak socha vojáka uvolňuje svoji levou ruku z okovů.
- Obr. č. 10: Odhalení pomníku mistra Jana Husa 6. července 1927, uloženo na OÚ Vejprnice.
- Obr. č. 11: Vejprnická pouť v roce 1937, uloženo na OÚ Vejprnice. Povšimněte si nově zbudovaného obecního domu nalevo a prodejny Baťa napravo.
- Obr. č. 12: Pout'ová atrakce Lochness na vejprnické pouti v roce 1939, uloženo na OÚ Vejprnice.
- Obr. č. 13: Předčasná oslava 20 let ČSR z 24. července 1938, uloženo na OÚ Vejprnice.
- Obr. č. 14: Svátek Božího těla v roce 1940, uloženo na OÚ Vejprnice.
- Obr. č. 15: Horník Josef Peš, vloženo v *Pamětní knize školy vejprnické*, s. 53 (http://portafontium.cz/iipimage/30660108/soap-ps_00502_skola-vejprnice-1926-1939_0280?x=333&y=428&w=812&h=385).
- Obr. č. 16: Nadporučík Jaroslav Klement, uloženo v Státním okresním archivu Plzeň-sever: Archiv obce Vejprnice [1841]-1945 (1954), *Spolkové záležitosti*, i. č. 67, č. ev. jed. N 8. s. 93.

Přílohy

Obr. č. 1: Vejprnice kolem roku 1880

Obr. č. 2.: Vejprnice v zimě 1937

Obr. č. 3: Hostinec čp. 95 v roce 1937

Obr. č. 4: Část vejpmického učitelského sboru ve školním roce 1935-1936

Obr. č. 5. Ochotníci dramatického spolku Havlíček v roce 1925

Obr. č. 6: TJ Sokol Vejprnic při úpravě svého letního cvičiště v roce 1924

Obr. č. 7: Slavnostní cvičení vejprnické DTJ z června 1938

Obr. č. 8: Slavnost Staročeská pouť v roce 1923

Obr. č. 9: Socha umístěna na pomníku padlým (foto z 24. června 2015)

Obr. č. 10: Odhalení pomníku mistra Jana Husa 6. července 1927

Obr. č. 11: Vejprnická pouť v roce 1937

Obr. č. 12: Pouťová atrakce Lochness na vejprnické pouti v roce 1939

Obr. č. 13: Předčasná oslava 20 let ČSR z 24. července 1938

Obr. č. 14: Svátek Božího těla v roce 1940

Obr. č. 15: Horník Josef Peš

Obr č. 16: Nadporučík Jaroslav Klement

